

తెలంగాణ సాహిత్య పరిషత్తుత్తరము

కాకినాడ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము ౩౩. { తారీఖు } సంవత్సరము ౧౯౬౩
{ చైత్ర-శ్రావణమాసములు. }

స్వ విషయము.

తారణసంపత్తురము. తొలి విషయము. త్రికము. ముఖ్యము. ఉపసంపుటము ప్రారంభించబడుచున్నది. యాద్యము. స్థితి. సమస్య. పత్రికా ప్రకటనమును గూర్చి వారతనము వారు ప్రచురించుచున్న యుత్తరపుటవలనను బత్రికను బూర్వమువలె హెచ్చుపుటలతో, ప్రకటించుటకు ఏలు కలుగనందులకుఁ బాతకములు ముడిమిడుతుండగాక. ఆయుత్తరువులు మార్పు చేయఁబడినతోడనే యథాప్రకారముగఁ బత్రిక ప్రకటించబడు నని మనవి చేసికొనుచున్నాము.

ఇటీవలి సారస్వతప్రపంచమునఁ గలుగుచున్న మార్పు లత్యధికముగ నున్నవి. నవలలు, చిత్తకథలు, ఖండకావ్యములు నెక్కువగఁ బ్రజాదరమును గాంచుచున్నవి. ప్రాచీనగ్రంథములరీతిని మునిత్రయచరిత్రము, అష్టావక్రచరిత్రము మొదలగు ప్రబంధములును విరళముగఁ బ్రకటించబడుచున్నవి. నవలలయందును, కథలయందును నుపయోగించబడుచున్న భాష నేటికిని నియమరహితముగ స్వచ్ఛందమార్గములఁ జరుచుండుట కడ శోచనీయము. కాలక్రమమున సుసంస్కృతము, సులభము,

జనాన్లహితముచగు భాషాశైలిని గ్రహించి, పండితులు, కథారచయితలు సేవయోగింతుని యాశించుచున్నాము.

మొదటిపద్యమై యాకరణపద్యములును మహామహోపాధ్యాయ కళా ప్రవృత్తార్థ వివహారములను చగు బ్రహ్మశ్రీ తాతా సుప్తిరామ శాస్త్రిచ ర్యబాహు, విజయనగర కళాకాలానంతర్యతోపన్యాసకులును నిరంతర భాషాసేవాధిపగణ్యులు మో శ్రీమేజేపల్లి వేంకటసుబ్బాచార్యులువారు నిటీవల గాలపర్వమునందుటచే శాంధ్రపారస్వతలోకమునకు గొప్ప లోటు వాడల్లినది నీచు మా నీ ములై తనుశిష్యధరంధరచేతను, అఖిలాంధ్రవిద్యజ్ఞానసముద్రచేతను బ్రశంసింపబడుచు: దను ధన్యజీవితము నడపిరి. వీరి వాచర్యముగై గొడుచు పండిత్యము, భాషాసేవ నలవడి చుకొని యుచున్న సాహిత్యప్రపంచమున నిరంతరకృషి నలపుచురుగాక.

నిఘంటు కావ్యాలమున నిఘంటురచనాదినములు యథాక్రమముగ సాగించుచున్నది. శ్రీశ్రీశ్రీ పీఠికాపురాధీశ్వరుల కార్యదీక్షచే నాల్గవసంపుటము (వర్గాంతమువఱకు) వెలువడినది. అచిరకాలముననే మిగిలినవికూడ ముద్రితమై గ్రంథము పూర్తూర్తి నొందగలను. గ్రంథముద్రణమునకు, బైండింగుచే వ్యయ మధికమైనను, భాషాభిమానుల కందు బాటుతో నందుటకై సంపుటములు పూర్వమువలె తక్కువ ఖరీదుబడుచున్నది. ముద్రితసంపుటములను బండితులు, గ్రంథాలయాధికారులు, భాషాభిమానులు నిత్రోఁదధికముగఁ గొని నరిషత్కార్య నిర్వహణమునకుఁ దోడ్పడఁ గోరుచున్నాము.

కళాపూర్ణోదయము- పండితాభిప్రాయము.

శ్రీశ్రీశ్రీ సీతా పూర్ణాధీశ్వరులు పిండలియార వార్యకవివరే. శ్రీనివాస కవిత్వాని శేషమునకు జనుకొనిన మానవాభిమానములచే నిటీవల ప్రస్తుతీకారకేభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారిని సంపాదకత్వమున ప్రచురించించి సాదరముగ మా గౌనుగిరి కళాపూర్ణోదయ ప్రబంధరత్నము నామాలాగ్రముగఁ బఠించి మునులవాసంద మందితిమి.

ఈకవితఁ బఠించుట లీచిహ్నావ్యయము ప్రతిమై యున్నను వివిధములగు స్థానికవ్యుత్పత్తిగలది పెనుతావున గలభావములను స్పష్టములఁజాలఁబడినది. అంత తీర్చుకొనిన శ్రీనివాస ప్రయత్నమీ ముద్రణమున సర్వేభావ ఫలమైనది.

పూర్వము ప్రణయములందలి సంవిధిపాఠములు యతిభ్రంశములు కున్నవి. పెక్కుచోదము లీముద్రణమున మేలుప్రతుల సహాయమున సరసముగ సంస్కరింపఁబడినవి. ఉదాహరణముగఁ గొన్ని లక్ష్యముల మాత్ర మీక్రిందఁ జూపుచున్నాము.

“కృతి దురావమొదవుఁ గీర్తియుఁ బాటు నీ

కుంటగాదు హస్తయోగ్యుఁడేయు” అని ముద్రణము లన్నిటను గలదు.

“కృతియుఁ దాపుమొదవుఁ గీర్తియుఁ బాటు...” (౧. ౮) అని క్రొత్తప్రతిపాఠము. ఇది అన్వితము.

“వినరే యెవ్వరు పాపం

జనఁ బుణ్యంబన నిషేధమన విధియన గీ

డన మేలనఁ బరలోకం

బస....” అని ముద్రణములన్నిటను గలదు.

“...కీ, డన మేలన నహమనఁ బర, మనఁ దలఁపఁగ తేరుగాక...
(౨. ౧౦౭) అని సరసమగు పాఠమును గ్రొత్తప్రతి చేకొన్నది.

“అందముగాఁగఁగంతట ఘనాఘనకాలము చాలనొప్పె ని

న్నిందిత గంధబంధనవనీపవనీకమనీభవన్ని జేం

దిందిరబృందము క్తనళిసీమలిసీభవనాగతారసా

స్పందజగు పృతద్భవయశాయితయాయమరాశజాలమై”

“యాయ మరాశజాలమై”

“మలిసీభవనాగనాగనాస్పందజగుపృతద్భవయశాయితయాయిత
మాశజాలమై” అని ముద్రితప్రతులలోని పాఠములు.

“...ఘనాగమకాలము... ..

“భవనాగతారసా, స్పందజగుపృతద్భవయశాయితయాయమరాశజాలమై (౨. ౧౦౮) అని గ్రొత్త ప్రతిపాఠము.

“హేమంతం బలత సంతర్హితకమలబలౌ దీపసిన్ధితశీత

తామ తృప్తామి ధామక్రమణకృతపిపూర్వప్రవిశ్రాణితాతి

జేమప్రేమప్రకామశ్రితరతముదితస్త్రీముఖపూహ...“

“క్రమణ కృతపిపూర్వప్రవిశ్రాణిత” అని ముద్రితపాఠములు సందేహముగా నున్నవి.

“తామతృప్తామి ధామక్రమణకృతపిపూర్వప్రవిశ్రాణితాతి...
యామిషలే హెచ్చుచ్చెన్” (౨-౧౦౯) అని నూతన ప్రతిపాఠము.

యతిభంగములు.

కం. జృంభిత తద్రోషభావ వినబడఁగంతన్. అని ముద్రితములన్నిటను గలదు.

“జృంభితతద్రోషభావ చెవిబడఁ గంతన్ (గీ-గీ౭) గ్రొత్తప్రతి.

చ. అనన్యకభూషణాన్విత విలాస విచిత్రత... అని ముద్రితము
లన్నిటను గలదు.

“అనదురుభూషణాన్వితవిలాసవిచిత్రత... అని నూతనప్రతి.

చ. బెడరుట తేక యైదుపదిసేయిక పోరి...” అని ముద్రితము
లన్నిటను గలదు.

“బెడరుట తేక యైదుపదిసేయిక పోరి...” అని నూతనప్రతి
పాఠము. ఇట్లే పెక్కులుగలవు.

ఇక్కవిసారస్వశామునికవితాచమత్కృతులఁ గూర్చి శ్రీ వారు విపు
లమగు పీఠికను గూర్చుట బంగారమునకుఁ జరిమి శుభ్యిల్లు సమకూడి
నది.

ఇట్టి నిర్దుష్టములగు పాఠములను సంపాదించు సందర్భమున
శ్రీ సుబ్బయ్యశాస్త్రిలవారు కావించిన ప్రయత్నము శ్లోఘాపాత్రము.
అంద్రభోజులగు శ్రీ మహారాజావారిట్టి యమూల్యప్రబంధ రత్నములఁ
బ్రచురింపించి యాంద్రసారస్వతమున కిశోధికాభ్యుదయము గలిగిం
తురుగాక.

ఇట్లు,

నిఘంటు కార్యాలయపండితులు.

గ్రంథస్వీకారము.

1 భాగ్యవీరతకము:- ఏలేయల్లయకవి ప్రణీతము-(నైజాం భువనగిరి తాలూకా శిరిపురము.) గ్రంథమునకు కవి కష్టాఘ్నరములు అను నా మాంకరమే యందలి విషయమును సూచించును-కవుల కష్టములు నేఁ టివికావు-అట్టి సరస్వతులవిరోధ మనాపినుంఁ జి వచ్చుచున్నది-అయినను గవులు పరితాపమునొందక తమ కవితాప్రపంచమును స్వేచ్ఛానిహార మొనర్పవలసియున్నది.

2 విక్రమప్రకృతి:- భాషాప్రవీణ యామిజాల పద్మనాభస్వామి విరచితము-జయపురాధీశ్వర విక్రమదేవవర్మచుహారాజులుగారి కంకితము. జయపురాధీశ ప్రకృతిసౌందర్యములకు, ముగ్ధుడై కవి రచించి శ్రీవా ర్షిక కాశుగానాసంగిన 116 కుద్యముల సంపుటము గ్రంథకర్త శ్రీతిరుపతి వేంకటకవీశ్వరుల శిష్యుడు. జయపురరాజ్య ప్రజలసత్త్వవర్తనములు, భిల్లజాతుల ముగ్ధత్వసౌందర్యములు, ప్రకరణానుగుణముగ వర్ణితములు. బస్సు, డ్రైవరు, మిగారుమున్నగు నవ్యదేశీయకదము లుపయోగింపఁ బడినవి. కవితృము రమణీయమై సులభముగనున్నది.

3 పాణినియము:- కావ్యవాఙ్మయము. బ్రహ్మశ్రీ ఉభయభాషా ప్రవీణ వ్యాకరణ విద్యాప్రవీణ పోతుకుచ్చి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారిచే రచింపబడిన భాషావిషయ పరిశోధకవ్యాస సంపుటము.

ఇందలి వ్యాసములు మూడుభాగములుగ విభజింపబడినవి. (1) పాణినియ పరిశోధనము (2) మహాకవి ప్రయోగసాధనము (3) అను బంధ పరామర్శము. సుప్రసిద్ధవైయాకరణులగు శ్రీవృద్ధులచిహసీతారామ శాస్త్రిగారు తమ చింతామణివిషయపరిశోధనమును సంస్కృత వైయా కరణులనుగూర్చి వ్రాయుచు పాణిని కాలమునాటికి వ్యాసహరికభాష, వేదభాష, శిష్టవ్యవహారభాషయని భాష మూడు తెలుగులుగ నుండె

ననియు నందు శిష్టవ్యవహారభాషకే మునిత్రయమువారు వ్యాకరణమును రచించిననియు, భారత రామాయణాదికావ్యములఁగల భాషకు వారను శాసనముల రచింపలేదనియు, సూత్రములను వ్యవహారభాషలో రచించిననియు నిత్యాదిగ వ్రాసియుండిరి. అని శ్రీ గిడుగువారి సంప్రదాయముగుణ్యముగ నుండునటుల వ్రాసిన విషయములుగాని భాషాస్వరూపమును, వ్యాకరణ రచనానిధానములను తిరస్కరించి వ్రాసెననిబడినవిగావు. ఆ యావిషయములను తీవ్రముగ సక్రమముగ గ్రంథకర్తలు విమర్శించి యీ గ్రంథమునందలి వ్యాసముల రచించిరి. పాణిన్యాదివైయాకరణులు గ్రంథస్థమగు కావ్యభాషకే యరుశాసనమొచ్చి రనియు నందు పెక్కు ప్రయోగములఁగూడ సాధించిననియు, మహాకవుల ప్రామాణిక ప్రయోగములని భ్రమించువానిని బెక్కిటిని మహాభాష్యాది గ్రంథములందును వ్యాఖ్యానములందును సహర్థించి యుడిరనియు, భాషను శిష్టవ్యవహారము వ్యావహారిక మని విభజింపట భారపాటనియు మీరు విమర్శించి యున్నారు. ఇందలివిషయములు భాషాశాస్త్రమున కత్యంతోపయోగములు. వ్యవహారము శిష్టవ్యవహార మఁబడుభాష గ్రంథస్థమగు భాష కాదనియు, నట్టిభాషకు వైయాకరణు లనుశాసనముల రచింపలేదనియు నీగ్రంథమునందలి సారాంశము.

4 పద్యరస సంగ్రహము: మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రి గారు, పల్లిసాలెము. కాకినాడ, తా.

ఇది హరిభద్ర సూరికృతమగు శ్లోకరూప గ్రంథమునకు మృదు మధుర మగువచనానువాదము. ఇందు పాద్య నైయామిక సాంఖ్య జైన వైశేషిక జైమినీయ చార్వాకము లయదర్శనములపై సంగ్రహచర్చ కలదు. ఇదివఱకు నచ్చటచ్చటఁ బ్రత్యేకముగ దర్శనవిషయములు పలు పురఁచే బ్రకటింపఁబడినవి. కాని గ్రంథాకారములో నున్నవి విరళము. ఏకత్ర నిరూపించుటయే శాస్త్రిగారి యుద్దేశము. దార్శనికవిషయములు గాన నింతకంటె విపులీకరించిన నుపయోగముగ నుండును.

5 వేట్టుటావు:- ప్రాప్తిస్థానము. జ. వెంకటేశ్వరరావుగారు, బాండ్రవేట, చీరాలపోస్టు, బాపట్లతాలూకా.

ఈచిన్నికావ్యము మధురకవి గౌరవత్తుని వేట్టుకేశ్వరరావు గారిచే రచింపబడినది. ఈ భావస్తువు భారతమరణ్యపర్వము ప్రథమాశ్వాసమునుండి ౭ కొనబడినది. అటువది పద్యములలో ముగించినారు. చక్కనిశైలిలో రచనము సాగినది. వెల. 6 అణాలు.

6 భాగ్యలక్ష్మి—ఇదియొక ఖండకావ్యము. ఇదియు మధురకవి గారి రచనయే. ఇందలి విశేషము ప్రాచీన నవీనములగు పద్యముల స్వయత్రికృత మొనర్చుకొనుటయే. ఇందు నాయకానాయకుల సాందర్యవర్ణనమున ప్రబంధశైలికాననగుచున్నది. నాయకానాయకుల ప్రేమావిష్కరణముల భావకులభంగిమ కాననగుచున్నది. అచ్చటచ్చట 'ఉమర్ ఖయ్యామ్' రుబాయీలను తలచించు పద్యములు కూడగలవు. కవితామూలగుర్చియు శైలినిగుర్చియు పీఠికాకర్తలు వాక్రుచ్చినది యతితయోక్తియనఁ జెల్లదు. వెల 13 అణాలు.

7 భారతీసాక్షాత్కారము:- వాజపేయయాజుల రామసుబ్బారాయఁడు. స్నేహలతాకవితాసంఘము, కొల్లాపురము.

ఇది భారతీదేవినిగుర్చి రెండువందల పద్యములలోఁ జేసిన స్తోత్రగ్రంథము. కవిత భారాళముగా నున్నది. ఆయాప్రాచీనాంధ్రకవులు చేసిన భారతీస్తోత్రపద్యములుకూడ నిందు పొందుపఱుపబడినవి. ఈ కృతి శ్రీసురభి వేంకటరత్నమాంబా మహారాజ్ఞీమణికి నంకితమీయఁబడినది. స్నేహలతాకవితాసంఘమును, ఈకవిగారిని బరిచయముచేయుట సిద్ధసాధనము.

8 గాయత్రీతారావళి:- గ్రంథకర్తలు పైవారే. ఇది ౨౭ పద్యములలో రచింపబడిన గాయత్రీజప ప్రాముఖ్య ప్రకటనగ్రంథము.

వి జ య వి హా ర ము

వ్యాకరణవిద్యాప్రవీణ, విద్వాన్, చీలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రి.

- ఉ. ద్వైతవనంబులో విబుధవంతులు పాండవు లాత్మనిష్ఠ ని
ర్భూతకదధ్యభేదులు వధూమణితో వసియించుచుండ, నా
పూతదర్శిత్రు లామునులపొందున ధర్మశుభైకమూలముల్
వీరవికారబుద్ధిఁ గురువీరుఁడు వైకౌన ధర్మనిష్ఠతన్. ౧
- ఉ. అంతట వార లావని నికంతరశాంతి మెలంగుచుండ, నే
దాంతవిహారలాలను మహాత్ముని సాశ్వతతేయుఁ గాంచి, య
త్యంతము భక్తిఁ దన్నునికదాంబుజహారి నఖాగ్రాన్తర
త్కాంతిలతాంశముల్ జడలఁ దత్పరతన్ ధరియించి రందఱున్ ౨
- ఉ. తాపనయాథవాధుఁడు సుధారసపూర్ణకవిత్వయుక్తుఁడౌ
ద్రీవిజుఁ డాత్మజన్మపదిపిన్ వెనఁ జేరఁ బరాభవోష్మసం
తాపితు లై నవారలు నితాంతజలస్రుతి చాల్చి రక్షులన్
దీపితవృష్టిఁ దేలవాకొ? దేశము సత్కవి స్వాతిఁ జేరినన్. 3
- ఉ. మానివతంసుఁ డెంతొ బహుమానముతో నిడ విద్య నొండు, న
మూఁబితకీర్తి ధర్మజుఁడు మక్కువ మీఱఁ గవుంగిలిండి, న
మూనముతోడఁ బంప పరమం బగునస్త్రము పొందఁగా హిమా
నీనగయాత్ర సల్పె గుణనీరధి పార్థుఁడు నీకుఁ గొల్వఁగన్. ౪
- చ. హిమము ఘనీభవించి చలి హెచ్చుగ దేహము నొంచుచుండ నా
హిమగిరిఁ గాపురంబు వెలియించెడియక్షునికాయ మెల్లయు
గములు మనోజ్ఞ మై తనరఁగాఁ దనుమధ్యలవెద్దవోనురో
జముల నఖంపచోష్ణములఁ జక్కఁగ నేవ యొనర్తు రెప్పుడున్. ౫
- శా. గోరూపంబును భూమి తాల్ప, పృథువున్ గోపాలుఁ డై చూప, నే
పారం గోమలవత్సభావమున స్థాయన్నుత్సరత్సప్రభా

పూరక్షీరము చక్కఁగ్రోలి. భర మై పొంగారఁగా నిన్నర
తొనరంబట్టు మనశ్శిలార్పుకుల నాశైలంబు మించెంపగన్.

౬

గీ. బలిమిఁ బరవృత మెక్కునాపార్థనాన

నాబ్జమునఁ బొల్పుస్వేదకణాళిమధువు

పిల్లనాయువు గ్రోలి శోభిల్లఁజేసె

భ్రమరభావము తన కెంతో భాసురముగ.

చ జగములతల్లిదండ్రులు నజస్రము నొందారు వీడ కుండఁగా
మగఁడును నాలి యై పొలుచుమంగళహావము చాల్చినార లీ
యగమున సత్తకంబు చెలు వందఁగఁ జేసినకారణంబునన్

నగజెడ మేము నట్టు లని నిత్యముమ్రొక్కెడిమానూరి గనెన్.

౭

క. నగజాత మగనిఁ గోరుచు

నిగమాంతరచానిమానినికరము సతమున్

బెగఁదొందఁ దపము సల్పిన

నగమధ్యస్థితతపోవనంబుం జూచెన్.

౮

ఉ. మృగవృషభంబు డగ్గఱిన మేతను గానుక నీయనో యనన్

పిడికెఁడుదర్భఖండములు ప్రీతి భుజించుచు నెల్లవేళలన్

కడఁగి మనంబు సీతపదకంజములందుఁ దిరంబుచేసి య

చ్చుడు దొడఁగె న్మహామతి తపోనియమంబును బాధుఁ డధిమై.

౧౦

చ. వివిధతపోవిశేషపదవీస్థిఁ డాతఁ డరాతినిర్జితం

బవని యటంచు నాదయగమంతయు మోఁపఁగఁ గొంతువాఁడ నాన్

భునిని బదాగ్రమాత్రమునఁ బొల్చి, చలింపక యించుకేనియుం

బ్రవిసులనిష్ఠ యేర్పడఁ దపం బొనరించెను నిష్ఠారంబుగన్.

౧౧

ఉ. భానుఁడు తీవ్రతేజమున ఫాలతలంబు తపింపఁజేయ, స

మ్మానితతేజఁ డాకిరణమధ్యమునం దనదృష్టి నిల్పె; పై

శ్యావరుఁడుం గిరీటి నలువంకలఁ జుట్టఁగ నొప్పె; భుక్తికై

కానన మొందు కోరి పదకంజములం బడి వేడువాఁడునాన్.

౧౨

- ఉ. వాసవి నామ సామ్యమున బొంధవ మేర్పడియుంట నేమొ యు
ద్యాశీతు నాధవంజయుని పార్శ్వములం దగఁ గూర్చె; నట్లు తా
రా ! స్మరియించి తంకవిషయాధిపు వైరిగ నా కటంచు బల్
రోసము చాల్చె నాన్ భరకరుం బరికించును తీక్షణశృష్టిమైన్. ౧౩
- ఉ. వ్యాసమునీంద్రుఁ డద్భుతుఁ గృతార్థునిఁ జేయ మహావదేశముం
జేసినమంత్రభాగములఁ జిన్నము శంకరు సంతరంగమం
దాస భజించి, యానియతి నందఱ మానులఁ గ్రిండుసేయ సం
తోసముఁ బూనెనో యనఁగ దొంతర తాజన లూనె మాల్చిపై. ౧౪
- గీ. ఓలి ఫలకర్ణ నాయువు లోగిరముగ
సేకరించుట విశువ నాశీలధనుని
యక్షగుణ మెల్లవేళఁ గ రాగ్రమందె
లోల మయ్యును విషయముల్ గోల దయ్యె. ౧౫
- ఉ. అంతటినిష్ఠాశో నతఁ డహర్నిశముం దసలేదుమాళి న
త్యంతదయార్ద్రచిత్తు ననయంబును నాత్మవశం బొనర్ప నా
వంతయు భూతలంబునఁ బదాగ్రము మోపియు బాహులెత్తు చొ
ప్పెంతయు వింతగూర్చె నిటు లీతఁడు మీఁదిఫలంబు లందునాన్. ౧౬
- చ. అనిలవిరోధ మేర్పడఁగ నబ్బుర మాతప మాచరించున
ర్జునుశిరమందుఁ బుట్టి మిను సోకఁగ నల్గడలంఁకుఁ బవ్వె యే
చినవికటస్ఫులింగములఁ జిమ్మెనునూతనధూతురాజి యా
తనికి ధనంజయభిధను తథ్యముగా నొనరించె నత్తఱిన్. ౧౭
- ఉ. నారదమానిషర్యవదనంబున వెల్పిడువాక్కులన్ మహా
భారము గొన్న యర్జునతపంబు దయాంబుధి శంకరుండు సొం
పారఁగ విన్ను నుండ, జగదంబిక యాసభఁ గన్నునన్న వా
వీరునిఁ జూడ నిచ్చ ప్రభవించెడు నందు నెఱుంగఁజేసినన్. ౧౮
- గీ. సర్వమంగళ కెంతయుసంతసంబు
కలుఁగజేయఁగ మనమునఁ దలఁచి శివుఁడు

ఈయ నెంచియు ఫల్గ వాభీష్ట మళ్ళడ

వేడ్క ధరియించె లబ్ధునివేషబంబు

౧౯

సీ. ధరియించి రాదిమదంబతులే మాయాకి

రాత్రవేషంబులు ప్రీతితోడ

తిలకంబు దిద్దిరి ద్వివవదనాంచిత

గణనాథకరబహుకంబుతోడ

జవకుచ్చుగట్టిరి స్కందవాసానశిఖి

పీఠంబు నించుక ప్రితులఁ జేసి

తాల్చిరి కటిని మందాకినీనిమ్నగా

తీరవృక్షచ్ఛదచీరములను

గీ. ఎఱుకసానియు మఱియు నాయెఱుకతేను

పిల్లు నమ్మలఁ దాల్చిరి వెరవు మిగుల

పూని ధరియించి రమ్మలపొదులఁ గట్టిని

స్వీయవరికరబంధంబు సిద్ధి నొందఁ

౨౧

గీ. శరపురుషుఁ డిట్లు శబరత్వధరుఁడు గాఁగ

మొదటివర్ణంబు శిఖిండవదముఁ దొఱఁగి

చయ్య నొరుఁ జేరఁ బరుఁ డంత శబరుఁ డయ్యెఁ

జాలిఁజను శిఖిండ మై శిరోధూషణంబు

౨౧

ఉ. తోడనె రాజతాచలము లొయ్యలితోడ హరుండు వీడ, వీ

రేడకుఁ బోవువారొ యిటు లెక్కటి నందుడు సంశయించియున్

వేడుక మీఱఁగా శబరవేషములన్ ధరియించి గ్రక్కునన్

గూడిరి వారలన్ బ్రమథకూటము లొండొరు మీఱఁసందడిన్. ౨౨

సీ. తోడల నిట్టటు త్రుల్లింపఁజేయుచుఁ

= బలులెఱంగులఁ గానఁ బరుగులిడుచు

దూరచారశ్రమ తోర మై పొడమిన

నలసట మేనెల్ల నలయఁజేయు

ప్రేతానాల్కల లాలాజలంబులు

జాలువాటఁగ వనసరణి నెంతొ

స్వచ్ఛతరంబుగా నలుపుదు; భృథతర

శ్వాసంబులను దేహచలన మొప్పు

గీ. బాదలఁ జొచ్చియు మృగముల వెదకివెదకి

హుంకరించుచు బీరంబు పొంక మమర

విశ్వనిగమము లనియెడి వేటకుక్క

లిరుగెలంకులఁ దవులుచుఁ తెరలె నపుడు.

౨౩

క. కరభూషణముగఁ చాల్చిన

హరిణకిశోరంబె మృగసమాకర్షణకై

వెర వగుదీపకమృగగతిఁ

గర మొప్పుగ వెంట నంటి కానఁగవచ్చెన్.

౨౪

చ. జననియు శంకరుండు హిమశైలదరీపథ మంటి రాఁగ, గ్ర

క్కున వనదేవతాసమితి కోమలకల్పకపల్లవంబులన్

ననలను జల్లి, ఘోరతుహిసంబున వారల కించుకేని వే

దన గలుగంగ నీక ప్రచుదంబునఁ గొల్చెను మార్గమెల్లెడన్.

౨౫

ఉ. ఎక్కడివార లీయెఱుగ లేన్నఁడు పూర్వ మెఱుంగరారు; వీ

రక్కట మాయరణ్య మిటు లాక్రమణం బొనరింప నేకత

మొక్కొక్క యటం దునాయడవినొప్పుకిరాతులు రోస మెక్కఁగా

నొక్కమొగిన్ సమాగతులము క్కడఁగింపఁ గడంగి రత్తఱిన్.

౨౬

గీ. శంకరునిదివ్యతేజఃప్రసారకలన

శబరయువకులయుత్సాహసరణి యంత

చల్లనయ్యెను; గుండెలు జల్లు రనఁగఁ

జూచుచుండిరి వారలు చోద్య మంది.

౨౭

సీ. మానివరేణ్యు లామాయాకిరాతుల

మార్గముధ్యమున విమానవేగము నాఁపి
భక్త్యతిరేకంబు చల్లవించు
ప్రీతి జటావల్లరీమూలకల్లవం
బుల నంశలిఘటంబు లలవరించి
హర్షాశ్రుసమ్మిశ్రితానిలంబులతోడ
జయజయశబ్దముల్ జడిగొనంగ

గీ. తలరి యాజగదాదిమహంపతులును

నిజము మేర్పడఁ దపమును నిర్వహించు
నానునాశీరసుతతపోవాసభూమి
నడుగు లిడఁగఁ దొడంగి రత్నంతప్రీతి

౨౮

చ. శ్రవణమునందు ప్రేలఁబడుసారతరంబగు నక్షమాంకికన్

దవులుట తెక్క లూడినవిభంబునఁ బొల్పెడి బాణపంక్తి నా
శివునిశరీరమం దడరఁజేసెను; లింగమయస్వరూపువై
నవసుమపుంజముఁ గురిసెనా? యచుభాతి దలిర్ప నత్తఱిన్.

౨౯

శా. పాదాగ్రంబుల నంటి ప్రేలెడుజటాభారంబు వంధించి, న

మోదం బొప్పఁగ నాతపమ్మె యశనమ్ముంకఁ దపోవృత్తిని
ప్రాదక్షత్వము నూని యుంట గతదోస్సారున్ బృథామూనఁ బ్రే
మాదార్యంబులఁజూచునాయుమకుఁబుత్రోత్సుక్యమొప్పెం గడున్.

ఉ. అంతట భూమిభాగము ఖుర్కాగములం జదియంగ మెట్టుచున్
వింత దలిర్చురోసమున వేమఱు ఘంకృతి సల్పుచున్, మహూ
ద్ధాంతశరీరవైకృతిని దాల్చినకోలము ఫల్గునాశ్రమో
పాంతమునన్ భయంకరవిహారము నల్పఁ గడంగ నత్తఱిన్.

౩౧

చ. భయదవిహారముం గొని విభాసిలునాకిటిఁ జూచునంతనే

రయమునఁ గృష్ణశాబనిశరం బటు వల్కలమందు డాఁగ, ప్రే
గయినగళస్వనంబుల విహంగమపంక్తి భయంబు దెల్పినన్
నియమము నజ్జగించి వెన నించెను జేతఁ గిరీటి చావమున్.

౩౨

గీ. ముఖర వహనట్టు గుణమును మొరయజేసి
 వీరహానియుఁ గిటి నేను వెడలునంత
 భూచరులు వెంట నంటఁగా శబరుఁ డొక్కఁడు
 ధనువు నెక్కిడి తఱుముచుఁ గనఁగ వచ్చె.

33

చ “విడువకు బాణ మోరి కిటివెంబడి నే నిటు చాలప్రాద్దుగా
 నడుగక వచ్చుచుంటి” నని యుద్ధతిఁ బల్కుకిరాతువల్కులన్
 పెడఁజెవిఁ బెట్టుచుం బరిధించినగర్వము మీఱ నాకిటిన్
 వడిఁ దెగనేసె వస్త్రముల ఫల్గునఁ డంత నఫల్గుసారుఁ డై.

34

ఉ. ఆసమయములుండె శివుఁ డస్త్రమునేసె శివార్జునాస్త్రవి
 న్యాసము నేకకాలమున నక్కిటిదేహము నొవ్వఁచుప్పి పే
 రాసను దానియూయువు సమాంశముగా భుజియించె; సోదరుల్
 కాసుడు వీస మైన జనకద్రవిణంబు భుజించుకై వడిన్.

35

క. శబరునినచనములను వినఁ
 బ్రబలం బగురోష మంతరంగము గలఁపన్
 తబిసి యగువిజయుఁ డెదల్
 నిబిడం బగుశాంతిఁ బూని నేర్పునఁ బలికెన్.

36

సీ. నాయధికారంబు నాఁటి యున్నట్టియూ
 యాశ్రమంబునఁ గోల మడుగుపెట్టె
 కాంచినయంతనే కడఁకమైఁ జేసితి
 శరపాతమునకు లక్ష్యంబు గాఁగ
 వీరుఁడ నైననన్ వీటిఁడిగా నెంచి
 యవహేలనమునీయ నడరి తీవు
 అమ్ము వహ్మకకు నుమ్ము నీ పుద్ధతి
 బాణముల్ దీనిపైఁ బటవినావు

గీ. శాపదానముననొ లేక చాపముననొ
 సేదుత్రు శ్లంత యడఁగింప నేర్పు గలదు

అయిన నోర్చితఁ దపమున నణఁగియుంట

నలవి మీఁతిననిజభుజోష్ణులతఁ దలఁచి.

32

క. ఈరీతిఁ పట్కునాముని

వీరుని దర్పప్రవాహవేణిన్ వాణిన్

మేరుధనుర్ధారియు వీని

స్మేరముఖాబ్జమున సొగసు చిందఁగఁ బలికెన్.

33

చ. తెలుపుచునుండె నీవలుకె తేటగ నీదగుబుద్ధిమార్గవం

బెలమి నరణ్యసీమఁ బశుహింసన మిట్టలు చేయఁగొంట కే

వలము స్వధర్మ మాశబరవర్మల కానా? తపఃక్రియాప్రత

స్థలకగునా? యెఱుంగు మది మాత్స్యముగాఁబరికించి నెన్నుడిన్

34

క. స్వకులాచారంబును విడు

వక మెలఁగెడినాకు నీతపంబునవలెనే

వికటాచారము సల్పియుఁ

బ్రకటించెద వొం! నీవరాక్రమశీతుల్.

౪౦

చ. విపినమునందు జంతువుల వేటలఁ జంపఁగఁ గచ్చఁగట్టు నీ

లివమున శుద్ధి యెంతో విశద మ్మగు;దాని నటుండఁమ్ము; నే

రువు వెలయంగ నీమ్మగము రూపణఁ జేసిడివేళ నాశర

ప్రపతన మూత గొన్ననిజబాహుబలంబును దెల్ల మెల్లెడన్.

౪౧

చ. పరుషవచఃప్రసారమున భర్తఁడు నాతనిఁ జేరఁ బిల్చి, యే

మిర! శరణమ్ము వేడు నను, మీఱఁగఁ బోకుము; నాదుపేర్ని కీ

వరయఁగ నెంతవాడ;వపురా ! నయనమ్మున నే నొకింత నేఁ

డరుణిమ దాల్తునేని భయమందెడుఁ జువ్వె కృతాంతుఁడేనియున్

౪౨

క. శంకరుఁ డీగతిఁ బలికె న

హంకారము మీఱ; నంత నర్జునుఁ డెద సా

తంకత నిష్కరవచనం

బంకురితముఁజేసి సాహసాంకత మెఱయన్.

౪౩

- ఉ. ఓరి వనేచరావనద ! యుద్ధతి చూపెను నాసమక్షమం
దార! యిటుల్ త్వదీయులకు హర్షము సంధిలఁ బట్కచుంటి వీ
వారయవైతివే మగునొ ? యక్కట మక్కువ సీకిరాతి సా
పారంగ ము క్కునత్తుఁజెవియాకులుఁ దాల్పఁదలంపు లేవొకో? ౪౪
- ఉ. వీచులఁ గాల్చువట్టికురువీరుని వాక్కులు విన్నయంత లో
నూని ముమర్షుఁడొం బ్రచుథయోధులు చంపఁగఁ బూని రాక్షం
గాని, దయార్ద్రచిత్త యగుశౌరమాఖంబునఁ జింఁచఁలాడునా
లేనిగవుం గణంగఁ బెకలించినయశ్వులఁ దాల్చి రట్టులన్. ౪౫
- గీ. భిల్లమల్లుఁడు కురువంశశిల్లభండు
పుల్లభల్లంబులను శిల్పవల్లవముల
దేవతలదృష్టి ప్రసరింపఁ దెరువు నిడని
సమర మతిభయంకరముగ జరిపి రపుడు. ౪౬
- ఉ. రోస మొకిత దాల్చినటు రుద్రుఁడు కానఁగ వచ్చి, వేగ ని
ష్ఠానము ముట్ట, గౌరవనమం దొకయింతుక శంకఁ బూని, యా
వాసవసూతి కయ్యెడ సభంగురమంగళవృద్ధిఁ గోరి, పే
రానఁ బఠించె నామమము 'యాతత్సంస్కృతి' నెప్పునంబునన్. ౪౭
- చ. సరగ ధనుర్గుణంబు దృశసారతఁ గర్ణముదాఁక లాగి శం
కరుఁడు దయామయాంబునిధి గావున నింద్రతనూజుమేనిపై
శరములు కొన్ని వైచె; సరసం జని తాఁకియుఁ దాఁకనట్టి వా
వెరవున, కొన్ని లక్ష్మమును వీడియుఁ జన్నవిధంబు తోఁపగన్. ౪౮
- ఉ. అమ్మలు వమ్ముపోవ నెద నర్జునుఁ డబ్బర మందుచు న్నిషం
గమ్ములసొమ్ము గోల్పడినఁ గ్రచ్చఱ సీనున నాయగాత్మజా
సమ్ముఖమందె శంకరుని జాపముతో. శిరమందు వ్రేసె నే
గమ్మున నాచరణక్మా శశిఖండఫలిత్వము దాల్చువట్ట గాన్. ౪౯
- గీ. చాపమున మోదఁబడిన యీశ్వరునిమాళి
తలమునుండి తొఱంగురక్తాంబుకణము

లోని భూమిని పైచిలె నభ్యర్థింపఁచున

భవభకామము లార్పియె బడెనభంగ

౧౦

౧౧. విజయములతోడ మానవ దుష్టసహాయము తోటు నందొ ని

చాన్పొజును నా బంగంబున. గరంబు బహుబంధమున్న హద్ది లే

మఁ జూచి బాలకులెక్కడను ను నానందకృమియై గణాశ్చర్యం దొప్పు ది

స్థానతిలీల గంగదం వృక్షవనరము నెయ్యకేలెదో.

౧౧

౧౨. గాంధీవ బుదయి కున్ బాండవం బేర్పడె

ననయియం దగ్గిరి నాయకడయె

తనదొనిల్పొందెనె పరి నశింపరా

పథమకారణ ప్రానబడిన బుదవం

భ్రంశం నర్థము నాంగ నట్లుగా బొసక

వెతల బెట్టకంబుట్టి నానందమున్న

పెద్దకాలమునంద పేర్చినవైరంబు

మనజాతిగ దు నా బిన్నననున్న

౧౩. అనుమద్రోధము దాన్పొ యానందనిమాళి

జడలగుబుదను నా బంబు నలుపుచున్న

కృణులు తటి చూచి నాని భవరాజునానె

ననగ గాంధీవదందంబు ననాగె కచు.

౧౨

౧౪. బైబిడర్మయం మీధిం గల్గెనా

అటుగాక వీరమా నుబధంబా

భావించుగా రానిపథ లుద యేదియో

తెలియకున్నది నాకుఁ జేబవసుగ

అంచు నడంద నొక్కించుక చింతిలి

ధైర్యంబు నంతలో దాన్పొ క్రిది

దత్తాత్రేయ శ్రీ లో నుజ్జ్వల మై పొంగ

నీకృతు గద్దించి యిట్టు లనియె

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కా కి నా డ.

రెండు నెలల కొకసారి బ్రకటింగబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

పుటలు ౩౩.	{	తారణ చైత్ర-కార్తికములు.	{ సంచిక ౧—౪
-----------	---	----------------------------	-------------

కా కి నా డ :

పరిషత్సభ్యులయమున బ్రకటింపబడినది.

చందా, పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-0-0.

1944

విషయ సూచిక.

1. స్వపిషయము	౧-౨
2. కళాపూర్ణోదయము - పండితాభిప్రాయము	3-౫
3. గ్రంథస్వీకారము	౬-౮
4. విజయవిహారము	౯-౨౨
వ్యాకరణవిద్యాప్రవీణ, విద్యాన్, చిలుకూరి పాపయ్యకాశ్రి గారు.	
5. పాల్కురికి సోమనాథుని జన్మస్థలము	౩-౩౪
బండారు తమ్మయ్యగారు.	
6. దర్శనసమీక్ష	3౫-౪౦
సాహిత్యకోమటి, భాషాప్రవీణ, చిలుకూరి వీరభద్రకాశ్రి గారు.	
-

గీ. ఏడుత : మూఢాత్మ : ని తేట కేగు నలపు
కర్మమునఁ గూడ నిశ్చించి యులేము నొకగు
కాలేకత్తరా శి శుభమును దర్శింపు చున్న
అంతుకలఁ జొచ్చె నాహుమిత్వమున కతడు.

౧౧౨

గీ. కబళి నిష్కల పరమార్థమై నా హుమన
శుభమునకు నా నిద్రాత్మమున ప్రవేశ
నకులకా నిద్రాత్మమున ముఖమై
తెల్లగురిపెనుకేరలు ప్రవేశింపియె

౧౧౩

చ. చిరదుఃఖ నిర్మలపాపమును జరిగిననూమునకునును తం
కరకును ముక్తిమార్గమున గ్రహించు గ్రహము నేని వాని వా
హుమిత్వ నింద్రమానుష్యావయవము వానము గొన్నతన్ను ను
స్థానకరనాశకవృక్షము పాదమున జేయు నవంగెనో ఎడనకు. ౧౧౪

గీ. ముష్టిత్రహరములో ముమ్మర మై చన
నొందొక బూట వా రుదుటుగొని

పెరుగెవలో పెరుగంగ నాకునుమహనాగ
భస్మాంకరాగలేనములు గొని

మృత్యుత్క చాహువు నొప్పుగా సారించి
జలం నొందొరు నొందు గొని రక్తము

లక్ష్మి నిభుజమున చార్మిల యునొక్క
గ. నాశములు చుట్ట గడలు గొని

గీ. తలరక్షితుడు తపోధనన త్రహును
నొందొటల బూట నిద్రాత్మ నొనర చార్మి
మహిమత్యము చెల్ల నాహుమనగంబు
పెద్దచటియొని గూలిరి పెరుచ నపుడు.

౧౧౫

చ. కబళి నభోమాఖింబు గొనుచందమునం ధరం గూలనేసియున్
బ్రబలి విమోహ మేర్పడంగ నాథుడు నిష్కలప్ర సరస్థలిన్

- నివిడఁబుగాఁ గవుంగిటచు నిందినచో వుమరె; న్నగంబుతోఁ
దబిసిని నన్నుఁ గాచెడికతమ్మున నల్లునిఁ దెల్పుఁ గోరువాన్. ౧౬
- ఉ. సంగరమందుఁ బార్థునిభుజంబుల నొప్పెడివిర్యరేఖ నొ
వ్వుం గని శంకరుండు బహుభుగుల విన్నయ ముంది మాళిపైఁ
బొంగెడుజాహ్నువీచిమల పూరకణంబులు గంటిమీఁదఁ జే
రం గడపీడ నందియు శిరశ్చలనంబు వహించువేడ్కమై. ౧౭
- గీ. ఈగతిఁ దడవుగ భూమి న
ధోగతుఁ డై యుండి కలఁత దొఱఁగిన సుజ్ఞా
స్వాగతసముదాచారస
మూగమమున నింద్రసూనుఁ డల్లన తేచెన్. ౧౮
- ఉ. కన్నుల విప్పుచో నెదుటఁ గానఁగవచ్చెఁ గిరాతుఁడే ప్రభా
భ్యన్నతదివ్యతేజ మున నొప్పినశంకరుఁ, డాకిరాతియే
యన్నులమిన్న సర్వజగదంబిక యశాగిరిరాజకన్య, యిం
కెన్నఁగ శక్యమే సొద గదెట్టిగుణజ్ఞుల కైన నయ్యెడన్. ౧౯
- ఉ. వీనులవిందుగా నమృతవృష్టిని జిల్కెడుభంగిఁ గంతగ
జ్ఞానినదంబుతోఁ బటుచేరం బగుఘంటలతాంకృతుల్ మృదు
ధావనము లీన లోకదురితంబులు చెందుమహోక్ష మెక్కి శ
ర్వాణిః గూడి శంకరుండు వచ్చె నలంకృతసర్పహారుఁ డై. ౨౦
- క. సారిషదగణము లంజలి
సారసవన మొదవఁజేయ సగనత నడుమన్
గారీకాంతుఁడు దివ్యుని
హారముతోఁ బూలుచురాజహంసం బయ్యెన్. ౨౧
- సీ. మూర్ధవనముపేతశార్దులచర్మంబు
పల్యయనంబుగా పటువ, మీఁద
నడ్డంబుగాఁ జరణంబుశముగ్గుము
ప్రసరింపఁజేయఁగఁ బ్రక్కఁ జేరి

యాదటనిూట శిలాదకుమారుండు

సంహానము ప్రీతిఁ జలుపుచుండ

దర్పము నిగుడ నుల్లవనంబు చేసెడి

తటి యానమును నాఁవఁ దగినదీతి

గీ. శత్రు పై వేటకనకశృంఖలను జేతఁ

బూని యత్కంతమృదుకరపుటఁ తోడ

కికుదశృంగంబులను మెల్లఁగా విడుచుచుఁ

జెంత మెలఁగెడిశృంగితో నంతొ యొప్పి.

౬౩

ఉ. శంకరమాభిసేమ ననిశంబు విభూషణ మై తనర్చునే

కాంక్షఁడు గాండివాతికతివాహతి నుక్కతె నంచుఁ దారకల్

కింక దొఱంగ నాప్రియునికిం దగ నూటటఁ గూర్ప వ్రాలె న

స్వంక దలిర్పఁ గల్పడుమనంహతివృష్టి దలిర్చె శర్వపైఁ.

౬౪

చ. కడుకొని సారమేయములకందువ నొప్పెడినాల్గువేదముల్

వెడఁగు దలిర్పఁగా నపుడె విశ్రుతపూరుషరూప మేర్పడన్

జడలను భస్మమున్ మృదుకుశంబులఁ జీరలఁ జేసఁ నాల్పి యా

మృదుబిరుదంబులన్ స్వరము మించఁగ గానము చేసె నింపుగన్.

ఉ. అంబరవీధి డగ్గఱుచు నబ్బుర మేర్పడఁ జూచి వేడ్కతో

తుంబురముఖ్యవైణికులు తోరముగాఁ దమగీతిరీతియో

గంబున నామహేశు ననుకంఠను భక్తజనాఘరక్షణా

లంబనసత్కథల్ మృదుకలంబుగఁ బాడిరి భక్తిపెంపునన్.

౬౬

గీ. భూతనాథుండు తనశ్రవఃపూరముగను

పొంగఁగ చాల్చినతాపింఛకుసుమగుచ్ఛ

మునఁ దొఱంగెడితేనియసాననెఘమున

మించుచూడ్కులఁ గృపను వర్షింప నడరె.

౬౭

గీ. అర్జునోద్మృక్తబాణప్రహరజాత

వ్రణము లిట్లంగ మెల్లెడ వఱలె ననఁగ

విమలదీప్తివితానంబు వెల్లివిరియు
ఫణిపకారత్న భూషలు పరిధవించె.

౩౮

క. అవతంసచంద్రరేఖా

ప్రవిగళితమయూఖవంక్తిపాతజలైశ్శ్యం
బు విహింపనియటు చిఱుతన
గవున హృదంతఃప్రసాదగతి నూచించెన్.

౩౯

ఉ. వానవి యాదిదేవు మునివంద్యుని శంకరుఁ జూచునంతఁ బ
క్షావరణంబు ద్రోయఁ బటుభారము చాల్చినసమ్మదాశ్రురే
ఖావళి దేహమండఁ బులకాంతురముల్ వెలయుంబఁ బాదప
ద్మావనతుండు నై నతుల నవ్వనచేసెను వేనవేలుగన్.

౪౦

ళా. స్వామీ ! నే నిటు మూఢబుద్ధి నయి నీసామర్థ్యముం గాన కి
ప్లేమేమో వచియించినాడఁ; మనమం దీ సొప్ప వాగ్భాణచా
పామోక్షంబులు, ముష్టిపాత మన నా లైచెల్లు నేరంబు ల
త్యామోదం బొలయన్ క్షమించి గనుమయ్యా నన్ దయాంభోఃధీ

ఉ. ఈవిధి విన్నవించి తనయెగ్గున శెంతయు వేఁగునర్జున్
దీపన లొప్పఁగాఁ దెలఁచి దేహము నెల్లఁడఁ గల్పకల్పప

శ్రీ వెలయించునా నైమను జేర్చి ప్రణంబుల మాయఁజేసి, యీ
శావననుండు సజ్జనవశంవనుఁ డిట్టులు పల్కె వానితోన్.

౪౧

గీ. ఆహవోద్ధర నీదుమూఁడవదియైన

పింతయపరాధమున నెంత సంతసంబు

గలిగెనో యంతహర్షంబు గలుగ దయ్య

భక్తిఁ దపమునఁ బూజాప్రసక్తికైన

౪౨

ఉ. ఆక్షణమందె శంకరుఁడు నమ్ములు చాపము మున్నుగాఁగఁ దాఁ
గుఱ్ఱినిగొన్నవానిఁ, దళుఁ గోరినపాశువతాస్త్ర ముష్ట ప్ర
త్యక్షముగాఁ గిరీటివశ మందఁగఁజేసెను హర్ష మొప్పు. నా
దక్షునిగాండివాహతివిధంబున కిచ్చుబహూకృతిం బల్కె.

౪౩

పాలకురికి సోమనాథకవి జన్మస్థలము

బండారు తమయ్య

పాలకురికి సోమనాథుడు నన్నయ తిక్కనల సడిమికాలమున వెలసిన ప్రఖ్యాతాంధ్రకవి. ఈతఁడు సంస్కృతభాషలో వేదవేదాంగాది సకలవిద్యాపారంగతుం డగునఖండవండితుఁ డయ్యు గాతమబుద్ధుఁడు ప్రాకృతమునుబలెచుతవాఙ్మయరచనమునకు మాతృభాషయగు తెలుఁ గునే ప్రధానసాధనముగ గ్రహించి నిర్వహించినమహనీయుఁడు. తెలుఁ గుఁబలుకులను వేదములకొలఁదిగఁ దలపోయుఁ డని తెలుంగు సోద రుల హెచ్చరించి యసదృశనైపుణ్యముతో వేదార్థముల విరివిగ వెదఁ జల్లుకృతులను జేటతెనుఁగున రచించి తెలుంగుఁడల్లిదీవనల వద్దిల్లిన మురిపెంపుఁగొడుఁజుఁజ్జు. “ఉరుతరగద్యపద్యోక్తులకంటె, సరసమై వరగినజాను తెనుఁగు, చ్చీంకుఁగా సర్వసామాన్య మగుటఁ గూర్చెద ద్విపదలు గోర్క దైవార” అనియు, “ఆరూఢగద్యపద్యాదిప్రబంధ, పూరితసంస్కృతభూయిష్ఠరచన, మానుగా సర్వసామాన్యంబుగామి, జాను తెనుఁగు విశేషము వ్రనన్నతకు” అనియు లోకమునకుఁ జాటి తాను జాను తెనుఁగురచనముకు వలచి యితరుల వలపింకు జేసి జాతీ యుచ్ఛాదమగు ద్విపదలోఁ దనప్రధానకావ్యములను వెలియించిన నిద్దం పుఁ దెలుంగుఁగవి యీతఁడు. ఆంధ్రత్వము నాంధ్రతేజము నాతనిదివ్య శరీరమున మూర్తీభవించి కవితావ్రవాహరూపమున నాతని కృతులయం దెల్ల వెల్లివిరిసినది.

పాలసంధ్రమునఁ జంద్రుఁడువోలె నీసుకవిసోముఁడు పాలకురికి యను జనపదమున నుదయ మందెను అది యాంధ్రచక్రవర్తుల రాజధా నియై యాంధ్రనగరము, ఏకశిలానగరము నని వ్యవహరింపఁబడిన యోరు గంటికిఁ (Modern Warrangal) బండ్రుఁడుక్రోసుల దూరమున

నేటినిజామురాష్ట్రమున నల్లగొండజిల్లా జవగామతాలూకాలో నున్నది. పేరిలోఁ గొంత వికృతిని జెంది కొన్ని శతాబ్దాలనుండి యిది పాలకురితి (పాలకుర్తి) యని గూడ వ్యవహరింపఁబడుచున్నను సోమనాథునికాలమున దీనికిఁ బాలకురికి యనియే వ్యవహారముండినట్లు సోమనాథుని కృతులవలననే విశదముకాఁగలదు. బసవపురాణ, పండితారాధ్యచరిత్రగద్యలలో “సుకృతాత్మపాలకురికిసోమనాథ । సుకవిప్రణీత —” అని యీతఁడు ప్రాసస్థానమునఁ బాలకురికి యనియే వ్రాసి యున్నాఁడు. తన కృతులలోని తక్కినతావులఁగూడఁ దనయింటిపేరిని బేర్కొనుటలోఁ బాలకురికి లేక పాల్కురికి యనియే యుదాహరించినాఁడు. ఈ కనిశిష్యప్రశిష్యుఁడు పిడుపర్తి సోమనాథుఁ డీతని కంకితముగా రచించిన తన కద్యబసవపురాణావతారికలో

చ. అనదృశతన్మహామహిమ మారవితారకమై చెలంగ శ్రీ

బసవపురాణమున సకల భక్తకథామణి సూత్రభాతిగా

వెసె రచియింపు మీపు వృధినిస్థలికిం జని నాఁగ భృంగి సం

తనమునఁ బుట్టెఁ బాల్కురికి నామపురీచరసోమనాథుడై.

అని యీతనిజన్మస్థలమును పాల్కురికి యనియే బేర్కొనినాఁడు. మనసోమనాథుని మఱియొక శిష్యప్రశిష్యుఁడు (నామము సరిగాఁ దెలియకున్నను నీతఁడుగూడ బహుశః పిడుపర్తివంశ్యుడే కాదగును) సోమనాథుని కంకితముగారచించిన యన్యవాదకోలాహలమచు సీనశతకములో సోమనాథుని నెలపు పాలకురికి యనియే యుదాహరించినాఁడు.

సీ. భవదీయసంబంధ బంధురం బయ్యె నే

భాగ్యంబుచేసెనో పాలకురికి

భవదంఘ్రిపూజనా పరుల కిమ్మయ్యెనే

భాగ్యంబుచేసెనో పాలకురికి

యున్నదీవీశ్వర సం యుక్తమై వెలసె నే
భాగ్యంబుచేసెనో పాలకునికి
యున్నదీ యాశ్రమా భుస్మతిం జెందె నే
భాగ్యంబుచేసెనో పాలకునికి

గీ. పాలకునికి యెట్టి భాగ్యంబుచేసెనో
సీచినామపూర్వనిహత మయ్యె
సహితానుషంగ ! యేకామ్రగురుచిత్త
నలినభృంగ ! సోమనాథకింగ !

|| శ్లో॥ 1560 ప్రాంతముననుండి విడువర్తి సోమనాథున కిండుక
సమకాలీనుడయిన తోంటద సిద్ధలింగకవి (విరక్తతోంటదాద్యుడు)
కన్నడమున మనసోమనాథుని చరిత్రమును గూర్చి లిఖించినపాల్కురికి
సోమేశ్వరపురాణమును కృతిలో ఆంధ్రదేశమున, శ్రీశైలమున కీశాస్వ
ప్రదేశమునఁ గొలనుపాకకు సమీపముననున్న పాలకురికిలో సోమనా
థుఁడు జన్మించె నని, కొలనుపాకయందు వెలసినశ్రీ సోమేశ్వరస్వామి
సేవనమునఁ దలదండ్రుల కాలఁ దుదయించెనని స్పష్టముగ వ్రాసినాఁడు.
ఇట్లు వర్ణించబడినయీపాలకురికిలోఁ గొండవయి నొక శివాలయ
మున్నది. అందలి శివలింగమునకు సోమేశ్వరుఁ డనిపేరు. సోమనాథుని
పూర్వ లాస్వామికిఁ బారంపర్యముగవచ్చెడి యర్చకులని తెలియుచున్నది.
ఆస్వామివరప్రసాదముననే సోమనాథుఁడు తలదండ్రుల కుదయించెనని
గూడఁ బాలకురికిప్రాంతమున వాడుకలో నున్నది కావునఁ బాలకురికి
సోమేశ్వరస్వామి పేరినిబట్టియో, కొలనుపాక సోమేశ్వరస్వామినామ
మును బట్టియో మనఃవిజయకు లాతనికి సోమనాథుఁడని పేరు పెట్టియుం
డును. ఆంధ్రులలో గ్రామనామములబట్టి గృహనామము లేర్పడుట
చాలఁ బరిపాటి. కావునఁ బూర్వోక్తమయిన పాలకురికియనుగ్రామ
మునుబట్టి యింటిపేరును బయినిజెప్పిన సోమేశ్వరస్వాములబట్టి నామ
మును మనకవివరున కేర్పడె నని తలంప నగును. పలువురు పరిశోధకు లీ

నిర్ణయము సంగీకరించి యున్నారు. కర్ణాటక విచరిత్రకారులు శ్రీ నరసింహాచార్యులుగారు నిజాము రాష్ట్రమందలి పాల్కురికియే సోమనాథుని నెలవని సంభావించిరి. “Kanarese Literature” అను గ్రంథములో E. P. Rice వారవారు సోమనాథుఁడు గోదావరీ ప్రాంతము వాడను నుద్దేశముతో గోదావరి జిల్లామందలి పాల్కురికినివాసి యని వ్రాసి యున్నారు. నిజాము మండలమున విశేష సంచార మొనర్చి పరిశోధనలు సలిపిన శ్రీ శేషాద్రిరమణకవులుగూడ రాద్ధి సంవత్సరమున ఆంధ్రపత్రిక సారస్వతానుబంధములో సోమనాథునిగూర్చి వ్రాసిన యొక చిన్న వ్యాసములో నాతని నెల వచ్చటి పాలకురికి యనియే వ్రాసిరి. ఆంధ్రపత్రిక దుందుభి సంవత్సరాదిసంచికలో వ్రాసిన “పాలకురికి సోమనాథకవి” అను వ్యాసములో నేనుగూడఁ బయినిర్ణయమునే చేసి యున్నాను. తరువాత నాంధ్రగ్రంథమాలికలోఁ బ్రకటితమయిన బసవ పురాణము సీతకలో శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు కూడ దీని సంగీకరించిరి. ఆంధ్రులచరిత్ర వ్రాసిన శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు కూడ దీని నామోదించిరి.

ఇట్టి సందర్భములలో శ్రీ డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణ రావుగారు పయి నిర్ణయములఁ బాగుగ నెఱింగియుండియు, ఆంధ్రగ్రంథమాలికలోఁ బ్రకటితమయిన పండితారాధ్యచక్రము (నూత్నముద్రణము) నకుఁ దాము వ్రాసిన సీతకలో నొక వింతపుంతను ద్రొక్కి మైసూరు రాష్ట్రము నందలి తుముకూరుజిల్లా తిప్పటూరుతాలూకాలోని “హల్ కురికె” యను ఏకారాంతనామ గ్రామమును “హల్ కురికి” యని యికారాంతముగా గ్రహించి యదియే సోమనాథుని జన్మస్థల మయియుండునను విపరీతవాదమును వెలువరించినారు. దీనికి ముఖ్యకారణములు పూర్వోక్తమయిన పాలకురికికి నేఁటికాలమున నిజాము ప్రభుత్వమువారు ప్రకటించిన గ్రామనామములపట్టికలలో “పాలకుర్తి” యనుపేరేగాని “పాలకురికి” యనుపేరు

ప్రకటితము గాఢండుటయు, మైసూరుప్రభుత్వమునారు ప్రకటించిన పట్టికలలో “హాల్కురికె” యనుపేరు గానవచ్చుటయు, తెలుఁగునందలి ‘హ’వర్ణము కన్నడములో ‘హ’వర్ణముగా నుచ్చరింపఁబడుటచే నదియే సోమనాథుఁడు జననమందిన “పాలకునికి” యయియుండునని, “కురికి (కురికె)” ప్రత్యయాంతములగు గ్రామములు కన్నడదేశమునను నాంధ్ర కర్ణాటదేశముల సరిహద్దులనుగాని యాంధ్రదేశమున లేవని, సోమనాథుఁడు కర్ణాటదేశమున జనించినవాడగుటచేతనే కర్ణాటకపులు కూడఁ గొందఁ జూతని నుతించుటకుఁ గారణ మని శ్రీ నారాయణరావుగారు భ్రమించి తలంచుటయు నయియున్నవి. గ్రామనామములు ప్రకటితము లయిన పట్టిపట్టికలుమాత్రము తిరుగ వేసి తక్కిన స్థలనన్ని వేశములు, సంగతిసఁదర్భము లేమియు విచారింపకయే యొకశుద్ధాంధ్రకవినెలవును కర్ణాటదేశమున నిరూపించుటయందలి యసామంజస్యము శ్రీ నారాయణరావుగారిబుద్ధికిఁ దోచకుండుట మిక్కిలి యక్కజ మని వేఱ చెప్ప నక్కఱలేదు. నిజాముప్రభుత్వమువారి పట్టికలోని “పాలకుర్తి” నేఁడు గూడ నాప్రాంతమునఁ గొందఁజే “పాలకురికి” యనియే వ్యవహరింపఁ బడుచున్నది. అచ్చటి సోమేశ్వరస్వామియాలయమందలి ధ్వజస్తంభము పయి “శ్రీపాల్కురికి సోమేశ్వరస్వామి” యని ప్రాచీనలిపిలోఁ జెక్కిన యక్షరములుగానవచ్చును. సోమేశ్వరస్వామియాలయమే గాక సోమనాథుని సమాధిపయిని బ్రతిష్ఠిత మయినసోమనాథలింగము తదాలయము గూడ నీపాలకురికియం దుండి పూజ లొందుచున్నవి. పాలకురికి సోమనాథునిబంధువులు వంశ్యులు నని చెప్పికొనెడివారు, పాలకుర్తియందును దత్తరిసోమములందును నిప్పుడుగూడ నివసించుచున్నారు. అచ్చటి సోమేశ్వర, సోమనాథలింగములకు వారే యర్చకత్వము నెఱపుచున్నారు. బసవపురాణావతారికలో “ఖ్యాతిమై నదృక్కిగల కట్టకూరి, పోతిదేవర పదాంబుజమట్టదుండ” నని సోమనాథుఁడు కట్టకూరి పోతిదేవర యనునాతనిఁ దన గురువులలో నొకనిగాఁ బేర్కొనినాఁడు. ఈ పోతిదేవర

నివాసస్థలమును కట్టకూరు పాలకునికి సమీపముననే యున్నది. సోమనాథుఁడు తన శిష్యులకు నగ్రహారముగా నిష్పించినట్లు పిడుపర్తి సోమనాథుఁడు పద్యబసవపురాణావతారికలోఁ బేర్కొనిన దోగిపర్తికూడ నీప్రాంతముననే యున్నది. జనుల వాడుకయందు నేడు “కుర్తి” యని యేర్పడిన రూపము పూర్వము “కురికి” యని రూపముతోఁ గూఢ నుండి ట్లు శాసనప్రమాణములుగూడఁ గలవు. పాలకుర్తి సమీపముననే నేడు ఎలకుర్తి, ఉఱుకుర్తి యను పేర్లతో వ్యవహరింపఁబడు గ్రామములు పడిరెండు, పడిమూఁడు శతాబ్దులనాటి శాసనములలో “ఎలకురికి” ఉఱుకురికి యను రూపములతోనే వాడఁబడి యున్నవి.

కాకతిరుద్రదేవునినాటి ధర్మసాగరము శాసనము (నాలుగవపైపు ౧౨, ౧౩, ౧౪ పంక్తులు).

“రెండుపాడ్లు ఎలుకుర్కి ప్రసన్నవిశ్వేశ్వరదేవరకు సమర్పించినం
దల వినియోగము భోగమువాడు”

కాకతి గణపతిదేవునినాటి కొండిపర్తిశాసనము (శా. క. ౧౧౩౬) తూర్పువయిపు ౩౩-40 పంక్తులు.

“శ్రీ చాండ నైస్యపతిరారవీంతు తారం గ్రామం సమగ్రమవ
... .. న్నుఱుకుఱ్కిసంజ్ఞం”

(తెలంగానా శాసనములు)

ఈవిషయముల నెల్ల శ్రీ నారాయణరావుగారు పండితారాధ్య చరిత్రపీఠిక ప్రాయునప్పటికి బాగుగా గుర్తించియున్నచో వా రీవింతనిర్ణయమునకుఁ బూనుకొనియుండ రనియే విశ్వసించెదను.

పిడుపర్తి సోమనాథుఁడు పద్యబసవపురాణావతారికలో నొకనాఁడోరుగంటిలో స్వయంభూదేవుని యాలయమున భక్తులు పాలకురికి సోమనాథునిబసవపురాణమును జదువుచుండఁగాఁ గాకతిప్రతాపరుద్రుఁడచ్చటికి వచ్చె ననియు నాతఁ డదియేమని ప్రశ్నింపఁగా భూర్తివిప్రుఁ

దొకఁడు పాలకునికి సోమపతితుఁడు ప్రాసవల్ల వెట్టియత్రమాణముగా నూతనముగ రచించిన ద్విపదబసవపురాణమని చెప్పి నిందింప భక్తులీవారై సోమనాథునియొద్ద కేగి విన్నవించుగా నతఁడు ప్రతివాదుల జయింప నోరుగంటి కేతెంచి మహిమలు ప్రదర్శించి శత్రులకుఁ దల వంపులు ఘటించి ప్రతాపకుఁడని పూజలగ్రహించెనని వ్రాసియున్నాఁడు ఏకామ్రనాథుని ప్రతాపచరిత్రము, తుమ్మలకల్లి నాగభూషణకవి బసవవిజయమునందుఁగూడ నీకథ యుగ్గడింపఁబడినది. సోమనాథుని నెలవు పాలకునికి యోరుగంటిప్రాంతమున నున్నప్పుడే యిట్టికార్య మాదినములలో జరిగియుండుట కనువుగా నుండునుగాని మైసూరురాష్ట్రస్థ మగు “హల్ కురికె” యందు సోమనాథుఁ డున్నచో నట్టిది జరగియుండదు. కావున నెన్ని విధములఁ జూచినను నిజమురాష్ట్రమునందలి పాలకునికియే సోమనాథుని జన్మస్థల మని నిస్సంశయముగ నిర్ణయింపవగును.

మైసూరురాజ్యమందలి హల్ కురికెయందు సోమనాథసంబంధికములగు సన్నివేశము లొక్కటియుఁ గానరావు. ఉన్నట్లు శ్రీనారాయణరావుగారైనను జెప్పనేరరు. అది శుద్ధకర్ణాటదేశము. పూర్వము వర్తకమునకయి వలసవచ్చినకొన్నివైశ్యకుటుంబములవారు మాత్రము వచ్చియురాని వికృతపుఁదెలుఁగు మాట్లాడుటగాని యచ్చట నేడు తెలుఁగుబాస మాట్లాడువారే తేరని తెలియుచున్నది. ఇప్పుడు లేకున్ను బూర్వ మచ్చటఁదెలుఁగువా రందీరని తెలుగుబాస ప్రచారమం దుండెనని శ్రీనారాయణరావుగారు తలంపడిచో నదివట్టిభ్రమయే యని చెప్పఁదగును. ఆంధ్రదేశపుఁ బాలిమేర యచ్చటి కలువదిమైశ్లదూరమునఁ గాని లేదు. సోమనాథునిఁ గర్ణాటకపులు కొండలు నుతించుటకుఁ గల వాస్తవకారణమును శ్రీ నారాయణరావుగారు గుర్తింపకుండుట శోచనీయము. ఉపలబ్ధములయిన సోమనాథునికృతులలోఁ గేవలము కర్ణాటకకృతియని చెప్పఁదగిన సుప్రసిద్ధకావ్య మొకటియుఁ గానరాదు. కర్ణాటకపులయినను నట్టికృతిని దేనిని బేర్కొని యుండలేదు. సోమనాథుని వారు

సన్నతించుటకుఁ గలప్రధానకారణ మాతఁడు పుట్టక చేఁ గర్ణాటఁడయి కర్ణాటకావ్యకర్తయై ప్రసిద్ధి నొందియుండుటగాదు. మఱి కర్ణాట దేశీయుఁడు ఏరశైవమతోద్ధారకుఁడనగు బసవేశ్వరుని చరిత్రమును మహిమాదికలులను దొలుదొలుతఁ దనమాతృభావయగు తెలుఁగున వెలయించి తెలుఁగువారికిఁ గన్నడులకుఁ గూడ నేకరితిగ నుపకరించు బసవస్తోత్రము లనేకములు రచించి, సోమనాథుఁడు బసవపురాణమును బసవస్తవములను గన్నడమునఁ గూడ వెలయించుటకుఁ దమకు మార్గ దర్శకుఁడయిన మహాసీయుఁ డనియే యాతనియెడ భక్తిని బ్రకర్షించి కర్ణాటకపులు గొందఁడునను ముఖ్యముగ ఏరశైవులుమాత్రమే యా తనిఁ దమకృతులతోఁ బ్రశంసించిరి.

శ్రీ నారాయణరావుగారి యీశినూత్నవాదమును విభూతివ్రతి కాధికతులు శ్రీ చిదిరెమతము వీరభద్రశర్మగారు విభూతి సం 2 సం 1 యందును, “బసవపురాణము; తత్కృతివిశేషములు” (విభూతి సం 4 సం 1) అనువ్యాసమున శ్రీ శేషాద్రి రమణకవులును విమర్శించి యున్నారు. ఇతరత్ర మటికొండఁబఱుగూడ దానిని నిరసించిరి. శ్రీనారాయణ రావుగారిందులో వేదికఁ దగుసమాధానము లొసంగక శ్రీవీరభద్రశర్మ గారికి నివేదనపూర్వకముగ భారతి సం 20 సం 7 లో “పాల్కురికి” యను శీర్షికతో నొకచిన్నలేఖనుమాత్రము ప్రకటించిరి. దానిలోఁ దమ “హాలకురికి” వాదము కేవలము నూత్న మనియు, పాల్కురికి గ్రామనామవిచారమే క్రొత్తదనియు నిత్యమని తోచుచుచేతనే దానిని ప్రకటించితిమనియు, హాలకురికియందు జగించినను సోమనాథుని శైవ మతప్రచారము శ్రీ శైలము, ఓరుగల్లుప్రాంతముల జరిగిన దని తాము కూడ సంగీకరించితి మనియు, హాలకురికిప్రాంతమున నిప్పుడు తెలుఁగు బాస విశేషవ్యవహారములో లేకున్నను బూర్వ ఘండియుండు ననియు, హాలకురికె ప్రాంతకన్నడశాసనములలో “పాల్కురికె” యని తెలుఁగు

శాసనములలోఁ బాటకురికి యని పేర్కొనఁబడిన దనియు వ్రాసి యట్టి శాసనప్రమాణముమాత్ర మొకటియు నుదాహరింపరయిరి. ఇంతతో సూరకొనక పాలకుర్తియే పాలకురికి యను నిశ్చితవాదమును మొదటఁ బ్రవేశ పెట్టినది నే ననియు నామాటలందలి విశ్వాసముచే వానిని సమర్థించుటకయి శ్రీవీరభద్రశర్మగారు తమ హాటకురికేవాదమును ఖండించుటకయి ప్రయత్నించి రనియుఁగూడ శ్రీ నారాయణరావుగారు వ్రాసి యున్నారు. ఇవి కేవలము సాహసవాక్యము లని తెలుపుటకు విచార మగుచున్నది. ఓరుగంటి ప్రాంతముననున్న సోమనాథుని పాలకురికి నేడు పాలకుర్తియని నిజము రాష్ట్రమున వ్యవహరింపఁబడుచున్నట్లు ఆంధ్రపత్రిక దొందుభిసంవత్సరాదిసంచికలో సోమనాథునిఁగూర్చి వ్యాసము వ్రాయునట్టికి నాకుఁ దెలియనే తెలియదు. అటుతరువాతనే దాని నే నెఱింగితిని. ఏశామనాథుని ప్రతాపచరిత్రములో “పాలకుర్తి” “పాలకుర్తి సోమనాథుఁ” డనియే యున్నది. కావునఁ బాలకురికికి “పాలకుర్తి” యను వ్యవహారము చూతముగఁ గాక కొన్నిశతాబ్దులక్రిందటనే యేర్పడి యున్నట్లు తలంప నగును.

క్రీ. శ. 1500 ప్రాంతముననున్న తోంటదార్యుడు, పిడుపర్తి సోమనాథుడు మొదలుకొని నేటిదనుక నాంద్రకర్ణాటకపులు నాథునిక విమర్శకులు ఓరుగంటిప్రాంతమందలి పాలకురికి (పాలకుర్తి) నే సోమనాథుని నెలఱుగా సంభావించి యున్నట్లు లింతకుముందే వివరించియుంటిని. ఇట్టి పరిస్థితులలో సత్యమును గప్పిపుచ్చి శ్రీ నారాయణరావుగారు పాలకుర్తియే పాలకురికియను నిశ్చితవాదమును లేవనెత్తినది నేనే యని వ్రాయుట యంతఃసహససాహసమో విజ్ఞులకుఁ జెప్ప నవసరము లేదు. ఇప్పటివఱకుఁ దా మొక్కరు దక్క మ జెప్పరయిన హాల్కురికెను సోమనాథుని జన్మస్థలముగా నెంచిన్నట్లు శ్రీ నారాయణరావుగారు చూపుగల్గినచో జోహారులు. తమదికేవలము నూత్నవాద మని తామే చెప్పి కొనుచు నిట్టి యసంగతివాక్యములు వ్రాయుటలోఁ బ్రయోజనమేమి? తృతీయపంథగా నొక నూత్నవాదమును బ్రకటించు నభిలాషముతోడనే నామిత్రులు శ్రీ నారాయణరావుగారు ఏకారాతియాపము నికారాంత

ముగా మార్చి క్రొత్తగా హాల్కురికి వాదమును వెలువరించినట్లు విజ్ఞానము గ్రహింపకపోదు.

హాల్కురికి యేశానమం దయినను హాల్కురికి యనిగాని హాల్కురికి యనిగాని వ్యవహరింపఁబడినను నది శ్రీనారాయణరావుగారి వాదమున కుపకరింపఁజాలదు. ఏకనామముగల గ్రామములు భిన్న భిన్న దేశములలో మండలములలో నిప్పుడుగూడ ననేకములు గానవచ్చును. కొన్నియెడల నొక్క జిల్లాలో నొక్కతాలూకాలోనేకూడ నిట్టి యేకనామక గ్రామములు గానవచ్చును. కావున హాల్కురికియకు గ్రామములు వేర్వేరుతావులఁ గానవచ్చినను వాస్తవముగా వానిలో నేది సోమనాథుని జన్మస్థలమో శృంగగ్రాహికావ్యాయమున నిర్ణయించి నిరూపించుటయే చరిత్రజ్ఞుల కర్తవ్యము స్థలస్థానివేళాదిసామగ్రిచే నోరుగంటి ప్రాంతమందలి హాల్కురికి (హాల్కుర్తి) నే యట్లు నిరూపించుటకు వలసినన్ని యవకాశము లున్నవి.

శ్రీ వీరభద్రశర్మగారు పూర్వోక్తమయిన “హాల్కురికి”ను 22-3-4కి తేడిని స్వయముగా సందర్శించి యచ్చటి విశేషములఁగూర్చి వారి పూర్వోక్తవిమర్శనాసంతరము విభూతి సం. 4 సం. 7-8-9 లో “హాల్కురికి” యను శీర్షికతో మఱియొక వ్యాసమును బ్రకటించియున్నారు. దానిని జదివినవారికి శ్రీ నారాయణరావుగారి వాదమందలి యసామంజస్యము మఱింత వ్యక్తము కాఁగలదు. ఈ గ్రామము తాలూకా గ్రామమగు తివటూరునకుఁ దొమ్మిదిమైళ్లదూరమున నున్నది. అచ్చట రమారమి నాలుగునూలులు గృహములును వేయిమంది జనులును గలరు. జనసంఖ్యలో ముహూఠుపీఠైవులు. వారి యందఱభాషయుఁ గన్నడమే. అచ్చటి జనులలో వీరశైవులకుఁగూడ నెవరికిఁ బాల్కురికి సోమనాథునిపేరైన నెఱుంగరాదట. గ్రామమున రెండువందలయేడల క్రిందట నిర్మింపఁబడిన శివాలయ మొక్కటియే కలదు. ఫలహారేశ్వర, రుద్రదేవర, భైరవేశ్వర యనునామములుగల మూపురుమూర్తు లాదేవశమునఁ గలరు. అనఁగా సోమనాథుని కాలమునాటి కచ్చట శివాలయ మైనను లేదు.

ఈగ్రామము శా. శ. ౧౮౩౮ సంవత్సరములో వీరసదాశివరా
యలవారిపక్షమున రామరాయలచే మాధ్వసంప్రదాయాచార్యులగు
సోసతేవ్యాసరాయస్వాములవారి కగ్రహారముగా నీయఁబడినట్లు లొక
మాధ్వమఠమున కెదురుగానున్న కన్నడశిలాశాసనములో నున్నది. అం
దు గ్రామనామము హల్కురికె యనియే యున్నట్లు తెలియుచున్నది.
కురికె యను ఏకారాంతరూపములు కన్నడదేశమునను, కురికి యను ఇకా
రాంతరూపము లాంధ్రదేశమునను వ్యవహృతము లయినట్లు దీనినిబట్టి
గ్రహింప నగును.

కరమపూజ్యుడగు సోమవాధుని జన్మస్థానమగు పాలకురికి యాం
ద్రభాషాభిమానుల కెల్లఁ బూజ్యపద మగునొక దివ్యక్షేత్రమై యలరా
రుచున్నది. హైదరాబాదు వైపునుండి వచ్చువారు జనగాంస్థేషనువద్దను
బెజవాడవైపునుండి వచ్చువారు గణపురము (Ghanpur) స్థేషను
వద్దను దిగి యైహితిమైళ్లు మోటారుమీఁదను, దరువాత రమారమి
వదునేను మైళ్లు రెండెడ బండిమీఁదను, బ్రయాణముచేసి పాలకురికిని
జేరవచ్చును. నేఁడిది చిన్నగ్రామ మైనను “కొంచె మైన నదియుఁ గొవవ
గాదు” అను వేమనసూక్తికిఁ దావలమై క్షేత్రమహత్వమున కొప్పదిగ
నే గణింపఁ బడుచున్నది. అచ్చటి కొండపై నున్న సోమేశ్వరస్వామి
యాలయమునుండి చూచినచో రెండుమైళ్లదూరములో మహాకవి
పోతనామాత్యుని జన్మస్థానమగు బమ్మెరగ్రామముగూడఁ గానవచ్చును.
సోమేశ్వరస్వామియెదుట శిల్పకళానిలదమోతయు ప్రాచీన నీలనందీశ్వ
రనిగ్రహము గూడఁగలదు. మహాశివరాత్రి కేఁటేట నిచ్చట గొప్పయు
త్సవము జరుగును. అప్పుడాయుత్సవములో యాత్రికులు “పాలకు ర్తి
నిలయా ! సోమయలింగా ! పాడములకు శరణు ! ఉరవుగ బమ్మెర పోత
రాజుకు మీరు కోరినవరములు కృపచేసినారట ! పాలకు ర్తి నిలయా”
అను పాటను బాడుచుందురు. దీనినిబట్టి సోమేశ్వరస్వామి పోతనామా
త్యునకుఁ గూడ నిష్పదైవముగా నుండె నని మనము గ్రహింపవచ్చును.
ఆంధ్రదేశమునెల్ల భక్తిరసప్రవాహమున నోలలాడించు నిరువుగు సుత్ర
సిద్ధమహాకవులను బ్రసాదించిన యాసోమేశ్వరస్వామిని సందర్శించి సంత
సేవించుట యాంధ్రనుహాళముల కత్యంతావశ్యకము.

సో మేశ్వరాలయ మున్నకొండకుఁ దూర్పున గొంతవమీపము ననే సోమనాథకవి సమాధిగలదు. దానిపై సోమనాథలింగము ప్రతిష్ఠింపఁబడి చిన్న గుడి యొకటి నిర్మింపఁబడి యున్నది. దీనిని సోమనాథాలయమనియు సోమనారాధ్యాలయ మనియు వ్యవహరింతురు. ఈయాలయమున ధ్వజస్తంభము నొద్ద జడలు, రుద్రాక్షలు, హృదయభాగమున హస్తాంబుజద్యయముతోఁ బూజించు శివలింగము గలశిలావిగ్రహ మొకటి కలదు. దాని దిగువను బ్రాతః లిపిలోఁ బేరుపూడ లిఖించఁబడి మిక్కిలి యుగిరిపోవుటచే నరిగాఁ దెలియక “సో, నా,” అను రెండక్షరములు మాత్రము పోల్పఁదగి యున్నవి. ఇది సోమనాథకవి విగ్రహమేయని గుర్తింపఁదగును. సోమనాథలింగము విశేషమహిమాన్వితమై భక్తులకు, విశ్వానులకు, రోగగ్రస్తులకుఁ గామ్యార్థులకు యాత్రారంగమై యొప్పుచున్నది. చుట్టుప్రక్కలఁ బది యిరువదామడల దూరము నుండి నిచ్చలు నిచ్చటికి యాత్రికు లరుదెంచు చుందురు. వారియుపయోగమునకై యాలయసమీపమున వది, వదునేను ధర్మశాలలుగూడ నిర్మింపఁబడి యున్నవి. ఇచ్చటిరోగనివారణాదిక మహిమలకు సోమనాథుని యంత్రపురశ్చరణ, అష్టదిగ్బంధము మొదలగు క్రియాసిద్ధులు కారణము లని చెప్పుదురు.

సోమేశ్వరస్వామి యాలయమున్న కొండక్రింది సాక్షులలో పెద్దతేనెపట్టులు ముప్పదిమూడు నిత్యము ప్రత్యక్ష మగుచుండును. ఆలయమున కెవరైన నశుచిగా వచ్చినచో నచ్చటి తేనెటీగలు వారిపై దాడివెడలి యెంతదూరము వరుగిడినను విడిచిపెట్టవు. కాని సోమనాథాలయము సన్నిధికిమాత్రము వెళ్లుచో నచ్చటికవి ప్రవేశింపఁ జాలవు. ఇట్లు వెక్కు మహిమలతోఁ గూడిన సోమేశ్వర, సోమనాథలింగముల సందర్శించుటకయి యాధ్రభాషాభిమానులు జన్మమున నొకపరియైనఁ జాలకురికియాత్ర గావించి ధన్యులయ్యెదరుగాక !

సరియైన వుశోధనము నన్వేషణము జరిగినచో నీసాలకురికియందును దత్తాంతమునను నలభ్యమగు సోమనాథుని కృతులును నితరచారిత్రక సామగ్రియుఁ గూడ లభింపఁ గల వని తలంపఁదగును.

దర్శన సమీక్ష.

సాహిత్యశిరోమణి, భాషాప్రవీణ, చిలుకూరి వీరభద్రశాస్త్రి.

‘దర్శన’ శబ్దమునకుఁ బ్రకరణశతమున నాయాస్థలముల భిన్నాస్థములున్నను సీతప్రావమునఁ ‘దృశ్యతే జ్ఞాయతే ఆత్మా అనేన’ యను వ్యుత్పత్తిచేఁ జేతనవస్తువులవిషయముగు విమర్శనమే వ్రధానముగాఁగల యాగమము (శాస్త్రము) అనునర్థమును గ్రహింపవలయును.

దర్శనముల సంఖ్యానిర్ణయమునుగుఱించి పెద్దలు వలువిధములగు సభిప్రాయభేదములను బ్రకటించియున్నారు. కొందఱు ౧. పూర్వమీమాంస ౨. ఉత్తరమీమాంస, ౩. సేశ్వరశాంఖ్యము ౪. నిరీశ్వరశాంఖ్యము, ౫. సప్తపదార్థాభిధాయిన్యాయము (వైశేషికము) ౬. షోడశ పదార్థాభిధాయిన్యాయము (నై యాయకము) అను నీయాటిటిని షడ్దర్శనములుగా నంగీకరించిరి. ఈక్రిందిశ్లోకము దాని కుపప్తంభకము. శ్లో. కపిలస్య కణాదస్య గౌతమస్య పతంజలేః,

వ్యాసస్య జైమినే శ్చాపి శాస్త్రాణ్యాయాః షడేవహి.

ఇఁకఁ గొందఱు 1. మీమాంసాదర్శనము, 2. శాంఖ్యదర్శనము, 3. న్యాయదర్శనము, 4. వాద్ధదర్శనము, 5. జైనదర్శనము, 6. చార్వాకదర్శనము, అనువానిని షడ్దర్శనములుగా నంగీకరించిరి.

మఱికొందఱు (వౌద్ధాంతర్గత) 1. సామ్రాంతిక, 2. వైభాషిక, 3. యోగచార, 4. మార్కమిక, 5. జైన, 6. లౌకాయతకము, లనెడి యాఱుదర్శనములును, 1. పూర్వమీమాంస, 2. ఉత్తరమీమాంస, 3. సేశ్వరశాంఖ్య, 4. నిరీశ్వరశాంఖ్య, 5. వ్యాయ, 6. వైశేషికము లనియెడి యాఱుదర్శనములును గలిపి ద్వాదశదర్శనములుగా నంగీకరించిరి.

౧ చార్వాకము ౨ జైనము 3. వైభాషికము ౪. సాత్రాంతికము 5. యోగాచారము ౬. మూర్ఖమికము ౭. నైయాయికము ౮. వైశేషికము ౯. పాశుపతము ౧౦ సాంఖ్యము ౧౧. యోగము ౧౨. భాట్టము. ౧౩. ప్రాభాకరము ౧౪. మాయావాదము ౧5. భాస్కరీయము ౧౬. యూదజము ౧౭. ఏకాయన (మూర్ఖము) ౧౮. విశిష్టాద్వైతము, అని దర్శనములను పదునెనిమిదిగా నుగ్గడించువారును గలరు.

శ్రీసాయణ మూఢవాచాస్యలు, 1 చార్వాకదర్శనము, 2. బౌద్ధదర్శనము, 3. అర్హతదర్శనము, 4 రామానుజదర్శనము, 5. పూర్ణప్రజ్ఞదర్శనము, 6 నకులీశపాశుపతదర్శనము, 7. శైవదర్శనము, 8. ప్రత్యభిజ్ఞదర్శనము, 9 రశేషదర్శనము, 10. బౌద్ధాద్వైతదర్శనము, 11. అక్షపాదదర్శనము, 12. జైమినిదర్శనము, 13. పాణినిదర్శనము, 14 సాంఖ్యదర్శనము, 15. పాతంజలదర్శనము, 16. శాంకరదర్శనము, నని దర్శనసంఖ్యానివయమై పదునాఱుగా నిరూపించియున్నారు. వీనితోపాటు బౌద్ధమతంగల 1. మూర్ఖమిక, 2. యోగాచార 3. సాత్రాంతిక, 4 వైభాషిక, మనుభేదచతుష్టయమును గ్రహించి మేని పంచామ్మిది దర్శనము లగును

సాధారణముగ దర్శనములు రెండు తెఱఱగులుగాఁ గన్పట్టుచున్నవి. (జీవునకు నీశ్వరునకు) ఆభేదమును దెల్పునవియు, భేదమును దెల్పునవియు నని. వీనిలో నభేదప్రతిపాదకత్వమున నగ్రస్థానమును వహించిది శాంకరదర్శనము పాణినిదర్శనమును, ఆభేదప్రతిపాదక మనియే పెద్దలయ్యుద్ధోషము

శ్లో. వాచాశ్చ సా సంపత్త్యానాం శబ్దాచ్చ నవృథక్తతః

అవృథక్త్యైఽపి సంబంధస్తయో ర్జీవాత్మనోరివ.

వాచ్యవాచకముల (పదపదార్థముల) కభేదము నిత్యమయినను వానికిసంబంధము (భేదము) కేవలము కల్పించఁబడినదగుటచే నది జీవా

త్వవకమాత్మం కథేదము సత్య మయిమున్నను వ్యవహార కాలమునఁ గల్పనావిశమునఁ గలిగిన సంబంధము (భేదము) వితే స్థిగము కానేరదు.

శ్లో. తస్మా చ్చక్తివిభాగేః సత్యః సర్వః సదాత్మకః

ఏకోఽర్థః శబ్దవాచ్యత్వే బహురూపః ప్రకాశతే.

శబ్దబ్రహ్మణి నిష్ఠాతః పరం బ్రహ్మభిగచ్ఛతి.

ఇటు లేదర్శన మభేదప్రతిపాదక మయినటులనే మీమాంసా (పూర్వమీమాంసా) దర్శనముగూడ సభేదమును దెలుపును. కావునఁ బై శాంకేయీచరిత్రిని శాలివర పాణిసీయ మీమాంసా దర్శనములు మూఁడు సభేదప్రతిపాదకములు. మిగిలిన దర్శనము లన్నియు (ఉపేక్ష్యరూపం) భేద మును దెలుపునవి.

ఏదర్శనము లభేదమును జెప్పనో యయ్యవి 'శ్రౌత'ములని చెప్ప నగును. శ్రుతులనే ప్రధాన ప్రమాణముగాఁ గొని వస్తుస్వరూపస్వరూ పమును బ్రతిపాదించునవి 'శ్రౌతములు'. ఏదర్శనములు భేదమును దెలు పునో యయ్యవి 'తార్కికములు'. ప్రధానముగాఁ దర్కము (హేతు = అనుమానము)నే యాధారముగాఁగొని వస్తుస్వరూపమును వెదకునవి 'తార్కికములు'.

వేత్తాకరీణి 'నాస్తికము'లనియు 'ఆస్తికము'లనియు దర్శనములు రెండువిధములు. దైవము, పరలోకము, మున్నగునవి లేవనియెడివాద మును దెలుపునవి 'నాస్తికములు'. ఆవి యున్న పని తెలుపునవి 'ఆస్తిక ములు'. దర్శనములలో చార్వాకము, భేదజతుష్టయముతోఁగూడిన జౌఢము, ఆర్హతము (జైనము) ననునవి నాస్తికదర్శనములు. మిగిలిన వనుమూఁడును ఆస్తికములు.

బ్రహ్మ మొదలిడి స్తంబకర్యంతముగల సమస్తప్రాణిజాతము సహజముగా ననిష్టమును దొఱంగి యిష్టమును బొందుట కిచ్చగించు ననుట యెల్ల రెఱిగినదియే. ఇయ్యదిదర్శనకర్తల కెల్లరకుసమ్మతిపాత్రము.

అం దివ్యతమ మాత్యంతికసుఖము. అయ్యదియె మోక్షము. అదిజ్ఞానము. చేతనే సాధింపఁదగినది. 'జ్ఞానాదేవహితైవల్య'మృనియభియుక్తోక్తిగదా 'సహజ్ఞానేన సద్వశం కవిత్ర మిహ విద్యతే' యనిగీతలో జ్ఞానమాహాత్మ్యమును కృష్ణభగవానుఁ డుద్ఘోషించియున్నాఁడు. లోకమునం దొక్కొకతటి జ్ఞాని పెక్కువత్తుములు నల్పియు సాధింపఁజాలని ప్రయోజనమును మందుఁడు సైతము ధనముకలిమి ననాయాసమున సాధింపఁగల్గును. అంతమాత్రమున కాలఁడు జ్ఞానికంటె నధికుఁ డనఁజెల్లదు. ద్రవ్యము నేదియో యొకయుపాయముచే మనుజుఁడు సాధింపఁ గలుగును జ్ఞానము మాత్ర మట్టిది కానేరదు.

కావుననే కరదీకృతసకలసామంతమండలాఁడును, ఐక్యర్వశిఖరా రూఢుఁడను, ఏకాదశాక్షోహిణీయుతుఁడను నగుదుర్యోధనుఁడు కరాభూతుఁ డగుటయు, రాజ్యభ్రష్టులమ్యుఁ బదుమూఁడువత్సరము లీవనము నుండి యావనముకుఁ గ్రుమ్మఱుచు నవయు పాండవులు తమజ్ఞానముచే సంతోషితకృష్ణులయి తత్సాహాయ్యముకల్పిఁ దుదిగెలుపు గొనుటయుఁ బైవిషయమునకు దృష్టాంతము. ద్రవ్యమున్నచో బుద్ధికి సాహాయ్యకారి యగునుగాని జ్ఞానముకంటె దానికిఁ బ్రాధాన్యము లేదనువిషయము సార్వజనీనము. తత్త్వవిషయకమగు ఆత్మానాత్మ విషయకమగు తెలి వియే 'జ్ఞాన' మనఁబడును, 'తస్య భావ స్తత్త్వ' మనువ్యుత్పత్తిచే వస్తువు నకుఁ గలయథార్థస్వరూపమే 'తత్త్వ' మనఁ బడును. వస్తుతత్త్వజ్ఞానమే మోక్షోపయోగి. కావున దేనిని దెలియుట మోక్షము (అత్యంతిక సుఖము) న కుపయుక్తమో యయ్యది 'తత్త్వ'మని మన కొకలక్షణము తెలియుచున్నది. అట్టి తత్త్వములను దెలిసికొనుటవలనఁ గలిగెడు దుఃఖాసంపత్తిసుఖము (మోక్షము) ఆయావిదర్శనకర్తలవ్రతిభావిశేషముల నాశ్రయించి వ్రతిదర్శనమునందు భిన్నముగాఁ జూపట్టుచున్నది. దర్శనకర్తలు వేఱగుటవలన, వారు చూపెడిసుఖావస్థ, దానికి సాధన

మగజ్ఞానము, జ్ఞానయూలమగు తత్త్వములు వేఱుగాఁ గన్పట్టుచున్నవి. అందుచే దర్శనములుగూడ భిన్నముగా నేర్పడినవి.

ఇటు నా మూసర్వదర్శనములందుఁ గలవిషయము, స్వరూపము, మొదలగునవి సంక్షేపముగా నామోహినకొలఁది వివరించుచుంటిని.

చార్వాకదర్శనము.

నాస్తికాగ్రేసరుడగు చార్వాకునిచే రచింపఁబడిన దర్శనము చార్వాకదర్శనము. వీరిమతమున- పుచ్చేంద్రియముచే మృదువు, కఠినము, శీతము, ఉష్ణము మొదలగు ననుభవములు పొందుట; జిహ్వచే కారము, పులుసు, తీపి మొదలగు రసములొందుట; ఘ్రాణేంద్రియముచే కస్తూరి, కుంకుమ మొదలగు వరిమళద్రవ్యములకుఁ గల సారథ మూఘ్రాణించుట; నేత్రములచే ఘటము, పటము, స్తంభము, అంభోరుహము మొదలగు స్థావరాదిజంగమాంతవదార్థములను జూచుట; శ్రవణేంద్రియముచే వీణానాదము, స్త్రీగీతము మున్నగుమధురధ్వనులు వినుట; దేనివలనఁ గలుగునో యట్టి ప్రత్యక్ష మొక్కఁడే ప్రమాణము. అనుమానము, శబ్దము మొదలగు ప్రమాణము లనభిమతములు. అప్రత్యక్షమగు వరలోకము వీరి కక్కఱలేదు. వేదచోదితధర్మ మసమ్మతము. పుణ్య మగణ్యము. పాపము శూన్యము. అనుమానప్రమాణముచే సాధింపఁ దగిన యీశ్వరుఁడును లేఁడు. లోకమునఁ గన్నుల కెరుగఁ గన్పడు మేదిసీశ్వరుఁడే యీశ్వరుఁడు. దేహమే యాత్మ. దేహపాతమే మోక్షము. లలితకాంతాలింగనాది విషయోకభోగమే పురుషార్థము. ముల్లు గ్రుచ్చుకొనుట మున్నగువానివలనఁ గలుగు దుఃఖమే సరకము.

కావున నెల్లరు ఖాద్యా ఖాద్య, గమ్యా, గమ్య, సేవ్యా సేవ్య వివేకము లుజ్జగించి తమకుఁ దగినరీతిని యథేచ్ఛముగా విషయసుఖము సంపాదించుకొనవలయు ననునది యీమతమందలి సారాంశము.

శ్లో. యావ జ్జీవే త్సుఖం జీవేత్ ఋణం కృత్వా ఘృతం పిబేత్,

భస్మీభూతస్య దేహస్య పునరాగమనం కుతః.

[illegible]

ಪ್ರತಿಭೆ ಪಟ್ಟಿ

[illegible]

జాగ్రత్త వర్తనము.

జుద్ధదేవుని సమీపిండువాడు జ్ఞాథులు, వాడు కరించిన దర్శనము
జ్ఞాథదర్శనము. వీరు 1 జ్ఞాథ్యునికుడా, 2 యోగచారులు, 3 సా
త్తాంతికులు, 4 వైఖ్యాపికులు, 5 నాలుగు తోటలుగారు. అందు—

మూ ధ్యనికలం

మొదట బుద్ధదేవుడు తన శిష్యులకు 'సర్వము శూన్యము' అని యుపదేశము చేయ నెదిరు గుహాపడిష్టముగు సర్వశూన్యత్వమును సత్యముగా నమ్మి యింక నేమియు నడుగరై రో వారు మధ్యమబుద్ధి కలవారి గుటనే 'మాధ్యమికు' అని బరగిరి. ఏది ఊచితవాదము. ప్రతిపస్త్రపు ష్టణమూత్రమేనలచును. కావున చిరస్థాయికాదు. ప్రతిపస్త్రపు దుఃఖము నివృత్తియే కావున సమకాల (వేదస్థి)ము కాదు. ప్రతిపస్త్రపునకు బాని తిన్న రూపమే లక్షణము. కావున సామాన్యముగా నుండు (అనగా బ్రాహ్మణుడని తెలిసికొనవలయునన్న శివా మన్మోహనరములు బ్రాహ్మణు నెఱిగించుట. అగ్నిహోత్రుని తెలిసికొన వలయునన్న కాల్యువాడు, వేడిగా నుండువాఁ డగ్నిహోత్రుఁ డనుగురుచేదెలియ నగును) లక్షణ ముండ నేరదు. ప్రపంచమంతయు శూన్యము. (ఏమియు లేదు.) కావున నేపస్త్రపు సత్యముకాదు. ఇటులు బుద్ధోపడిష్టముగు శూన్యత్వము నవలంబించినవారగుటచే వీరలు 'సర్వశూన్యవాదులు'.

జిందగీ సాహిత్య పరిషత్తు - ప్రతిస్థాపకులు.

శ్రీ శ్రీ మహారాజా రావు వేంకటేశ్వరమహాశివతీ సూర్యారావుబహద్దరవారు
విశాఖరం మహారాజావారు, పరిషద్ధావస్థాపకులు.

శ్రీ శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

శ్రీ శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీ రాజా వేంకటాద్రి ఆస్పాత్రావుబహద్దరవారు - ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

అధ్యక్షులు.

సాహిత్యవికారద, కాశీభట్ట సుబ్బయ్యకాశ్మీగారు.

కార్యదర్శులు.

కిశాంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వేంకటపాతులుగారు, ఎం. ఎ., (సహాయకోశాధ్యక్షులు.)

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

శ్రీ దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తిసాయుడుగారు,

(కోశాధ్యక్షులు.)

,, పిళ్ళారిశెట్టి రంగబ్రహ్మరావుసాయుడుగారు.

,, కోశాధ్యక్షుల సహాయకాశ్మీగారు.

,, కొమ్మిరెడ్డి కేశవరామమూర్తిసాయుడుగారు, బి. ఏ.

,, అడ్డాల రామమూర్తిగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

,, చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహమూగారు.

,, నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు, ఎం. ఎ.

,, ఏలేశ్వరపు వేంకటరమణమూర్తిగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

,, ప్రతివాదిభయంకరం పార్థసారథిగారు, బి. ఏ., ఎల్. ఎల్. బి.

,, కుందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు, బి. ఏ.

,, కేశవరపు కామరాజుగారు.

,, వేదుల శ్రీరామచంద్రకీర్తిగారు, ఎమ్. ఏ.

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు.

చతుర్థ సంపుటము.

శ్రీ పితాపురము మహారాజావారి ధనసహాయముచే రచియించు బడుచున్న పెద్దనిఘంటువులోని రాయల్ సైజు 1000 పుటలుగల ప్రథమ సంపుటమును, 955 పుటలుగల రెండవసంపుటమును, 980 పుటలుగల మూడవసంపుటమున్ను, 975 పుటలుగల చతుర్థసంపుటమును, ముద్రా తములై విక్రయమునకు సిద్ధముగాచున్నవి. ఇందు ప్రథమసంపుటమున అకారము మొదలు, ఔకారమువఱకు 31 గల యచ్చు లాదియందుఁగల సంస్కృతాంధ్రశబ్దము లన్నియుఁగలవు. రెండవసంపుటమున 'క' మొదలు 'జ' వఱకుఁగల శబ్దములును, తృతీయసంపుటమున 'చ' మొదలు 'తృ' వఱకుఁగల శబ్దములును, చతుర్థసంపుటమున 'తె' మొదలు 'స్త' వఱకుఁగల శబ్దములును గలవు. ఇదివఱకున్న నిఘంటువు లన్నిటికంటె నిది సర్వవిధముల నుత్తమమయినది. ఈపుస్తకమును రచియించుటకు ముద్రించుటకు విశేషద్రవ్యముపట్టినను ధనవంతులకేగాక జనసామాన్యమునకుఁ గూడ లభ్యముగా నుండవలయు ననుతలంపుతో సీక్రిందివెలలు నిర్ణయింపఁబడినవి. ప్రథమసంపుటము సాదాప్రతి వెల రు 5 లు, మేలుప్రతి (Art Paper) రు 7 లు, ద్వితీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు, తృతీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు, చతుర్థసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు.

విషయసూచిక.

1. శాస్త్రాంతరీక్షణము	1—xviii
దుష్కారము సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు.			
2. దర్శనసమీక్ష	౪౧-౪౬
సాహిత్యశిరోమణి-భాషాప్రవీణ			
చిలుకూరి వీరభద్రశాస్త్రిగారు.			
3. గ్రంథస్వీకారము	౪౭-౪౯
4. పత్రికాస్వీకారము	౫౦-౫౨

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

కా కి నా డ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము ౩౩, { తారణి } సంచిక ౫—౬
మార్గశిర-షాల్మణములు.

కళాపూర్ణోదయము.

దువ్వరినూర్యనారాయణశాస్త్రి

ప్రబంధములందు సూరనార్యునికళాపూర్ణోదయము కళాపూర్ణోదయమే. ఈకృతిని రచించి కవి తనజీవితమున కమృతత్వము నమరత్వమును జేకూర్చుకొన్నాఁడు. కృతియందలి మహాప్రబంధసామగ్రియు సుత్తమకవితృతత్వమును, వస్తువైచిత్రియు, గావ్యమునకు వ్యాకర్తృస్థిరత్వముల నొసంగినవి. వాగీశ్వరి చేసేత వజ్రకిరీటము సూరనార్యునొదల నిలిపి కవితాసామ్రాజ్యమున నభిషిక్తుఁ జేసి సార్వభౌమత్వ మొసంగినది. సాటివారు తల లూచినారు. రారాజులు బరాబరు లొనర్చినారు, అపూర్వకృతికన్య నొక్కవరి బుజ్జగించి కవి లోలో మురిసినాఁడు. ధన్యుఁడైనాఁడు. ఎప్పటికి నీతఁడు చిరంజీవులలో నొకఁడు.

ఈకృతిసువర్ణమును హేమాహేమీలు కలుపురు నాణె మొనర్చినారు. కొందఱు పెదవి విడిచి హేళన మొనర్చియున్నారు. కొందఱు దీనివలన స్వార్థసిద్ధి వడసి తనిసియున్నారు. మఱికొందఱు రసికులు దీని

సహజసౌందర్యసామగ్రి బయలుపడలే దని దానికై యత్నించినారు యత్నించుచున్నారు. కాని దీని కట్టికొఱత మొంతవఱకుఁ దీక్షిసదో విజ్ఞ లోకమే నిర్ణయించవలసియున్నది.

ఈకళాపూర్ణోదయము నేటివఱకు బహువువారును, సరస్వతీముద్రా త్మరళాలవారును, వావిళ్ల వారును, మల్లాదివారును దగుశ్రద్ధపూని యుచ్చు వేయించియున్నారు. వీనిలో వావిళ్ల మల్లాది వారలముద్రణములకు శ్రీశ్రీ పీఠికాపురప్రభువరులు ఘనముగా ధనసహాయ మొనర్చి యున్నారు. కాని రావలసినంతవసదన మీరెండుముద్రణములయందును జేకూరలే దనుపండితసంవాదమును బురస్కరించికొని శ్రీశ్రీ మహారాజులు తిరిగి దీనిని సంస్కరింపఁజేయఁ బూనుకొన్నారు. దానికై సాహిత్యవిశారదులు నడుము కట్టినారు. వీరికిఁ బ్రభుత్వభాండాగారమునకు, తంజనగర సరస్వతీభవనమునను లభించినప్రతులుగాక, ఏలూరునివాసులు శ్రీమూన్ సల్లాచివక్రవర్తుల కృష్ణమాచార్యులు బి. ఏ. బి ఎల్ గారి కడ నొక ప్రాతప్రతి పెన్నిధివలె లభించినది. మఱియుఁ జిన్నయసూరి యెత్తివాసికొన్నకొన్ని పాఠములు, శబ్దరత్నాకరపాఠములు, శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటుకర్త తెత్తి యుంచినపాఠములు లభ్యములైనవి. వైసాధనసామగ్రిని బట్టి సరస్వతీ వావిళ్ల ప్రతులను మూలముగాఁ దీసికొని శ్రీ సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు కళాపూర్ణోదయమును బ్రచురించి కృతకృత్యులైరి. “ఏగతి రచియించిరేని సమకాలమువారలు మెచ్చరే గదా” అన్నట్లు లోకులనెల్ల నొక్కత్రాటిపై నడచునట్లు చేయుట దుష్కరము. ఎవరిరుచుల ననుసరించి వారు వారుందురు. ప్రకృత మీ గ్రంథమువిషయమై నేనును గొంత కృషి చేసియుండుటచే పూర్వముద్రితప్రతులందుకన్న నీనూతనముద్రణమునందుఁ గలకొన్నివిశేషాంశములను బాఠకుల కెఱింగించఁ దలఁచితి. మున్నందు పూర్వముద్రితములందుకన్న నిందు రసవత్తరములును నన్నితములు నగుపాఠముల నీక్రిందఁ గొన్నిటిని జూపెదను.

(1) ఈ గ్రంథపీఠికయందు 8 వ వద్యమున కవి కవిత్వపద్ధతులఁ జెలిపి యట్టిపద్ధతులు గలకృతి కీర్తి నిచ్చునుగాని తద్విరుద్ధలక్షణలక్షిత మైనకావ్యము కవిని బరిహాసపాత్రునిగాఁ జేయు ననుసందర్భమునఁ కృతిని గోవుతోఁ బోల్చి క్రమాన్వయముగ నొకవద్యము చెప్పినాఁడు. అట ముద్రితము లన్నిటను.

“కృతి దురావమొదవుఁ గీర్తియుఁ బాలు నీ

కుంట కాదు హాసయోగ్యుఁ జేయు.” కళా. ౧. ౮.

అని యున్నది. ‘ఈ దురావమొదవు’ వద్యక్రమమును బట్టి చూడఁ దృప్తిగ నెట్లును సమన్వయింపదు. ఇచ్చట “కృతియుఁ దాఁపు మొదవు” అని చక్కని పాఠము లభి మైనది. క్రమాన్వయమును సరిపడినది. అర్థము పరిపూర్ణ మైనది. చిరకాలమునుండి కుదురనియ్యవద్యము నేటికి చక్కఁగ సరిపడినది.

2. మొదటి యాశ్వాసమునఁ గలభాషిణిని వర్ణించుసందర్భమున,

“అరవనామెత బాలికకై విటావళిన్. బరూరువ్రతి.

అటవనామెత బాలికకై విటావళిన్. సరస్వతివ్రతి.

అరవనామెతబాలికకై విటావళిన్. మల్లాదివావిల్లవ్రతులు.

అరవనామెతబాలికకై” వ్రాతవ్రతి.

మున్నగుపాఠములు వ్రతులం దున్నవి. ఇంతేకాక యిప్పట్లున నెవరికిఁ దోచినట్లు వా రనేకపాఠములు కల్పించి, యిచ్చవచ్చిన ల్లర్థము చెప్పి క్రిందుఁమీఁదులఁ బడియున్నారు. కాని సూరనార్యునిహృదయము పొచ్చి చూచిన వారెవ్వరు లేరుగాని యీక్లిష్టతకు తావులేనిపాఠము మాత్రము “అటవ నావెలబాలికకై” అని వచ్చినది. ఇం దేబాధయు లేదు. అర్థము స్పష్ట మైనది. (చూ. ౧-౧33 క్రొ).

3. రెండవయాశ్వాసమున నారదమణికంధరులప్రసంగమున.

“వినరే యెవ్వరు పాపం

బనఁ బుణ్యం బన నిషేధ మన విది యనఁ గీ

డన మేలనఁ బరలోకం

బనఁ దలఁవఁగ లేరు గాక...” ౨. ౧౦౭ క్రొ.

అను నొకపద్య మున్నది. ఇందు జంటలై పాపపుణ్యములు, విధినిషేధములు, కీడుమేళ్లు, ఇముడ్పఁబడినవి. కాని యిహము లేక పరలోక మొకటియేకాననగుచున్నది. ముద్రితప్రతులన్నిటకు నిదేపాతము. నిజముగా నిటు నిహపరము లనువానిని కవి యిముదుపలేక పోయెనా? అని సందేహము కలుగును. కాని యట్టిచోటు లేకుండ,

“...కీ, డన మేలన నిహ మనఁ బర

మనఁ దలఁవఁగ లేరుగాక... ..”

అనుపాతము నూతనప్రతి చేకొన్నది. ఇది చిన్నయసూరి పాతముల దొరకినది.

4. నారదుఁడు మణికంధరునితో సంభాషించునందర్భమున,

“చ..... వెట్టి దీత రోఁ,

కలి దలఁ జుట్టుమన్నక్రియగా నొకకొండఱు దల్లు రప్పటిం,

గలుషపథప్రవర్తనమె కర్మపువాసన నన్యఁ గొల్పఁగన్ ”

(౨-౧౦౮ క్రొ. ౧౦౧ వా.)

కొండఱు వేదశాస్త్రాభ్యారము కలవా రనిపించికొనియుఁ గలుషమార్గమునే యవలంబింతు రని దీనిభావము. ఇందు ‘తలఁచు, అనురూపమున అత్వలోపము వచ్చుట కవకాశము లేదు. భాషాస్వభావమునబట్టి పద మధ్యమందలిరలలలోనియశ్వమునకు లోపముచాలవిరళముగా నున్నది.

వెలఁగకు వెల్ల, మొలకకు, మొల్క, అనురూపములు లక్షణసమ్మతములు కావని యప్పకవిగూడ వచించియున్నాఁడు. (చూ. అప్ప. గీ. ౧౧౨) కాఁగా తలఁచును తల్చు, అనుట యస్వాభావికము. శైవకప్రలలో నొక రుమాత్ర మొక్కచో నీరూపము వాడిరి.

ఇటు సకారము పాదపూరణ మని ప్రాథవ్యాకరణ కారు లన్నారు. అదియెట్లు ?

‘అన్యుఁ గొల్పఁగన్, అనుదాని కన్వయములేదు. ఇట్టిరీతిలోనీ పాఠము సందిగ్ధబహుళముగా నున్నది. మల్లాదివాఁడత్రత తాల్తురు, అన్ను గొల్పఁగన్, అనుపాఠములను జూపినది. ఇట.

“...తాల్తు రెవ్వడున్,

గలువ వధప్రవర్తనమె కర్మపువాసన లన్ను గొల్పఁగన్”

అని త్రొత్తప్రతి గ్రహించినది. కర్మపువాసన మత్తిలఁజేయఁగా నట్టివారెవ్వడును గలువవర్తనమె, తాల్తురు=అవలంబించును అని యన్వయము సరిపడినది.

౪. మణి స్తంభుఁడు కలభాషిణితో “మణికంధరుఁడు వారదానికడ సెలవు నంది తీర్థయాత్ర లొనర్చుచుఁ గావేసినదిని సమీపించుచుండె నను సందర్భమున.

“నీరాటిచేవున తీరి నెఱపు ద్రావిడయువతుల... ..వచనరచనల రుచులు గొనవలసి తెలిసియుఁ దెరు వడుగుతెరువరులం గూడుకొని పురంబు ప్రవేశించి... (౨, ౧౩౦ క్రొ) అని ముద్రితములం దన్నిట నున్న పాఠము. అనఁగా వైరాగ్యముతోఁ దీర్థయాత్రానిమగ్నుడై యున్న మణికంధరుఁ డచ్చటిద్రావిడయువతులతో భాషింపఁజూచు శంకులతోఁ గలిసి పురము చేరె నని భావము. ఇట మల్లాదివాడః—

“తెలిసియుఁ దెరు వడుగుతెరువునం గూడుకొని (౨, ౧౩౬ మ. ప్ర)” అనుపాఠము స్వీకరించి మీఁదిబహుగ్రంథస్థపాఠమును జిత్తులొఁ జేర్చి, ఇదివరకాదు ఏఁపాఠమున మణికంధరుఁడే ద్రావిడంగనల వచన రచనల రుచులుగొను నూహగలవాఁడనియు; దానితెలిసియు వారి నెట్లొ కలుకలంపవలె నని తాను వారిని గలసివట్లును సర్థము వచ్చుచున్నది. మఱయు నెటఁ గర్మకుడ మధ్యాహార మొనర్చుకొనవలయును. ఇదియతని శీలమునకు విరుద్ధవిషయము. స్త్రీలమాటల నాలింపఁడలఁచినవారును, తెలిసియుఁ దెరు వడుగువారును బాంధులుగాని మణికంధరుఁడు కాఁడు. ఈయనుపపత్తి లే దనియే పూర్వపాఠమును సూతనప్రతి చేకొన్నది.

మఱియు నీమనుషుల త్రి శంకించుకొనియు శ్రీశాస్త్రిగారు మూలమున నప పాఠము చేర్చుటకుఁ గారణమేమో ?

6. సింధుఁడు కలభాషిణిని మృగేంద్రవాహనాలయమునకుఁ గొంపోవు నందర్భమున.

“అల్లన తనభల్లూకచర్మతోశంబుతోఁడిఖడ్గంబు పుచ్చుకొని సింగ పుబల్లనముబోక యక్కడన యొక్కమటుంగున జాచి...” బహుప్రతి

“సింగపుఁ బల్లనముబోక వావిల్లప్రతి.

సింగపుఁబల్లనమునఁబోక సరస్వతీప్రతి.

సింగంపు బల్లనసమజోక మల్లాదిప్రతి.

అనుపాఠము లున్నవి. మఱియు మల్లాదివా రిటఁ బేజ్జీకిందఁ జిత్తులోఁ బెక్కుప్రతులపాఠము లిచ్చితిని. శబ్దార్థములు విచారణీయము లన్నారు. దీనినిబట్టి యర్థ మిచ్చుట కు సరలే దని వీరియాశయము. ఇచట నూతన ముద్రణమున.

“సింగంపుఁబల్లంబు సంజోకలతోడన” (3, ౯౦. శ్రా.) అనుపాఠము గ్రహింపఁబడినది. అనఁగా సింగపుజీవును దానికెడను పెడను వ్రేలునట్టి తోలుపట్టాలతోఁగూడఁ జుట్టఁబెట్టి దాచి, అని శబ్దార్థము లర్థవంతము లైనవి. ఇందలిపదములు కల్లము—సంజోక. అనునవి.

7. ఆటవయాశ్వాసమున నలఘువ్రతునిభార్యలు సముద్రమునఁ జడ నొకజలజంతువు వారిని లోనికిఁ బీల్చుకొని యుమిసినది. ఉమియుజలములోఁ గలిసి వారు వైకిఁ బోవుచుండ వారిని కవి వర్ణించినాఁడు. అచ్చట:-

“నదులకుఁ గూర్చి యప్పసిడిమీ లైలుపువారిధి

నిల్బుతెఱగంటిరేఖ లనఁగ. (వా. సర. బ. పా.)

“వారిధి నిల్బుతొరగంటిరేఖ లనఁగ” మల్లా. ౬. ౧౧౧. ఈపాఠములందన్నిటను నన్వయము గుఱురలేదు. భావమును స్పష్టపడలేదు. ఇట నూతన ముద్రణప్రతికి.

“నదులకుఁ గూర్చియన్ పసిడిమే లైలున వారిధినిల్పునొరగంటి
రేఖ లనఁగ” (ఓ. ౧౧౨ క్రొ.) అనుపాఠము లభించినది. సముద్రుఁడు
నదులపైఁ దన తున్నబంగరువంటిప్రేమయొక్క ప్రాశస్త్యమును నదుల
కెఱిగించుటకై గీటు గీసి చూపినట్లుగా సీపై కెగయుస్త్రీ లున్నా రని
భావము సరివడినది.

9. మధురలాలసశైశవావస్థ వర్ణించు సందర్భమున.

‘క్షితియొడ శేతకంఠే లిడి తడిపుచో మొనరెడియొడొక
యిట్లుచెలుపు’ (ఓ. ౧౯౭ క్రొ. శ. ర. పా.)

“మొనలిడి” వాచిత్యబహుళ సరస్వతీపాఠములు. మొనరు=బిచ్చ దీనికిఁ
బ్రయోగాంతరము కనబడదు. గ్రంథాంతరమందు ‘మొనలిడి’ అని చూ
పబడి. ఇది యశ్రుతపూర్వము. అని శబ్దరత్నాకర మున్నది ప్రాతప్రతు
లలో ‘మొనలిడి’ మొనరిడి, పొడివర, మున్నగు పాఠము లున్నవి. నూత
నముద్రితమున ‘మొనలిడు’ అనుపాఠము గ్రహింపఁబడినది. ఇది సుసంగ
తము. మొనలిడు=అంకురించు అని యర్థము.

మఱియు సీవద్యమందే “నిద్రంపుఁబసవరముద్దఁజెలువు” అని
ముద్రితము లన్నిట నున్నది. ఇరన్నియు సరిద్ధార్థములుగానే యున్నవి.
‘పసవర, అని శకటరేఖముతో మల్లాదివారిపాఠము.

“నిద్రంపుఁబస లూఱుముద్దఁజెలువు” అనుపాఠమును నూతనప్ర
తి చేకొన్నది. ఇది ముద్దుగానున్నది.

10. ఏడవ యాశ్వాసమున నలంకరించికొన్న మధురలాలసను
వర్ణించు సందర్భమున.

“అనదృశభూషణాన్వితవిలాసవిచిత్రత నొప్పె...” ౭-౧౦౪. క్రొ.
అన్నచోట యతి తప్పినపాఠమే ముద్రితములందన్నిటఁగలదు. ఇటు తం
జనరపాఠము యతిదుష్టత లేక “అనదృశభూషణాశితశిలాదివిచిత్రత
నొప్పె...” అని లభించినది. ఇదియు సర్థపరిపుష్టి కలదిగలేదు. ఇటు “అస

దురుభాషణాన్వితవిలాసవిచిత్రత..." (2. ౧౦౩ క్రొ.) అనుపాఠము నూతనముద్రణమునఁ జేర్పఁబడినది. యతియు సర్థమునుగూడ నిలిపడినవి.

11. కళాపూర్ణుని వర్ణించుసందర్భమున:

"తరుణీశాతకటాక్షవీక్షలకొనల్ దార్కొన్నచోట్లుంబలె,
న్దురుశోభావిభవాకరంబు లగుచున్ ..."

అనుపాఠము ముద్రితము లన్నిటఁ గలదు. దీనిని ద్రుతమున కచ్చుత్తోడి సంశ్లేషమునకు లక్ష్యముగా శబ్దరత్నాకరకర్త ప్రమాణీకరించినాఁడు. మల్లాదివారి పాఠము నిదియే. అప్పుడు యతి యేమగునో? అఖండయతియూ? నూతన ముద్రణమున నీబాధ యేమియు లేకుండ.

"చోట్లుంబలె, న్దురుశోభావిభవాకరంబు లగుచున్ రోమాంకుర ..." 2. ౧౦౧. క్రొ. అనుపాఠము చేకొనఁబడినది. ద్రుతద్విత్వబాధయుఁ దొలగినది.

12. కళాపూర్ణుఁడు ప్రేయసీవిలోకనోత్కంఠతో నామె నాపాదమస్తకంబును బరికించి వర్ణించుసందర్భమున.

"శిరసందం బరయన్ బరాత్ములకు నీశీతాంశునింబాప్య..."

(2. ౧౩౦ క్రొ.) అను నొకపద్యము

శ్లేషముతో చున్నది. ముద్రితము లన్నిట నిది యిట్లుగానే యున్నది. వ్యాకృతి కర్త లీశిరసందమును వస్త్రీసమాసముగాగమాభావమున కుదాహరించి యున్నాఁడు. కాని వర్ణ్యమును బట్టి చూడఁగా నిచట వాతెఱుకే ప్రాధాన్యము గానవచ్చునుగాని శిరసునకుఁ బ్రసక్తియే లేదు. ఇచ్చట నూతన ముద్రితమున "సిరచందం బరయన్. 2. ౧౪౦" అను మంచిపాఠము చేకొనఁబడినది. ఇప్పుడు 'శోభయొక్కరితి పరిశీలింపఁగా' అనుసర్థము సందర్భానుసారముగాఁ జక్కఁబడినది. ఇందలి శ్లేషార్థము వెన్నెలలో స్పష్టము చేయఁబడినది. నుగాగమాభావహావదోషమును దొలగినది.

13. నూతనదంపతు శ్రీహరిష్టక సంపద్యమున:-

“చనుక ట్టంటునీ మోంక ముఖస్పృంబు గానక తా

ఘనయంబు గ్రహియించునీక...” 2. ౧౩౦ మల్లా.

అని ముద్రితము లన్నిట నున్నది. ఇందు “ఘనయంబుక” అనుదాక్షిణ్యముగాని, వదన్వరూపముగాని చక్కగా స్ఫురించదు. ఇటు నూతనముద్రితమున “గనయంబుక గ్రహియించునీక” 2. ౧౩౧. అనుపాఠము చేర్చబడినది. అనగా పోతెమడి నంటనీయక, అనునర్థము సరిపడినది. (గనయము = పోతెమడి భార. శ్రీ ౨ ౧౩౩ చూ. మా. ౨)

14. ఏడవయాశ్వాసమున శ్రీవృద్ధువర్ణనసంపద్యమున.

“పాటిలఁ గృష్ణధర్మ మొకపాటిగ నంత...” అనుపద్యము ముద్రితప్రతులన్నిటఁ గలదు. కృష్ణశబ్దమునకు గ్రీష్మార్థము కానరాదు. ఏడవ రాదంపతులు గ్రీష్మకాలమెల్ల” అని వర్ణనము దీక్షితమువాటికన్యాయమందే మున్నది. ఇచ్చట నూతనముద్రణమున “పాటిల గ్రీష్మధర్మము...” 2. ౧౨౯. అను సమంజస మైనపాఠము చేర్చబడినది.

15. పుండజగుప్తుతద్ధనయశ్చ యితయామరాశజాలమై :-

“అందముగాఁగ నంటిట ఘనాఘనకాలము చాలనొప్పి ని

గ్నిందితగంధబంధనవసీపవసీకమనీభవన్నిజేం

దిందిరబృందము కనళినీమలినీభవనాగతారసా

పుండజగుప్తుతద్ధనయశ్చ యితయామరాశజాలమై.”

(సరస్వతీ వాచిల్ల ప్రతుల పా.)

“యాయమరాశజాలమై” బహువిధత

“గంధబంధురవసీ...భవనామనాగణ...మరాశలోలమై” అను భేదములతో నేలూరిప్రతిపాఠము.

“మలినీభవనాగనాగనా, పుండజగుప్తుతద్ధనయశ్చ యితయామరాశజాలమై” అని మల్లాది ప్రతిపా. ఇంతేకాక శ్రీమల్లాదివారు పేజీక్రిందఁ గొంత చిత్తు వ్రాసి “రెండును సందిగ్ధార్థములే” అన్నారు.

అనగా దీని కర్థము సరిపడలే దని వాఁచియాశయము. అట్టివాఁడు లేకుండ మాత్రము ద్రితమున.

“అందముగాఁగ నంతట ఘనాగమకాలము చాలనొప్పె ని
ర్నిందితగంధబంధనవసీకవసీకమసీభవన్ని జేం
దీందరబృందము క్తనభిసీమలిసీభవనాగతారసా
స్పందజగుప్పతద్ధవయశామితయాయుమరాళజాల మై.”

2. ౧౭౮. ౧౧.

అను నిర్దుష్టపాఠము చేర్పఁబడినది. ప్రతిపదార్థభావామలను వెన్నెలలో వివరించి చూపియున్నాడు.

16. హేమంతవర్ష న సందర్భమున:-

“హేమంతం బాత సంతర్హితకమలబాదీశవిస్మయశీత
మౌమాత్మస్వామిభామక్రమణకృతపిపూర్వప్రవిశ్రాణితాతి
క్షేమప్రేమప్రకామశ్రితరతయిదితస్త్రీబుఖప్రహసాహ
దామందానందవిందూదయకలన బలెక యామియల్ మెచ్చవచ్చెన్,
(సరస్వతీ వాఙ్మల ప్రతులపా)

“క్రమణ కృతవపుర్వప్రవిశ్రాణిత...” బహుప్రతిపా.

“భామాక్రమణకృతవపుర్వప్రవిశ్రాణిత...యామియల్ మెచ్చవచ్చెన్” ఏమారి ప్రాతప్రతిపా.

మల్లాదిచా రిందు బహువివరిప్రతిలోనిపాఠముయూత్రము గ్రహించి పేజీత్రందఁ జిత్తులో “కృతవపుర్వ, క. ఖ. గ. పిపూర్వ. మ. ఘ. బ. రెండును సందర్భములే” అన్నారు.

అనగా నిదియును సర్వసందర్భము కుమరని దనియే తేల్చి, దీనికిఁ గ్రాతప్రతిపా:-

“కృతవపుర్వప్ర...యామియల్ మెచ్చ వచ్చెన్” 2. ౧౮౪. ౧౧.
అను సన్నితి యు లైనపాఠములు చేర్పఁబడినవి. వెన్నెలలో దీనిభావాభి
ములు వివరించిరి. చిరకాలమునుండి పండితము లైయున్నసీమయాభి
వద్యములు నేటి కరచాతము లైనవి. అన్నిత పాఠములును దొరకినవి.

17. వసంతస్తువర్ణనసందర్భమున:-

“వికసితఘనసూనోద్వేలజాలప్రవాళ

ప్రకటకపటయాళ...”

అనుపాతమే ముద్రితప్రతు లన్నింటఁ గలదు. ఈపద్యమందలిసమాస మర్థవంతముగా లేక యేవో పొడిమాట లతికినట్లున్నది. ఇందలి, ఘన, జాల, కబ్బములు వ్యర్థములుగాఁ గాననగుచున్నవి. ఇట సూతనముద్రణమున.

“వికసితఘనసూనోద్వేల జాలప్రవాళ...” ౭. ౧౯౦. క్రొ.

అనుపాతము చేర్పఁబడినది అర్థమును నెఱపడినది. సమాసమునకు సొంపును వాటిల్లినది.

18 కళాపూర్ణఁ డభివకౌముదికిఁ గలిగినప్రణయకోపము తీర్పు సందర్భమున:-

“నానెమ్మనమును మానీ

మానని మానమున మనను...” వావిళ్ల. ప.

అనునొక పద్యమున్నది. ఇందలి ‘మానీమానని’ అనునది వ్యాకరణ విరుద్ధ రూపము. ఇది “చప్పీచెప్పని, వినీవినని” వంటిది. పద్యమున కర్థముగూడ నెఱవడలేదు. ఇట సూతనముద్రితమున,

“నానెమ్మన మినుమా, నీ

మాననిమానమున” ౭. ౨౨౩. క్రొ.

అను సాధుపాతము గ్రహింపఁబడినది. వెన్నెలలో దీనియర్థముగూడ వివరింపఁబడినది మల్లాదివారిపాతము గూడ నిదియే.

19. ఎనిమిదవయాశ్వాసమున సూర్యాస్తమయవర్ణన సందర్భమున:-

“కాలకలామఁ డెంతయును గాంచనరేణువు...”

అను పద్యము గలదు. ఇది వావిళ్ల, సరస్వతీ, బహుద్ర ప్రతులలోఁ బైతీతి నే గలదు. మల్లాదివారిప్రతిలో “కాలకలామఁ డెంతయును” అనిమా

త్రము మాట్టిరి. కాని యీముద్రితము లన్నింటను బద్ధమందలియితర
వర్ణకదార్థారోపమునుబట్టి కాంచనరేణువుగా రూపించి దేదియో
కాకరాదు. నూతనముద్రణమున,

“కాలకలాదుఁ డెండ యనుకాంచనరేణువు...” ౮౯.

అనుపాతము చూపఁబడినది. సమగ్రముగాఁ బర్యార్థ విఘ్నము ఫరివడినదిగా
రూపకములు సరిపడినవి.

20. కళాపూర్ణనియధమును వర్ణించునందర్భమున:-

“ఆతనినింట వెడలునమ్మలవేగవై

చిత్రి యేమి చెప్ప సేవలసి

మురువు బిరుసుగ్రోవి ముట్టించి తెలుగు

చెఱువుకట్ట తెగినబిరుసు దోచె” బహువిధమున.

“జేవలసిన... చెఱువుకట్ట... బిరుసుగ్రోవి” సరస్వతి వాల్మీకి పాతములు.

“దేమిచెప్పఁ జేవలసిన... తెగినబిరుసు” మల్లాదిపా.

అనిపాతము లున్నవి. మఱియు మల్లాదిపా కావ్యేక్రింద జిత్తుల
“అన్నిత్రతుల నిట్లె యున్నది. ఇది సందిగ్ధార్థము” అని ప్రాసియున్నారు.
దీనికడ నూతనత్రుతి.

“బిరుసుగ్రోవి... తెగినబిరుసు దోచె” ౮. ౧౩౭.

అని గ్రహించినది. అలాగే సతనియమ్మలవేగవై చిత్రి బిరుసుగ్రోవి
ముట్టించినట్లును, చెఱువుకట్ట తెగినరీతియును గలిగియున్న దని యన్వయము.
ఈవాక్యమునకు నడుమ “అహ ! చేవలసినమురువు = చేతిలోపాం
కమా, కరలాఘవము, ఏమిచెప్పఁగలను” అనువాక్యాంతరమున్నదను
కొన్నఁ బద్యము సరిపడును. కాని యిటీవలఁ జిన్నయసూరిపాతభేద
ములఁ బరిశీలించుచుండ నిట్లు,

“ఆతనినింట వెడలునమ్మలవేగవై

చిత్రి యేమి చెప్ప సేల యవిసిన

మురువు... ..” చి. ౯ పా.

అనుపాతము లభించినది. పై పాతములకన్న నియ్యది చక్కగ నున్నది. అమ్మలవేగవై చిత్రి సెలయేను పొంగినవిధమున, బిరుసుగ్రోవి నుట్టించినతీరును, చెఱువులట్ట తెగిఁబిఱుసురు, బోలి మున్న దని యర్థము నరికడినది. ఇట సందిగ్ధము తొలఁగినది. ఇది ముద్రితములకు లభ్యము కాలేదు.

21. మధురలాలన సత్వవాత్సునిఁగ కళాపూర్ణునితోఁ జెప్పు సందర్భమున:-

“ఆయతీశ్వరుఁడంత సతిరమ్య మైనయా

మెప్పుఁజ్ఞుఁబూఁబోఁడి యొప్పుఁజూచి” వాఁశ్శేష:-

అను నొకపద్య మున్నది. ఇట ‘మెప్పు, అనునది విశేష్యము, మెప్పు అను సర్థమున ‘మెక్కుము’ అనురూపము కానరాదు. ‘మెప్పుంపు, పద స్వరూప మేమో ? ఇట నూతనముద్రణమున

“లెప్పుంపుఁబూఁబోఁడి యొప్పు...౮. ౧౮గి.

అనిగ్రహించబడినది. లెప్పుము అనునది శేషశబ్దపద్యము. లెప్పుము=పూఁత. లెప్పుంపుఁబూఁబోఁడి=పూఁతగల స్త్రీ ప్రతిమ. అని యర్థము. దేవాలయము లందలి ప్రతిమలకు వివిధవర్ణము లలఁదుట యాచారము. ఆయోగి తాఁచిన ప్రతిమయు నట్టిదియై యుండవచ్చును.

లెప్పుము=లక్ష్మ్యము, గుఱి. అని. శ. ర. అప్పుడు ఆయోగికి లక్ష్మ్యమైన, అని యర్థము. ఇక్కడ పూఁబోఁడి పదము స్త్రీ ప్రతిమ యను సర్థమున వాడఁబడినది. చుల్లాది ప్రతిపాతము నిదియే.

22. అప్తమా శ్వాసమున మణిహారత్రభావమును దెల్పుసందర్భమున:-

“భూతలనిభుఁడగ్రతం దనరి తద్దయు గానకళాప్రవీణగఁ.”

అనుపాతము ముద్రితము లన్నిటను గలదు. ఇందుఁ బ్రకరణమునుబట్టి కర్మకదము తోఁచుచున్నను నీపద్యమం దది లోపించినది. ‘అగ్రతం దనరి, అనుదాన్ని కర్థము సరసము గలేదు. ఇట నూతనముద్రణము,

“...పాటన మొంతయు మీఱ దిదై భూ

తలవిభుఁ డప్పు డగ్రసతిఁ దద్దయు గానకళాప్రవీణగణం. ౮. ౨౦౪.
అనుసంగతపాఠమును వైకౌన్నది. గానకళాప్రవీణ యగునటు లగ్రభా
ర్యను తీర్చి దిద్దెనని యవ్వయును.

22. వైకౌంతపురవర్ణన సందర్భమున:-

“మృష యంచ నిష యంచ విషయోక్తిఁ గలహించు

నదైవితపరుల కప్రాప్యమగును” సర. బహు. పా.

“అదైవితపరుల కసాధ్యమగును” అని యతి సోయినపాఠము వా
విశ్వప్రతి గ్రహించిరి.

“మృష యంచ నిష యంచ విషయోక్తిఁ గలహించు”

అని మల్లాదివాచీపాఠము. ఇదిఁ బద్య క్రమమును గాంచ నిందలి యను
కరణస్థపదము లాయాశాస్త్రప్రవాచయసిద్ధము లై యుండవలెను.
‘మృటము, పటము, తార్కికులవి. శ్రుతి, స్మృతి, మీమాంసకులవి,
ర్షుని, ఖని, వైయాకరణులవి. అట్లే మృష, నిష, అనునవి యదైవిత
ప్రసిద్ధము లై యుండవలెను. కాని యట్టిపాఠము ముద్రితములకు లభ్య
ము కాలేదు. ఇటు నూతనముఁ దగము,

“మృష యంచ నిష యంచ” ౮. ౨౨౩ క్రొ.

అను పాఠమును జూపిరి. ఇది పూర్వపాఠములకన్నఁ గొంత సంగతము.
మృష=అబద్ధము, నిష=ఛందము, అని యనుకొనవలెను. నిషయమ
వద మదైవితవర్ణనగా నాడఁబడుచున్నట్లు ప్రసిద్ధికలదా ?

ఇంకను నిట్టి వెన్నేని కలపు వాని నన్నిటిని వివరించుచో విస్తృత
మగును. కాన ముద్రితములలో నెన్నఁదగుమల్లాదివాప్రతియందలి
పాఠసంఖ్యను జూపుచు, ఆకడ వెంబడినే కొత్త ప్రతిలోని నూతనపాఠ
సంఖ్య చూపెదను. ఏపాఠము వరిపుష్టిగ నున్నదియుఁ బ్రకరణము
కాంచి నహృదయులు గ్రహింతురుగాక. ఇందుఁ గొన్నిపూర్వ ముద్రిత
ములలో నివియు నుండి యుండవచ్చును.

ఆయన శత్రుగర్వము ... ౧. ౮౧. మ.
 శత్రుగర్వము ... ౧. ౮౧. శ్రో.
 స్రవచ్ఛామరోజిత ... ౧. ౮౨. మ.
 శ్రవశ్చామరోజిత ... ౧. ౮౨. శ్రో.
 ఎలమి రహిం పు నందననమ్మద్ధికి. ౧. ౧౨ మ.
 ఎలమి దలిద్దునందన ... ౧. ౧౧౮. శ్రో.
 ఉద్దులై యుద్దిఁ బెంచు ౨ ౧౧౮. మ.
 యుద్ధిపించు ... ౨. ౧౧౯. శ్రో.
 క్రస్థుట మగుదాని పండు. ౩. ౧౧౧. మ.
 క్రస్థుటముగ దానిశుండు. ౩. ౧౧౨. శ్రో.
 పంచమున వైచినగతి ... ౩. ౧౧౨ మ.
 పంచమున ... ౩. ౧౧౩. శ్రో.
 తనకు మిక్కిలిని విల్చిననుద్ది యది చెప్ప నీవు వింతుకద యా
 వధూటి. ౪. ౪. మ.
 ఎదురుగా వచ్చుట కెంతయు శంకించి యుట ముందు పోవక య
 చట నిల్చె. ౪. ౫ శ్రో.
 ఇంపుబోధఁ జనియెన్ బ్రముఁ డున్నవంబుగోనికిన్. ౪. ౬. మ.
 ఇంపుతోడ ... ౪. ౬. శ్రో.
 ఆద్యమహిమ విమ్మించి చూడవు విన వన్యసాబఁగు. ౪. ౧౩౪. మ.
 అన్యమహిమ విమ్మింపఁజూడవు కన్యవన్యసాబఁగు. ౪. ౧౩౫. శ్రో.
 పయ స్తంభమన్ మణిచేతఁ గాంచుట. ౪. ౧౩౬. మ.
 పయ స్తంభంబున్ మణిచేత ... ౪. ౧౩౭. శ్రో.
 వీడఁబూసగుచ్చినరీతిని ... చెప్పినది. ౪. ౧౩౮. మ.
 విడక ... చెప్పినది ... ౪. ౧౩౯. శ్రో.
 అత్తతినరదీక్షల ... ౫. ౩. మ.
 నరదీక్షల ... ౫. ౩. శ్రో.

కళామర్మభేదనసామ్రాజ్య...చెప్పితిరేని. గి. ౧౯ మ.
...భేదనసమూసాదితమదనసామ్రాజ్య...చెప్పెదరేని.

గి. ౨౦ క్రొ.

మత్స్యతిబిబంబున...గి. ౪౬ మ.

మన్ముఖప్రతిబిబంబున...గి. ౪౬ క్రొ.

ఈనికారములు బ్రాతె? యవిష్టుతఃజాగి లంబవై. గి. ౫౬ మ.

...ప్రభాంతి...చాగ లంబవై. గి. ౫౬. క్రొ.

పొమ్మనియనిపిన...౬. ౫౯. మ.

పొమ్మని యమ్మహాసిచేతికిచ్చియనిపిన...౬. ౬౦ క్రొ.

నాపుత్రకు లగుట యెల్లు నగియెవొ...౬. ౭౩ మ.

...నవ్వక చెపుమా...౬. ౭౪. క్రొ.

వేగళోకంబున౯. ౬. ౧౦౩ మ.

శోవేగంబున౯. ౬. ౧౦౪ క్రొ.

...ఆకలితలుగ౯...౬. ౧౦౫ మ.

ఆకలితులు గాన్...౬. ౧౦౬ క్రొ.

అకలు కరంబునఁ జూపుచు ౬ ౧౩౨ మ.

...వస్తుప్రకరంబులు కరంబున...౬. ౧౩౩ క్రొ.

తదతిమాహాత్మ్యంబు...౬. ౧౪గి. మ.

తగిలి...౬. ౧౪౬. క్రొ.

ఉచుచో...అలయుచు (4. పా) ౬. ౧౯గి. మ.

ఉఁపుచున్...అలుకుచు ౬. ౧౯౬. క్రొ.

చిగురుకొను చీరలనంటిన. ౬. ౨౨౪. మ.

జగురుం గొనలచేరులును. ౬. ౨౨గి. క్రొ.

దుర్జాతుల చిలుక తెలిసిక౯. ౬ ౨౭౦. మ.

...తెలిచిక౯. ౬. ౨౭౧. క్రొ.

సముదారస్ఫూర్తినయ ...౭ ౧. మ.

నముదారస్ఫుటవినయ... 2. ౧. క్రొ.

సాజ్జెబూరెలు తాగులు సేవలు. 2. ౮౧. మ.

...జౌగులు సేవలు... 2. ౮౨. క్రొ.

న్యాసావ్రచ్యతభిత్వధోఘటిత 2. ౧౦౦. మ.

న్యాసప్రచ్యతిభీత్వధోఘటిత... 2. ౧౦౧. క్రొ.

మెఱుంగుంగుఱుగుబ్బయన... 2, ౧౩౪. మ

...ఁజుబుగ్గలోయన... 2 ౧౩౮. క్రొ.

పిలిచెదడు నన్నేమదో... 2. ౧౪౮. మ.

...నన్నోయేమొ? 2. ౧౫౩. క్రొ.

తెలియుఁ బరికించితరె? 2. ౧౬౮. మ.

తెలియుఁ బరికించితని... 2. ౨౦౪. క్రొ.

అనిభోధించిన నాయుంచుకోడి... 2. ౨౦౬. మ.

...యయ్యింతులు బుద్ధిమరిలించిన నాయుంచుకోడి.

2 ౨౧౪. క్రొ.

సామదాన వివర్తనంబున నిజవస్తులఁజేసి. ౮. ౪. మ.

సామదానాదివర్తనంబుల వశంవదుల... ౮. ౪. క్రొ.

నిజేశ్వరుమహిమత్వముం జరుగవడపి. ౮. ౪. మ

...మహిమధ్వజుల్ జరగ... ౮. ౪. క్రొ.

నా కవిత్వ డాచిన... ౮. ౧౬. మ

ఆకాష్ఠి డాచినగుచ్చకములె ౮. ౧౬. క్రొ.

గుణస్ఫురణము నొదవ... ౮. ౪౧ మ.

...నణఁచ... ౮. ౪౧. క్రొ.

తురగారోహణమును భీ, కరతఖడ్గంబు నొప్పుఁగాఁ దిరిగి.

౮. ౬౬. మ.

తురగారోహణమును భీ, కరఖడ్గము కేలనొప్పుఁగా సేగి. ౮. ౬౭. క్రొ.

గర్వశ్వేతునకు...౮. ౧౧౭. మ.

గర్వస్థీతునకు...౮ ౧౧౮ శ్రొ.

ధనర్థుడందైన స్వభావసిద్ధుని. ౮ ౧౨౩ మ.

ధనర్థుడందైన...౮ ౧౩౨. శ్రొ.

ముట్టుపాలగుటఁ జేసికలంకనెఱిగి యెఱింగింప...౮ ౧౪౭. మ.

ముట్టుపాలగుట... నేరికి నెఱిగింప...౮. ౧౫౩ శ్రొ.

ఆసింధూతము... శ్రీసంపాదనమూర్తముక్తిపదలక్ష్మీమండలీ

కర్తయై...౮. ౨౦౨. మ.

ఆసింధూతము...మూర్తిముక్తిపద...మండలీతర్క్యమై

౮ ౨౧౮. శ్రొ

దశాశృతివ్రకృతికాసూత్రధారత. ౮. ౨౩౨ మ.

...వ్రకరణసూత్రధారతి...౮. ౨౪౦ శ్రొ

భక్తచిత్రానవాత్సల్య...౮ ౨౩౨. మ

భర్తకుభక్తనాత్సల్య...౮. ౨౪౦ శ్రొ.

...రణము లించుక...౮ ౨౪౪. మ.

...వ్రణము లించుక...౮ ౨౪౫. శ్రొ.

యోగాచారులు.

కొందఱు శిష్యులు 'సర్వము శూన్య'మని గురూపదిష్టము మననము వార లిట్లు వితిర్కించిరి. సర్వము శూన్యమగుచో జ్ఞానముకూడ శూన్యమే, అటులయిన జగత్తునకంతకును గర్తవ్య మెద్దియు లేక గ్రుడ్డితనము వచ్చునని బాహ్యవస్తువులకేశూన్యత్వ మంగీకరించిరి. శిష్యుఁడు తనకు దెలియునిషయములకు దెలిసికొనుటకై పూర్వపక్షమును గురువు చెప్పినదాని కంగీకారము చేయవలయును. వీనినే యోగాచారములందురు. కావున ఏశిష్యులు బుద్ధికోపదిష్టమగుసర్వము తుణీకము, సర్వము దుఃఖము, సర్వము స్వలక్షణము, సర్వము శూన్యము, అనునాలుగు విధములగు భావనల నంగీకరించి బాహ్యార్థమునకే శూన్యత్వ మంగీకరించి 'సర్వశూన్య' మను దానికై పూర్వపక్షమును జేసిరో వారలు 'యోగాచారులు'.

వీరుతమన ననేకజన్మలనుండి యనుస్మృతమై వచ్చెడికర్మ వాసనాబలమువలన బుద్ధియే బాహ్యవస్తురూపముగా భావించును. వెనుకఁ జెప్పిన భావనాచతుష్టయమును నిరంతరము భావించుటచే వాసనలన్నియు నశింప బాహ్యకారముగాఁ బ్రణమింపకుండుటచే బుద్ధిని విశుద్ధమగు జ్ఞానము చేకూరును. దానిచే మోక్షము కలుగును.

సౌత్రాంతికులు.

ప్రళయమున నల్లనిది, తెల్లనిది వస్తువు లేమియు లేనిచో బుద్ధియే యటుల మార్పుచెందె ననుట యెటులును జెప్పఁబొసఁగదు. అందువలన బాహ్యవస్తువు లన్నియు నున్నవని యంగీకరింపవలయును. అని మఱికొందఱు శిష్యులన 'అటులైన బాహ్యార్థ ముండిన చుండుఁగాక. అది ప్రత్యక్షము కాదు. అనుమేయమే యని గురువుచెప్ప నటులైన 'సూత్ర మెంత వఱకు' నని సూత్రాంతము సూత్రముయొక్క తుదిని, రహస్యమును, నడిగియుండుటచే వీరలు 'సౌత్రాంతికులు'.

వీరిమతమునఁ బైనిఁ జెప్పిన విషయము లన్నిటితో సామరస్యమున్నను బాహ్యవస్తు వినుమాన ప్రమాణముచే సాధింపవలయుననుట యధికము. కావున వీరిని 'బాహ్యార్థానుమేయత్వవాదు' లనియుఁ జెప్పవచ్చును.

వైభాషికులు.

మఱికొందఱు 'అనుభవబలముచే బాహ్యమగు పదార్థములస్థితి యంగీకరించినట్లు ప్రత్యక్షబలముచే నాయాయుపదార్థములప్రత్యక్షతయు సంగీకరింపవలసియున్న' దని యందురు. ఇటులు బాహ్యవస్తు జాతము, (బుద్ధిపరికల్పిత) అంతరవస్తుజాతము, బ్రత్యక్షమై యుండ నీగురువు తొలుతఁ గొందఱకు 'సర్వశూన్యత్వ, ముపదేశించెను. ఆవెళుక "విజ్ఞానమే సత్య"మని మఱికొందఱ కుపదేశించెను. పదవడి బాహ్యము నాభ్యంతరముఁగూడ సత్యమనుచువారలకు "విజ్ఞేయ మనుమేయ" మని చెప్పెను. ఇట్టి గురువాక్యము విరుద్ధమయిన భాషయని చాటుశిష్యులు 'వై భాషికులు'.

కావున వీరలు బాహ్యవస్తువు ప్రత్యక్షమే యని వాదించుటయే కాక అంతయు సత్యమే యని చెప్పు 'సర్వాస్తిక్యవాదులు'.

శ్లో. ముఖ్యోమాఖ్యమికో వివర్తనఖలం శూన్యస్య మేనే జగత్

సర్వశూన్యత్వవాదులు

యోగాచార మతేహ సంతిహి ధియ స్తాసాం వివర్తోఽఖలం

బాహ్యశూన్యత్వవాదులు

అర్థోఽస్తి క్షణభంగుర స్వమమితో బుద్ధ్యేతి సాత్రాంతికః

బాహ్యార్థానుమేయ వాదులు

ప్రత్యక్షం క్షణభంగురం చ సకలం వై భాషికో భాషతే

సర్వాస్తిక్యవాదులు

జౌద్ధ మతసాధారణధర్మములు.

వీరలు జగత్తునకు మూలకారణముగా 'వృధివి, ఉదకము, అగ్ని, వాయువు, లఘుఁ జెందినవరమూఁగువులను గల్పించి వానికిఁ జొంచెము కాలము నుఖమిచ్చు సామాన్యలక్షణమునుగాని, సత్యత్వమునుగాని యంగీకరింపక 'సర్వము త్పణికము, సర్వము దుఃఖము, సర్వము స్వలక్షణము, సర్వముశూన్యము ననెడి భావనాచతుష్టయము నంగీకరింతురు.

మఱియు నీమతమున దుఃఖము, మార్గము, సముదాయము, నిరోధము, ననెడినాలుగు భేదములు గల 'ఆర్యసత్య' మనెనుతత్త్వ మంగీకృతము. ౧. ఈయార్యతత్త్వమునందు మొదలిటిదగు దుఃఖ తత్త్వము—1 విజ్ఞానస్కంధము. 2 వేదనాస్కంధము. 3 సంజ్ఞాస్కంధము. 4 సంస్కారస్కంధము. 5 రూపస్కంధము అని యైదువిధముల నొప్పును. దీనినే పంచస్కంధి యని చెప్పుదురు. చిత్తముచే సీరాపింఛఁ బడు శబ్దము, స్పర్శ, మొదలగునవియే రూపస్కంధము. వానిస్ఫుటతయే విజ్ఞానస్కంధము. ఆశబ్దస్పర్శాదులవలనఁ గలిగెడుదుఃఖము వేదనాస్కంధము. రాముఁడు కృష్ణుఁడు మున్నగుపేరులు సంజ్ఞాస్కంధము. వీనియన్నిటివాసనయే సంస్కారస్కంధము. ౨ దుఃఖమునకుఁ గారణ మగుచుదార్థజాతము స్థిర మనుభ్రాంతి సముదాయతత్త్వము. 3. దుఃఖము, దుఃఖకారణము, నీరెండిటిని దొఁజింపుటకు నుపాయ మగు సర్వము త్పణిక మనియెడి భావనయే మార్గతత్త్వము. ౪ సర్వ మనాత్మ యనువాసనయే నిరోధతత్త్వము, అదియే వీరిమతమున మోక్షము. వీరు ప్రత్యక్షాచుమానములనేప్రమాణములనుగాఁ గైకొందురు.

అర్హత (జైన) దర్శనము.

అర్హతుని బరమేశ్వరునిగాఁ దలంచువార లార్హతులు. వారల దర్శన మార్హతదర్శనము. వీరిమతమున ౧. జీవము. ౨. అజీవము. 3. పుణ్యము. ౪. శాపము, 5. ఆస్రవము. ౬. సంస్రము. ౭. బంధము. ౮ నిర్జరము. ౯. మోక్షము నను తొమ్మిది తత్త్వము లంగీకృతములు.

౧. జీవుడైన శరీరపరిమాణమంతోఁ గూడి, అవయవములు కల వాడయి, చేతలఁ దగువాడు.

౨ అక్షిపము - జడమగువర్వతము మున్నగునది.

౩. పుణ్యమన పుణ్యకర్మ. దానికి నామాంతరము 'ఆఘాతికర్మ' ఇది నాల్గువిధములు. 1 వేదస్మయము (నాకుఁ దెలిసికొనవలసిన తత్త్వము కలదనెడి యభిమానము) 2 నామికము (ఈపేరు నేను-ఇది నేను అనెడి యభిమానము) 3 శాస్త్రికము (నేనీ పూజ్యపాదులు, గురువులు, నగు నర్హతులశిష్యపంశమునఁ బ్రవేశించితిని యనెడి యభిమానము) 4 ఆయుష్యము (శుక్రశోణి సంస్మృత్యము, లేదా-శరీర ధారణార్థమగుక్రియ) అని.

౪. పాపమన పాపక్రియ. దీనికి నామాంతరము 'ఘాతికర్మ' ఇది 1 జ్ఞానావరణీయము, 2 దర్శనీయావరణము, 3 మోహనీయము, 4 ఆంతర్యము, అని నాల్గుతెలుగులు. తత్త్వజ్ఞానమువలన ముక్తిలేదని తలఁచుట 'జ్ఞానావరణీయము'. ఆర్హతతంత్రములు (శాస్త్రములు) వినుటవలన ముక్తి కలుగదని తలంచుట 'దర్శనావరణీయము'. సిద్ధహస్తలు చూపించినమోక్షమార్గములందు నేనిషయమును గ్రహింపఁజాలక పోవుట 'మోహనీయము'. మోక్షమార్గమునం దెవరేని చేసినవారి క్రవృత్తికి విఘ్నముసేయఁజూచుటఁ 'ఆంతర్యము'.

౫. 'ఆస్రవతి జీవోఽనేన విషయేషు' జీవుడందేనిని సాధనముగాఁ గొని భోగములయందుఁ బ్రవర్తిల్లునో యది 'ఆస్రవము' ఇందియ సంఘము.

౬. "సంవృణోతి వివేకం" వివేకమును గప్పవేయునది. అవేకము సం. స్రవము, నాఁబడు.

౭. "నిశ్చేషేణ జీర్వత్యనేన కామక్రోధాది" దేనివలనఁ గామము, క్రోధము, మొదలగునవి మొదలంట నశించునో యట్టి కేశములను

గొఱగించుకొనుట, వేడియగురాయి యెక్కుట మొదలగు కృత్య తపము 'నిర్జరము'.

౮. ఘాత్యాఘాతీరూపమగు నెనిమిదికర్మలచే జేయబడినజన్మ మరణవరంపర 'బంధము'.

౯. అవ్యకర్మల బంధమువలన విముక్తుడగు జీవుడు నెల్లపుడు మీఁదుగాఁ జూపుటయే 'మోక్షము'.

యోగ్యమగు దర్శనము, యోగ్యమగు జ్ఞానము, యోగ్యమగు చారిత్రము, లచేతను మోక్షములభించునని వీరలయభిమతము.

చేతనాచేతనాత్మకమగు నిజగత్తు అనైకాంతికము (నియతము కాదు) అనైకాంతిక మన ఉన్నదనియు లేదనియుఁ దెలియరానిది. అయ్యదియే స్యాద్వాదమని పిలువబడును. అది యేడుతెఱఁగులది. స్యాదస్తి, స్యాన్నాస్తి, స్యాదవత్తవ్యం, స్యాదస్తిచనాస్తిచ, స్యాదస్తి చావత్తవ్యంచ, స్యాన్నాస్తి చావ్యవత్తవ్యంచ, స్యాదస్తిచ నాస్తిచావత్తవ్యంచ. అని.

శ్లో, స్యాద్వాదః సర్వదై కాంతత్యాగాత్ కింకృత్తదిద్విధేః

సప్తభంగీనయాపేక్షః తత్త్వజ్ఞానాయ కల్పతే.

1 స్యాదస్తి:-జన్మ యున్నది గాన స్థిరముగా నున్నదని నిశ్చయించరానిది.

2 స్యాన్నాస్తి :-ప్రపంచ మనుభూయమానమగుచున్నది గాన లేదని నిశ్చయించుటకు వీలుకానిది.

3 స్యాదవత్తవ్యం :-నల్లనిది, తెల్లనిది అని నీలాదిశబ్దములచే వ్యవహరింపబడుచున్నదగుటచే 'వత్తవ్యముకానిది' అనుటకు వీలుకానిది.

4 స్యాదస్తి చనాస్తిచ :-ఉండుట లేకపోవుట విరుద్ధములు కాన నొకపదార్థమునందుం పొసఁగవు. కాన ఉన్నదనియు లేదనియుఁ జెప్పట కువీలుకానిది.

5 స్వాదస్తిచావత్తవ్యంచ :- లేదనికూడ చెప్పటకు వీలగునదిగాన ఉన్నదేయని అవత్తవ్యము (చెప్పటకు వీలుకానిది) అని నిర్ధారించుటకు వీలుకానిది.

6 స్వాన్నాస్తిచావత్తవ్యంచ :- ఉన్నదనియుఁ జెప్పటకు వీలయినదగుటవలన లేనేలేదు, అవ్యత్తవ్యము (చెప్పరానిది) అని నిశ్చయించుటకు వీలుకానిది.

7 స్వాదస్తిచనాస్తిచావత్తవ్యంచ :- ఉన్నదనియు లేదనియు చెప్పటకు ఈచితముకావున ఉన్నదనియు, లేదనియు, నవత్తవ్యమనియు నిశ్చయములేనిది.

ఈవిధమున ప్రపంచమును నియతస్థితిశూన్యముగాఁ నిర్దేశించి నిర్వేదమును బొంది (క్రియనుండి మఱి) పురుషుఁడు యోగబలముచే నెప్పుడును నియతముగా మీఁదుకుఁ బోవుట ముక్తియని వీరినిర్ణయము.

చార్వాకమతము మొదలిడి బౌద్ధమతమునకుఁగల 'మూఢ్యమిక' యోగాచార, సాత్రాంతి, వైభాషిక, మనునాలుగుమతములతోఁ గూడి యార్హతాంతమువఱకుఁ జెప్పబడిన యాఱుమతములవారు వేదవిరోధు లగుటచే 'నాస్తికు'లని చెప్పబడుదురు. వారికిఁ జెందిన పై యాఱుదర్శనములు 'నాస్తికదర్శనములు'.

సశేషము.

గ్రంథస్వీకారము.

1. ఆంధ్రరచయితలు - మధునాథంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రి గారిచే రచింపఁబడినది. వెల రు. 2—8—0.

గ్రంథకర్తలు పందొమ్మిదవ శతాబ్దమున నాంధ్రవాఙ్మయ ప్రపంచమున నుత్పత్తిస్థులగుకవులయొక్కయుఁ బండితులయొక్కయు సంగ్రహచరిత్రములను రచించి శ్రీ గురజాడ శ్రీరామమూర్తిగారు, శ్రీ వీరేశలింగముగార్లు కవులచరిత్రముల కాధునికయుగమును గూడఁ జేర్చఁగలిగిరి. ఇందలి వ్యాసములు కొన్ని వారివివరణలొఁ బ్రకటించుచుండిన ఆంధ్రీయమతావ్రతకయందు వెలువడినది. పెక్కువిషయములను ముద్రితముద్రితగ్రంథములనుండియు, కర్ణాకర్ణిగను గ్రహించి రచింపఁబడినయీగ్రంథ మాంధ్రలోకమునఁ బ్రశంస నొందుననుట నిస్సంశయము. ఇంకను విపులముగ నుండినబాగుండునని పాఠకులకుఁదోచక మానదు. గ్రంథకర్తలు పిన్నలయ్యను, గద్యవద్యరచనావిశారదులై పెక్కుగ్రంథముల రచించియున్నారు. ఈగ్రంథమునకు ద్వితీయభాగమును ప్రకటించఁబడునని సూచింపఁబడినది. ఆంధ్రు లీగ్రంథమును సాదరముగఁ జూపింతుడగాక.

2. కారుణ్యము - (శరణాలయాంతరస్వీయజీవితగాథ) శ్రీ చేబ్రోలు సూరన్నగారిచే రచింపఁబడి బ్రహ్మర్షి కంకితమియ్యఁబడినది. ఈగ్రంథమును శ్రీ శ్రీ పీఠికాపురాధీశ్వరుల యాచార్యసహకారబాలకల్లవగ్రాసముచేఁ బరితుష్టిగాంచిన పరభృతగానము. ఇందలి రసానుగుణ్యము ఖేచిత్యము మొదలగు విషయములు పీఠికయందుదాహృతములు మూల్యము 0-6-0

3. శంకరసద్గురు ప్రబోధమధారము - కీ. శ్రీ. కాళ్లకూరి మహాలక్ష్మీకుందరాంబ విరచితము. బెజవాడయందలి శ్రీ తిరుమల శ్రీని

వాసత్రిలింగ మహావిద్యాపీఠమువారిచేఁ బ్రకటింపఁబడినది. ఇందు గ్రంథకర్త లిచ్చిన ప్రశంసానద్యములు, వ్యాసములును గాక శ్రీ శంకరభగవత్పాదుల ప్రబోధసుధాకరము మూలమును నందుల కాంధ్రీకరణమును బ్రకటితము లై నవి. మూలమునందలి విషయములు నులభగ్రాహ్య మగునీతిని తేటతెలుఁగుమాటలతో భాషాంతరీకరణ మొనర్పఁబడినవి. ఇంకనుప్రకటింపఁబడిన స్వాత్మప్రకాశిక, అద్వైతానుభూతి- సదాచారానుసంధానమును గల వని ప్రకాశకులు వ్రాసియున్నారు. వానిని గూడఁ బ్రకటించి కృతకృత్యు లగుదురుగాక.

4. సంస్కృతనాటక కథాసారము.- కీ. శ్రీ. క్రొత్తపల్లి మార్యా రావుగారు. ఆర్యపుస్తకాలయము- రాజమండ్రి. వెల రు 2-0-0.

ఆంధ్రవాఙ్మయలోకమున గ్రంథగర్త నెఱుంగనివారరుదు. వీరు తమజీవిత మంతయు నాంధ్రభాషాభ్యుదయమునకు, సాహిత్యవర్ణనత్కార్యనిర్వహణమునకు ధారవోసి యుండిరి. ఈగ్రంథము పూర్వప్రకటితమే ఇందును బ్రసిద్ధములగు మృచ్ఛకటికము, ముద్రారాక్షసము, మాళవి కాగ్నిమిత్రము, మాలతీమాధవము, రత్నావళి, నాగానందము అను నాఱు నాటకకథలు గలవు. నులభమగు నాంధ్రభాషను రచితములై మూలగ్రంథముల కథానైపుణిని విశదీకరించుచున్నవి.

5. గద్యరత్నమంజూష.- చీరాలవాస్తవ్యులు శ్రీ శేక్స్ సాంబ శివరావు కవిగారిచే రచింపఁబడిన వ్యాససంపుటము. నెల్లూరు సంస్కృతకళాశాలాధ్యాపకులగు శ్రీ జమ్మలమడక మాధవరాయకర్మగారి ప్రశంసా వాక్యము లిందుఁ గలవు. ఇందలి వ్యాసములు సాహిత్యము, విద్య, ఆత్మతత్త్వము, అహింస మొదలగు వివిధవిషయములను గూర్చినవై యాయాభావములను విస్తృతముగఁ దెలుపుచున్నవి. గ్రంథకర్తలు దీనినేకాక కళారాధనము, చైతన్యప్రభువు, శివమహిమ మొదలగు గ్రంథములను బెక్కింటిని రచించియున్నారు.

విషయ సూచిక.

సంచిక ౫-౭.]

గ్రంథస్వీకారము.

౪౯

6 చిత్రాంగద-శ్రీ పీఠికాపుర కళాశాలలోఁ జారిత్రోదన్యాసకులగు ఎండమూరి శ్రీమొకటరమణ, ఎమ్. ఏ. గారిచే రచింపఁబడిన నాటిక సుప్రసిద్ధ భారతకవులగు రవీంద్రనాథ టాగూరు గ్రంథమున కిది, స్వేచ్ఛానువాదము. రవీంద్రుని గ్రంథము ల నితరభాషలో నికనువదించుట సులభముకాదు. అయిన నతని గ్రంథములఁగల యాదరణముచేఁ బలువురు భాషాంతరీకరణ మొనర్చిరి. ఇంకను జేయుచున్నారు. మూలమునందలి మృదు భావములు, మనోజ్ఞమగు భావచు దమశక్తికొలఁది యాంధ్రమునఁ దెచ్చుటకుఁ బాటుపడిన గ్రంథకర్తల క్రయశ్నములు ప్రశంసనీయులు, అనువాదము సులభమై మూలములోని భావముల విశదీకరించుచున్నది. వెల రు ౧-౦-౦.

శ్రీమద్రామరాయణము.

విషయ సూచిక

ప త్రికాస్వీకారము.

1. తెలుఁగుతల్లి- లక్ష్మణరాయవర్ధంతి సంచిక. సంపుటము
4. సంచిక 2. సికింద్రాబాదు.

అంద్రదేశమున సారస్వతచాత్రక విమర్శనమును జేర్కొన వలసినచో కీ. శ్రీ. లక్ష్మణరావుగారి సగ్రగణ్యులుగ నెంచుట తప్పదు. విమర్శనాత్రవంచమున నిది లక్ష్మణరాయ యుగ మని జేర్కొనవలసి యున్నది. సంస్కృతాంధ్రభాషలయందే కాక పెక్కుద్రవిడభాషల యందును, మహారాష్ట్రముందును వండితులై, వీరు తమ సునిశిత దృష్టితో రచించిన గ్రంథములు, విమర్శనవ్యాసములు సర్వతోముఖములై విరాజిల్లుచున్నవి. చారిత్రకచనమున నిష్పక్షపాతదృష్టియు, మితవాదమును గలిగి వీరి హిందూమహమ్మదీయ మహాయుగములు నేటికిని జరిత్రకారులకు మూలాధారము లయి యున్నవి. విజ్ఞానచంద్రికా మండలిని స్థాపించి వీరు ప్రకటించిన వివిధవిజ్ఞానాదిగ్రంథములు వీరి కృషిని, పండితిని విశదీకరించుచున్నవి. ఆమూల్యముగ నాంధ్రవిజ్ఞాన సర్వస్వమునఁ గొన్ని సంపుటములు మాత్రమే వెలువడినవి. వీరి ముఖ్య వ్యాసములు వ్యాసావళియను గ్రంథరూపమును చాల్చినవి. వీరినాదర్శ ప్రాయముగఁ గైకొని శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు తమ యాంధ్రుల చరిత్రమును రచించి యాంధ్రలోకమునఁ జిరస్మరణీయు లయిరి. వీరి శిష్యులైన శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారును దమ ఆమూల్య చారిత్రకవ్యాసములను బ్రకటించుచు నాంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తునఁ బని చేయుచున్నారు. శ్రీ లక్ష్మణరావుగారు దివంగతులైనను, వారి జీవితాదర్శములు, వారి భాషాసేవ, వట్టదలయు నాంధ్రసారస్వతప్రపంచమున నిమిడి యువకుల కుత్సాహము కలిగించుచున్నవి. తెలుఁగుతల్లి కార్యాలయమువారు ప్రకటించిన వర్ధంతిసంచిక వీరిపైనఁ బెక్కువ్యాసములతోగూడిఁ వీరి జీవితమును గూర్చియు, వీరి గ్రంథములను వ్యాసములను

గూర్చియు నూతనవిషయములఁ బెలుపుచున్నది. వీని గౌరవించుట కిట్టి సంచిక చాలదు. వీ రొనర్చిన భాషాసేవకు, ప్రారంభించిన మహాకార్యములను నాంధ్రులందఱును గౌరవించింపవలసియున్నది. విజ్ఞానసర్వస్వమును వీరివద్దకులను బూర్తి చేసి, మండలిని దివికి పురుషధర్మముగావించవలయును. హిందూ మహమ్మదీయమహాయుగములను నూతనవిమర్శనాఫలితములఁ గైకొని పునర్మద్రణముగావించవలసియున్నది. మఱియు వీరి ముద్రితముద్రితవ్యాసములను గ్రంథరూపమున వెలువఱించి వీరి స్మారకసంచికకు విపులముగఁ జ్రకటించవలయును. వీరివలె నిరాదంబరజీవితులై, సత్యాన్వేషణ తత్పరులై, సద్విమర్శనములఁ జేయుచు, మాషణకావ్యములను బహిరించి, యవకులు చార్మిక సారస్వత సేవ నొనర్చినచో, నాంధ్రలోకమున మహోత్సృష్టయగు విజ్ఞానాభివృద్ధికలుగఁ గలదు.

తెలుఁగుతల్లి కార్యాలయమువారు ప్రకటించిన లక్ష్మణరాయ వర్ధంతి సంచిక యాంధ్రులవిద్యుక్తధర్మమును స్మరింపఁజేయుచు, నాంధ్రలోకమును వారివితరచరిత్రసంగ్రహములచే పీల్చుటపుచున్నది. (వెల 14 అణాలు.)

2 ఆంధ్రమహిళ- చెన్నపురి యాంధ్రమహిళాసంఘమునకు కార్యదర్శినియైన శ్రీమతి గుమ్మడిదల దుర్గాబాయమ్మ ఎం. ఏ. బియల్. గారిచే నీవత్త్రిక స్థాపించబడి నిర్విఘ్నముగ నడుపఁబడుచున్నది. ఇందు చెన్నపురి మహిళాసంఘ వృత్తాంతములేగాక, వ్యాసములు, కథలుఁ గూడఁ బ్రకటించఁ బడుచున్నవి. నేటివఱకు నాంధ్రమహిళలవక్షమునఁ బత్త్రికలు విరళములను కొంత నీ వత్త్రిక నివారించుచు వారియభ్యుదయమునకు మార్గదర్శక మైయున్నది. ఇరువదియవశతాబ్దమున సాంఘికరాజకీయనైతిక రంగములఁ బెక్కుమార్పులు గలిగినకు, ప్రాచీనహౌంసనాదర్శములు, నీతి, పవిత్రజీవితములను స్త్రీ పురుషుల స్మరణము

నకుఁ దెచ్చుచు నాంధ్రమహిళ యితోధికముగ భాషాసేవ యొనర్పఁ గల దని విశ్వసించుచున్నాము.

కి శంధశ్రీ- సికింద్రాబాదు. ఆంధ్రసారస్వత మహాసభవారిచేఁ బ్రకటింపఁబడిన యశుబంధము- విద్యార్థులకు, గ్రంథరచయితలకు సాహిత్యాభివృద్ధిని గలిగించి, యాంధ్రసంస్కృతికై యాంధ్రసారస్వత మహాసభ యొకటి సికింద్రాబాదులో నెలకొలుపఁబడినది. ప్రస్తుతము ప్రైమాసికముగను, తరువాత మాసపత్రికగను నీసంచిక వెలువడు నని కార్యదర్శిలు వ్రాయుచున్నారు, భాషావిషయమున నన్నిసంస్థలు పాలుపక్షి నది శ్రేయోదాయక ముయే చెప్ప నగును. ఈసంచికయందును గవ్యపద్యవ్యాసములు పెక్కులు గలవు. అవి వివిధవిషయకములు. కాగితమునకు గవర్నమెంటు కంట్రోలుగల యీదినములలో నిట్టి వత్తికలు వెలువడుట సంపాదకుల యుత్సాహమును దెలుపుచున్నవి. కావ్యశిమర్శనము, చరిత్రమును, విజ్ఞానమునకు సంబంధించిన వ్యాసములిందుఁ జాలఁ గలవు. సికింద్రాబాదు సారస్వతసంఘమువారి యుత్సాహదరణములచే నీపత్రిక వృద్ధికొంది భాషాసేవ నొనర్పుఁ గాక యని యాశించుచున్నాము.

శ్రీ చింద్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

కొ క నా డ :

తారణనామ సంవత్సరము.

సంపుటము ౩౩

1944—45.

తొరణ సామసంవత్సరము

విషయ సూచిక.

1. స్వనిరూపము	౧-౨
2. కళాపూర్ణోదయము-వంశీతాభిప్రాయము	3-౫
3. గ్రంథస్వీకారము	౬-౮; ౪౭-౪౯
4. విజయసంవత్సరము	౯-౨౨
వ్యాకరణవిద్యాప్రవీణ-విదవాన్			
చిలుమూరి పాపయ్యకాశ్రిగారు.			
5. పాల్కుక్తిసోమనాథకవి జన్మస్థలము	౨3-3౪
బండారు తప్పయ్యగారు			
6. దర్శనసమీక్ష	3౫-౪౦-౪౧-౪౬
సాహిత్యశిరోమణి-భాషాప్రవీణ			
చిలుమూరి వీరభద్రకాశ్రిగారు.			
7. కళాపూర్ణోదయము	1-xviii
దువ్వూరి సూర్యనారాయణకాశ్రిగారు.			
8. వక్త్రికాన్యోదయము	౫౦-౫౨

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు - ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీ శ్రీ మహారాజా రావు వేంకటమహారమహీపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు
పితామహమహారాజావారు, పరిషద్యావజ్ఞతాధ్యక్షులు.

శ్రీ శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

శ్రీ శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీ రాజా వేంకటాద్రి ఆస్పారావుబహద్దరువారు - ఉయ్యూరు జమిందారువారు.

అధ్యక్షులు.

సాహిత్యవికారద, కాశీభట్ట సుబ్బయ్యకాశ్మీగారు.

కార్యదర్శులు.

కిశాంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వేంకన్నపంతులుగారు, ఎం. ఏ., (సహాయకాధ్యక్షులు.)

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

శ్రీ దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి మార్యశారాయణమూర్తి నాయుడుగారు,
(కోకాధ్యక్షులు.)

,, పిళ్లారిశెట్టి రంగబ్రహ్మారావునాయుడుగారు.

,, కోకా శివనాథకాశ్మీగారు.

,, కొమ్మిరెడ్డి కేశవరామమూర్తినాయుడుగారు, బి. ఏ.

,, చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహమూగారు.

,, నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు, ఎం. ఏ.

,, విలేక్వరపు వేంకటరమణస్వామిరావుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

,, ప్రతివాడిభయంకరం పార్థసారథిగారు, బి. ఏ., ఎల్. ఎల్. బి.

,, కుందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు, బి. ఏ.

,, కేశవరపు కామరాజుగారు.

,, వేడుల శ్రీరామచంద్రకీర్తిగారు, ఎమ్. ఏ. (అనధ్య)

శ్రీ సూర్యరాశిచంద్రనిఘంటువు.

చతుర్థసంపుటము.

శ్రీ పితాపురము మహారాజావారి ధనసహాయముచే రచియింపఁబడుచున్న పెద్దనిఘంటువులోని రాయల్ సైజు 1000 పుటలుగల ప్రథమ సంపుటమును, 955 పుటలుగల రెండవసంపుటమును, 980 పుటలుగల మూడవసంపుటమును, 975 పుటలుగల చతుర్థసంపుటమును, ముద్రితములై విక్రయమునకు సిద్ధముగానున్నవి. ఇందు ప్రథమసంపుటమున లకారము మొదలు, ఔకారమువఱకునుగల యచ్చు లాదియందుఁగల సంస్కృతాంధ్రశబ్దము లన్నియుఁగలవు. రెండవసంపుటమున 'క' మొదలు 'జ' వఱకుఁగల శబ్దములును, తృతీయసంపుటమున 'చ' మొదలు 'తృ' వఱకుఁగల శబ్దములును, చతుర్థసంపుటమున 'తె' మొదలు 'స్త' వఱకుఁగల శబ్దములును గలవు ఇదివఱకున్న నిఘంటువు లన్నిటికంటె నిది సర్వవిధముల నుత్తమమయినది ఈపుస్తకమును రచించుటకు ముద్రించుటకు విశేషద్రవ్యముకట్టినను ధనవంతులకేగాక జనసామాన్యమునకుఁగూడ లభ్యముగా నందవలయు ననుతలంపుతో నీక్రిందివెలలు నిర్ణయింపఁబడినవి ప్రథమసంపుటము సాదాప్రతి వెల రు 5 లు, మేలుప్రతి (Art Paper) రు 7 లు, ద్వితీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు, తృతీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు, చతుర్థసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు.

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

కా కి నా డ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౩౪	{ పార్థివ కావణ-పాల్గునములు }	సంచిక ౩-౬
-------------	---------------------------------	-----------

కా కి నా డ :

పరిషత్సభ్యులచేతను ప్రకటింపబడినది.

చందా, పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-0-0.

1945-46

విషయ సూచిక.

- 1 శ్రీకృష్ణాధ్యాయము— బంగారు మొలక ... 32-౪౦
 కందుకూరి ఈశ్వరశర్మగారు. బి. ఏ.
- 2 కుమార సంభవ నిమిత్తము. ... ౪౧-౪౪
 భక్తవత్సలగారు. బి. ఏ.
- 3 కర్మవ నమోదు ... ౪౫-౫౨
 చిలుకూరి వీరభద్రకృష్ణగారు.
- 4 కళాపూర్వోదయము ... ౫3-౬3
 దువ్వూరి సూర్యశారదాదేవిగారు.
- 5 నన్నెచోడుని పర్వ నాటకము ... ౬౪-౭౪
 చిలుకూరి పాపయ్య కృష్ణగారు.
- 6 శివలీలా విలాసము—ప్రథమాశ్వాసము ... ౭5-౮౦
 నిక్కంక కొమ్మకామయ్యగారు.

శ్రీ చంద్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కా కి నా డ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౩౯	{ పార్థివ కావణ-ఫాల్గునములు }	సంచిక ౩-౬
-------------	---------------------------------	-----------

శ్రీనాథుడు—బంగారు మొలక.

అందులో ఈశ్వరదత్తు, బి. ఏ.

శ్రీనాథుడు నారవిలాస పీఠికలో నవచి తిప్పయ్య సోదరుని ద్వీపాంతర వాణిజ్య పర్ల నా సందర్శమున, జలనోంగిశుండి యీశుడు బంగారు మొలకను దెచ్చినట్లు వర్ణింపెను.

సీ మహారాజ గొప్పరసాదనంబులు దెచ్చె

జలనోంగి బంగారు మొలక దెచ్చె

ఈబంగారు మొలక కర్ణము శ్రీ ప్రభాకరకాశ్రి గారు తాము నూతనముగా సంస్కరించి ప్రకటించిన నారవిలాసపీఠికలో గులాబిచెట్టన వన్నీరు మొలక యని నెలవిచ్చినారు. కాని వీరిచ్చిన యర్థము సుకాదని తెలుసుట కాధారములు గలవు. బంగారు మొలకనుగూర్చి ప్రశంసించిన మఱి మొక సుప్రసిద్ధాధికవి గలడు. చెల్లపిళ్ల నరసకవి యామినిపూర్ణ తిలకావిలాసములో యామినిపూర్ణతిలక సౌందర్యమును వర్ణించునంద ర్థమున నామెను బంగారు మొలకతోఁ బోల్చినాడు. అవద్యముల నిందుదానించెదనది.

ఉ. కందని మానవండు కనుగందని జాబిలినిగ్గు తేటిమా

[క్కందనిపూలగుత్తి మరుగందని తక్కుమొలుగుజిల్లు వా
గందని ముద్దుచిల్లు తలుఁ గందని బంగారుమొక్కపూటాదా
గందని మారువాటి పెరగందని క్రొన్నెలజంకకూన నూ
గందని తమ్మిమొగ్గ పులుగందని ముత్రెహనుమ్మ కొమ్మమాన్

సీ. కళలుదేరెడు నిండు జిలుగువన్నెలగుత్తి

గమగమవలచు బంగారుమొలక

కొదమతుమ్మెద పాదుకొసని క్రొన్ననదండ

నడువనేర్చిన రతసంపుటామ్మ

కవలకనిల్లు తొల్కరిమింజుదీగ చె

మొర మారగొసని కళ్ళపూదావి

తొడరి కోయల నుంక మడుగని యెలమాని

వెలలేని జిలుగువన్నెలకొటారు

గీ. కాంత రతికాంతకాంతుఁ బూజింతు ననుచు

సంతసము నంత సంతసల్ చొంతరిలఁగ

సంతరించిన నింతచామంతిబంతి

నంతుల్కిన నలరాజదంతి నుంతి.

ద్వితీయాశ్వాసము, 70-71 వ.

తైత్తిర్యములతోఁ గని యొక్కవయస్సులోనున్న యామినీపూర్ణ
తిలకను నిర్దించు మాతృకాతిశయోక్తియలంకారము నిరూపించెను.
గమగమవలచు బంగారుమొలక యనఁగాఁ దాని యబ్బిన బంగార మని
యర్థము.

ఈ బంగారుమొలక కర్ణము బ్రౌణ్యనిఘంటువునఁ గలదు.

మొలక : ఈ పదము బంగారుమొలకవలె నున్నది. (She is
a perfect beauty)

బ్రౌణ్యనిఘంటువు, పుట 818. 1852 వ. ప్రకరణము.

ఈ బంగారుమొలకకు లంగ్గుడున నగ్గెట్ (Nugget) అని యర్థము. పూర్వకాలమున దక్షిణావధమునండి సార్థనామాలు నువర్ణ ద్వీపము (Java) నుండి, యీ బంగారుమొలకలను దెచ్చుచుండెడివారట. జలనోంగి యనునది ఇప్పుడు, బావా, నుమిట్రా, బొర్నియో ద్వీపములలో నొక రేవుకట్టకైనా యుండనోవు. పూర్వము బర్మాలోని కొంతభాగమునకు రామన్నదేశ మనియు, నువర్ణ భూమి యనియుఁ బేర్లుండెను *

శ్రీనాథుడు తిన్నయ తమనా, చీని తవాయి, గోవ, రమనా స్థానంబులనుండి సామాన్లఁ దెప్పించుచుండెని చెప్పినాడు. కాఁజ్జి శ్రీనాథుడు వర్ణించిన బంగారుమొలక కర్ణము గులాబీదెట్టని కాదని వృప్తముగాఁ జెప్పవచ్చును. గొజ్జంగిని రసఁగాఁ జిన్నరు. గులాబీని రని యభిప్రాయపడి, సీతవద్యము మొదటిపాదములో కవి కర్పూరపాదపములను దెచ్చినట్లు చెప్పటచే బంగారుమొలక యనఁగాఁ బిన్నరుమొలకయై యుండునని ప్రభాకరితాస్త్రిగారు తఱచించిరి. గొజ్జంగి వదమునకుఁ బూర్వనిఘంటువులలో గులాబీ యని యర్థము లేదు. కిక్టలుదొర కన్నడనిఘంటువులలో గొజ్జంగి వదమున కొకవిధమైన మల్లె లేక చామంతి యని యర్థము వ్రాసియున్నాడు. అట్లే మద్రాసు విశ్వ విద్యాలయము వారు ప్రచురించిన తమిళనిఘంటువునందుఁ గలదు.

గొజ్జెగె : గొజ్జెగె; గొజ్జెగె; గొజ్జెగె A kind of Jasmine
సేవన్తిగె, తెలుగు, గుజరి, తమిళము కొఱంగిరి.

Kittel Dicionery.

ఈ విషయము చుకొధి వదగినది. మఱియొక వ్యాసమున నీ ప్రసంగమును జేసెదను.

Now, we have definite evidence that a portion of Burma was known in latter ages as Suvarnabhumi. According to Kalyani inscriptions(1476 A.D), Ramannadesa was also called Suvarnabhumi.

అంధసాహిత్యపరివర్తిత. [సంపుటము. ౩౪]

అవది తిప్పయ 'చీని, సింహళ, తనాయి, హరమంజ, జోణంగి
 క్రథతి వానాద్యీకనగారములకు ధనకనకవస్తువాహనమాణిక్య
 గాణిక్యములకు దెప్పించి యిప్పించువాడట. ఈజోణంగిదేశ మిప్పటి
 తురక్కు (Turkey) పారశీక (Persia) దేశ భూభాగము.
 అనాటి వణిజులు పూర్వ కర్మముదేశములలో వాణిజ్యము సాగించు
 చుండినట్లు శ్రీనాథుడు బహుశతచిహ్నము కట్టెల్ నిఘంటువులో
 జోణంగి కదమున కర్థ మిట్లు గలదు.

జోనంగ-Tbh of యవనక, An Ionian, a sunk, An Arab
 (తురుక, తురక్కుయవన Mr. 382. తెలుగు జోణంగి తమిళ
 మళ మాళము. జోనంగ. జోనంగవట-A Turkish Arab)
 జోణంగిదేశ మనగా నిప్పటి యరేబి ఈ, టర్కీప్రాంతభూమి
 యని విశదము కాగలదు. ప్రభాకరశాస్త్రిగారి రచిప్రాయమునకు
 మలబారప్రాంతవిషయము కాదనవచ్చును.

శ్రీ:

కుమారసంభవ విమర్శము.

విశ్వానాథ శ్రీ భక్తవత్సలము, చి. 6

7

కుమారసంభవ మనవేర నీకును మనకు లభ్యమై యుండు నది కదనోదవర్ణన గంధము తాగకానునది జాపుకలక నందు కథ గలదు. ఇవే కావ్యయోగ దోలత దానివర్ణన గలదనియెడనియు, నేకారణము ననో కడకటి యైదువర్ణన నవ్వములైగాఁగా మిగిలి వీ కథ నేడు ననియుం జెప్పునా రున్నాడు. ఇందుం గూర్చి కలుపుర ప్రామాణికుల యభిప్రాయ మే మనగా శార్యతీతరమేశ్వరలపెండ్లిదళక నుండు నోమిదివర్ణన గంధభాగమే కాళివాసు ప్రాసిసప్తి కనియు, తరువాతి వర్ణన నెవరో ప్రాసి కాళివాసు గంధముతోఁ జేర్చగా నని యతనిపేర వ్యాప్తికి వచ్చిన వనియు.

పెండ్లితోనే కథ ముగియు నేని యప్పుడు గ్రంథమునకుం శార్యతీతరమేశ్వర మనియో గోపాకల్యాణ మనియో పేరు పెట్టవలయునే కాని కుమారసంభవ మన నామ మెట్లు సరిపడును? కాళివాసు తగినపేరు పెట్టనేలనివాఁడా? మహాకథాపుర దగు నతని రచనలలోఁ బ్రత్యక్షమన ను భావగర్భమును సర్వపూర్ణమునై యుండునే కాని వ్యర్థమై యుండదే? ఇతడు గ్రంథమున కతఁడు పెట్టినపేరే తగక యుండునా? ప్రమాణబుద్ధితో మహాకావ్యదయము నారయుదు మేని ఆతఁడంచిన కుమారసంభవ మనవేరే గ్రంథమునకుం దగిన దనియు, మఱి యెవరుపెట్టు నేపేరును అంత యనుమానము గా దనియుఁ దెల్పిన కొనఁగలవారి మగుదుము. మహాకవియగు నెవని రచనయందుఁ గాని యొక్కపదముందొలగి ఓటిమేని యుండులకు సమాంతరమును మనము

కూర్పఁబాలియొండ మఁగా, నిక మహాకవిత్వలగుడు వగు కాలిదాసు వాడిన మాటను దొలఁగఁజేసి సమాంతరమును కాదుగదా, ఈవ న్నూన్యవాంతరము నేని యోజించి వట్టి కూర్పఁగలవాఁ డెందుడును?

రాక్షసకాధితు లగు దేవతలు కోరు ప్రయోజనము కుమార స్వామి పుట్టుట అదే కుమారసంభవము. (I 51-2) అప్రయోజనము సిద్ధిచుట కుపాయము ఉత్తమామహేశ్వరుల వివాహము ఘటిల్లఁజేయుటయే యని బ్రహ్మ యువదేశించును. (II 57-61). మన్మథుని బూర్తి (III) దేవతలు కావించిన యత్నము కొనసాగకపోయినను వివాహ మేమీ పార్వతీరక్షఃఫలముగా జూగియే తీయును. (V, VI, VII). కుమారసంభవముఁ కు అద్వితీయోపాయముగా నువదేశించఁబడిన వివాహము నణవేలుటయే కథకు ముగియక. ఉపాయ మయోఘమైనందునం దన్నిర్వర్తనముచేతనే వ్యంజితమైన ఫలసిద్ధిని మరల వాచ్యముగఁ 'గుమాతఁడు గల్లె' నని చెప్పుట చక్కవగా నుండును కావుననే వ్యంగ్యకవనమునకుం బేర్చిరికఁగన్న కాలిదాసమహాకవి యట్లు చెప్పఁ దామెను. 'కుమారసంభవము'నకు 'గిహకల్యాణ'మను పేర నొసరిన యాంధ్రకవ్యానువాదగ్రంథమునకుఁ బీఠిక వ్రాయుచు శ్రీముతులు బుగోలు వేంకటరంగశర్మ B. A., B. L. గారిట్లు వ్రాముచున్నారు:

The theme of this composition as conceived by the great master-poet, starts from a combined request of all the Devas addressed to Brahma, the Creator, for a leader and commander of the angelic forces to war against and destroy the Titan Tarakasura and his hosts. The artistic consummation of the conception of such a plot may well be achieved and perfected by the wedding of the Divine Pair, the world-parents, Parvati and Parameswara and need not go down to the narration of the physical embodiment of the Divine Spirit into a son." సిద్ధించిన వని చెప్పుటతో నక్కటలేకయే సిద్ధించిన ప్రయోజనము కుమారసంభవము ప్రధానమునఁగా తత్సాధకోపాయమగు పరిణయమునకుఁ బ్రాధాన్యములేదు. ప్రధాన మేదో దానినే కాలిదాసు గ్రంథమునకు చేరుచేసెను. పూర్వోక్తానువాదగ్రంథమునఁ గడవట్టి

వాక్య విడి. "కొంతకాలమునకు గారీకంకనులకుఁ గుమారుఁడు జన్మించి తారకుని వధించి విశ్వకర్మణసంధాను యయ్యె" ఈ తారసంభవము నిట్లు వాచ్యమునఁ జెప్పియు నడవాడటలు అపేకు నేల తొలంగిందిరో ! మెఱుఁగు ఆనురూప్యముననే కాని శ్రోతృత్వమునఁ గాదుగదా !

II

ఈశ్వరవిశిష్టత లోనల తహతహ నిరూఢమగుటకు సాధన ముగాఁ గాళిదాసు తానకానునది దురధిపారప్రాభవమును వర్ణించిన తెలుఁగు వర్ణనీయుము. (a) అతఁడు తరులసాత్తు నవహరించెను. మేరు శృంగముల నాత్మాలయములఁ గ్రీడాశైలములుగా నంతరించుకొనెను. మిన్నేటిపటడితామరల నూడఁబెట్టి తనదగ్గిఁజూలఁ బాడుకొల్పుకొనెను. విమానమార్గముల నొరుం దతచూపనీయక వానిని తనసంచారమునకే యుంచుకొనెను. దేవతల హవిచ్ఛాగముల నాడిసి తీసికొనెను. ఇంద్రుని యుచ్చైశ్రీవమును హరించెను. అత్నాకరముల అత్నముల నన్నిటిని నాఁచికొనెను. పుష్కలావర్తకాది మేఘములం దన దంతావళముల నక్షత్రీదకు లోఁబటచెను. (b) తనకు తేని కల్పవృక్షములు దేవతల శేలయని వానిని తెగనటికించెను. (c) లోకక్షేమమునకై పాటువడు సూర్యచంద్రవాహ్వాదులం దనసేవకే కట్టునటచెను. తన కొలఁకుల కమలములను విరియించుటయే సూర్యునకును, తననికాలిహారములకు వెన్నలం గూర్చుటయే చంద్రునకును, తనకు పువ్రస్వలం జేప్పిపెట్టుటయే ఋకువ్రలకును, తనకుఁ జామరములు పూనుటయే అచ్చరలకును వారి శిరోరత్నముల వెలుఁగునం దననగరముం బ్రకాశింపఁజేయుటయే వానుకి శ్రమఖిపర్పరాజులకును- పరమగాఁ గల్పించెను. (d) లోకములం దాటుమాటు గావించెను. సూర్యున కెడకాలమున సైతము వేడిమి లేకుండునట్లును, వెన్నలకు పెరుగుట, తరుగుటలు లేకుండు నట్లును, వాయువునకు విశ్వంఖిలసంచార ముడుగునట్లును, ఋషివ్రతముల గ్రహభ్రాప్తియు నందఁ గాన చరి ముప్పుకు భర్తయును దత్తునట్లును

జేసెను. తారకానుదుని దురధికారంపుంబ్రాభవము సహించ నెవరికిని సాధ్యకదదయ్యెను. కానుకలు వెట్టి సుముఖుండేసిగొందమా యన్న, దుర్జనుఁ డగుటచే నతఁడు క్రత్యుతకారముచే నణఁపనే కాని ఉపకార ములకు లోఁగఁడు పోరి జయిగఁగూయున్న విష్ణువునంతటి దేవునకుం గూడ నది యసాధ్యమాయెను. కావుననే కుమారస్వామి యవతరింప నలసినవచ్చెను. అదే ఏతత్ కావ్యప్రతిపాద్యప్రయోజనము.

తారకానురసంహారసమర్థుఁడగు చమూపతి నొకనిఁ బ్రసాదింపు మని దేవతలు బ్రహ్మాదేవుం బ్రార్థింప నానేఱువెద్ద యుమాశంకరుల కుమారుఁడే యట్టి డగుననియు, సుమాసౌందర్య దీక్షుని చిత్తము నాకర్షించునట్లు చేయుటయే వారి వివాహమును ఘటిల్లజేయు సుపాయ మనియు నుపదేశించును. ఆ సుపాయము సాపాయమగుటకు హేతు వైన యందలి లోక మేమనఁగా, ఈశుని యాశలంగూర్చిన విస్మృతి. ఇది బ్రహ్మాదేవునకీ క్రమ్మింప నింక దేవత లితరు లందుకు లోనగు టలో వింతలేను. దేవతలు మన్మథుం బూన్చిరి. మన్మథోద్యోగము

(సకేవము)

దర్శన సమీక్ష.

సాహిత్యశిరోమణి, భాషాశ్రవణ.

చింతకూరి వీరభద్రశాస్త్రి

(అనువృత్తము)

నల్లలీశపాశురభవద్భవము.

ఈ దర్శనమున నీర్వచిత నీ తీర్మానమునకును దొలగించుటయి
కార్య, కారణ, యోగ, ఇ, హేతుములు అనియెడ నైదురత్తములు
ప్రతిపాదించబడినవి. ఇందును తిక్కన లిక్కిరిపిరిపి ఇభిముక్తులచే
నిర్వచింపబడినవి.

శ్లో. బ్రహ్మస్యైవైవదర్శనాః శరణః పరిత్యజతాః.

తేషాంహి నామకోయగ్మచ్ఛివోదశుః పరిః స్మృతాః.

జనువులు జీవులు. పశుపతి యీశ్వరులు. ఇతరనాదేతనమాన
మగు ప్రపంచమున గల పదార్థజాత మంతయు కార్యము. ఈశ్వరుడు
కారణము. ఇతడు స్వతంత్రుడు. జగము, భూమము, మున్నగునవి
యోగము. మూడుకాలములయందు స్థానము, భస్మస్థానము మొద
లగునది వ్రతము. పాశముల వీడి యీశ్వరుడు డగుట మోక్షభాంతము.
వీరిమతమున మోక్ష మిమఃభాంతమే. ఈ వంచితత్వాత్మక మగు
పాశువరతంత్రమువలననే ముక్తి కలుగు నని వీరమర్మిక. కావుననే—

శ్లో. జ్ఞానమాత్రేవృథాకాశ్రమ సాక్షాద్దృష్టిస్తుదుర్లభా.

వంచార్థాదన్యతోనాస్తియథావత్తత్త్రనిశ్చయః.

అని యభియుక్తవాక్యము.

తైత్తిరీయము.

తర్వాదినిరపేక్షుః డిష్టపేక్ష కారణ మయినచో తైత్తిరీయము,
తైత్తిరీయ మనెడి దోషము తీర్చునకుం దలసెందును. అని యాయత

ముఖము చుట్టవలెను కర్మసాక్షియుఁ డను భారణ మగు నని యంగీకరించుటయేగాక ప్రత్యక్షులనింపవలెనని నంగీకరించి. ౧ కతి. ౨ విద్య. ౩ అవిద్య రహితుఁడు. ౪ పాశము. ౫ భారము. చానిలో కతి శివుఁడు. ప్రత్యక్షునకు విద్య నిద్రాక్షునకు అవిద్య. అశుచిత్వము మలము. ముఱుమురొధము, కర్మ క్షేత్ర, యత భేదములతోఁ గూడినది పాశము. (జీవబంధము) పుణ్యము వశువు. పాశనివృత్తికయి జపధ్యానాచరణము భారము.

శ్లో. పతివిద్యే విధా నద్యా పశుః పాశశ్చ భారణం,

ప్రస్థస్థుత్రాతి ప్రాక్తాః పదార్థాః షట్ సమాసతః.

ఈ ప్రత్యక్షులను నమోగింపఁగాఁ దెలియుటకలవఁ జూచునొక ముఱుము. చానిచే నిర్వీర్యుఁడు పాశముల రూపమయిన మోక్షము అభింఘు నని యా దర్శనకారులసిద్ధాంతమిట్లేమనుట.

ప్రత్యక్షిజ్ఞాపకము.

ఈ ముఱుములందు ముఱుమేర్పరులు, వీరు మోక్షప్రాప్తికై ప్రత్యక్షిజ్ఞయై (అరణ్యము, నాగవనము, అదే యిది యని తెలియుట) ప్రధాన మగుసాధన మని యెంచుదురు. ఈశ్వరుఁడు పూర్ణుఁడు, స్వరూపుఁడు. కావున జగత్తును నిర్మించుటకయి కర్మాదిసాధనమును దేని నపేక్షింపఁడు. తన యిచ్చచేతనే యంతయు నిర్మించును.

చైతన్యము జీవేశ్వరులకు సహజము. కావున జీవులు పరస్పరము భిన్నులయినను నీశ్వరునికంటె భిన్నులు కానేరదు. పరమేశ్వరునిలో జీవతాదాత్మ్య ముపభవసిద్ధము. కావున జీవులచే నీశ్వరునితోఁ గాదా త్యయమును బొందుటకై ప్రత్యక్షిజ్ఞ యాశ్రయింపవలయు.

ప్రత్యక్షిజ్ఞ యన 'నేను ఈశ్వరుఁడను. ఈశ్వరునికంటె భిన్నుఁ డను గాను.' అను సాక్షాత్కారము. కేవల మట్టి సాక్షాత్కారము చేతనే శ్రేయస్సు, మోక్షముఁ గూడ అభింఘును. మోక్షమునకయి

ప్రాణాయామాదులయచేత విరిచుటమన లేదు. శరీరము నందింపఁ జేయుట, భగ్యస్వాసము, జగము, తరిచర్మ చేయుట మొదలమన గనవలయును.

శివ్యరునితనీ చిత్తము వైతశ్చస్వరూపుడయినను మాయావశుడగుటచే నీశ్వరశక్తియై భావించుటలేదు. ఈవిధమునత బ్రాహ్మణ్యవైశ్చస్వరూపుడై భావించుటకు బ్రాబలికయ్యెనటాచేతము. బ్రాహ్మణ్యబలముచే పూర్వవైశ్చస్వనాశ్చర్యము మోక్షము అని బ్రాహ్మణ్యబలముచేతను పాపము, పాపములైన పెద్దల యాచార్యులైనదిరీతిది—

శ్లో. వైస్థై రప్రుపయాచితై రుపకరైః తస్మాన్ శివోఽశ్వంతిశే
కాంతో లోకసమాన ఏవ చుచిష్టాశో న రతుం యథా,
లోక స్త్రైష్ట దధానపేక్షితగుణః స్యాత్కాశీ విశ్వేశ్వరౌ
వైవాచం నిజైభవాచా ర్హితయం తస్మైత్వభి ధ్యోతా.

రసేశ్వరదర్శనము

పారదము (పాదరసము) మున్నగు శబ్దములచే వ్యవహరింపఁబడదు. నేరసము కంటో యాయాపుడుగు నీశ్వరుడని రసేశ్వరుడు. ఈరసేశ్వరుడు శరీరమునకు దృఢత (బలము) నొనంగి యత్తిత హేతుమునని తలఁచుచుపేశ్వరులు రసేశ్వరులయగుదురు. వారలచే రసాగ్రబడిరదర్శనము రసేశ్వరదర్శనము.

విరిచుటమనను చింత్యము వైతశ్చస్వరూపులగుటచే నీశ్వరశక్తియూపుతే. పాదరసమును నేరసము దానివలన నగుశరీరబ్రాహ్మణ్యముచే నీశ్వరశక్తి ప్రాప్తిచూప మగుచిచ్చిత్తియగును. అచిచ్చిత్తియే మోక్షము గ నంగీకరింతురు. చిచ్చిచిచ్చుమయగా నగు యత్తి జిత్తియై యత్తియర మూలాక్షానము శిచ్చిచుట నేర సాగ్రబడిరసాచి. చిచ్చియై చిచ్చి సాధింపవలయును. 'తమేవ విదిత్వా; అన్య క్షుతి: అశ్చుతత్వ: విద్యమగు

జెలింగే రోజునకు. 'తత్త్వజాని,' మొదలగువాక్యములవలనఁ గలుగు భాగము మోక్షసాధనము. 'జ్ఞాన మభ్యాసాదేశమువలన లభించును. అభ్యాసము చేయవలయు నన్నచో శరీరబల మత్వంతావశ్యకము.

జ్ఞో. ఇతి ధనశరీరభోగా స్మత్వానిత్యా స్మదైవ యతనీయం,

తత్త్వ సాచ జ్ఞానాలో తచ్ఛాస్తాసాలో నచ స్థితే దేహే.

శరీరస్థైర్యము పారదాదికదవాచ్య మగురసాసేవనము చే లభించును, అస్థైర్యమునకు పాద మడుపేరు 'పారం దదాతి పారదః, అను పుస్త్య త్రితే సంసారముయొక్క యవ్వలియొడ్డున బొందించుటకే గలిగినది. దీనినివలన చూడ జెద్దట —

జ్ఞో. సంసారస్య వరం పారం దత్తైః సౌ పారదః శ్శృతః

పారదో గదితో యస్మా త్పూర్థం సాధకోత్తమైః.

అని చెప్పెదరు ఈ సాదరణము సాక్షాత్తు మోక్షమునొసంగఁజాల దని నను మోక్షసాధనాభ్యాసమునకుఁ గావలసినశరీరపాటవము నొసంగి మోక్ష మీయఁగల దని వీరియాశయము.

కావున జీవజ్మ్యక్తి కోడలప్రతిమానపుడు మొట్టమొదట పాద రక్షమును సేవించి శరీరపుష్టిని సంపాదించవలయును. అనంతర మాత్మ తత్త్వ మభ్యాసించవలయును. అభ్యాసమువలన మిథ్యాజ్ఞానము నమూలముగఁ గలిగ జీవజ్మ్యక్తి యగు సంపద

ఇతరదశ్యవత్తము శ్రవణము, మనఃము, నిదిధ్యాసము, యాన్ని గుసాధనములచే జీవజ్మ్యక్తి యగునందురు సర అంగీకరించిరితిని జీవ జ్మ్యక్తి నొద్దుకొనరు. మఱియు "శ్రు. తస్య తానజేత చిరం యావన్నని మోక్ష్యే అథ సం త్స్యే; జ్ఞో. వద్వ్యపి ముక్తిస్తు దగ్ధితా పి దపా తనే, కరాతులకవ త్సాపి ప్రత్యక్షా నోదలభ్యతే" అని శ్రుతిస్మృతు లందు దేహపాతానంతరమే ముక్తి చూడఁబడింది. ఈశరీరవృత్త్యమాన మగు దేహ మూఱుకోశముల (ధాతువుల)చే నిర్మిత మని ప్రసిద్ధము. వానిలో చర్మము, రక్తము మాంసము, అనుమూఱు కోశములు తల్లి

శరీరము వలన వచ్చును. మేదస్సు, ఎముకలు, హస్త యనదిమూడు శోశములు తండ్రివలన బొందబడును. ఇట్టియొక శోశము వలన నిష్పాకబడినయాశరీరము నాశమునొందట యెల్లరకుఁ బ్రత్యక్షము. ఇట్టిరేమ మును జీవించియుండగా తపస్కృతి (తాత్పర్యవల్యము) కాంచుట యెప్పుడు బాగుగ జరి యును.

దాని కెల్లినప్పుడు మన మగ మాట్లాడితిరదేహమున కస్థిరత (నాశము) అగునాక పరమ, అట్లొక వదములే వ్యవహరింపబడు వార గారీశ్వప్తివలన నయినశరీరము నిర్మము (అనాపాయము.) అందు వార స్వప్తి పరమమ గారీశ్వప్తి, అభ్రామము ఇష్టీవిషయము ప్రతిపాదిరము.

శ్లో. అభ్రామస్తవ బీజాతు మమ బీజాతు పారమః

శత్రువుల శరీరమువలనఁ గలిగింపగుటచేఁ బాదరసమునకు 'రసే త్వం' మనదివేరు ఇట్టిరసేత్వతమును (పారమము) సేపించుటచే దాని సంవర్కము వలన ననపాయ మగుశరీరము లభింప మాట్లాడితిరదేహముఁ గూడ ననపాయ మయినిలమును. మఱియు నిమాత్మాశిత దేహము గారీశ్వప్తివలన నగుశరీరసంవర్కముచే దివ్యము, ద్విధతరము, కూడ నగును. అోహము పారమభేద మగువహసవేధిసంబంధమువలన ముగ్ధ మగుట యునభూతము. రససంబంధమున నివిషయ మిట్లుచర్చింపబడినది.

శ్లో. యేచాశ్మక్తశరీరా హాగారీశ్వప్తిహం తనం ప్రాప్తాః

మఃత్రాస్తే రససిద్ధాః మంత్రగణః కింరో యేహా.

అట్టిమన జను విచించియుండఁగ నే ముక్తియగుటలో విక్రతికత్తి యేమియు లేదని మీ రాధారము.

శాస్త్రుల దర్శనశాస్త్రాలచే నంగీకరింపబడినజీవశ్శక్తి కరణలామ లమువలె రసేత్వరసేదనముచేఁ బ్రత్యక్షమగుటలో సందేహమేమియు లేదు. జీవశ్శక్తియే లేదని రామానుజుడు అనేకార్హు లని వీరియభి ప్రాయము.

శ్లో. యోస్యాత్ ప్రాకరణామోచనధియాం సాధ్యః కృత్యా పునః
సంపన్నః సహ తే స దీక్ష్యతి వరం వైశ్వానరే జాగతి
జ్ఞాతోయద్యకరం నవేదయతి చ న్వస్మా త్వయం ద్యోతతే
యో బ్రహ్మైవ స దైవ్యసంకృతిభయా త్పరమా దసా పారదః.
ఈదిత్యుగ రసమానతుః బరబ్రహ్మ సామ్యాంగీకారమునకు
'రసోవై సః రసంహ్యేవాచయం లభ్యా నందీ భవతి. అను మూర్ధన్యత్ర
మాణమగుత్రుతి యున్న దని వీగర్జనము.

పాణిని దర్శనము.

పాణినిచే రచించబడిన నూత్రాణి లు, వానిననే సరించి రచించిన
వార్తికములు, భావ్యమునుఁ గలసి 'పాణిని దర్శన' మనబడును '

వీరలు జగత్తునంతకుఁ గారణముగ నదైవులు బ్రహ్మము నొకఁ
డేతత్వముగ నంగీకరించినటులు 'స్ఫోట' యే నడుపేదకల, నిరతయము,
నిత్యము నగు 'శబ్ద' మనతత్త్వము నంగీకరితురు దానినే బ్రహ్మ ము
దురు. వాచకముగు స్ఫోటశబ్దమునకు వాచ్యమగు బ్రహ్మకు నభేదమగు
టచే 'స్ఫోట' యే శబ్దబ్రహ్మ మగుటకు నందియము లేదందుకు.

మఱియు శబ్దములన్నియు నర్థము చెప్పనడ నాయాయి నత్త
లను (స్థితులు) జెప్పినను నాయానత్త యంతయు బ్రహ్మనత్త యగుటచే
బ్రహ్మమే యన్నిశబ్దమల కర్థముయి యుండును. కావుననే శబ్దము నుచ్చ
రించినను బర బహ్యోపాసనవలనఁ గలుగు ఫలితము (పుణ్యభూ) లభిం
చును. 'యోర్థ స్స శబ్దః యశ్చబ్ద స్సోర్థః, యను తా దా త్వము
వీరికభిమతముగదా. ఇట్టి శబ్దకోర్థోపాసన తుర్గముగాఁ జేసిన బ్రహ్మము
నొందుటయందు నందియము లేదని వీరలయభిప్రాయము. స్మృతి. శ్రుతి.

"శబ్దబ్రహ్మణి నిష్ఠాతః కరం బ్రహ్మాధిగచ్ఛతి".

"ఏకశబ్దః ... కామధుగ్భవతి ... అని. జీవుఁ డనియు సీక్ష్మ
రుండనియు భేదము లేనియద్వయతత్త్వమునకు భేద మెట్లుం కల్పిత

మో శబ్దః సే వాచకమనియు, వాచ్యమనియు, వాక్కి సంబంధమనియు, నిదియంతయుఁ గల్పితమే. కావున నట్టి స్ఫోట బ్రహ్మమునకుఁ గలవాస్తవికైక్యము గాంచుచోఁ బ్రత్యగభిన్నము, స్వయంజ్యోతిరూపము నగు బ్రహ్మ మభివ్యక్త మగును. అయ్యదియే మోక్షము. స్ఫోటరూపమగు నీ బ్రహ్మమునందు రజ్జువునందు నర్పణవలె నీత్రవంచ మంతయు వివర్త భావము నొందును. కావుననే యాద్యపృష్ఠియంతయు శబ్దరూప మయినది. చివరయమును క్రుతిస్మృతులై కలంక్యమై తో నిల్లు నుడివినవి.

శ్రు. “ఋష్యక్షో యజర్మణః సామమక్షో వైరాజః పురుషోవైయజ్ఞః తస్యైతా లోకం శృణోస్తిత్ర జహుతయస్తావై త్రయో లోకాః”

శ్రు. “ఏష తై ఛందఃపుః సామమయః క్రథమోవైరాజః పురుషోయోఽశ్మ నుస్సజత, తస్మా త్పశవోఽజాయం, పశుభ్యో వనస్సతయో వనస్పతిభ్యో దశః”

శ్రు. “వల్లేన పిశ్వా భువనాని జన్తే తాని ఇస్సర్వ మమృతం యచ్చమర్త్యం.” అని

స్మృ. మాత్రభాష్యమున “శబ్ద ఇతిచేన్నాతః” అనుమాత్రముచే శబ్ద పూర్వకమగు స్మృష్టిచేర్పఁబడినది. దీనిని నాచార్యులవా రిట్లు నిర్ణయించి యుత్సాహి. “తథంపున రవగమ్యతే శబ్దాత్ప్రభవతి జగదితి ?” “వ్రత్యతానుమానాభ్యాం” వ్రత్యక్షం శ్రుతిః ప్రామాణ్యం వ్రత్యనపేక్షత్వాత్, అనుమానం స్మృతిః, ప్రామాణ్యం వ్రతి సాపేక్షత్వాత్.

శ్రుతి. “సమనసా వాచా మిధునం సమధవత్.”

స్మృతి. అనాదినిధనా నిత్యా వాగుత్పష్టా స్వయంభువా

ఆదా వేదమయీ దివ్యా యః సర్వాః వ్రవృత్తయః
నామస్వహనం భూతానాం కర్మణాం చ వ్రవర్తనం
వేదశబ్దేధ్య ఏవాదా నిర్మమే స మహేశ్వరః

సర్వేసాం తు సనామాని కర్మణాం చ క్రవర్తనం

వేదశబ్దేభ్య ఏదాదా వృధస్సంస్థాశ్చ నిర్మమే.

అని వరబ్రహ్మము శుద్ధస్వరూప మయినచో సీస్సోటశబ్దము వ్యక్త మగువరబ్రహ్మస్వరూపముగా నుండును. ఎప్పుడు వరబ్రహ్మమునకు శక్తితో సంబంధము కలుగునో యప్పు డాఘాతము (దెబ్బ) కలుగుటచే నూత్నధ్వని కలుగ స్సోటశబ్దము వ్యక్త మగును. దానినిండి'బహుస్యాం క్రవణాయేయ' అను ప్రాథమికేచ్ఛారూప మనుకార్యము జనించును. ఆ యిచ్ఛాంతర మినేకములగు వదార్థము లుత్పన్నము లగును. వదార్థము లన్నియు నవిద్యాకల్పితములగుటచే వాస్తవికములు కానేరవు. కావున సోటరూపమగువరబ్రహ్మసకాశమునుండి వివర్తరూపముగమాయితమగు నిస్సవ్యవస్థియగుటచే నాస్సోటబ్రహ్మమును శుద్ధముగఁ దెలియుటవలన మోక్షముకలుగునని వీరనిశ్చయము. ఈవిషయమునకయి పెద్దల యభిప్రాయములు.

‘అనాదినిధనం బ్రహ్మ...’

‘స్వరూపజ్యోతిరేనాంతః సూక్ష్మా వా గస పాయినీ

తస్మాత్ దృష్టస్వరూపాయాం అధికారో నివర్తతే’

“ఇద మూర్త్యం వదస్థానం సిద్ధిపోషణవర్వణం

ఇయం సా మోక్షశాస్త్రాణా మజిశ్శా రాజవద్ధతిః

‘అక్షరాణా మకార స్త్వం స్సోట స్త్వం వర్ణసంక్రయః’ అని.

స్సోటత్యర్థోఽస్మాదితి స్సోటః అను వ్యుత్పత్తిచే స్సోట యన శబ్దము. వాక్కు శబ్దము నాలుగుతెజఁగులది. వర - కశ్యంతి మధ్యమ - వైఖరి యని. అందు మూలాధారచక్రమునఁ గలవాయు వునకు సంస్కారకము మూలాధారస్థము, శబ్దబ్రహ్మరూపము, స్పంద శూన్యము, విమరూప మయినది‘వ హ వాక్కు’ నాభివర్ణంతము వచ్చిన వాయువుచే నభివృత్తమయిన మనస్సునకుగోచరించునది‘వశ్యంతి వాక్కు.

(సశేషము)

కళా పూర్ణోదయము.

దువ్వూరి సూర్యనారాయణశాస్త్రి

(అనువృత్తము)

9. మధురలాలనను వర్జింతు సందర్శమున

“సంజః గంపారునన్నపుజలదరేఖ

యందు నొక్కింత మినుమినుమనుచుఁ దోచు

చిన్నితారలగతిని రాజిల్లుచున్న

బహువళ మొవిచుఁగునఁ బలుకుఁబడిని”

ఈ పద్యము వ్రాతప్రతులలో నందును లేదట. బహుశా వాద్య సరస్వతీవ్రతులలో మార్చియున్నది. ఈపద్యము శ్రీ శాస్త్రిగారికిఁ బ్రత్యక్షముని తోచినదట. దీనిని మూలమునఁ జేర్చలేదు. పరిశీలించ నీ పద్యము ప్రకరణవిరోధము గల్పించదు. మఱియు నేలూరి వ్రాత వ్రీతిలోఁ కించిద్దేశముగ నుండుటంబట్టి సూరస ముద్రితమున గ్రహించ బడినది. అపారము నైపుణ్యముగాఁ గూడ నున్నది.

“సంజః గంపారునన్నపుజలదరేఖ

యందు నొక్కింత మినుమిను మనుచుఁ దోచు

చిన్నితారలగతిని రాజిలేడుఁ జెలువ

పలువరుస మొవిచుఁగునఁ బలుకుఁబడిని”

(2. ౧౩౧, శ్రా.)

మాటలాడుతే మొవిచుఁగుననున్న యామె పలువరుస సంఖ్యా రాగాంకితమగు జలదరేఖయందున్న చిన్నితారలగతి విరాజిల్లెనని యన్వయము. మఱియు నియ్యతి ప్రత్యక్షము కాదనటకును బింగళ సూర నాద్యవిధే యనటకును బ్రభావతీప్రద్యమ్మనందలి యాక్రింది పద్యము గూడ నొక్కి సాక్ష్యమియ్యఁగలదు. ఈపద్యచ్ఛాయయు, పదములును గూడ నెద్దానియందున్నవి.

“మృదులవననాహతి నొకింత గదలియాడు

కల్లవముమాటునను దోచు మొల్ల మొగ్గ

చాలుగతిఁ బలుకుబడి మొవిచాటునఁ గనఁ

బడుచు నుతి వల్లరున కిన్ భ్రాంతిపలుచు.” (ప్రభా. ౨. ౭౬)

10. మఱియు నీ సుదర్శనమునే

“అతఁడ దలంపావిజయకీర్త్యంబుననుల
మీఁద దలంపున వెలుచిడి మెలుకునొత్తు
లతింబున, ఖ యు యాని యుతికయనఁ
జువ కిడిన అతానికేమయి నేడు”

(2 ౧౩౭. చా. బ ౧౪౧ బ్రా.)

ఇటు “వెలుచిడి మెలుకునొత్తు. ఖ యు యాని యుతికయనఁ జువ కిడిన అతానికేమయి నేడు” అని శీర్షంలో ప్రాంతము. “మీఁద దలంపున వెలుచిడి మెలుకునొత్తు” అని మూలము దిద్దురి. ఇటు నీ దిద్దుపాటక్కల తేకయే పద్యార్థము నొకడఁగఁడు.

ఈ ముఱియొక్క తైత్తిగల కన్న పదనఖిలు మదమని విజయకీర్త్యంకురంబులపై భాగముననున్న ప్రతి శింశునిత్రువవలె నున్న పని యున్నదియు. అందులకు మూర్ధవము ప్రేక్షకులను బీజభాగముల బాలిక గొల్లలును నలగు ఫలితము.

1. (2 ౧౪౨ బ్రా.) కవ్యమున మధురలాంఛన క్రీ.గంట : భువి గాఢమిట్లు. కవ్యమున రేలమున ఎరుదము రతిస్మయల యింక లములవలె నిన్నువని చర్చించు నివిచ్చి అన వర్ణియ మౌవద్యమునందు లోపించి ముద్రులముల నున్నది. ‘అప్యం బాలిచ’ అన్నది ముద్రణ ప్రమాదము. ‘కొల్లులుదలర్ప’ అని మొదలై నిర్వహిపాఠములు. ‘కొల్లులుదలర్ప’ అని బహుర ప్రతి. ఇందు ‘దృష్టు’ అని పాఠము

146 నలయు గల తంజంగరప్రతిలో దొరికినది. ‘కొల్లులుదలర్ప’ అని పాఠము శ్రీ సూర్యరామోద్రునినంటు వెత్తినది. మఱియు నిందలి ‘కడవల్ల’ అన్నిచోట ‘కడకల్ల’ అని చిన్నయసూరి పాఠము. ‘వట్టువడాల’ అన్నిచోట ‘వట్టువడాల’ అనియు ‘కొల్లులుదలర్ప’ అనియు నేలూరుప్రతి పాఠము. వీనినండి యిస్పిరమగు పాఠము గ్రహిం పఁబడినది. మఱియు నికడ్యమందలి ‘అబ్బురపుదండెలు’ అని ముద్రిత

[illegible]

(12) కళా ప్రాధాన్యమును ముఖ్యముగా పెంచుటకు వివిధ కళా కార్యక్రమములు :-

... ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

(2. 05. 1952. 10. 11. 1952. 10. 11. 1952.)

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

“...ధనశ్రీర యింక విశదం...” అని నేలూరి శాస్త్రులకి
 పాత శ్రీ. బొగ్గె మూతములున్న నా సహించింది కానా బెరుమింపునా.
 బంగారు విగ్నిత విష్ణుమూర్తిని నేలూరి శాస్త్రులకి పంపింది.

(13) ବାହ୍ୟ ଶକ୍ତିର ପ୍ରଭାବ : —

“శ్రీమద్రాజరాజేంద్రవర్మోదయ చరితము
మొదల నభ్యసించువాడగుటకు.”

అం పూర్వ కిది కమలవత .

“మొగల గవ్వలు మచ హొవకును” ౮ 30 మ గ్ర. అని జల్లాదివాసతము. ఇది వీరు “మొగల గవ్వలు” ప ప బ. ‘గవ్వ రమ’ త. గ న వలించితి” అని తిత్తునా వ్రాసిన ఈ పద్యద్వితై ‘గవ్వ లను’ ‘గవ్వలను’ గా నూర్చుకొని ప్రసాదించి ఇది “మొగల ప్పే లను” అని యేలూర్చివ్రాశాడని. ఇది వాస్తవికముగా జరిగిపోతూ. ఇది ‘సవరణ’ అనునది తేలు.

(14) లక్ష్మీనారాయణులకథ నడుపుసంకల్పమున :—

“అరము రణ్యము ననగా

శరధు లమ్మతమయము లచట శతకోర్కి నము

త్కరకీరకీతలతల...” ౮. ౨౦౦ మల్లా.

ముద్రితము అన్నిట నీపాత మిట్లే యున్నది. ఇట మల్లాదిత్రక
“శతవోర్కి, ఖ. గ. లలో వ్రాత సందిగ్ధముగా నున్నది” అని చిత్తుల
సూచించినది. ఇట నూతనముద్రితమున :—

“శరధు అమ్మతమయము లచటఁ జటుకోర్కినము

త్కరకీరకీతలతల...” ౮. ౨౦౧ క్రొ.

అనుపాతమును గ్రహించినది. ఇది ‘శతవోర్కి, శతకోర్కి’ అను
వానికన్న సుందరముగా నున్నది. అర్థము సరిపడినది.

(15) ఆచ్యుతవర్ణనావసరమున :—

“బెలువొందు మాణిక్యసింహాసనమున న

హాసదళాఖ్యకద్యంబునందు” ౮. ౨౨౮ వా.

“...న, హాసదళాఖ్యకద్యంతరమున” ౮. ౨౨౯ మల్లా.

ఇట వీరు “కద్యంబునందు, అన్నిట యతి పోయినది. సవరిం
తి.” అని పేక్షింపఁ జెత్తులో వ్రాయించియున్నారు. ఇట నేలూ
వ్రాతప్రతిలో “న, హాసదళాఖ్యకద్యంబునందు” అని కర్దుప్త మైనపాత
ము అభించినది. యతియు సరిపడినది. ఈపాతమే నూతనప్రతి చేకొ
న్నది. (చూ. ౮. ౨౩౨ క్రొ.) కాన నిట సవరించుట కవసరము లేదు.

ఇంకను బెక్కు స్థలముల శ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణకాష్ఠి
గారు పాతములను ‘నాసవరణ’ అనుచు సవరించిరి. మఱియు వారు
తాళకత్రవతులు గాంచినపుడు కొన్నిచోట్ల విధిగా నుండితీరవలసిన
పాతములు వానిలో లభ్యములు గాని వానిని దబ్బనిసరిగా దిద్దియుం
దురు. దిద్దకున్న వాని కన్వయము లేదు. అట్టిదిద్దుపాటులు నూతనప్రతి
“తిరువతి, ఏలూరు, తంజనగర” ప్రతులయందు అభించినట్లు చివర

‘నూతనపాఠము’ లలోఁ జూపినది. బహుశ, సరస్వతీ, వావిళ్ళప్రతులం దాయాతావు లర్థవంతములుగాఁ గానరావు. వానిని విస్తరభీతిని బ్రత్యేకముగా వినఁజేసక కద్యసంఖ్యలనుమాత్ర మిచ్చుచున్నాను. చివరి నూతనపాఠములలోఁ జూచి శ్రీశాస్త్రిగారి విగ్రహిన “సవరణ” ఏయే ప్రతులయందు దొరకినవో పాఠములు ను రముగ గ్రహింతురుగాక.

ఆశ్వాసము. పల్లాదిప్రతికద్యసంఖ్య. నూతనప్రతికద్యసంఖ్య.

3	58	60
3	157	158
4	20	21
4	181	182
4	203	205
5	64	64
5	69	69
7	78	78
7	100	102

ఇట్లు శ్రీనూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు చేసిన ‘సావరణ’ లోఁ గొన్ని చేయనవసరము లేవియు, గొన్ని ప్రతులలో నున్న వియు నై యున్నవి.

యతి భంగములు.

మఱియు నీకళాపూర్ణోదయమద్రితప్రతులలోఁ బెక్కుతావుల యతిభంగములు గానవచ్చుచున్నవి. వ్రాతప్రతులు గాంచుచో నీయతి భంగము లేగక వరుసకము లగుచుందోభంగములుగూడ కుప్పతిప్పలుగ నుండును. ప్రకృతము వాని నంటక వావిళ్ళమల్లాదివారిప్రతులందు గోచరించినయతిభంగములను, వానికడ నూతనప్రతి గ్రహించిన సాధు పాఠములను జూపెదను.

(5) “నాకు మరుడు నిన్ను నేలు మనరా కునికిక్” అని 3. 23. మల్లాదిక్రతి కలు యతి ప్రియది. ఇది కందకద్యపాదము. 3వకు త్రి మా. కా. గారు “నిలువకుపన్ రా, మ. ఫ. బ. అని చిత్తులో, కూడ వ్రాసిరి. కాని యిటు త ద్రిశము లన్నిటకు “నాకు మరుడు నిన్ను నేలు మున్ గాకునికిన్” అని కర్తవ్యపాత మున్నది. నూతన మాద్రణము కూడ వై పాతమే గ్రహించినది. (చూ 3. 23. 9. క్రొ.)

(6) “...నాకు కళిమతు బె నీకుం దగ నన్నతలంపున...” అని వాల్మీకిక్రతిచా యతి ప్రియది. ఇది “నీపాందు నా కిప్తము కానా కి తన్ను నన్నతలంపు” అని వాణికోధరనితోఁ గలభాషిణి వదించు సూత్రమున నున్నది. చందకపాదము, కాబట్టి భావము చెడకుండ యతిని సవరించికొన్న కంఠచార మకముండి,

“నా, కళిమతు బె నీకుం దగ నన్న...., అని నూతన క్రతి గ్రహించినది. (చూ 3. 23 క్రొ.)

7, “జ్యోతిరతదో)పభావ విసంబధ నంతన్”, (గి. 92 మల్లా) మల్లాదివాక్రతి చా వైచోట యతి పోయినది. ఇది కందకద్యపాద ము. ఇతరముద్రితములఁగూడ నీపాత వి శ్లే యున్నది. ఏలూరిక్రతి యుండిటు:—

“జ్యోతిరతదో)పభావ చెవిఁ బడునంతన్” అని యున్నది. నూత నముది)త మీ పాతము నే గ్రహించి యతి సవరించికొన్నది. (చూ 92 92 క్రొ.)

8, “అనగఁ దన్ముల మెట్టిదియె యనగ, (గి. 93 గి. 94. అని వాల్మీకిసకస్యతీక్రతుల పాతము) దీనిని మల్లాది వారిక్రతి

“అనగఁ దన్ముల మెట్టిదియె యనగ, (గి. 93 మ. క్రొ) అని సవరించినది. ఈపాతము తిరువతి యేలూరిక్రతులందు న్నదే. దీనినే నూతన క్రతియు గ్రహించినది. ఇది సీపలుండము,

9, “తెలిసప్పుడాలము త్రియపుజౌకట్లఁ బెంపఁగ నర్మసచివు
తో సరస మూడు. గి ౧౧౩ వావి. అని వావిళ్ళబహురీపాతములు,
ఇది సీసపద్యపాదము దీని రెండవభాగమున యతి చెడినది.

“వెం, చఁగ నర్మసచివుతో సరస మూడు, అని సరస్వతీ వ్రతి
పాఠము. ఇటవర్వము చేయఁబడి యతిసరిపడినది. మల్లాదివారిపాఠమును
గూడ నిదే (చూ గి ౧౨౧ మ) కొత్తవ్రతీయు పై పాఠమునే
గ్రహించినది (చూ గి ౧౨౧ కొ) ఇట్లు వర్వము చేయుకూడట
సీసావ్యయమునఁ బలుతావులఁ గలదు.

10 “ఉ, మ్రొల నిడి యూపుచోఁ గునలయాధిపుపాటలు...”
ఁ. ౧౯గి. వావి. సరస్వతీపాఠములు స్వరమైత్రి లేక యున్నవి. ఇది
యచ్చుత వృత్తి యనుకొన్నను సరిపడును. చంపకవృత్తపాద మిది.

“ఉ, య్యం నిడి....గునలయాధిపుపాటలు” అని నూతనవ్రతి
సరించుకొన్నది. మల్లాదివారివ్రతీగూడ నిట్లే యున్నది. (చూ. ఁ.
౧౯౬ కొ. వ్రతి)

11. గుజ్జనగూ శ్లచ్చనగండ్లు పింపితులు కుచ్చెల్....”
(ఁ. ౨౦౨ మల్లా.) ఇట స్వరమైత్రి లేమి యతి చెడినది. మూద్రణ
ప్రమాద మనిన నసవచ్చును. బహుశ సరస్వతీవ్రతులు “గుజ్జనగూ
శ్లచ్చనగండ్లు....కుచ్చెల్...” అని గ్రహించినవి ఇందును స్వర
మైత్రి చెడినది ఇది మత్తేధపాదము.

“గు, జ్జెనగూ శ్లచ్చనగండ్లు....కుచ్చెల్...” ఁ. ౨౦౨. అని
వావిళ్ళపాఠము. ఈపాఠమే నూతనవ్రతి గ్రహించినది. (చూ. ఁ.
౨౦౩ కొ) ఇందు యతి సరిపడినది.

12 “అసదృశభూషణాన్విత విలాసవిచిత్రత నొప్పె...” పూర్వ
మూద్రితములందును మల్లాదివారివ్రతీయందును సీపద్యము యతి లేక
యిట్లే యున్నది. ఇది చంపకపాదము. విశాస, కబ్బమండలియచ్చు విరు
గునది కాదు. కొందఱు దీనిని “భుభోయతి” యని యందురు గాని,

అది యొక్క “అలావ” శబ్దములు కూర్చున్న చిహ్నము. ఇటుగొన్నివారల ప్రతులలో “అనద్యత భూషణానికలసిరిచిత్రత....” అనుపాదమున్నది. ఇది యతి సరివడినది, అర్థపుష్టిమాత్రము లేదు. దీనికడ మేలూరిత్రతిలో,

“అనదురు భూషణానికలసిరిచిత్రత....”

అని యతి సరివడినపాదమును బట్టి మైనది దీనినే నూతనప్రతి గ్రహించినది. (చూ. ౭. ౧౦౩ క్రొ.)

(13) “... .. వెనిదెయను, బరపువంజెయనోలె బొమ్మలు దనర” ౭. ౧౦౪ మ. ప్ర. ఇది సీనము. దీనినిండమున మల్లాదివారి ప్రతిలో నీయతి లేనిపాదమున్నది. ఏమి వేటికింద జిత్తులో “అబ్బు రపు ద ఘ. బ.” అని యతితప్పనిపాదము నుంచిరి. జరూప్రతియు నిట్లే గ్రహించినది,

“అ, బ్బురపువంజెయనోలె బొమ్మలు దనర” అని వానిశ్చర సప్తత్రతులపాదము. ఇందు యతి సరివడినది. నూతనముద్రణ మీపాదమే గ్రహించినది (చూ. ౭. ౧౦౪ క్రొ.)

(14) “కోరి చంద్రుడు వడమట వ్రాలజొచ్చె” ౮. ౨౩ అని జరూరువానిశ్చప్రతులు. ఇది గీతపాదము. ఇందు యతిగాని ప్రాసయతిగాని లేదు. దీనికడ సరస్వతికృతి “కోరి చంద్రుడు వడమటఁ జేరఁ జొచ్చె” అని గ్రహించి ప్రాసయతిగా సవరించుకొన్నది.

“అంతికింత, కోరిఁ జంద్రుండు వడమట వ్రాలజొచ్చె” ౮. ౨౪. అని యతితప్పనిపాద మేలూరిత్రతియుం దున్నది. నూతనప్రతి యీపాదమే గ్రహించినది. మల్లాదిప్రతియు నిట్లే యున్నది.

(15) “విరుదానభులు వందిజయలు చదువ” ౮. ౩౧. మ. ప్ర. మల్లాదివారియతి లేనిపాదము గ్రహించి, మఱియు ఏ రిటుఁ జిత్తులో “వందివయలు వ. ఘ. బ.” అని సర్వప్రపాదము సప్తత్రతున యున్న యతి తప్పినవానిని మూలమునఁ జేర్చిరి. ఇదిగిని ముద్రితములందు “విరు

దావళులు నందినరులు చడువ" అని ప్రాసయతి గలపాఠ మున్నది. నూతనప్రతియు నీపాఠము నే గ్రహించినది (చూ. ౮. ౩౧ గ్రా.)

(16) "బెడదలు లేక యెదుపడిసేయక పారి..." ౮. ౧౦౦. వా. ఈపాఠమున యతి పోయినది ఇది చంకకవృత్తపాదము. ముద్రితము లన్నిట నీపాఠ మిట్లే యున్నది.

"కన్, బెడదలు లేక యెదుపడిసేయక..." అని యేలూరితతి పాఠము, ఇందు యతి సరిపడినది. నూతనప్రతియు నిద్దానినే గ్రహించినది. (చూ. ౮. ౧౦౨ గ్రా.) మల్లాదివారిపాఠము నిదియే

(17) "అద్వైతపదల కసాధ్య మగుచు" (౮. ౨౨౦ వావి.) వైరీతి యతిలేనిపాఠము వానిశ్లక్షతి గ్రహించినది. ఇది సీసపాదశకలము. "అద్వైతపదల కప్రాప్య మగుచు" అని బహువిధస్వత్వత్రుతులు గ్రహించినవి. దీనినే నూతనప్రతి గ్రహించినది. (చూ ౮. ౨౨౩. గ్రా.) మల్లాదిప్రతియు నిట్లే యున్నది.

(18) "...స, హస్తదళాభ్యుపద్యంబునందు. (౮. ౨౨౮. వావి) ముద్రితప్రతు లన్నిట నీరీతి యతిలేనిపాఠమే యున్నది.

"స, హస్తదళాభ్యుపద్యంతరమున" (౮. ౨౨౩ మల్లా.) అని మల్లాదివారిపాఠము. ఇటు యతి సరిపడినది.

"...స, హస్తదళాబ్జమధ్యంబునందు" అనియేలూరితతిపాఠము. ఈపాఠమును క్షుద్ధ మగుటచే నూతనప్రతి దీనినే గ్రహించినది (చూ. ౮. ౨౩౪ గ్రా.)

"కేలఁ గలభాషిణిని విడకే చనంగ." ౩. ౧౩౨. గ్రా.

"కేలం గైదువు గీదు వేమియును లేకే యిమ్మొయి స్వత్తురే?" ౩. ౧౨౭. గ్రా.

ఈపై పాదములలోనియతులం దొకచోట నవధారణార్థకస్వరము విరుగుచున్నది. రెండవకడ నఖండముగా నున్నది. ఇవి యఖండములు అని కొందరిమతము కాని యవధారణార్థకస్వరముతోఁ గలపినవల్లు

అఖండముగానే భావించి అఖండాక్షరముతో నుత్తరింపుట భారతా
దిక్రసిద్ధమే.

• దక్షిణ లెగ (కాల్పనట్టిదయ) యగుఁ జమ్మి.

భార. ఉద్యో. 2 ౧౯౩.

• ధన్వ మిత్రైరం, గ దహనకర్మ మొల్ల నదిగాఁదిగా మను
శిశ్యుండి... .. భార. విరా. ౧ ౧౨౯

కాఁగా నిట్టి నఖండయతు లగుట కవగాళము లేదు. ఇట్టి కట్టు
•౦ దప్పుతో యతి నిలిపినవి ప్రాచీనములో గాన రావు. పురియతియ
దప్పికివి చెప్పి మాసినవానిలోఁగూడ నిట్టివి కానిరాలేదు వాఁబట్టి
యియ్యవి ప్రాణి యతులే యనుదగును.

నన్నెచోడుని వర్ణనామయ్యైక.

విలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రి.

సంస్కృతకవలఁ రచకరసఁతులఁ, వారు తమకావ్యములలో
నిత్యత్రయఁ నిత్యకపురాణాదుల నంది నేకరించియు రసానుగుణముగ
నటలేని యంశములను గొన్ని ప్రాత్రగఁ గూర్చియు, నటనపువానిఁ
గొన్ని వదలియుఁ గావ్యమున నూహననికాసమును జేకూర్తురు. రచకు
భుష్టి కనుగుణమగుభావములు భావతైలి మున్నగు సామఁ గులు జేకూ
ర్చుకొని రచన సాగింతురు. తెలుఁగుకవులు వర్ణనావరతఁతులఁ. గతా
నుగతికముగ నప్పాదశవర్ణనలు తమవర్ణనలందు నిడువక పొదిగిం
తురు. అందును నన్నెచోడుఁడు మిక్కిలి ప్రాచీనఁడే యైనచో నిట్టి
వర్ణనల కాకఁతే శ్రీకారముచుట్టివాఁ డనవచ్చును. అంతకుముందు వెల
సిన పురాణాదువాదముల నిట్టి వర్ణనలు లేనేలేవనట మాత్రముగాదు,
ఉన్నను ప్రాధాన్య మింతగ వహించియుండలేదు.

ఈ కనంగమున మన మొక్కమాట యనుకొనవలసి యున్నది.
ఆర్యాభీష్ట వర్ణనకవల కృతులన్నిటిలోను పురవర్ణనము సూర్యోదయ
సూర్యాస్తమయవర్ణనములు, చంద్రోదయ చంద్రాస్తమయ విరహ
వర్ణనములు, మృగయావర్ణనము, నాయికానాయకుల పాదాదికేళాస్త
వర్ణనము మున్నగునవి తక్కువ చూపుచుండును. ఉత్తమకవుల కృతు
లలోమాత్ర మువర్ణన లొకదానికంటె మఱియొకటి వేర్వేలై చూగ
ట్లుజుండును. అట్టివేర్పాటునొనరించునది ఆయాకట్టల నాకవు లువర్ణన
గించిన భావనమిట్టి తదంతఃకణమగు భావావళిప్రస్థియును.

వ్రజంధకవులు వ్రకృతిదృశ్యములఁ జిత్రించుటలో సిద్ధహస్తులే
కాని వ్రకృతికాంత నలంకారభరితగా నొనర్చి కలకలలాడు వామసాభా
గ్యము మనకన్నులకుఁ గాన్పించఁజేయుదురు. అంతియకాని యామెనగ్న
సాందర్యమును వ్రదర్శించునలవాటు వారి కావ్వరికిని లేదు. వేయేల ?

భాగ్యియగుచున్నదిలో నన్నవ్యయమును బరికించుటగాని, దానిని గొండంతగాజేసి వర్ణించుటగాని వాటికి నేటి శివ్యునికిని గానింపదు. సముచితాంశారభితమై నిగూఢమైన క్రకృతిశోభను తాము కడలారగించి యానందించి, భావనాసమున్నేవడున దాని నితరులకుఁ గానింపజేసి సహృదయహృదయముల నానందింపఁ జేయుటయే భారతీయకవుల కావర్ణము.

ఇక మనకవిరాజభిభాషణి యట్టి క్రకృతివర్ణనము స్లు గావించియున్నాఁడో కొంచెము కనిశీలము. సార్వత్రి హిమత్వవ్యక్తమైన దవముఁ జిత్తీవ్రతతో సాగించుచుండ వద్దతువులు క్రమముగఁ బ్రవేశించి వానివాని వికాసమును బ్రదర్శించినవట. అటుకుర్చునా కస్తావమునందలి తూరంభకద్యము లన్నియు నించుమించుగ నొక్కతీరుగ నున్నవి. ఇది యీతని కవిత్వాశిష్టతనం దొకవైలక్షణ్య మనవచ్చును. మ. గతసంతాపము శీతలీకృతమహీకాంతాంగము....ర

మృతరంబై కుతలం బనం బరగె వర్షారంభ మత్కుప్పతిన్.

కు. సం. ౩, ౭౫౦.

మ. కలితాంభోదహనప్రవృత నుమహత్కాశాసనామృదు...౪

గ్గలమై వర్షై జగంబులం దుడశలత్కలంబు రమ్మొక్కతిన్.

కు. సం. ౩, ౭౫౧.

ఉ. శాంతదినాధికక్రకరచందతర్వాము...దేశములందు బర్షహేమంతము సంతతోపచితమారవికార మనం గ్రమంబునన్.

కు. సం. ౩, ౭౫౨.

చ. పొలుపుగ నేది యెడరఁ బూచి బెరంగుగఁ గాచి...వచ్చె నత్యలఘువసంత మర్చర ననంతవిభూతి నిరంతరంబుగాన్.

కు. సం. ౩, ౭౫౩.

మ. ప్పరదురుదానసారకము శోషిణిసంధుచయోదకంబు...

... ..కటునిదాఘము వర్షై భయంకరాకృతిన్.

కు. సం. ౩, ౭౫౪.

వర్షారంభము నీకవి కడువిశ్రమముగఁ జెరిందియున్నాఁడు. ఈ ప్రకరణమున ఋతువులకొరకు నీఋతువును పెక్కువద్యములలో వర్ణించియున్నాఁడు. నల్లని వేళునులు క్రమ్మి వానకాళుఁడ వేలాడ నవి, భూమి గ్రీష్మవాతాహతిచే బద్దలుకాకుండ దైవముచే స్కొంఁబడిన తాపింఁదమంటకమువలె నిలసిల్ల నామంటకము నలుచుటకై అన్ని వైపుల నమర్చిన గుంజలవోలె నున్నవని యాత్రేక్షించినాఁడు.

గీ. ధర నిదానువాతాహతి నటియకుండ

విధి తమామంటకము గావించె ననఁగ
నొప్పె నీతాత్రవటల, మచ్చపురమునఁ
గాలు లన నల్లదెన వానకాళు లమరె.

ఈ. పం. ౩ ౭౫౩.

వర్షములు క్షరియ నారంభించి మునురుకట్టినతటి భూమియం దెల్లెడల చిక్కుగడ్డి యలముకొన నది, చలిగాలితోఁ గూడినమునులు మునురుకొని వడఁకింక భూమి యనసాధ్యి అతడచ్చని కంబళము కప్పు కొననో యన్నట్లు భావించినాఁడు. ఈకల్పనము ప్రకృతిచిత్రమునతి విచిత్రముగఁ గాన్పించుఁజేయుచు వ్యాద్యతర మనుకొనఁదగియున్నది. చిక్కుగడ్డి మొలచిఁచోట వానరుముమున భూమి యినుమంతముఁ గాన రాకుండ నలకు కొననుగాన నీమఁ త్రోవ యెంతయు నొదిలిని వహించి యున్నది.

క. చలిగాడ్చు మునురులమయి

వలిగొని థాత్రపురంధి వలిఁ జచ్చని కం
బలిఁ గవిచిక్కొన్నెదమునఁ
బొలుపుగఁ జిక్కురువు గపిసె భూవల మెల్లన్.

ఈ. పం. ౩ ౭౫౪.

వానలయలజడిని ఇంద్రగోవములు (అరద్రపురుకులు) నలుగ నల న్యాపింక నని వానకా రనువీరుఁడు మెఱుఁ గనుతనచేతిబద్ధముచే

పాఠులను శత్రువులను ఖండింపఁగా వారిదేహములనుండి యెఱ్ఱిరక్త
విడుపుట వాతెనో యనునట్లున్నవట.

క. కాంచు వీరఁడు మెఱుంగను

దోరసిఁ బాంధులను రిపులఁ దునిమిసఁ దద్దే

హరుణబిందులు దొరఁగెనో

భారుణి నన నింద్రగోపతతి లిలసిల్లెన్.

కు. సం. ౩. ౭౫౮.

కవిరాజభిఖామణి కొల్వకూటమునఁ దఱుచుగ స్మృతగీతవాద్య
ముల సమ్మేళమునఁ గలుగువానందమును స్వయముగ ననుభవించు
వాఁడు గావునఁ దనకావ్యమునఁ గూడఁ జలుతావుల నాట్యభంగిమలఁ
గూర్చియున్నాఁడు.

వాసకా రఘురాజు కొల్వండఁగా నెరుట నెమిల్లనునటకులు
పీఠాగ్రములనెత్తి భావము చిప్పిల నాడినవి. అట్టి నాట్యమునకుఁ దమ
కీకారము లసంతగేయములైనవి. మేఘగర్జితములు త్రివిధమయిన
వాద్యధ్వనులైనవి. ఇంద్రగోపములయు, వద్యములయు గడ్డివరకలయుఁ
గాతులు గలిసినచోటులు వద్దరాగములు వచ్చుటఁ గూర్చిన రంగస్థల
ములై యొప్పినవి.

కా. ఆకొక్కారఁడు రాజమ్రొల నిజరావాసంతగేమాత్రనా

దైకాతోద్యముఁ గూర్చి మ్రోయ సురగోపాంభోజరాగత్యణా

నీకోద్యద్ధఃదశ్మకన్ధం లసన్నప్రత్యోకరంగస్థలిం

గేకేపాత్రము లాడె భావముగ నుత్తిప్తగ్రపింఛంబులై.

కు. సం. ౩. ౭౬౦.

ఈకవి వేటొకచోఁ బ్రదర్శించిన నాట్యభంగిమనుగూడ ప్రేక్షిం
తము.

మ గళనావంబులు మంజుగనములుగాఁ గాంచీలసత్కింఁగి

కళనావంబులు హృద్యవాద్యములుగాఁ గాంతోరుపికోస్తుత

స్థలరంగములఁ గాఁజూడన్మటకుఁ దొడ్జుఁగూడ నాడింకఁ గా
లలనాసాత్రము లాడి రాష్ట్ర రతిలీలానృలోలాన్యలై.

ఈ. సం. ౮ ౧౮౦.

అట్టివర్ణానకుఁబండునం దంభోనాసినియై గారి ఘోరతవంబు
నేయునవసరంబున సంక మైన కూమె జడలపై క్రొత్తవగు జగణములు
దగిలి మిక్కిలి వన్నెమీఱి, యాఁజూచుచోని యాచరించుతవమునకు
దొడముల మెచ్చి దేవతలు యుత్సములసేవలు కురిపించిన ట్లాప్పినది.

క. ఆమరె నెఱిజడలపై ను

త్తమరుచినవజలకణములు దగిలి బెడంగై

యోమతవమున కెద మెచ్చి త

దమరులు యుత్సములసేవ లలికిఁభంగిన.

ఈ. సం. ౬ ౨౬౬.

తడనంతరమున కరత్కాల మగ్గతమి జగములఁ జర్వెను ఆళా
రద వేళ వికసించిన వద్దముల తు పలువలయుఁ గాంతులు, ఆవఱకు జా
మునఁ బవ్వళించిన హరియును ట్ట్రొక్కును వర్ష రాత్రులతుదిని మేలు
కొని కన్నులు విప్పినారోయనున ట్లాప్పినది. హరి యరవించాక్షుఁడూ,
నిందిర యుత్పలాక్షియుఁ గాన నీయూత్రేక్షయ నొప్పియున్నది.

క. జలకాయు లైన హరిల

క్షులు నిర్వనికావసానమున మేల్కొని క

న్నులు విచ్చి చూచినట్లులు

జలజోత్పరులు వెలసె శారద వేళన్.

ఈ. సం. ౬. ౨౭౦.

ఉ. చారునిశీధినివినులసాంద్రసుధాకర భాతి రోదసి

పూరితమై దినంబుల నభోమణిదీప్తిఁ దటంక కిమ్ముగాఁ

తేఱు ఘనీభవించె ననఁ బెల్లెగనె స్మరమేఘహంసవం

కేరునాకాకసంహతులు గ్రీక్కిఁటిసె స్మరదాగమంబుగన్.

ఈ. సం. ౬. ౨౭౩.

అరకతా... అవేళ రాత్రి... దతిస్వచ్ఛమై చట్ట నైసచంద్రాంతి
భూమ్యాకాశ... నిండినదై... వాటి... విశమణిపీప్తిచే న్యాపింకు
జాలక పేరు... భుసిభరించెనో... తెల్లని మేఘములు హంస
లు కద్దరగు... తెల్లుత్రాని... శ్రీ... హామె... కలి... తేప్పికించి
నాడు.

శంతియకాక అమృత కామర హృదయతా నాద్రూపణించుటకు
పండితాలిసస్యముల నొడంగించినాడు.

క. శరవాగమమున శోభా

కలముగల గైమాలం జుడి కలమ పండుల

గరుమన నెముగల చామర

విపుల్వితామ కెఱుగుపథమున బాలి వెన్.

కు. సం. ౩: 22౬.

ఈకల్పమునకు మూలము కిరాతార్జునీయములోని యాకిండి

శ్లోకము.

శ్లో. అమృతపు సుభభృతః పిశంగతాం

గతా విసాక్షేన ఫలస్య శాలయః

వికాసినప్రాభసి గంధమాచితం

నమని నిఘ్రాతు మివాసిశోత్పలం.

సం. కిరా. ౪. ౨౬.

సన్నెచోడు కృత్యాదిని గదిస్తుతిలో భారవిని,

క. భారవియు వస్తుపరమ

భారవియును బంగి రుదయవర్వతశిఖ

గారోవాణేవక్రింస

గారోవాణవర్ణనల జనారాధితులై

కు. సం. ౧. ౨౦

అని పేర్కొని అర్జునుఁ డంద్రోణివర్జితము నెక్కువైనను నం
దలి శరత్సమయవర్ణనమును బాదు గొంతవల కనుకరించినాఁడు. ఈకిండి
వద్యమును కొఁది మార్పులతోఁ గూడినది యట్టిదే.

ఉత్పాన. అరుణశాలికణవములు శుకాలి గణచుకొనుచు నం
బరతలమున నోలి నెగసి పాటు దిగ్విధూచయం
బగయఁ జెలువ మెనఁగు శారదాగమమున నుత్పవో
త్కర విభాతిఁ దోరణములు గట్టిపట్టు లందమై,

కు. సం ౬. ౨౨౨.

విక్కులనెడి ప్ర్రేలు అందముతోఁ దులచూగెడు నాశరత్సమ
యమున ఉత్పనములుపాటింపఁ దోరణములు కట్టిపట్టులు చెలువ మెనఁగ
శుకాళులు నోట నెట్టినై న పటివెక్కులు గణచుకొని యాకనమున బారు
లుగట్టి వరుగెత్తినవి. కి. శారదాస్థానములో నీభంగి యిట్లున్నది.

శ్లో. మాభైరవా విద్యుచ్ఛభజగోహితైః
శిఖాః పిశజ్జః కలమస్య భిభ్రతీ
శుకావళి ర్వ్యక్త శిశివకోమలా
ధనుశ్క్రియం గోతిభివోఽచుగచ్ఛతి.

సం. కిరా. ౪. ౩౯

వికసించిన దిరిసెనపువ్వువోలె మృదువైన యాశుకాళి పగడపుఁ
దుశుకవోలె నెట్టినై న ముఖములచే వచ్చునగు కలమాగ్రములఁ గణచి
కొనుచు నాకనమున నింద్రోధనుశ్శోభ నకుకరించుచున్నది. ఆశుకాళి
సూత్రగఁ గొనియే మనఁ న్నచోడుఁడు తోరణములఁ గట్టింపినాఁడు.

శరత్కాలము తన కూతునకు భరింపరానితాపము గలిగించు
చుండుట గాంచి హిమభూధ గాధిజితి శరద్వత్సప్రపై దండు నెడలెనో
యనునట్లు మంచు తెలి లెల్లడల వ్యాపించెను.

క. శరదాగమంబు తనుత

కుదుర్నితాపంబు సేయించుడుట హిమభూ

ధరకలి గని వానినయిం

బరిగొనియెనో వాగఁ దహినపటలము వర్వెన.

కు. సం. ౨. 2౩౦.

అట్టి హేమంతసమయమునఁ జన్మకులన్నియు నదాగి పోయెను. పోగా కొలను విత్తనమునకై తన కొక పువ్వుమాత్రము దాచుకొనినట్లుదకమం దుండి తన మాచరించుచున్న శార్వతి ముఖ మలరారెను. మఱియు మంచు న్యాపించి వడ్డము లన్నియు వాడిపోగాఁ గొలనులో నీయొక్కపూవే నిల్చినది; దీనికిఁ గూడఁ జేటు వాటిల్లునేమో యను భయముచేఁ ద మ్రొద తన్నియు గుమిగూడి యడ్డు నిల్చెనోయనునట్లు లాయుమాడేవియుంబు గననముపై జడలగంపు వెనవేసికొని యొప్పెరుగి. తనరి హేమంత మగుడుఁ బద్మము లడంగి

పోయెఁ బోయినఁ గొల నొక్కపువ్వు తనకు

నిత్యగా దాచుకొని మున్నఁదముపోలె

శైలనుతవక్షస మ దగదానమున నొప్పె.

కు. సం. ౩. 2౩౪.

చ. వజ్రులెల్ల మంచుగొని వాడినచో నొకపువ్వు నిల్చినఁ గని యభులన్నియు న్నొచ్చునైకొని దీకి మ్రచ్చువచ్చునో యడుగు మీఁదఁ బిండుకొని యడ్డము నిల్చెనో వాగ నంబుజా ననము పయిం జటావలి వెసంగి నగానృజ కొప్పె నత్రతీన.

కు. సం. ౩. 2౩౫.

ఇట్లతిదున్నవాశీతోపేకుంబు గు హేమంతశిరంబులందు నిరంతరోదకవాననిరాహారాది ఘోరతగోవృత్తిం బ్రవర్తింతు చుండునంత— అని హేమంతముతోపాటు శిశిరమును గూర్చినాఁడేగాని ప్రత్యేకముగ వర్ణించియుండలేదు. అటులనే ప్రకరణాంతరమున వసంతమును విపులముగ వర్ణించియుండుటచే నీప్రకరణమున నావసంతశోభ వంతగఁ జిత్రించుచుండ లేదు. కాని వసంతమును వర్ణించినట్లున భావనామూర్తి

జ్ఞానము నధిష్టించి నిరంతరము తీరిగ గలబుటచే నాడు. ప్రతిరీకాంతరమున నావ్రతసంగముల గాంచెదము.

అంతః బాహ్యత వసంతానంతలతాంతసంతతి సంతకాశాంత పూజాత్సంకరామాది క్రియలం బ్రతర్జించుచుండసంత నదాభుము భయంకరాశ్వుతితోఁ బర్యేతు. అగ్నిష్పృహఁ దలచినఁ దెండము కందును వలికిన నోరంతయుఁ బొక్కి పోవును. అతఁడపుడ చూచినచో రెక్కలు కమలి పోవును. ఇట్లు లా వేసనిని ప్రభయానలము రీతి నెండ గాచెను.

క. తలఁచినఁ దెండము కందును

బలికిన నోరెల్లఁ బొక్కుఁ బ్రభ నూచిన రె
క్కలు గజారు ననంగఁ బటుతర
విలయానలభాతి నెండ వేసఁగ గాచెన్.

కు. సం. ౩. 2౯౨.

ఇట్టి తీవ్రస్థితి స్థిన్నవాతాహతిచే నేనుఁగులకలలు కనిలి శ్రమముగ లోతులి జూశ్మములు చిలికి మంగలములో వైచిన పేలలి రీతిని తూలికడువల్లుగా బీతెండ గాచెను

గీ. ఉదవిదాసు నాతాహతిఁ గలకలలలు

వ్రసిసి లోకలి ముక్కడ లో నడున విసిసి
మంగలములోని ప్రేలభంగిఁ దూలి
పేలికడఁ గానెఁ గట్టెండ పిడువరించి.

కు సం ౩. 2౯౩.

ఎండవలనిభయమున నీడలు కెట్లక్రింద దూతెనో, లేక యా వృక్షములు దప్పికచే వీడింగబడి తమనీడలు తామేత్రాగెనో, యను నట్లాగ్నిష్పృహ ముదాహరణ మధ్యాగ్ని వేళల నెండలు చలింపకయుండ నీడలు కెద్ద పెద్ద చెట్లమొదళ్లమంటి యనిగియుండెను.

ఉ. అతఁడభీతి నీకలు రయఁబున మూఁగులి క్రిందు దూరెనో

యాతడులుం దృష్టాభిహతులై తమనీడల దార త్రాగెనో

భాతి ననంగ నీడ లుడపాదన మూలమ. ౬౦ దదంగ గీ
 మ్మౌతమధ్యవాసరయలగు ననింక యిండు కందంక.

ఈ. సం. ౩. ౭౫౮.

క. ఖరకరకరహతి మఖపర

సిడహము కడు నడి కాతి నెడ వయ్యింది

వరము • తరె గిజబర

స్థిరశక్తి బలలయె యేనెనో యనగాన

ఈ. సం. ౩. ౮౦౦.

తీర్జనైన నూర్మకరణకాంతిచే పార్వతి మఖకద్యము విక్రి లి
 కృశించి కాంతి నెడగా కన్న లనుకలువగా, పార్వతి వృథతరతకశ్చక్తి
 చే బగటిని రాత్రినిగాఁ జేసెనోయనున ట్లొప్పెను.

ఈశ్వరుని గ మకరవళుని జేయటకై మదళిడు కండెత్తువ్వు
 దు వసంతుని గూడివచ్చెను. ఆవ్రకరణమన వసంతర్తు వర్ణము విరి
 విగఁ గానింకఁబడినది. పశంతోదయమునఁ బ్రాణిసామాన్యహృదయ
 మలకంటె కనివృదయములు కందళించి యపూర్వవికాసము నందును.
 వారలాసమయన భావదోలికల సూర్యులూగి ప్రేక్షకులనైత మూఁ
 గులాడితురు కలిరాజశేఖరడగు నన్నెచోడునిమాట యెన్న నేల ?

వసంతుఁ డీశ్వరుఁడు తప మాచరించువనము సొత్తెంచినంతనే కిశిర
 విముక్తమగు దక్షిణదిక్పవనము బయలుదేతెను. దాని రాక తనకు
 శత్రువగు న తరదిక్కున స్త్రీతోఁ దనప్రియుడగు సూర్యుడు కవయఁ
 బొవుట గని దక్షిణదిగంగన దందమున నొప్పుకొని వెచ్చి కట్టూర్పు
 విడిచెనో యనున ట్లుండెను.

క. త. నూడగు ధనదదికాం

గన నినుఁ డొడఁగూడఁబోక గని యాచ్యుదికాం

గన నొచ్చి వెచ్చ నూర్చెనొ

యన కిశిరవిముక్త పక్షివానిల మెనఁగెన్.

ఈ. సం. ౪. ౪౪౨.

ఈకవి క్రథ వగుటచే భావ కదర్పమున సైతము తన ప్రాభవము కాన్పించుకొనినాడు. మన్మథ క్రథవు తమ్మదలు చిలుకలు కోకిలలు అను తన సేవకన్యమునకు శ్రవణదీపంగ వేరనము నీయ బైటబోసిన కంగార ప్రోగుబోయిన జన్మము లందమై పూచెను.

క. భావజనిభుఁ డలిశుకపిక

సేవకతతి కెదరు దీప జీతము సేయం

గా వెలిబోసిన కసిఁడుల

ప్రోవులునాఁ డమ్మ లెలమిఁ బూచె బెడంగై.

ఈ. సం. ౪. ౪౪౪౪.

అవసంతపముఁడమునఁ గంకేళి పూచి తుమ్మెదలచే మూగఁజడిన పాంథవర్ణమునకయి మన్మథుఁ డలిచారక్రియ నల్పుకుండమధ్యమున దగిలి పొగఁతో పై కెగయ నన్నివోలె నొప్పెను. కంకేళిపూ లెట్టఁ గను నకులు నల్లగను వ్యాపింప నాభిచారికాగ్నితోఁబోలిక యేర్పడెను.

గీ. పాలించె మధువేళఁ గంకేళి పూచి భృంగ

వర్జితమై మనోజండు పాంథతతికి

నాభిచారంబు వేల్పుకుండాంతరమానఁ

దగిలి కామాగ్ని పొగఁతో నెగయ నట్లు.

ఈ. సం. ౪. ౪౪౫౦.

విరహఃపూదయండు లతి శిథిలముచేసి మన్మథుఁడు రాక్షసవృత్తితో నాయధముఁ నూడఁబెడికి చేతఁబూననో యననట్లును ఎట్టికర వీరము లొప్పెను. పూవు లెట్టగ నుండుటచే నవి రక్తసిక్తాగ్రముల జలెను, వానికి వెరుక నున్నయాకులు ఆయధములకు వెరుక నుండెడి తెక్కలగది నుండుటచే నిట్టి కల్పన కూర్చి యన్నాడు కవి.

క. విరహఃపూదయంబులు జ

ర్జితంబులు చేసి నరుడు శరశఃస్త్రియ నా

సురవృత్తిఁ బెరికి వట్టి
కరణి గర మొప్పె నడఁకరవిరంబుల్.

కు. సం. ౪. ౪౫౧.

క. నడవగు నలిగానము విని
వనదేవత కరము మెచ్చి వానికి నొడంగం
జన బ్రతులవీడులు వు
చ్చివర్ణమునఁ బొన్న తెలమిఁ జెలుపునఁ బూచెన్.

కు. సం. ౪. ౪౫౨.

ఇంచు తుమ్మెదపాటలు విని నిక్కిలి మెచ్చుకొని వనదేవత
లాడుటల కొనఁగటకై బంగారుపాడులు ప్రోగలుఁబోసెనోయను
నట్లు పొన్నలు చె న్నెరంగఁ బూచెన్.

ఇక నీవృక్షములచే ముత్యముల కందిరలు మణిమయహర్మ్య
ములు కల్పించినాడు. నురపొన్నచెట్లపైఁ బ్రాకిన గురువెందతలు
పూవులతోఁగూడి పెరిగిన మన్మథుఁడు వసంతుఁడను విలాసి తయారు
చేసిన ముత్యముల కందిరులవోలె నందముగ విలసిల్లినది. నురపొన్నలు
కందిరులవలెను, వానిపై నలముకొనిన గురువెందతలఁ జాలరుల
వలెను, తెల్లని పూవుల ముత్యములవలెను శోభిల్లినవి.

క. నురపొన్నలపైఁ బ్రాకిన
గురువెందలు ననలఁ బెనఁగి కొను రమరె రత్తి
క్యరునకు వసంతుఁడనునొన
కరి చేసిన ముత్తియములకందివోలెన్.

కు. సం. ౪. ౪౫౩.

అయి నామ్రమును జూచినంతనే అభులతోపాటు కోకిలములు
వానితోపాటు కవికోకిలములు మధురగానాలాపము లొనరించును.

చ. ముగడలు వజ్రముల్ నీరులు ముత్తెలు లింగగు నున్నఁగెంపులే
జగుడలు కద్దురాగములు చిల్కలుపైఁజెరాక తుమ్మెదల్

నగరిపురితజాలములు నా దశరాజ వసంతవల్లభుం

దశమలాజ కంచమణిచిక్కని రోజుగ జూభూజులలో.

ఈ సం. ౪ ౪గి౬

చూతవృక్షము సీ వి వరాజ పసింతుటకు నిష్కింకబడిన
యొయిమవిధములగు పిలువచే భవితమై నీదలవని నొప్పారజేసి
నాడు. మొగ్గలు వజ్రములు పూవులు భువ్యములు, ఇచ్చిన నొప్పని
తేతదిగుట్లు కప్పరాగములు, చిలుకలు కచ్చములు, ముమ్మెద లిమ్మద
సలమణులు. ఇట్లు వసంతవల్లభుండే వరాజు పసింతుటకును జేసి
భవితవృక్ష మేప్పదనది.

మఱియు నిరూపు మొక్క దీని ముగిసిన పయిమవిధము
లయిన యత్తముల సంకల్పి చేకూర్చి కంచములు చిగుళ్ళు
మొగ్గలు పూవులు ఫలములు క్రమమగ ఇచ్చిన మదన మోహన
సంతాపన పశికిరము లు దశరాజు యత్తములైనవి.

౪. చన నున్నదన మదన మో

హనసంతాపనవశేకాత్తములన హృ

ద్దనునది సంకారవల్లన

ఘనకొరికపుష్పఫలనికర మ్మామణులనె.

ఈ సం. ౪ ౪గి౬.

ఈసహకార భూరునాచక్రవర్తియే యొకటి శంభుమూర్తిదాల్చి
యీకావ్యమున విలసిల్లి మనోజని ఉదరిపడి యోనల్లజేసినాడు.
మఱియు నిసహకారమే వసంతసంగతి ఇతాంగియై యొప్పి, పూవులను
మందహాసముతో, మత్తిల్లి తుమ్మదలమధురగాన మను తీయనిపాట
లతో, రాచిల్లలకల్పాలను ముద్దుమాటలతో, చెన్నగుకల్లవరాగ
మనిరగముతో, కోకిల ఉహూకార మరుమధురనాదముతో, నమిలి
పింఛములను కేళిదాలముతో, రాచిన మడుటాకులను మొలమాలితో
నొప్పి చూడఁదగిన విలాపము చాల్చెను.

ఈ విలాసవతి నట్టి నూతనాలంకారములతో భూషించి ప్రదర్శించుచేసిన కవితలనుంట్ల క్షతిభ సుల్లాభ్యము. ఇట్టి వసంతము కవివలెనుంట్ల కావ్యములందక్కఁ గానరాదు.

చ. అలరుల మండహాసం న న్నినమట్టుదమంజుగీతి రా
చిలకలగుద్దుమాటలను జెందలిరాకులరాగలీలఁ గో
కిలనిదంబులన్ బరిహారేకలంబుల ముక్తజర్ణమే
ఖల నభిరామమయ్యె సహారలతాంగి పుడు ప్రపంగితిన్.

కు. సం. ౪. ౪గీత.

ఇంతియ గాక యీ సహకారము వసంతసంగతి వలరాజుని బోలి యున్నను, చిగుడుగొడుగుతో పుష్పభాగముతో, బలిసిన కోకిలలు చిలుకలు తుమ్మెదలు అటు వరివారముతోఁ గూడ నట్టి సామ్య మేర్పడినది.

క. తలిరెల్లఁ బూవుటమ్మల
బలిసిన పిఠకీరధృంగవరివారముతో
వలరాజుఁ బోలి మామిడి
సలకీతగతి సుతవసంతసంగతి నొప్పెన్.

కు. సం. ౪. ౪గీత.

ఇక మలయవనము తుమ్మెదలు చిలుకలు కోకిలలు గావించిన విలాసములు నివారములు కడు హృద్యములు. అప్రకరణమునందలి శైలి హృద్యతరము. భావము లన్ననో కడు మధురములు. విస్తరభీతిచే వదలిపాడ.

కాని యీ మధుసమాగమన సోమము, ప్రమోదరసమునఁ గ్రాలుచు వనమును పాలనసేము బాలికలు నవనవలాడెడి తీగ యుయ్యెలల నూఁగుడు క్రొత్తక్రొత్తప్రకడల రాగాలాపములు చేసిరి. వారి పాటలతోఁ గలిపి పాడిన మధురగానము గావుననే నన్నెచోడుని వసంతము ప్రాకృతమైనను సూరస మునిశింపకపోదు.

నిరంతరకంచాత పీఠం త్రిజనభుకంభయంబున, వర్ణజలాహారంబును,
 నగుచు ననేకవర్తింబులు నలుపుచున్నయెడ, జాజ్వల్యమాన భక్త
 వాత్సల్యసమీపప్రేమంబును, వినిదరుద్రగణదేవజయావధారము
 ...భయవగ్ధానాఽంబున, నపారశ్చిపారసోత్కర్ష వర్ణంబులు గలిగి
 మించినను హేళ్యరథారాధరంబు చవిదెంచి, నీజనునోరంభంబునకు
 సంకురంబు లెందు నన్నికి పరితంబు వెన్నుధిం గన్న పేదచందంబున
 మిన్నండును నన్నిదృఢభవసుమాంబు విరచితదీయచరణనమిస్తా
 రుండై,
 ౧౬౩

క. భవదంఘ్రులు భజియుతును
 భవభయధరభంజనప్రభావాన్విత
 ...వరితతభానమానా
 భవనితధరగర్భభాగ ఫాలాక్ష శివా !
 ౧౬౪

క. జయ¹జనకినకలలక్షణ
 జయ జననినాకెదూర జగదేకనీధి
 జయ జటిరూపకహారీ
 జయ జంగమతత్వరూప జలజాక్షరుతా !
 ౧౬౫

క. నాయుండుఁ బ్రసన్నుడ నగు
 మాయుత్తదయతోడ మంగళాయతనగుణ
 ప్రాయుచరిత విశ్వంభర
 నీయడుగులు భక్తిఁ గొలిచి నెగడుదు నెమ్మిన్.
 ౧౬౬

గీ. అని నుతించుచున్నయాదక్షుఁ గని శివుం
 డలఘుకరుణ మించి యాడరించి
 యెట్టిదేని యడుగు మిచ్చెద మెచ్చుభ
²లంబు నీకు నభిమతంబు గాను.
 ౧౬౭

వ. అనిన విని యతం దధిక ప్రమాదంబునఁ గ్రమ్మఱఁ బ్రణామంబున! పి
 మోడ్పుఁగేలు ఫాలపట్టికం గదియించి, దేవా! భావనాతీతుడగు

నీ ముప్పాళ్లలో నీ పాపములు నీ గృహంబయ్యె నని
 నీ పాపములు నీ ముప్పాళ్లలో నీ ముప్పాళ్లలో నీ ముప్పాళ్లలో
 ౧౩౫

2000

ಪ್ರತಿಭೆ ಪ್ರವೀಣತೆ ಕೃತಿಗಳ ಮಹಿಮೆಗಳು

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ନିଜ ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଁ ଲଢ଼ିବା ପାଇଁ ନିଜର ଜୀବନ ଚଳାଉଛନ୍ତି ।

5. చుర్రాపర్వత విశాలము

నల్లదిగ్గజముల భక్తిజరమా శ

ಶ್ವೇತಾಂಶವ ಯಾಶ್ವೇರ ಮೇ

తెల్లకొండవరంబు నాడు దామనాథుడు వసుధ.

ఉ. నామని యర్పిధునిని వదనాబుని గొలిపొక నవ్వు జేటఁగా

నామజాననాత్మకః కాంతియన్మ నితాంతమంగళ

విలసిల నరసాచార్యమునం బిశ్వరూపువేద్యులొ

నే జరియల పానా ౪౫ భీష్మిరిసిద్ది ముటించునట్లు గన్.

వి. అ. రుద్ర సేవీశ్వరస్వామి శాసనార్పణశతయోజ్ఞ; నూరడిల్లు మరుచు
బరికి యెలని నిక్కొలేసి, తానును ములి, రజతాచలంబున కరిగి,
ధనువాంచేటిం దెచ్చుకొంటు దత్తున కెఱింగించి పుచ్చి, సము
చితంబుగా సమూహ్య సంధిసూత్ర ప్రముఖద్రవ్యదివ్యపుష్పంబుల
నలన నలంకారిం బలవంచి, భిర్వళంతమిసువర్షసహితుఁ డగుచుఁ
దత్తమాయంబుఁ జనువంచి సమృద్ధిజగన్వాక్యంబున నభయ
పార్శ్వంబుల వివిద్రుద్రగణసహితుం డగుచు నిరంతరసేవాహేవా
కరతివరిసన్నకాలరుద్రదేవుడు ముందటకుం గలసి కొలువ, భార
తీందిరాచండిక అప్పరనస్త్రీలుం దారుతుఁ బిటుండ నిలిచి కల్యాణ
గీతంబులతోడ మంగళాక్షతప్రాతంబు లప్పటప్పటికి కేళరస్థలం
బున నలుకఁ, దుంబుశినారదప్రముఖ జయవర్ధననాదంబులుఁ ద్రిదశ
మ్మదంగకాహళిపురస్సారానవద్యనినాదంబులఁ గలసి యొక్కుమ్మడి.

బడిదిక్కలం తెనుకకలుక, మంచిక మాన్త్రంబునం గవలి యన్ని
భంకు కద్దనంభన నాశ్రమంబు గడిసిన, బహుమానంబుగా నెను
కొని పూలించి, కయ్యన నివాసంబున కోసి, శాస్త్రమార్గంబున
స్వస్థపాద్యవధుకర్మాదులు నహస్పించి, యాశ్రమమధ్య సిగ్గుంటి
లోకం బట్టి తెటమాటున మంగళత్వంగారగతి తెలంగుచుననతి
చేయకుం జనియె; నాననయంబున

౧౭౨

గీ. లగ్నశేఖ నైన లలితవైభవనోద్య
వచరహ్నద్యవాద్యశతులు | మోటు
నడమ నున్నచారి నదలిచి దవ్వకల్
డిగిచి రింపు మతుల దీటుకొనంగ.

౧౭౩

క. తెర వాయఁ దడవ సిగ్గులి
వెర చాయలలోచనములు విటియంగఁ బ్రేమం
జరుదారఁ గ్రోలఁ దొడఁగెను
హడఁ దాదరణీయభావహవస్థుఁ డనన్.

౧౭౪

చ. హరుఁ డటమున్న మంగళమయఁబగునూతనూత మాదర
స్ఫురణ దృఢంబుగా ముడిచె నుందరి యుతఁ దదీయహవభా
వరసవయోధివీచికల వారనిశేడ్క నిజాక్షిమీనముల్
గెరలుచుఁ ద్రుళ్లుచుం జవురభించుచుఁ బెపున నోలలాడుచున్ ౧౭౫

వ. తదనంతరంబ యథోచితవ్రతారంబునఁ జాణిగహణవిధానంబునలిపి
హేమానంబు నిర్వహించునవ్వు దోజ యగుచున్నవలసినందు
నతీదర్శనలాలనంబగు మానసంబున హేమామాగ్నిలోకలఁ బద్మి
నమిథలఁ బెట్టి వ్రతానంపుధూమంబు గల్పించి నిజచరిత్రంబు శివున
కెఱుకవడకుండఁ గ్రిందుచూపుల న్యైత్వనూత నీక్షిండుకట్టియెన.

ఉ. తన్నదిరాక్షివిద్రుమము దక్కక కన్నలఁ గ్రోలఁ జొచ్చెఁ బ్రే
మ స్మగనత విట్టిదరి మానస మాదలమయ్యె నిట్లు గ

న్న స్థానము శివశిలు లయి నూల్కొనమిం బహింశరంబులం
దన్నరణం గనం లబుండు దుదకి వేపలని నుదహింతురన్. ౧౭౩

౧. అతతావతర వాణి

జాగృతన కొదవె గంత సాంద్రాగ్నిలనన్

శోభనశివము నిజము

కారణభావమున నిజము ఖంబులు నాల్గన్.

౧౭౪

౨. ఇట్లు వరి భవవీధ్యం దగుచు వ్రష్ట యాద్యులు తన్ను నన్నుడు
నన్నును రసశృంగ నగనీ కుంబునోదలం గద జూచుచున్న శుక్లం
బాంబితుచుం దలంచి ఈ నేదలంబు నే కుటయు. నది యమోమం
బునవున. దదీ కూవేగంబులన బహుసహ తనాబ్ధాగులా, నం
గుష్టరూపాదేహులు నగు నాభిభాగ్యులు నహజదండకమండల
శృష్టశృంగచర్మచి-గళనూత్రన శుభ కుంబులతోడ జన్మించి,
తత్కరమర్దవేదనల కొర్వక, శివభక్తిగుణించి బహుభాగ్య శరణ్యం
బునచు మొఱివై నన్నునాగనాలులు జగదంతరాళ మనఖంబుకు
చెక్కిదకకక; వానచయంబున, ౧౭౫

౩. కొంగుముడిచికొడుచు గొఱిలిసంజ్ఞము

సాధ్యంబు మానవంబున

ముడినడంగ నజుండు వెడలె నాసభ వార

లాత్మలందు నిస్సయాలు నంద

౧౭౬

౪. అన్నుడు కాలకుర్రుండు మహారథసాధ్య లీలం గన్నుల

నిక్రమణి నాణుచుండ నతి ఘోరహంకార కేలం ద్రిక్పమన్

నిక్రమణిచాదకుట్టనల నిశ్చయస్థలము జలింపగా

గర్భరక్షేప్తి వైద్యులె నాగ్రహాగ్రహదగ్రభావుడై.

౧౭౭

౫. హడం దాచండము నాత్మలో గని తదితంబై ననరంభమున్

గరునానంగతలుద్ధి మానిచి త్రిలోకస్రష్ట నాభారతి

శ్వేత రావించిన వచ్చి యారడను నబ్జాతప్రభాతప్రభా
స్ఫురణం దాఁ బ్రహసించులత్పదములం బూజించె జూటారవిన్.

బ. తదనంతరంబు.

౧౮౨

క. అభయము కాశ్వక యాశ్వక

యభయము దివ్యక్రభావ యవ్యయే యభవా

యభయము సర్వజ్ఞ ! భవా !

యభయం బవినాశ యాశ యాశ్రితవరదా !

౧౮౩

చ. అతిచలనస్వభావమాన నాంగికవాచికభావికోగ్రదు

వృత్తిచయముడైనవాడ నడఁ జేయుము శుద్ధవిగాఁగ తోకగ

ర్హితుఁ డగుటయుఁ గాచుటయు యెందుఁ గృపాభుతగాక కల్ల ల

స్వకమాలుగానిచాని మఱియెవ్వరుఁ గావరు శక్వనాయకా ! ౧౮౪

క. ఏకపు డనజ్ఞఁడేసితి

మానసమున సంతవట్టు మఱువుము నీవే

గాని మఱి దిక్కునాకుం

గానఁగలే నెందు నిజముగాఁగ మహేశా !

౧౮౫

వ. అనుదు బహుభంగుల సంస్తరియించుచున్న యన్నలినాసనతోడ

నోడకు మని యతని శుద్ధంజేయుటకు గంగాముఖ్యపుణ్యతీర్థభరితం

బుడు, వసుంధరాంగకలితంబుడు నగు నొక్కకమండలంబుఁ గృప

చేసి, యలఘువమ్మడవిలాసంగా నలవరించి, యశేషంబుగా రమ

ణీకుజేషంబు దీప్తి, యభినవవాభినయ కళన్యంబులగు నప్పరోలా

గ్యంబు లాడఁచి, యిట్లు నిజనివాహోత్సవంబునఁ ద్రిభువనంబు

లకుఁ బరితోషం బాచరించి, యల్లసిరవిలాసవతియగు సతిఁ గరాం

గులి నలవరించి నవ్యరత్నాభినూన దివ్యవిరూపాధిరోహణం బాచ

రించి, వల్లభాసంగవల్లభితకటాక్షనిరీక్షణబోధాయమానవిభ్రముం

డును, సురాంగనాకరచామీకరసమీరణదోధూతుమానకుంతలుం

డును, నిశ్వాసనుతుంబుర నానద ప్రభృతిగంధర్వగీతప్రబంధజేగీయ

మానవభావండును. ససాధారణకవితాదీక్షమానముఖసరోజం
డును నై యక్కడఁ గదలి, బహ్మోష్ణరదాదలు వక్షకతువసి
స్థాదులును దగ వాల్చిదిక్కులు గొలిచి నడువఁ నై లావనగరము
నకు విజయంచేసి, కంచుకగణంబులం బిలిచి యన్తహదేవి సంతః
పురంబునకుఁ దోడుకొనిపోవం బనిచియును ననంతరసమయంబున,

గీ. కనకవేతమాస్తగణమాలు ? పంప
హరుడు | గమమాత్రోడ న్బహుభ
జలజగర్భపూర్వరకలర్జరమానీ
శర్మయ విడకొలిపె హరుసోణి.

౧౮౭

గీ. వీడుకొలిపి రాను ? భుఁ డంత రాచర
దనమునకు నరహరిరానసహితుఁ
డగుచు నరిగి యందు ¹నలరారునుచితవి
హరలీలత్రోడ నలరుచుండె.

౧౮౮

క. సతి స్తుతనకు నభవుడు
సతిఁ జేసినయ్యోలీల సత్ప్రయదరసా
స్మితఁ జదివిన వినినను జను
అతిశయకల్యాణలబ్ధు లందుడు రెపుడున్.

౧౮౯

నాల్గవలీల.

గీ. వినుడు సముచితముగ వివరింతు నిటమీఁద
నభవుఁ డవధించినయ్యోలీల
యది గజేశ్వరోద్భవాహ్వాయమునఁ బాల
నలరుచుండు విబుధు లభిరుతింప.

౧౯౦

వ. శివుఁ డంతఃపురమున నుండు సమయంబున.

౧౯౧

సీ. ఆత్మతేజంబుల నభిరామసంపద

కర మీన నపరాధి నటకనాక్కి

యాకాశతలమున్నననయంబుఁ దిరుగుట
 నతిఁ పూని యించుక గుఱవనొక్క
 వాంఛక్రతీచిపై వానిఁ బుట్టినఁ
 జెలఁగి తల్పంగతి చేయనొక్క
 తిమిరారిగానఁ దదీయాగమాశంక
 దొడఁగిన వెనఁ గ్రుంకఁ ద్రోవనొక్క

గీ. యఖిలతనురాజి యవరాహ మాచిక్షినిన
 నోంఁవఁజాలమి భృగుపాత మందన'క్క
 నాఁగ మందాయమానమండలముతోడ
 నస్తగిమి సైకముమీఁది కరిగె నినుఁడు.

౧౯౨

చ. ముతఁ డలకోకదంపతులమర్మముల నిద్దళించి పాంథళీ
 కరముగ నెత్తికట్టినఁ బ్రకాశము నొందెను నన్నలీల ని
 ర్భరమధిరాభిషేకపరిభాసితచక్రము వోలె నత్రతీ
 న్వరుణునిదిక్కునందు దిననాయకమండల మొప్పె శోణిమై.

౧౯౩

క. నునుఁబసిఁడిగుండుకేల

న్ననువిడివిఱు కాఁడు మింట నారజ్జుమార్గం
 బుసనిగిడిపెట్టువడి జన

మునఁ దూలెనునట్లు ప్రొద్దు పొటుకునఁ గ్రుంకెన్.

౧౯౪

సీ. అలఘుకాలకృపాణహత మగుదినమహి

షముమేనిశోణిశోచ్ఛయ మనంగ

యామిసీఘామికి నరుదార ముంగలి

తెఱఁగార నునుదోఁపు తెఱమునంగ

పాంథుల నేఁద నుద్భటలీలఁ దోచిన

మరునిక్రతా పాగ్నిమంట యనఁగ

1

.....

౧౭౫

గీ. ధరణిహయము రాగ దళనోద్ధితాస్త్రది

భాగిచాపధాతువటల మనంగ

మరగి కెప్పుచాయ నడమటిదిక్కున

వెలసె సాంధ్యరాగవిభవ మపుడు.

౧౭౬

క. ఇరుఁ దపు మరురుచి విధివశ

మునఁబోయిన యట్టిపిదపఁ బో నంగనకుం

జనుటయ రగ పని సంధ్యాం

గన యురురుచి యనుకరించె ఘనరాగమునన్.

౧౭౭

సీ. విరహుల మర్మము ల్వివిదళింపఁ గరసాన

వెఱచిన మరునత్రుగుళికక్లియనఁగ

రాజు రాఁగలఁ దని రజని ముంగిట నుద్ద

ముత్యాలక నుత్రముగ్గు మొగడ లఁగ

నినకరము క్షుయిలఁ బడు గభ మని

నలువ దాఁపిం నింపి మొల లనంగ

కాలభైరవయోగి కలకలీతములై

మనమాయ నవశంఖములు లనంగ

దివిజనదిలోనఁ దిగెను దిగ్గజములు

త్రుంచిమీఁటిన తెల్లనితొగ లనంగ

తారరుచి మింట నంతటఁ దార యగుచుఁ

గరముఁ జెలువొందుచుక్కలు కలయఁబడిచె.

౧౭౮

క. తారాన్న కేవలగృహ

నారథటీసరణి వచ్చినట్టికరణిఁ జె

న్నారెం దమ్ముల మండా

కారము లగునధికారకాకౌఘంబుల్.

౧౭౯

గీ. శీతకరుణ నపుడు చీటి మీఁద రాఁ

దలచి రుచి దాడికాని కరణిఁ

బూర్వశిఖిః కళలః చాల్పి సోడశకళా
 సమితిః దోడశః నీరజార్తి సేతుః
 సీ నీలపయోదుహస్వీతమధ్యమదిశా
 సతిత్సమయపానచమక మనఃగ
 హ్మగనాభితిలకసమ్మిళితఫాలము దిశా
 రహణిభావ్యద్వక్త్రకమల మనఃగ
 చూరుకముద్రాభిశోభితం బగుదిశాం
 గనకుంకుమారణ సైవ మనఃగ
 హరినీలమణికందుకాంచితం బగుదిశా
 యువతిపాణితలవల్లవ మనఃగ

౧౯౯

గీ. పూర్వశిఖిః దోడశః బూహిందు గందు దో
 రంపుఁగంపు చాను సాంపు మిగుల
 విలతసమ్మదోక్తి విశ్వంభరామోద
 మండలంబు చంద్రమండలంబు

౨౦౦

క. వ్రజనితస(మ)దనకళలన్
 రజనితా ఖయ దగిలి చుంబనము సేయుచు నా
 ద్విజరాజు రాగవళమున
 జకరములు జపి కట్టె నెట్టి సంబరమున్.

౨౦౧

సీ. మొన మొగ్గరంబున మొనయుచీకట్లము
 క్కజబట్టి బట్టి మల్లాడియాడి
 వందగాలుగనుండి తమి చీకట్లను
 గొప్పఱుదా(నొప్పొ)కొట్టిగొట్టి
 (వెనమీఱు) కళవున వెలయుచీకట్లత్రు
 శ్లఁకరించిత్తుంచి తూటాడియాడి

1. నోబట్టమిట్టి.

2. కళవున వెలయుచీకట్ల తుళ్లకరించి

గమిగూడికొని వీరగఁ గలయచీకట్లరూ

కల మించి చించిచెంజాడియాడి

గీ. యిట్లు దళదడి యెల్లచీకట్లమదము

నదగ వడిఁ దోలితొప్పగలాడియాడి

తమరకుఁబుగ భువన మంతయును నిండఁ

గుహదనాయకుజయహయూఖములు నడచె.

౨౦౨

క. ఆ త్రటికశిధవభవిభా

యత్రనిభవ మొక్కఁ బ్రాక సంబంధము గడుం

గ్రోత్రయగు పంభమకున వి

యత్రటినికి నరగురాజహంసము పోతెన్.

౨౦౩

సీ. వలుచని వెన్నలపాలు దాహముఁగొని

సందడిఁ గడుచారఁ ద్రాగునవియు

మెత్తనివెన్నఁమీఁగడ రుచిఁగొని

యాకలి మానఁ బెల్లననవియు

చిక్కనివెన్నఁజిన్నచెంచుఁగొని

నాకలి దీటుఁగా నమలనవియు

గరఁగఁ వెన్నలఁ గలవెన్నఁ గని కని

మగఁగినవేడ్క ను మెసఁగునవియు

గలఁగఁ బాటినవెన్నలకాశఁ దివుట

నట్టు లెత్తక వలుమాటు జట్టునవియు

నగుచు సంతంతకును బ్రయ మగ్గనింక

నల్లచోటఁ జకోఁచులో ద్రుళ్లఁదొణఁగె

౨౦౪

క. వెన్నల యమ్మతాఁబుధిగా¹

నన్నెలగాఁ గుండోతుఁడు నా యహినాథుం

1. కుండ లిందై మహినాథుం.

దన్నువ సల్లాంఘన మడి

వెన్నునకుం బాటి యగుదు విలసిల్లె న్మహా !

౨౦౫

వ. ఇట్లు చంద్రుం డలఘుప్రభాభాసమాన విభవ నిస్తంద్రుం డగుచుండ,
జంద్రికాసారంబు సారంబుగా బ్రజలి యొప్పుకొనుచు, తక్కరియు
శుంబోలె వెలివసలు చూపుచు, మొలకచరుగవయునుంబోలె
నిట్టూద్రోచుచు, నిటిగిన దళంబులుంబోలె పటియంబాటుచు, తక్కె
రకాటునుంబోలె ఒధితి నొందుచు, నిధిగన్న పేదయునుంబోలె గగ
నంబు ముట్టుచు, మఱియు బహుళంబుగా జెలంగుచుండి, మిక్కిలి
తెల్లంగలిగి వచ్చుచుం బోవుచుండియు, రాకపోకల మఱికి రాజుదా
పున వృద్ధిపొందు నుండియు నేపంకనైననుం బట్టుసాతిక సంతసంబు
నం బరగి తమ్ములసిరి కోపుచుండియు, దిగ్విలయసముల్లాసంబు
జరిపి బహుమెఱసి వెలుగొనుచుండియు, రాత్రిగాని తఱి సూర్య వె
లుది యెల్లజరులకుఁ బ్రിയంబు సేయుచుండియు, మిత్రునిఁ బొడఁగని
యత్తు డప్రసన్నత వదలి యవ్విధంబుగాక చక్రవాకంబులతోఁగైర
వాసీకంబులు విప్పచు, చంద్రకాంతంబులతోన కాముకస్వాంతంబులు
గరఁగను, జకోరంబులతోన సాగరత్రారం బుబ్బుచు, తిమిరకదంబం
బులతో నురతవిడంబులు వెడలను, తస్కరాటోవంబులతోన విర
హామసస్తావంబులు గమలను, జారస్తామంబులతోన విటపటీ ప్రేమం
బు పెరుగను, మఱియు మదనశృంగార మంత్రంబులకు వెదనిద్రము
వృద్ధిదేసె, వంచమవాద్యశుంభత్పిణాద మస్తగిరియంగణసీమ నగ
లింపె; పూర్వది క్కరుణదీప్తప్రవాళవల్లనోల్లాససంకుదఁ బరిభ
వించె.

౨౦౬

చ. సనకసనందనాదు లగునమ్మను బల్లములం బ్రసన్నతా
భునత దలిర్ప శంకరునగారముముందర నిల్చి భక్తితో
సనభువిభాతకాలవక నార్హననార్థగభిరవధతిన్
మునున కింపు సేయుచునంబులుఁ బ్రస్తుతి చేసి రాశిత్తుక.

౨౦౭

గీ. ఆతులమూర్తిలీల నాన్నాయములుఁ బ్రణ
వామ లగుచు నవ్వు డర్శితోడఁ
బొగడె నందికాఁభుని భూతభావిఁ
యాభిధానగుణమనాత్మములను.

౨౦౮

గీ. ఇప్పుడు విచ్చేయు నీమప్రాణేశుఁ డనుచు
బొసఁగ రవిరాక యెఱిగింతుఁ బోయినట్టి
దూతికయుఁబోలె నత్రజీ దొగలనుండి
కలఁక నభిరాజి వచ్చి నెఁ గదిసియొప్పె.

౨౦౯

సీ. కలువలకొంగ జక్కవలకొరులవంట
నిండుచీకట్లకు గుండెబెమరు

చూచులపుట్టి ప్రాణమవుల నెలదుంక

బొంటిఁ జుచ్చలపాలి వెంటిగుదియ

నుసీమలకన్న నెమములు నిల్వఁగ నీడ

యిరున్నాల్గుమేనుల పెరుట మాడ¹లు

రమ్మలచుట్టము ధన్యులకు నల్ల

త్రిమృతికైల రొమ్మనుదియ

దెలివినీరియల్లు... తోనఁ దెరలు వెజ్జ

తవనులకుఁ బ్రోత్తు చుక్కలదాడికాఁడు

చలి వెలుంగుసూడు మిన్నల వెలుంగువేల్పు

పొడుపు గుచ్చుఁకెన్నుగాఁ బొడిచె నినుఁడు.

౨౧౦

క. హరునకు నశేషజన్మ

శ్వరునకుఁ బొడి నూవ నదియె సమయం జంచున్

ద్వరఁ జనుదెంచెన్ యుగఁగాఁ

గర మొప్పెను మింట నహిమకరుఁ డట్టియెడన్.

౨౧౧

సీ. తొలి దొలి యిండు మొదటి యారకలతోఁ

బరిపాటి మోసులుపాటిపాటి

తెలుచుగా సంతటఁ దలకొని యేపునఁ

జాజకట్టుచు కొనసాగి సాగి

నవ్వుటిల్లుచు నున్న మవ్వంపుక రిమిచే

రావ్యంబు నామది గ్రబ్బిగ్రబ్బి

నల్లకావుల నల్లిబిల్లిగాఁ బ్రాఁతుచు

నొక్కయుమ్మడి బెగఁజొత్తియొత్తి

గీ వినుతనిశ్వజనులకన్నలకుండువ

యగుచుఁ గ్రొత్తగాఁగ నతిమి యలమి

యంత లతయుఁ బోలె నంతయు రుచిమీఱ

కరము మీఱి చాయె కాయఁదొడఁగె.

౨౧౨

క. అంతకు మున్ను మహేశ్వరుఁ

డంకిఁపురి వెడలి యుచిత మగుకరణీయం

బంధయును జరిపి బాహ్యన

భాంతరసింహాసనమున నాసీనుండై.

౨౧౩

క. తత్ప్రమయగతసకలవిది

వత్సంయమినాథు లాత్మసందర్శననూ

త్సోత్సవమగుటలగాఁ గడు

వాత్సల్యంబున నొసర్చె వారలకోర్కల్.

౨౧౪

ప. ఇట్లు కొలువుండి యనంతరసమయంబునఁ గ్రమ్మటి యంతఃపురంబున

కరిగి సర్వమంగళకౌండినినోదగోష్ఠిం దగిలి యభినవసురభిగంధధూరం

ధరచలదలనేవవంబు లగుమవవనంబులలోపలను వినిద్రకాచంద్రవ

ణబాలావానిర్మలజలపూరంబు లగువిహారకాననంబులకెలనను స

ముత్కంఠసీలకంఠయువతీసారకేశకారవనందరంబు లగు కుతుకాచల

కందరంబులయందును, అతిస్వచ్ఛతీరచ్ఛవిపుష్పగుళుచ్ఛవిష్కంధమక

రందరసాస్వాదననినోదచంచరికమిధునమధురయుగర్పుణాలంకారంబు

లగుఁ ల్పలతాగారంబులనడుమను, మఱియు శీతరామవిక్రామత్రు

కారంబు లగుత త్రత్వదేశంబుల నెఱుంగుచోట్ల నిలిచి, చారుముఖ
యుం జాను నిచ్చావిహారంబులం జరించుచు గ్రీడించు నాసమయం
బున,
౨౧౧

కా. ఏచెం బూర్వదిశాగతత్వసన మున్వీతెంచ భేకధ్వనుల్
పూచెం గండభ కేరికీపటలము లోప్పిల్లె మూర్ఖాలతల్
మోచెం గర్భమునం బలాకలు ముదంబు దాల్చె మూలంగముల్
వేచెం బాంధులఁ బుష్పసత్వండు గళావిష్కారసారంబుగన్. ౨౧౨

సీ. ఆకసంబున మహితాటవీధిలమునఁ

దనరుతయాలసాదవము లనఁగ

సంబుజంబునఁ జంక జాతరాంతరమునఁ

బ్రబలుమేచకతమోదలము లనఁగ

సంతరిక్షంబున సచలదేశంబున

మలము మద్భాగసామజ మనంగఁ

త్రిదశ మార్గంబున నుదధిమార్గంబునఁ

దిరుగుచుద్దండ మకరము లనఁగ

గీ. నిరులు గొనుచు దిక్కులెల్ల దక్కువవడ

దమరవం బనంగ దట్ట మగుచు

చేతి కందినట్టు చెన్నుపింతగఁదోచె

సంబుగర్భహుతనాంబుదములు.

౨౧౩

కా. జుబూవృక్షము లెల్ల నిండమణిభాస్వచ్ఛాయలం బర్వ భా
వంబుం దాల్చినయట్టికండ్లు కడుఁజెల్వం బందె నాకాశమా
ర్గం బుండం దమ కిమ్మ (తేక) కలగర్భస్ఫారతం గల్లు మే
ఘంబుల్ భూమికీ వచ్చి నిల్చెనొని నాఁగదృక్కువర్యంబులై. ౨౧౪

చ. ఘనతరవడ్డవాదనపిక్వర కేకలయఁ ద్రిత్రావ్యశం

భవములు మూరిఁబోయి శ్రుతివ్యవశేషము వాదహింస గో

భగవతు బుల్లసిల్ల నరువర్వతకఁ ధితరంగభూములం

దొనరె తనన్లుదోధతమయూరఃశోరకతాండవార్భటుల్. ౨౧౯

క. భువనమయ మనమహాయ

క్కున నెంతయుఁ జిత్రమహలఁ గొమగొండెను న

ద్వితీయతనవపుష్పదామక

మనుక్రియఁ గనవట్టె సురకరాసన మంతన్. ౨౨౦

మ. తనరారంగ మధువల్లతావ ముడువం దానందు ¹వర్ణాగమం

బున గంపాదనివాళి యిచ్చి వెలికి న్నూభామ పాటంగఁ జ

ల్లివ వీరాజనదీవసంతతులపోల్కి ²న్మిందగోళంబుచా

ల్లినవట్టెం దరుణప్రవాళశకలాకారానుకారంబులై. ౨౨౧

గీ. రాజహంసగతులయోజ మానసమున

వెదకఁ దక్క దివిని వెలియదయ్యె

రాజహంసగతులయోజమానరమున

వెదకఁ దక్క దివిని వెలియదయ్యె. ౨౨౨

క. మెఱుంగంబణతుల నటకుట

యొఱపులు ఘటియించినక్తు దురుక్షంజతతు

త్పెఱపుగఁ జెలంగచాక్షున

నాటుములు విలసిల్లె ఘుమఘుమోల్లాసములై, ౨౨౩

క. తొలుఁతులతోడన జేగురు

తొలుకఁగ వడగండ్లు దొరఁగి యొప్పెను వర్షా

లలనమెడ హరముక్తా

ఫలములు మెడ యూడి నెఱయఁ బర్వీనకరణిన్. ౨౨౪

మ. ఇట్లుక్రమంబుగ వెలిసిన ఘనాఘనకాలంబున నానందరరత్న

లన్. ౨౨౫

మ. 1. గంధూషితస్వచ్ఛవా

శ్చృటరించుం దగఁ బుష్కరంబున యదృచ్ఛాసల్లకీవల్లనో
త్కటదానంబు లొనర్చుఁ దుండమున నావంతివ్రజస్వామి ద
త్కటకక్షోణులయకుండు నాత్మవతికిం గౌతూహలాచూఢుడై ౨౨౬

క. తార్చ్యనుఖస్థలఃకను న

ల్లార్చ్యను నిజకరము దృఢతరానక్రముగాఁ

జార్చ్యను దన్దదగంధముఁ

గూర్చ్య త్రుచు లంతకంతఁ గులనతిమీఁదన్.

౨౨౭

ఉ. సారసచంచరీకబకచక్రకహంసకులావతంసకా

సారసమీరభూములఁ బూసంగ రమించు నవీనగంధముం

దారసమూహగుచ్ఛసుమనఃపూర్ణమద్రపహరి మం

దారసమీరము లోవ్వియను నాప్రియఁ గూడ మనోజలీన్. ౨౨౮

చ. మణియుం తెక్కులెఱుంగులం గలుగువిహరణంబులం దగిలి మెలంగు

నమ్మిధునంబులం జూచి శంకరుండ సతీవదనంబు సస్పృహంబుగా

నిరీయించునమయంబున.

౨౨౯

మ. సతి గాంచుం ప్రితిశుద్ధవర్ణకనకచ్ఛాయాచ్ఛటాభాసురో

ద్గతపాశాంతుశమీదశాభయో సమగ్రశ్రీసముల్లాసు ను

న్నతదంతార్గళశోభమానఘనశుండావక్షణియు న్న

ద్యతకాయం జగదేకరక్షణమహాత్ప్రాణంబు హేరంబున్. ౨౩౦

కా. ప్రాచీమఖ్యదిశత్ప్రసన్నతరశోభ స్మించె నవ్యాత్మల

న్నోచిష్కేశుడు క్రజ్వలించె కృషదశ్వుం డుద్యతాహ్లాదనా

వైచిత్రిం బ్రసరించె నంతయు నివన్ద్యంబుండలం బుల్లన

ద్రోచిర్లక్ష్మి వహించె నీశ్వోకిఁ బుత్రుం డల్ల జన్మించినన్. ౨౩౧

చ. తదనంతరంబ వార లక్ష్మిదం గదలి రజతగీతి నిజమంచే; రట్టియొక,

1. ఈపద్యము మొదటిపాదము వ్రాతప్రతిలోఁగానరాదు. ఖణియునిక్కడ గందహాశ మున్నటు తోఁచెడిది.

గీ. అకలింద్రవశముఁ దతరియ్య కాల్యపి
హారలోలహృదయఁ దగుచు నపుడు
శంకరుగతు దక్షసంధకుడు బాని
నింపు సొంపు నావహించుతనె.

౨౩౩

చ. పతి దను నుకపీతక నానంగుఁడ జేరిచి ముద్దులాడుచో
నతిసుహితాన్వరింబు లగునాచయచయ్యల కాన్వీకుంధమల్
నతియిడి విని వాని గురుభావము చెప్పి మటంచు మగ్ధతా
న్వితి నడుగు న్మహేశ్వరునివీడలకు న్మృద మావహిల్లగన్. ౨౩౪

చ. జనకుఁడు తన్ను నూరుతలసంగతుఁ జేసి యథోచితోకలా
లనముల నింపు సేయఁగఁ జెలంగుచుఁ దల్పదనమృత్రలో
చనికరంబు చూచి జలబాతిసరోవర మంచు దొండ మొ
య్యన జరిగించుఁ దల్లిహృదయంబునకుం బ్రయముల్ జనఁజగన్.
చ. మఱియు ననేకవిధింబులం దనరునీదృశచారంబులు దిలకింప నింపా
రుకుమారుఁజూచి, పిశ్యనాయకుం దతని జగద్రక్షణకౌగ్యభాగ్య
లక్షణంబులకుఁ దగినట్లుగా నొక్కపుణ్యసంబంధున హరివిరించిపూ
ర్వసుకర్మజహ్ననాదంబులును, దక్షత్రతుమఖ్యసంయమిభ్యస్తినాద
నాదంబులును, తుంబురునారదవ్రతముఖమంగళగానంబులును, రం
భామేనకాద్యస్మరోఽంగనా లలితాంగహారసంధానంబులు చల్లసిల్ల
విఘ్నభయహరైపు గమ్యురచుఁ బబ్బబంధనలిలాసముఖుం జేసిన నా
కరింద్రముఖుఁడను సమస్తజగంబుఁకు నుపాసనయందుఁగడుచు వెలుర
గుచును కైరతికుభానందంబున దేదంబు చిగురోత్త నభిమతివిహం
ణవరుం దగుచుండె.

౨౩౫

క. అవిరళగతి గణనాథో

దృఢ మనఁగా నిట్లు చెప్పబడుభవిలీలం
దనిలి కరించిన విజయను

వివిధసుఖము లొంగు విఘ్ననితతులు కిందున్.

౨౩౬

చ. అనిచెప్పి మఱియు.

౨౩౮

తా. శింపావల్లిమల్లికార్థరుదిభాస్వత్తీక్షణారామహా
 యంపాపాతపద్మభ్రమభ్రమణశక్వల్లభానాథలీ
 సుంపాత మితగర్వసర్వఫలతాసంభిన్నమూర్తిభవ
 ల్లంపాపాంగ కిలింగవంగళకచోళద్రావిడ్యాధిపా.

౨౩౯

క. కాంతవసంతమహోద్భవ

కాంతివరీముక్తకటకరహస్యవహ

గ్రాంత నితాంతలవన్నుడు

నాంత సితస్మితమనోహరాననమలా.

౨౪౦

చామరము.

అహర్మధైర్యభూషణాదహరస్దాభిభాషణా
 మహావ్రతావభాసరా రమాహులద్యశస్కరా
 మహీసురామనోర్జితా సమస్తదోషవర్జితా
 యహీనభోజ్యంభితా సమగ్రధిష్ఠానంభితా.

౨౪౧

గద్య :- శ్రీమదాష్టభామాయితామహిణ బుధజనస్తుత్య

నిశ్చంక కొమ్మనామాత్య ప్రణీతంబైన

శివలీలానామము

ప్రథమాశ్వాసము.

ఆంధ్రసాహిత్యకోశము - ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీ శ్రీ మహారాజా రావు వేంకటకుమారమహిపతి సూర్యారావుబహద్దరుగారు
పితృపురంమహారాజావారు, పరివర్తకాధికారములు.

శ్రీ శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

శ్రీ శ్రీ బాబ్బిలి మహారాజావారు.

ఉద్ఘాటకులు.

శ్రీ గాజు వేంకటాద్రి ఆచార్యారావుబహద్దరుగారు-ఉయ్యూరు జమిందారుగారు.

అధ్యక్షులు

సాహిత్యవికారద, కాశీభట్ట సుబ్బయ్యకాశ్రీగారు.

కార్యదర్శులు.

కేశాచారి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

విజయవారి వేంకన్నపంతులుగారు, ఎం. ఏ., (సహాయకోశాధ్యక్షులు.)

కార్యకర్తావళి పరిశోధకులు

శ్రీ వివాక్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తిగారు,
(కోశాధ్యక్షులు)

„ పిళ్ళారిశెట్టి చంకలమ్మరావునారాయణుగారు.

„ కోకా శివనాథకాశ్రీగారు.

„ కొమ్మిరెడ్డి శేకవరామమూర్తిగారు, బి. ఏ.

„ శిలపూర్తి లక్ష్మీనరసింహుగారు.

„ నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు, ఎం. ఏ.

„ విశ్వేశ్వరపు వేంకటరమణసుబ్బారావుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

„ ప్రతివాదిభయంకరం పార్థసారథిగారు, బి. ఏ., ఎల్. ఎల్. బి.

„ కుందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు, బి. ఏ.

„ శేకవరపు కామరాజుగారు.

„ వేడుల శ్రీరామచంద్రకీర్తిగారు ఎమ్. ఏ. (అవధు)

శ్రీ సూర్య రాయాంధ్ర నిఘంటువు.

చతుర్థ సంపుటము.

శ్రీ పితాపురముమహారాజానారి ధనసహాయముచే రచియింపబడుచున్న పెద్దనిఘంటువులోని రాయల్ సైజు 1000 పుటలుగల ప్రథమసంపుటమును, 955 పుటలుగల రెండవసంపుటమును, 980 పుటలుగల మూడవసంపుటమును, 975 పుటలుగల చతుర్థసంపుటమును, మొత్తములై విక్రయమునకు సిద్ధముగాచున్నవి. ఇందు ప్రథమసంపుటకు అగారము మొదలు, ఔకారము వఱకునుగల యచ్చు లాదియందుల సంస్కృతాంధ్రశబ్దములన్నియుగలవు. రెండవసంపుటకునక' మొదల 'జ' వఱకుగల శబ్దములును, తృతీయసంపుటకున 'చ' మొదలు 'ఛ' వఱకుగల శబ్దములును, చతుర్థసంపుటకున 'తె' మొదలు 'త్ర' వఱకుగల శబ్దములును గలవు. ఇదివఱకున్న నిఘంటువు అన్నిటికంటె సర్వవిధములను త్రవచున్నది ఈపుస్తకమును రచియించుటకు ముద్రచుటకు విశేషద్రవ్యమువట్టినది ధనవంతులకే గాక జనసామాన్యమునకునుగూడ అభ్యుదయము నుండవలయు ననుతలంపుతో నీక్రిందివెలలు నియంజబడినవి. ప్రథమసంపుటము సాదాక్రతి వెల రు 5 లు, మేలుక్రతి (Art Paper) రు 7 లు, ద్వితీయసంపుటము సాదాక్రతి రు 4 లు, మేలుక్రతి రు 5 లు, తృతీయసంపుటము సాదాక్రతి రు 4 లు, మేలుక్రతి రు 5 లు, చతుర్థసంపుటము సాదాక్రతి రు 4 లు, మేలుక్రతి రు 5 లు.

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కా కే నా డ.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్ ప్రచురించుచున్నది.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౩౦ { వ్యయ
పై త్రి-పాదపద్ధతులు } సంచిక ౧-౩

కా కే నా డ :

సరిష్ట. ప్రాచార్యులయమునకు బ్రహ్మచారియగుచున్నది.

చందా, పోస్టాఫీసులముఖానో సంవత్సరమునకు రూ 3-౦-౦.

1946-47.

విషయ సూచిక.

1. పాఠ్యసంపత్తర వ్యాఖ్యసంభ - శ్రీ జయపురాధీశ్వరుల
అధ్యక్ష భాషణము I-II
 2. భాషణి III
శ్రీ జయపురాధీశ్వరుల గారు.
 3. ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు - స్నాతకోపన్యాసము VI-VIII
శ్రీ జయపురాధీశ్వరుల గారు.
 4. కుమారసంభవవిమర్శము ౧-౧౩
విద్యాన్, నె. భక్తవత్సలముగారు వ్రాసినది.
 5. శివలీలావిలాసము - ద్వితీయాశ్వాసము 51-66
నిశ్చంక శామ్యనామాధ్యక్షుడు.
-

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

కాశీ నాథ.

రెండువెలల కొరవారి | వక ఆంధ్రపాఠశాల.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౨౦. { వ్యయ
చైత్ర-భాద్రపదములు } సంచిక ౧-౩

పార్థివ సంవత్సర వార్షికనభ.

ప్రతి సంవత్సరమున ఒకసారి ప్రచురించును.

మహాశయములాగా,

పండితమండితంబైన పీఠంబును నాకు కంటిల నొసంగి కంటిల
లకై తమకు నందనంబు లర్పించువాడను.

న భాధ్యక్షుడు మొదట బలుకు నేమనగా భాటింప నిక్కడ
నిలిచితిని. అంతేకాని, నూతన విషయముల నుడివిధమరిని సంతసంపం
జేయుటకు గాదు. తా మెఱుంగని విషయములు నేర్చు. శ్రుతి, స్మృతి,
పురాణేతిహాసాది సహితమని సాహిత్య శబ్దముకు నిర్వచనము. అది
పదమునలన శాస్త్రములును గ్రాహ్యములు. వినిన సిద్ధి తెనుచు
నాన సమగ్రసాహిత్యసమన్విత మనలేము గదా !

“బకలి” “బకలు” “బకరిత” మొదలగు పదములకును, సర్వ
మానకవులు వాడు క్రియాదులకును బెక్కు మానములు పరిదృశ్యములు.

ఒక శబ్ద మనేకరూపములను దాల్చుటకుఁ గారణము తత్ప్రయోగములు నియమరహితులగుటయే. పూర్వకేవులలోఁ గూడఁ గొందఱు నియమ రహితప్రయోగములను జేసినవాడు గలడు. నియమరహితప్రయో గములు గ్రాహ్యములు గానేరవు. తప్పు తప్పే; అది యొప్పు గాఁజూ లదు. నియమరహితరూపములు పెఱుఁగుటవలన భాస పెంటకుప్పగా మార్చుమె చేర్చుడును.

ఇప్పుడు వస్తునిచయము ప్రియముగా నున్నను, కవిగణము చౌ కగా నున్నది. లోహభినినుండి చాయలుగల లోహము నేఱునట్లు, నర్తమాన కవిగణమునుండి నిక్కమగు కవి నేఱవలసియుండును.

మాటాడుభాస నియమరహితమైనను హాని కలుగదు. గ్రం థస్థభావ చిరస్థాయి యగుచు వివిధదేశజుల పాత్రమగుటవలన నది నియమసహితమయి యుండవలెను.

అనువాదిత నవలా నాటకాదులందుఁ దప్ప రచిత నవలానాట కాదులందు సందర్భశుద్ధి సహితము మృగ్యమగుట శోచనీయము.

పుస్తకము పండిత సమాలోచితమగుట శ్రేయస్కరము. సమా లోచకుఁడు పండితుఁడుగాను, పక్షపాతరహితుఁడుగా నుండవలెను. కాని, నేటి సమాలోచకులలోఁ గొందఱు జ్ఞానహీనులనియో, య సూయాగ్రస్తులనియో యనక తప్పదు.

నా పెక్కు మాటలతోఁ గాలహరణము చేయను. నాయప్రియ సత్యవాక్యములు మన్నింపం బడునుగాక !

ధారుణీ.

ఈనెల వేరంగి దిగబడియందు శ్రీ పిఠుపాటి విశ్వేశ్వరశాస్త్రిగారు
“ధారుణీ” యన నొకముద్రము, దానినుండి పుట్టిన దగుటనలన భూమికి
ధారుణీరాక్షసులు వచ్చుచుండుననియు చెప్పినిగదా !

“ధారుణీ” అను పులియ నాగమున చూత్రోమే జలార్థము గలిగి
యున్నట్లు అదై నిఘంటువునందు గలదు. “ధారుణీ” యందు పుట్టినది
ధారుణీయనను. కాని ధారుణీ గానేను. కానిని నిఘంటువునందు
“ధారుణీ” అనక నహికమైనట్లు గలదు. అంతే అని నిఘంటువు నందును
ధారుణీరాక్షసుగాని ధారుణీరాక్షసుగాని నానదాదు. అట్టివేదమునం
దొకచోటచూత్రోమే ధారుణీరాక్షసుగానము గలదు. అది యే
యర్థమున నానబడియున్నను లోకస్వనహానార్హము.

కృష్టిలయోనియను శక్త్యాపదము నహిన్ని కంఠమునలన అని
మునందుబుట్టినది నహిన్నియనియే లోకస్వనహారము. కాని భూమియను
స్వనహారము పుట్రియందే కలదు.

శ్రీ

శ్రీ విశ్వేశ్వరదేవస్వామి.

ANDHRA UNIVERSITY
NINETEENTH CONVOCATION
6TH DECEMBER, 1945
ADDRESS BY THE PRO-CHANCELLOR

[Sree Sree Sree Maharajah Dr. Vikrama Deo Varma Garu,
Hon. D. Litt. (Andhra), Kala Prapurna]

శ్రీ:

హరిః ఓమ్.

ప్రపంచమునందలి ప్రజాస్వామిక ప్రభుత్వముల సంతరింపజేసి న్యక్తిస్వాతంత్ర్యమునకు స్వస్తిజెప్పి, కుల జాతి నల్ల వైషమ్యములను స్థిరపఱచి, ప్రపంచమున నియంతృత్వమనుసేగ నిరంకుశపాలనమును బాదుకొల్పుటకు బద్ధకింకణమయిన నాకాశ్రీభుత్వ మడుగంటివది. సకలజాతుల స్వేచ్ఛకును, ఎల్లవ్యక్తుల స్వాతంత్ర్యమునకును, నిబద్ధబుద్ధి యయిన మిత్రమండలియొక్క విజయపతాకలు లోకమునందంతట నెగురుచున్నవి. ఆ విజయపతాకల సాంద్రీచ్ఛాయలలో గుంటూరు పురమున నేడు మనమందఱమును సమావేశమయియున్నాము. పెను గాలి వీచి ప్రపంచమునఁ గల్గొలమును గల్పించిన ప్రచండమయిన తుపానువంటి యీ యుద్ధము శాంతించినతరువాత, నెవ్వరియాస్తులను వారు వెదకుకొని, కుదుటఁబడుటకుః బ్రయత్నించునట్లు, సకలజాతులు ను దమ తమ యుద్ధానంతర పునర్నిర్మాణకార్యక్రమమునకుఁ గడంగు చున్నారు. ఇట్టి యవస్థలో మన భారతజాతియును దన భావిభాగ్యోన్నతికయి యాశాపూరితస్వాంతముతో బాశ్చాత్యదిగంతమునకుఁ జూపులు. నిగిడించుచున్నది. స్వాతంత్ర్యభానుని యుదయకాంతులు భారతీయ హృదయాంతరాళములను వెలుంగొందజేయుచున్న నేడు, భావిశుభాత్మకతతో మనవారల యుల్లములు పల్లవించుచున్న యీ నాడు, యువకులు, ఆశాపూరితులు, ఉన్నతికాంక్షులు, అభివృద్ధి

కాములు, అతిశయితవిద్యావినయసంపన్నులు అయిన మీ జేజోయ్య పైముఖానాగోకనము పరికి సంశోషకరము కాకుండును.

వివిధ పట్టభాసులయిన పట్టభద్రులారా! మీకందఱకును మనః పూర్వకమయిన నా యాశీర్వాదము. పురుషార్థముల నేమఱకుండు, అత్యగౌరవమును గాపాడుకొనుచు, ఛర్మమార్గమును దప్పక, లోక క్షేమంకరమయిన నడతతో మీమిత్రానముల నలంకరించి లోక యాత్ర సడపుండు. లోకమున మంచినడవడి కెల్లను నరువడిమైననూత్ర మొక్కటియే గలదు: 'నీవు సుఖపడి యితరులను సుఖపెట్టెను' ఇంత సంక్షు నపదేశింపవలసినది వేఱు లేదు.

ఇప్పుడు మన కందఱకును సామానాధికరణ్యమును సంపాదించు హేతువయిన యీ విశ్వకళాపరిషత్తునకు, దిరిగి యొకసారి యుపాధ్యక్షులుగా నెన్నుకొనఁబడిన శ్రీయుతులు కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి గారిని, పరిషత్తుభ్యులను, ఈ సందర్భమున నేను మరల మరల సభిసం దించుచున్నాను. కష్టపుఁ దుపానులలోను, ఆందోళనవాత్యలయందును దారి తప్పనీయక, తిరుగఁబడకుండ నీపరిషన్నాకను నడపింపఁగలిగిన సుప్రసిద్ధకర్ణధారియైన మనరెడ్డిగారిపట్ల నాంధ్రలోకము కృతజ్ఞతను వెల్లడింపవలసి యున్నది. యుద్ధవాతానరణమున విశ్వకళాపరిషత్తునకుఁ జాల నిష్కల స్తుత్యుతిల్లినవి. మొదటిది స్థానభ్రంశము. రెండవది స్థలాంతరావాసము. సంకుచితప్రదేశమున అసంకుచితమయిన మేధతోఁ బరిషత్తుకార్యక్రమమును నడిపింపఁ గలిగిన సమస్థులు శ్రీ రెడ్డిగారు కావుననే వారు విజయులైరి. మరల నీవిశ్వకళాపరిషత్తునకు యథా పూర్వమయిన స్థితిని సంపాదించి, యితోధికమయిన వృద్ధిని, శ్రీ రెడ్డి గారు సంపాదించుఁ గలరని, నే నెఱుంగుదును. ఈవిశ్వకళాపరిషత్తునకు, ఏకోత్తరమయిన వృద్ధికలుగఁగలదని, నేను దృఢముగ నమ్ముచున్నాను. దీనికి గారణము: ఉపాధ్యక్షుల యక్షయసామర్థ్యమే యనక తప్పదు.

విశ్వకళాపరిషత్తు, కార్యకర్తమును బాగ్రంభించినప్పటి నుండియుఁ గాకుచ్చను సుమారు 14, 15 సంవత్సరములనుండి, ఆనర్కు విద్యావిధానమును, ఆచరణలోఁ జెట్టి పని సాగించుచున్నది. ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్తు ఆంధ్రుల కేమి చేసిన దని ప్రశ్నింపవచ్చును. ఆంధ్రుల భాగ్యదయమే దీనికర్తవ్యము. ఆంధ్రయువకులకు ఉన్నతవిద్య నిచ్చుటయే ముచ్చటి బీజమువిద్యకుఁ దగిన యనకాశము, అనకాశము నకుఁ దగిన యాదాయము, ఆదాయమునకుఁ దగిన యభ్యున్నతి. ఇది మొదల గాఁటిపని గాదు. ఈపరిషత్తే-దారములలో, పండితప్రకాండులు విద్యాబీజములను విద్యార్థుల బుద్ధియందు నాటి, పెంపొందింపఁ జేయు చున్నారు. ఆవిత్తనములు మొలకెత్తి, సస్యములయి, ఫలించి, దేశ దేశములలో, విలువగలిగి వెలయుచున్నవి. ఎమ్. ఏ. పరీక్ష యందుఁ గృతార్థత సంపాదించుట కింకాశమును సంపాదించుకొనుటయే శ్రేయోన్మేషము, జన్మమరణవ్రతము, అనుకొని భావించుకొనవలసిన యుపాయము. ఇంకొక యాంధ్రయువకులకు నేడు, ఎమ్. ఏ., పి. హెచ్. డి., డి. యస్. సి. మొదలయిన వివిధపట్టములు తంగెటిజుంటివలె నున్న ననుటలో వింతలేదు. దీనికి నిదానము విశ్వకళాపరిషత్తు. ఈ దివ్యవిద్యాసంపన్నులయిన యువకులు పూర్వపశ్చిమ సముద్రములకు నడుమ గాసేతుహిమాచలంబయిన భారతావనిని భిన్నభిన్న స్థలములలో నున్నతస్థానములలో నున్నవారనుట కీ పరిషత్తే హేతువు. బాంబాయి పత్తనమునందలి వర్తకసంస్థలలోను, పూనాలోని ప్రభుత్వ యంత్రాగారములలోను, బెంగళూరిలోని పరిశోధనాలయములయందును, ఢిల్లీయందలి ప్రభుత్వస్థానమునను, నేఁ డాంధ్రయువకుల హస్తచాలనకు, మేధావిధానమునకు, గొంచెమో గొప్పయో అవకాశము కలిగియున్నది. ఇది యెంతయు ముదావహము. ఇంతియకాదు. ఇది బీజరూపమయిన విద్యా వ్యాప్తిమాత్రమే.

పరిషత్కార్య స్థానమునఁ బ్రయోగశాలలలో, ఉపన్యాస వేదికలపయి, గ్రంథాలయమునందలి గదులలో జరుగు నిరంతర జ్ఞానాభివృద్ధి. పరిశోధనరూపమునఁ బండితప్రకాండులవలన జరుపఁబడుచునే యున్నది. అనేక శాఖ లభివృద్ధి నొందుచున్నవి. మచ్చునకు మాత్రమొనగదానిని బేరొంగును. మహాగర్వంతైన బయపురాధీశ్వరుని పేర శ్రీరామచంద్రదేవ నామూరిత మయిన యాచార్యపదవిని, అది యున్న శాఖను బరిశీలింపఁ దొనరి. ఆత్మల్పారంభమున మొదలిడిన పదార్థవిజ్ఞానశాస్త్రశాఖ నేడు విశ్వకావరిషత్తునకు గర్వహేతువయినది. పరిశ్రమయందును, పరిశోధనయందును, భవ్యవిజ్ఞాన బోధనయందును, సస్య విజ్ఞాన సాధనయందును నద్వితీయమయి యున్నది. భారతదేశమునకుఁ బ్రకృతిశాస్త్రసంబంధమయిన 'నోబిలు బహుమానము' అను జాహ్నువిని దీసికొనిరాఁగలిగిన చంద్రశేఖర రామనుజమహాశయునిచే "గురువును మించిన శిష్యుఁడు" అని పేరొనఁబడిన భగవంతము పంతులుచే నిర్వహింపఁబడుచున్న దీనంధ్ర. పదార్థవిజ్ఞాన శాఖ గూర్చుత్వమునకు యథార్థహేతువు రామచంద్ర దేవ నామాంకి తాచార్యునిదనియని యానందించు చున్నాను.

ఈ శాఖ కేమాత్రమును దగ్గిసోవని యితర శాఖలను గూడ నేను బేరొనఁగలను. నూతన పదార్థ విభజనము సేయుచున్న రసాయనశాస్త్రశాఖ, భూగర్భస్వరూప విజ్ఞానమును వెలిపుచ్చుచున్న భూగర్భశాస్త్రశాఖయుఁ జక్కఁగ నుని చేయుచునే యున్నవి. ప్రకృతి శాస్త్రముల యందలి ప్రయోగములవం నానిని నెఱవకగోయినను ఆలోచనాప్రయోగమాత్రమును జేయుచున్నవి. అయినను అర్థశాస్త్ర గణితశాస్త్ర వేదాంతశాస్త్ర వాణిజ్యశాస్త్ర భాషా శాస్త్రాదిశాఖలన్నియును ఉత్తరధికారుల సామర్థ్యమున నియత చ్యాపారములను బ్రాభ్యుత్తముగ నిర్వహించుచునే యున్నవి. న్యాయ శాస్త్రమును బోధించు కళాశాల స్థాపింపఁ బడుటవలన నొకలోటు

దీక్షింపి. వ్యవసాయశాస్త్ర కళాశాలాస్థాపనమునలనఁ కృషిజ్ఞానాభివృద్ధికే మార్గ మేర్పడినది. అచిరకాలములో నేర్పడనున్న ఇంజనీరింగు కళాశాలవలన కార్మికజ్ఞానాభివృద్ధియుఁ గాఁగలదు. ఇది యంతయును ఆంధ్రీయునకుల యదృష్ట మనక తప్పదు.

మీ యుపాధ్యక్షులు శ్రీ రెడ్డిగారు నేడు ప్రతిసంవత్సరలక్ష సంఖ్యాకమైనద్రవ్యమును బ్రభుత్వమునుండి యదనముగ సంపాదించుకొని వచ్చియున్నారు. దీనివలన నిందలి యాచార్యుల కెల్లరికును దుష్టియుఁ గళా పరిషత్తునకుఁ బుష్టియుఁ గలుగుఁగావుత మని యాశీర్వదించుచున్నాను. ఇంకను ద్రవ్యము గావలయును.

శ్రీ తుమ్మలపల్లి శ్రీ హరినారాయణగారు ఆన్నపాన వస్త్రదానములకంటె శ్రేష్ఠతరమగు విద్యాదానముకొఱకు బసంగిన ఏబడి వేల రూప్యములను గూర్చి వారిని బ్రశంసించుచు ఆంధ్రదేశములోని ధనవంతులు వారిమార్గము ననుసరింపవలయునని కోరుచున్నాను.

మీ కెల్లరికును శుభముగూ గాత.

కుమారసంభవ విమర్శము.

విద్వాన్. నె. భక్తవత్సలము, బి. ౬.

(అనువృత్తము.)

మన్మథోద్యోగము భగ్నమై యతనినే బలిగొనినది. దేవతల మరుపాయ మిట్లు విధల మగుడు, ఈశుని యాశత వారి చిత్తమున నాటుకొనెను. వేటుపాయముల కాయన వశుడు కాఁడని నిశ్చయించు కొని వారు “రాక్షసులవలననుండి మమ్ముఁగావుము, నైరిసంహార కుని చమూపతిని బ్రసాదింపుము. అందులకై పరిణయ మంగీకరింపు” మని మొఱపెట్టుకొనుచు నీశ్వరుని శరణువేడిరి. [VI—27]. ఆర్త త్రాణపరాయణుఁడును భక్తవరదుఁడు నగు పరమేశుఁడు లోకక్షేమార్థము పరిణయమున కియ్యకొనెను. పార్వతీయుఁ దపముచే శివుని మెప్పించి ప్రసన్నుడైన యాదేవుని తన ప్రయోజనమును దేవతల ప్రయోజనము నగు పరిణయమున కియ్యకొలిపెను. పరిణయము జరిగెను. దేవతల యీప్సిత మీడేతెను.

111

ఇచ్చట నానుషంగికముగ నొక విశేషము నరయఁదగును. గ్రొత్త పోకడల యందలి యభిమానముచే నందుమెలఁగువా రటుండ, ఒకరి ననుకరించినఁ దమతక్కువఁదనము బయల్పడు నేమో యను సంకోచముచేఁ గ్రొత్తపోకడలనే యభిమానించు కవులు గలరు. అనుకర్తలును పలువురు గలరుకదా ! కాని యనుకరణములు అనుకార్యములకన్న నించుకైన న్యూనములుగ నుండుటయే యందఱ యనుభవము. అనుకార్యముల మించు ననుకరణము లరుదు. కాళిదాసుని యనుకరణములు మాత్ర మిట్టివేయనుట జగత్ ప్రసిద్ధము. ఇతరులు చెప్పిన విషయములనే చెప్పునెడ వారి కందని సూక్ష్మవిశేషములను గొన్నిం

టిని తన వాక్యముల నతిచమత్కారముతో ధ్వనింపజేయుట కాళిదాసునకుఁ గర మలవడిన మార్గము. కుమారసంభవకావ్యమును దాని మూలంబులగు శివాగ్ని లింగాది పురాణములతోఁ బోల్చుచు శ్రీమదాది కళాప్రపూర్ణులు వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులవారు (కీర్తిశేషులు) ఇట్లానతిచ్చిరి :—“అడవిలోని పుష్పరసమునకును గిన్నెలోని తేనెకును, గనిలోని బంగారమునకును, బైడి తొడవునకును, తోఁటలోని చెఱకునకును, జేతిలోని కలకండకును ఎట్టిభేదమో అట్టి భేదమే శైవాదిపురాణములకును కుమారసంభవ ప్రబంధమునకును గలదు.” అని. అట్లే ప్రభవ పుష్ప విభ వాషాఢ భారతులలో మాయన్నగారు (శ్రీ. నే. రామదాసుగారు) మేఘసందేశ కావ్యవిమర్శనమున “జలధర సమయే మానసం యాన్తి హంసాః” అను కవిసమయ నిర్వాహప్రకారములఁ జెప్పుచు ‘ఈమేఘాగమహంసాపగమ యాగ పద్యముం గూర్చిన కవనమున సులువుగాఁదోచు శాత్రవసమర్థకమైన కల్పనకు ఉదాహరణము లెన్నియేని యున్నను... కాళిదాసు సర్వే తరకవివిలక్షణముగా మేఘహంసమైత్రిం గల్పించె”నని. ఇంక నట్టివిశేషములఁ గొన్నింటిని దెలిపిరి. ఈవిషయమునే యనుకరించుచు నైషధ శ్రీహర్ష శ్రీనాథులు శిబికాధరులు దమయంతిని వాసుకికడకుఁ జేర్చుటను మేఘములు హంసలనుమానససరస్సునకుఁ జేర్చుటతోఁ బోల్చిరట. కుమారసంభవమునను నట్టి విశేషముల రెండింటి నరయుదము:—

(i) ఇంద్రుడు కొండల తెక్కలను ప్రక్కలించుటయు మైనాకుఁడు మాత్రము సముద్రముఁ జొచ్చి తప్పించుకొనుటయు—పురాణ ప్రసిద్ధమును ఇతిహాసప్రసిద్ధమును జగత్ ప్రసిద్ధము నగు కథ. ఇందు సులువుగాఁ దోచునది సముద్రుని యాశ్రితత్రాణతత్పరతయే. అట్లే మహాభారత ప్రణేత సముద్రుని “వజ్రపాతన సంత్రస్తమైనాక స్యాభయ

ప్రదమ్" అని పొగడినాడు. భర్తృహరియు మైనాకునే తెగడి
నాడు:—

వరం ప్రాణోచ్ఛేద సుమదమఘవన్తు కక్కులిశ
ప్రహారై రుద్ధచ్ఛద్భమశదహనోద్ధారగురుభిః!
తుషారాద్రే స్ఫూనోరహహ పితరి క్లేశవివశే
నచాసౌ సంపాతః పయసి పయసాం పత్సుగుచితః.

I iii 29.

కాని కాళిదాసుని మైనాకవర్ణనముం గనుడు :—

అనూత సా నాగవధూపభోగ్యం
మైనాక మంభోనిధిబద్ధసఖ్యమ్
క్రుద్ధేఽపి పక్షచ్ఛిది వృత్రశత్రా
వవేదనాజ్ఞం కులిశక్షతానామ్.

1—20.

నాగవధూపభోగ్యం డనుటచే మైనాకుని సౌభాగ్యము
అంభోనిధి బద్ధసఖ్యం డనుటచే నతని మిత్రబలసంపదయు సూచిత
ములు. శరణాగమనమును మఱగు పఱచి మిత్రబలసంపన్నతారూప
మగు మైనాకోత్కర్షయే ధ్వనించునట్లు చెప్పిన నేర్పు అనన్యదృ
శము. అంతటి మిత్రబలసంపన్నుడగుటచేతనే ఇంద్రునంతటివాడు
కనలి పిడుగునే విసరినను, దానిదెబ్బ యితనిం దాకదు. మఱి మిత్రబ
లము కలిమి ఉత్కర్షయే యయినను మిత్రునివలనఁ గదా దెబ్బ తప్పిన
దనుట యుత్కర్షం దగ్గింపదాయన్న, తగ్గింపదు. రత్నమునకు విలువ
కాన్తి వలననే యయినను రత్నమును వేటుగఁ గొని విగుణ మని గర్హిం
తురా?

స్వయా దీప్త్యా రత్నం భవదపి మహార్ఘ్యం న విగుణం
నకుంతస్వాతత్వం భవతి చ నచాన్యహితగుణమ్.

(ii) అట్లే కామోద్యోగమునకుం గూడ కాళిదా సోక విలక్షణతం గూర్చి యతని శీలము నాదర్శముగఁ జెసెను.

కాముఁడు విష్ణుదేవుని మానసపుత్రుఁ డని కొన్ని పురాణములును లక్ష్మీదేవికే పుట్టిన కుమారుఁడని మఱికొన్ని పురాణములును జెప్పుచున్నవి. ఇతఁడు ప్రేమరసాధిదేవత. ఇతని ధ్వజమందలి జలచరము మీనమని కొందఱును మకరమని కొందఱును జెప్పుదురు, కావున మీనకేతనుఁ డనియు మకరధ్వజుఁ డనియుఁ గూడ నితనికి బేరు లయ్యెను. ఇతనికి ధనువు చెఱకుగడయని కాని పువ్వులనికాని చెప్పట కలదు, కాన నితఁడు ఇత్సుచావుఁ డనియుఁ బుష్పధన్వఁడనియుఁ బేరొకఁబడుచున్నాఁడు. బాణములును బుష్పములే యగుటచేఁ గుసుమసాయకుఁడనియు నవియు నై దగుటచేఁ బంచబాణుఁడు విషమాస్త్రుఁ డననియు నితని కభిధానంబులు గల్గెను. ఇతని బాణము లై దింటికిని అరవిందాశోకచూతనవమల్లికా నీలోత్పలములనియు మోహనోన్మాదన సంతాపనశోషణ నిశ్చేష్టాకరణములనియుఁ బేర్లు. లోకప్రవృత్తికై ప్రాణులకు విషయవాంఛను ప్రేమను ఉత్పాదించి మిథునముల కాకర్షణము నొనగూర్చుట యితనివిధి. అట్టి యాకర్షణము లోకప్రవృత్తికావశ్యక మగుట లోకప్రవృత్తి యితనిపై నాధారపడి యున్నదనియు నితఁడు లోకమునకై పాటుపడు నిందారాగ్ని రాయ్యాదులవంటివాఁడనియు వారిలోనొకఁడనియు నేర్పడుచున్నది. లోకప్రవృత్తికి వలసిన మోహమును బ్రాణులకుఁ గల్గించువాడై యొక్కొక్కతఱి నామోహము న్ధానమునను గల్గింప వలసినవాఁ డగుచుండును. అస్థానోత్పన్న మయ్య నామోహము లోకప్రవృత్తికి నుపకరించుచునే అస్థానోత్పన్న మగుటచే నుత్పాదనుఁడగు మన్మథునికి దుఃఖములు గల్గించుచుండును. స్వార్థనిఃస్పృహఁడును లోకారాధన శీలుఁడునై యతఁ డట్టి దుఃఖములనుభవించుచుండును. బ్రహ్మదేవున కతని కూతురగు సరస్వతివై వలపుఁగొలుపుట యిందుల కుదాహరణము. అందులకై బ్రహ్మకిని

కాముని శిష్యునిగాఁడు కాలకలహుని కంటి మంటలనలంగుమని. మద
నుని కపాయము మూడిన జంతుస్పృహ నినిచిపోవునని తలంచి ధర్మ
డను ప్రజాపతి యాచింపఁగా నలువ యీశీఱున శాపావసాన మొసఁ
గెను. “ఈర్ష్యుం డెప్పుడు పార్వతీశంభుచే వశ్యుఁడై యామెం
డేపట్టి యానందంబునం బొందునో అప్పుడు నుననురికి మరల నతని
దేహము నొసంగు”నని. [IV 40—44]. దేవతలు బ్రహ్మాపదిష్టులై
యీశుఁడు పార్వతిని బాహుచుగొనెట్లు చేయును మన్మథుంబాన్నిది.
మహేశ్వరుఁడు దేనికిని లోబడనివాఁడును ఇన్నిటిని లోబడుచుకొను
వాఁడును నగుటచు బ్రహ్మయు దేవతలు మఱచినను, మన్మథుఁ డేని
తనకు వినాశము గల్గునని యూహించుకొన లేకపోయినాఁడాయన్న
బ్రహ్మశాపబలముచే నూహించుకొనలేఁపోయెను చెప్పఁదగియు
న్నను కాలిదా సట్లు చెప్పక, ఊహించుకొనియుఁ దనశరీరము నశించి
నను. నశించును గాక యను నిశ్చయముతోనే యతఁడు కడంగినట్లు
చెప్పినాఁడు. ఇందువలన నతని శీలము కరము ప్రశంసనీయ మగుచు
న్నది! ఇంద్రుఁడు తనకు ప్రభువగుట నతని యాజ్ఞాసాధ్యమగునా
కాదా యని యోచింపక సాధ్యమేని సాధించుటయో అసాధ్యమేని
తానే దానికి బలియగుటయో భృత్యధర్మమని నిశ్చయించి, ప్రాణవ్య
యమానకు నైతమొడికట్టిన మన్మథుని నడవడిని, తాము శ్రమలకోర్చి
పరార్థముల సాధింపఁ బాటువడు నెల్లనత్పురుషుల నడవడి నెట్లో
యూర్లు, పొగడక తప్పదు. కావుననే యీశ్వరుఁడును తోలుతఁ దన యీ
శతం బ్రతిష్ఠించుకొనుటకై మరుని గాల్చి నూల్చినను, పార్వతిని బరి
ణయమైన యనంతరము మదనునికి మరల నతని దేహమిచ్చెను. దేవ
తలును దేవుని శరణు వొచ్చి తమమనోరథము నీడేర్చుకొనుటయే కాక
తమకై తన్నర్పించుకొనిన మరుని యెడఁ గృతజ్ఞులై హరునికిం బ్రణా
మిల్లి శాపావసానమున లబ్ధశరీరుండగు పంచశరుని సేవ నంగీకరింపు

మని ప్రకటించి. ఆ భగవంతుడు నట్లు చెప్పి కరించుటయేగాక యటు పైని దశమోద్యమము మినకేతనుని సాయకవ్యాపారము బహుశుట కలుగనిండు. [VII 92-92]

IV

ఏడుసర్గల చిన్న కావ్యమున నొక్కసర్గను బూర్తిగా రతివిలాప మునకుం గాళిదాసు వినియోగించినాఁ డన్న నతఁడు దానికిం గూర్చిన ప్రశ్నామూఖ్యమును వేటుగ వర్ణింప నేల ? అది నను దిక్ ప్రదర్శనముగఁ గొంత :-

1. ఒక కావ్యమందలి సన్నివేశములకు సమాంతరములను బ్రత్యంతరములను నితర కావ్యములలో నొనగూర్చుట కాళిదాసునికిఁ బ్రీయమును, అలవడినదియు. రఘువంశసప్తమసర్గలోని యజుఁడు విదర్భం బ్రవేశించు ఘట్టమును, ఇందలి సప్తమసర్గలో శివుఁడు ఓషధి ప్రస్థమును బ్రవేశించు ఘట్టమును సమాంతరములు. ఇందలి రతివిలాప మందలి యజులలాపము నొండొంటికిఁ బ్రత్యంతరములు. అది యాలిపై మగనిగోడు. ఇది మగనిపై యాలిజాలి. 2. కామదహనకథయొక్క నీతిని బహుళమునకుఁ జూపితియెలావ ప్రయోజనములలో మొదటిదిగాఁ కన్యద్విప్తమని తోచెడిది. లోకమునకుం దారకాసురుని బాధను మాన్పఁ గోరిన సురలు అందులకుం బరమేశ్వరుని శరణు వొచ్చుట యను సదుపాయమును మాని యాదేవుని కామబాణములచే లోబఱచుకొన యత్నించు దురుపాయమును పన్నుటచే తొలికన్య మట్లుండఁగా లోకము నకు మన్మథుఁడు లేకపోవుటయనుపెనునప్తముకూడఁ గల్గినది. 3. ఈ కథనే చెప్పుచు రామాయణమున వాల్మీకి మన్మథుని దుర్మతి యనెను. అట్లు కాక కాళిదాసు మన్మథుని ప్రభావరాధనశీలునిగా పరార్థము తన్ను వింకొన్న మహోదారునిగా భావించినాఁడు. మన్మథుని యట్టి యదాత్తత వ్యక్తపఱచుట 'రతివిలాప' ప్రయోజనములలో రెండవది. సూర్యచంద్రాన్ని వాయువులపై నంతో అంతకన్న

నెత్తుడుగనే ముగ్ధునిపై నీటిప్రవృత్తి యాధారపడి యుండుటచే
 చట్టి నాముని దహనమువలన భోగమునగు వాట్లైన నవ్వుమురు తత్పరి
 నానావశ్యకము, పరిహారప్రకారమును గాళినా నీ 'రతినిలాపము'న
 చెలికనాడు. ఈశ్వరుం డ్లె చూచును మగుడు ముగ్ధుం గలిసెనని
 చెప్పి యంతటితోనాగక 'రతినిలాపము'ను కరుణతమముగ వర్ణించు
 నుచే నింతటికిని హేతుస్థూతనుగు నీశ్వరుని నిగ్రహానై మోక్షుడుదేటి
 కావ్యమున నాయకోత్కర్ష నినుమడింపఁజేయుట చక్కఁబ్రయోజన
 ములలో మూడవది. 5. మేనకానువంశిలయు పార్వతీపర మిశ్వ
 రులయుఁ బ్రేమలకు పరభాగోత్కర్షమునార్ప రతీమన్మథులప్రేమయు
 వలసియున్నంగన దానిని వ్యక్తముచేయుట 'రతినిలాప' ప్రయోజన
 ములలో నొకవది.

V

ఇకఁ బ్రసక్త మేమనఁగా గాళిదాసు ముష్టిధములుగఁ బ్రేమ-
 చిర ప్రేమ :- 1. అందు మొదటి తెలుగు ప్రేమనిని ఇంద్రియసుఖా
 భిలాష యని వేర్కొనఁ దగును. [Sensuous love; passion.]
 దీనినే కానుమనియు భోగలోలుపత్వమనియుఁ బెప్పుట కలదు. నిశ్చ
 న్యాప్తమైయుండు ప్రేమ యిట్టిదే. సర్వప్రాణులును సామాన్యముగ
 దీరికే వస్తులై యుండురు. ఇది స్వభావతః తుచ్ఛమనియు తుణభంగు
 రసుఖవిషయిక మనియు నిట్టి యాకామము నణంచుకొనుట వివేకుల
 కర్తవ్యమనియు నార్యధర్మము ఉన్ఘోషించుచున్నది. ఈప్రేమను గాళి
 దాసు ఋతుసంహార మేఘసందేశ కావ్యముల యందును మాళవికా
 గ్నిరాత్రవిక్రమోర్వశీయ నాటకములందును వర్ణించియున్నాడు.
 కుమారసంభవకావ్యమునఁ గూడ నీప్రేమను రతీమదనులయందు వర్ణిం
 చినాడు. రతీదేవిని భర్తృమరణమునకై వగచిన దెల్ల తద్ధేతుకమై
 వాట్లైన భోగనిచ్చేదమువలననే యని యామె విలాపాలాపముల

స్పష్టము. 2. కాళిదాసు వర్ణించిన రెండవరకపు ప్రేమను గృహస్థ ధర్మమని పేర్కొనఁ దగును. [The house-holders' 'love, dutiful love.] ఇది గృహస్థుఁడు తప్పక వహింపవలసిన యుదార భావమే కాని తుచ్ఛము కాదు. అపత్నీకునకును అపుత్రకునకును మానవత్వపూరితేదని హిందూధర్మము. కావున మానవత్వపూరితై పత్నీపుత్రులతోడి దగు కౌటుంబికజీవనము విధింపఁబడిన దగుచున్నది. ఒక్కొక్కకుటుంబములోనివారు అన్యోన్యమరాగబద్ధులై యుంట భగవత్కుటుంబమగు నీవిశ్వములోని మన మెల్లరమును నట్లుంటకు మార్గదర్శకమై యున్నది. ఈయాంగ్లాభియుక్త వచనములం గనుఁడు : The life of the householder was religiously enjoined on every Aryan in the olden days. He learnt a necessary lesson in life by marrying and having children. Man meant man+wife+child. Matrimonial life adds sense of responsibility that raises man's moral level. Man as soon as he is wedded breaks the spell of isolation and begins to think more of his better half and his children than of his own comforts in life. It is in family life where he has to deny himself in ever so many ways that he learns the first lessons of unselfishness. Surely family life is the nursing ground for such loudable aspects of one's moral nature as regard for others, self-denial, self-sacrifice, unselfish devotion to the deserving one. Everyman is enjoined gradually to try to expand his love of wife and children into the love of his neighbours, city, country, nation and universe. prof. Mukherji says that the saints of India realized the Universal Soul through love and devotion. Swami Viveka nanda :

Who loves all beings without distinction
He indeed is worshipping best his God. "

AWAKENED INDIA, January, 1914.

ఇట్టి యీగృహస్థులప్రేమను కాళిదాసు రఘువంశమహాకావ్యమునను అభిజ్ఞానశాకుంతలనాటకమునను వర్ణించియున్నాడు. కుమారసంభవమున సీప్రేమను మేనకాహిమవంతులయందు వర్ణించినాడు. రఘువంశమున దిలీపమహారాజును ఇంద్రియాధిములయందుఁ దగులుకొనని వానినిగను వంశావిచ్ఛేదమాత్రాపేక్షిగను గవి వర్ణించినాడు. పెండ్లి యొడుల కనుప్రశ్నకు రఘువంశరాజుల పక్షమునఁ గవి చెప్పిన బదులు 'ప్రజాయై' 'సంతానముకొఱకే' అని. అదే ప్రశ్నకు మేనకాహిమవంతులవిషయమునఁ గాళిదా సిచ్చినజవాబు 'కులస్వస్థితయే' 'వంశప్రతివృత్తికొఱకు' అని. శాకుంతలమునను దువ్యంతుఁడు అడలినది సంతానవిచ్ఛేదమునకు, అలరినది సంతానప్రాప్తికిని.

౩, కాళిదాసుని మూఁడవవిధంపుఁ బ్రేమను ఐకాత్మ్యమని యేని ఆత్మల యైక్యమనియేని చెప్ప నొప్పును. [Union of Souls: Spiritual Love: Divine Love.] ఇట్టిప్రేమ యపూర్వము, అనన్యదృశము, అలోకసామాన్యము, ఉదాత్తతమము, ఆదిమదంఘతీ స్థితము. ఇందుం గూర్చి కీ. శే. డా. హరప్రసాదశాస్త్రిలవా రిట్లు ప్రశంసించిరి - In the depiction of Parvati's Love for Siva in the Kumara, Kalidasa reaches the highest height that love can reach in human conception. Love is here an absolutely divine sentiment and no passion. Parvati wants to be united to Siva, not a union of the flesh but a union of the spirit. Such an idea of lofty spiritual love is unknown in the literature of any country.

Vol. 9, INDIAN HISTORICAL QUARTERLY,

కావుననే ఈశ్వరుని బతిగాఁ గాంక్షించుచుండిన పార్వతి కామమును వదలినట్టి దని చెప్పుట పొసఁగినది. పార్వతీప్రేమయొక్క యట్టి యత్యుత్తమ స్వప్రపంచతకే కాళిదాసు మన్మథుని బలియిచ్చి తపస్సును

సాధనముగా నిబంధించినది. మన్మథుడు తాకికప్రేమరసాధిదేవత. అతడు దేనికిం బనివడఁడో యట్టిప్రేమ యతాకిక మనియు నతితాకిక మనియు నెఱుంగనగును. మన్మథుని యద్యమము విఫల మగుటయే కాక, యతఁడే దానికి బలి యగుటచే నతఁడు చెనకఁబూనుకొనిన మహేశుని జితేంద్రియతయు నిగ్రహమహిమయు స్పష్టమగుచున్నవి. మన్మథునికి జొరరాని యాదేవునిచిత్తమున మొలకెత్తు ననురాగము పవిత్రతమమైన దని యేర్పడుచున్నది. తపస్సును సాధనముగాఁ జెప్పుటచేఁ బూర్వతి సంపాదించుకొనిన యనురాగము యత్నాంతరాలభ్యమనియు, సౌందర్యాదిగుణసాపేక్షము కాదనియు, నన్యదురాప మనియు నేర్పడినది ఈశుని దాస్యమే తనకు ధారకముగాఁ గల్గి తపించుచుండిన పార్వతికి నిశునిపైఁ బ్రాభవమును, ఈమె యెడ నిశునికి దాస్యముం దుదకు సిద్ధించినవి.

అద్యప్రభృత్యవనతాజ్ఞి తవాస్మిదాసః

క్రీతస్తపాభి రితి వాదిని చంద్రమాళా

ఆహ్వాన సా నియమజంక్లమ ముత్పన్నర్జ

క్లేశః ఫలన హి పునర్నవతాం విధతే

V—86.

ఈశతాదాస్యముల నిట్లు విషయస్తములఁ గావించినట్టి గరిమ యాప్రణయమునకుఁ గల్గినది యది ఘోరమహాదృశతతపఃఫలమగుటచేత.

VI

ఈశ్వరుఁ డిట్లు పార్వతికిఁ దన్నర్పించుకొనుటకు ముందామెం బరిశీలించినతెఱంగు రోమహర్షణము. 1. ఆమె ప్రేమచేత శివుని యర్థదేహమును హరించుననియు సవతులులేనిదై యాయనకు ఏకభార్యగాఁ గ్రాలుచుండు ననియు నారదునాదేశము. దేవముని యట్లానతిచ్చియున్నందువలనను, మంత్రసంస్కృతమైన యాహుతిని బొందుటకు అగ్ని తప్ప కడమతేజఃపదార్థములు తగనట్లే పార్వతిని జేవట్టుటకుఁ బరమ శివుడు దక్క మఱియేవేల్పును తగనందువలనను, హిమవంతుఁడు

తనయకు నిండువయసు వచ్చినను మఱియొకని కీదలంపక యూరకుండెను. పార్వతికి నయసు మీఱుచున్నను బరమశివుఁడు వివాహము బ్రస్తావింపకే యుండెను. అట్లుండుట పార్వతీపర్వతుల యోరిమిం బరిశీలించుటకే. 2. వేడికోలు వ్యర్థమగునేమో యను జంకుచేత నద్రాక్షిణి వేడక యూరకుండఁగా నీశ్వరుఁడే తపస్సునకై హిమవత్సానువుండెను. ఎగుటివారిని వివాహము బ్రస్తావింపనీయని తపోవ్రతమై యట్లు పజ్జవేయుండుట వారి పక్షిక్షార్థమే. 3. అంతట నీశ్వరశుశ్రూషార్థము హిమవంతుఁడు నియమవతిని పార్వతిని జయావిజయలను నిరువురు సఖులు తోడుగా నియమించెను. తనసౌందర్యమునకును ఆస్థలితనిత్యకైంకర్యమునకును ఈశుండు వశుఁడగునని పార్వతి యెంచెను. కాని యామె తను సేవించుచుండుటకు ఒప్పుకొనియు శివుఁడామె తలంచినట్లు వటుండు గాక ధీరుఁడే యైయుండెను. ఆమె వ్రతక్షణము నిట్లు తాత్కాలికముగ భంగపెట్టుటయు నొక పరీక్షయే. 4. ఈ లోకగా దేవతలు పరమేశ్వరుని బెండిలి కియ్యకొలుపఁ గోరి యద్దేవుని మన్మథబాణములకు గుఱిసేయఁ దివిరిరి. ఈమరుపాయఫలితముగా మరుండు భస్మావశేషుఁడగుటయేకాక తపఃవ్రతకూలలగు స్త్రీల చెంతనుండరాదని ఈశ్వరుఁడంతర్ధానమొందెను ఇట్లు దేవతలు నమ్ముకొని యుండిన స్మరబాణములను పార్వతి యాధారపడి యుండిన నిజసౌందర్యమును రెంటిని వ్యర్థపఱచి పరమశివుఁ డింకను పార్వతి యేమి సేయునోయని పరిశీలించెను. 5 పార్వతి శివుని చిత్తము కఠిన మనుకొనక తన రూపమునే నిందించుకొని యీశ్వరుండు తపోలభ్యుండే యని తీర్మానించుకొని పితృనుజ్ఞతయై తపమునకుఁ బూనుకొనఁగా ఈశ్వరుఁడొకపాటి తపమునకుఁ దత్కాంతి తం బూనఁగూర్చక యామె యేమి సేయునో పరిశీలంపఁ గోరెను. 6 అంత నామె శరీరసౌకుమార్యమును గణింపక తోయాగ్నిమధ్యవాస వ్రతాదిన నాథమగు కఠోరతప మారంభించెను. తమంతటఁ దాము రాలిన తరువర్ణముల నాహారముగాఁ

గొని జీవించుచుఁ దపించుట మునివృత్తికిఁ బరాకాష్ఠగా గణింపఁబడుచుండెను. తపః కాలమునఁ బర్ణభక్షణము సైతము మాని యామె యపర్ణయను సార్థకనామము గడించెను. ఇంతటితోనేని ఈశ్వరుఁడు యథాస్వరూప మగపడక కుహనావటురూపమునఁ బొడనూపి పార్వతియెనుట శివుని కర మపకర్షించెను 7. ఆవటుదుర్వాదమునకుఁ బార్వతి పరమార్థభూతమగుసమాధానముం జెప్పి నిజేశ్వరప్రావణ్యమును జక్కఁగా ప్రకాశపఱచి, వాని యభినివేశమునకుఁ గినిసియు నిందింపక తొలంగి మూర్ఛ లసమాధేయు లను వివేకమును నిజక్షమాతిశయమును జూపెను. 8. ఇట్లు పరీక్షించి పరీక్షించి పరీక్షలలో మెఱుఁగులుతేజిన యమేయప్రభావశాలినికి “నేటినుండి నేను నీదాసుఁడ” నని యీశుండుదన్నర్పించుకొంటయు నొకపరీక్షయే యాయెను. ఎట్లన వెంటనే తదంకము నధిష్ఠింపక జగజ్జనని పితృదత్తయయ్యే పరమేశ్వరుం బడయునదై యాస్వామి నందుల కియ్య కొలిపి అతనిని ప్రీతునిం గావించి, పితృదత్తయే యాయనం జెందెను.

V11

ఈ కావ్యమున నాయికానాయకులు పార్వతీపరమేశ్వరులు జగజ్జనని జనకులు. పరాత్పరులగు వారియంతటి యదాత్తు లొరులెట్లగుదురు ? ఇకఁను వారి కన్న నుదాత్తులగు నాయికానాయకులు ఏ వాఙ్మయముం దుందురు ? కాళిదాసు వర్ణించి నట్టివి పార్వతీదేవి యొక్క కల్యాణగుణగణౌఘ మహార్ణవ శీకరపరమాణువులు కొన్ని —

1 అభిజాత్యము: హిరణ్యగర్భుని ప్రసిద్ధాస్వయమునఁ బర్వతచక్రవర్తికిని పితరుల మానసిక పుత్రికి మహర్షులకు సైతము మానసియకు మేఁకకును జన్మించినది; కడలి చెలికాఁడును పిడుగువలనసైతము వెఱపు లేని వాఁడు నగు మైనాకుని చెలియలు. 2 పరత్వము: పూర్వదేహమును యోగముచే విడిచి పునర్జన్మమునకు మేనకను జేరినది. కావున స్వాధీనములగు జన్మాదులు గలది. చరాచర విశ్వసుఖావహజన్మదినము

గలది హవిస్సు అగ్ని కేసలె ఈశ్వరూపకే తగినది. అన్వేషింపనిది అన్వేషింపఁబడునదియు నగురత్నము పవిత్రుండగు హిమవంతుని బహుత్రీకరించునది. తపస్సుచే దధన్యులను మించి యపగ్న యాయెను. ఈమె తపోనసము జగత్పావనము. మొకములకు జాతినైరముంబోకార్చి తరువులకు నైత మతిధిసత్కారసామర్థ్యమును గూర్చినది. హర శరీరాధ్యమును హరించినది. 3 సౌందర్యము: అలోకసామాన్యము, రత్నదేవికింగూడ లజ్జఁగూర్చుచట్టిది, మన్మథుని నవ్వనీర్యమును పునర్జీవించునది, సకలకుభలక్షణసంపన్నము. 4 తత్త్వజ్ఞానము: కుమారానందు స్మృతదూషణములకుఁ బరమాధ్యభూతములగు సమాధానములిచ్చి, అత్యైశ్వర్యుని చతుర్దిగధిపతులను సరకు గొనక, సౌందర్యముచే వశీకరింపరానివాఁడును, మన్మథాంతకుఁడు నగు పినాకపాణిఁ గోరినది. 5. పాతినగ్రత్యము: నియమవతియై ఈశుని కస్తలితనిత్యోపచారములు తాఁ గావించుచుండిన కాలమున నాదేవుఁడు మన్మథుం గూర్చి తిరోహితుఁడు కాఁగా సార్వతి నిజసౌందర్యమును నిందించుకొన్నదే గాని స్వామిచిత్తము కఠిన మనుకొనలేదు. తపఃకాలమునఁ గూడ విసుగుచేనైనఁ బతిని నిందింపక, తచ్చరిత్రము, బాధుకొనుచుఁ గాలము నిరీక్షించుండిన మనస్విని. 6. ఉదాత్తత: పితృదత్తయద్యో పరమశివుని బొందఁగోరెను. అర్థకామములను నర్జించి ధర్మము నాచరించెను, అతిధిదేవతగానుండెను. 7. ప్రకృత్యుపాసనము: నిస్తంద్రయైన. గిరింద్ర) నందన తానె చిన్న చిన్న వృక్షములను ఘటస్తనపయస్సంచయములచే నృద్ధి నొందించెను. ప్రళయలబ్ధజన్మములగు వానిమీఁది కూరిమిని కుమారుఁడుపై తము మరల్పు లేఁడాయెను.

ఈకావ్యమున నీశునియందును నివి నర్ణింపఁబడినవి—1. సారమ్యము: తపఃఫలప్రదాత, బ్రహ్మవిష్ణుపరిచ్ఛేద్యప్రభావవిశేషుఁడు, దిగీశసేప్యఁడు, అన్నిటికిఁ దాను పుట్టుకస్థానమై తన కెట్టి పుట్టుకస్థానమును లేనివాఁడు, ఆదిమధ్యాంతరహితుఁడు. 2. దివ్యప్రభావము:

స్వాంగసంపర్కముచే సాదబూడిదను సైతము పతితపావన మొనర్పు
వాఁడు, ప్రసిద్ధచేపభ్యమును సంకల్పమాత్రముచే సంతరించిన యద్భు
తానుభావుఁడు. ఆదేవునిం గూర్చిన యాథార్థ్యము దుర్జ్ఞేయము,
యోగి యయ్యు భోగి, భోగి యయ్యు యోగి. ఆ స్వామిని దూషించు
దూషకుని మాటల కాతని ప్రయత్నము లేకయు నివారింప రాకయు
స్తుత్యర్థము కలుగును. 3. సౌందర్యము: భవనమోహనము; పార్వ
తికే తగినవాఁడు. 4. వీర్యము:- త్రిపురాసురసంహారకుఁడు, విష్ణుదే
వునకు సజయుఁడగుతారకాసురుని కితని సిగయందలి చంద్రకళ
యలభ్యము. ఇతని వీర్యాంశసంభవుఁడు కాక యన్యు లెవ్వరుఁ దార
కుని గెల్వఁజాలరు. ఇతనిని జూచినంతమాత్రముచేతనే నశీకృత సర్వ
లోకుఁడగు మన్మథుఁడు విగతవీర్యుఁడాయెను. మనసుచేత సైతమెది
రింపరానివాఁడు. 5. ధీరత: వికారహేతువు లున్నను వికారమునకు
లోచుగాక పార్వతీసేవ కంగీకరించినవాఁడు; ఇనుము సూదంటురాయికి
లోబడునట్టితఁడు ఉమాసౌందర్యమునకు లొంగునని బ్రహ్మదేవుని
యంతటివాఁడనుకొనుటయు వెట్టియే యైనది. నసంతావిర్భావమున
నితరయోగులు కలఃత నంది ప్రయత్నముచేఁజిత్తవికారము నిరోధించి
స్థైర్యము నాజ్ఞింపఁగా, పరమేశుఁ డించుకేని కలఁగక పరబ్రహ్మను
సంధాననిష్ఠ వీడకుండెను. మదనుఁ డితనిని లోబఱచుకొనలేకపోవుట
యటుండ నాయత్నమునం దన్నే కోలుపోయెను. 6. ఉదాత్తత:-తప
స్సొన కమ్ముకువోయిన భక్తదాసుఁడు. సప్తర్షుల నెంతో యంత అరుం
ధతిని సంభావించిన సర్వసముఁడు. హిమవంతునకుఁ బితామహునకును
బ్రాణతుఁడు.

V111

కాళిదాస దేశికాలపరిస్థితులు ఈ గ్రంథమునం గొంతకుఁ గొంత
కాననగుచున్నవి. వాని నింత పరామర్శించి ఈ వ్యాసమును ముగిం
చెదను.

1. రాజకీయముగ: సప్తమస్థలోని యోషధిప్రస్థవర్ణనమును, అందలి జనుల రాజానురక్తిని పురాంతపురముల దేవకకులోపమేయతను బట్టి చూడఁగా కాళిదాసుని దేశము సారాజ్యరమ్యమనియు నదియ ఉత్తనర్ణ సలందుఁ బ్రతిఫలించుచున్నదనియు నెంచనగును. 2. మతవిషయమున: బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వర గామరూపము లొక్క భగవంతుని వేయసి కాళిదాసు బల్లగ్రుద్ది చెప్పవలసియుంటుం జూడఁగా నప్పుడును ఇప్పటివలె విష్ణువు దైవము కాఁ డని శైవులును, శివుఁడు దైవము కాఁదని వైష్ణవులును పామరులై కలహించుచుండిరనుట యూహ్యమై యున్నది — 3. సాంఘికముగ- (a) తపోవర్ణనము, తపోవ్రభావనర్ణనము, నటువును వేదవిదానరుఁ డని కీర్తించుట, దూషించునతనిం భార్యతి కినియమి, సప్తగులకు ఈశ్వరుఁడును హిమవంతుఁడును చూచిన గౌరవము — ఇవి విప్రులపూజ్యతను బ్రతిపాదించుచుఁ గాళిదాసు బ్రాహ్మణుఁడై యుండు ననియు, కావుననే వారి మాననీయత కాదర్శముల నొనఁగూర్చినాఁడనియుం దలపించుచున్నవి. (b) పార్వతీ మహిమాభివర్ణనము, అరుంధతీప్రశంస, మేనకాదేవిమతిసాచివ్యమును గొప్ప సేయుట- పేనివలనఁ గాళిదాసు సాధ్వీమతల్లులు లోకవంద్యులని యుపదేశించుటం జూడఁగా గాకాలమునను స్వార్థపరులు అజ్ఞానులు స్త్రీలను స్త్రీలై సంతమాత్రముచేతనే యగౌరవించుచుండిరా యని సం దేహింపఁ దగి యున్నది. (c) ఎందుఁ గాని మార్గదర్శకము లగు నియమములెప్పుడుగలవో అప్పుడే తెలిసి వానిని బాటించువారును తెలియక వాని నతిక్రమించువారును ఉండురు. ఇట్టి పరిస్థితినే కాళిదాసు తన చుట్టును జూచుకొని లోకోపదేశకముగ నుండుటకై పరమేశ్వరుఁడు నైతము వివాహనిర్వహణమున నాచారము నక్షరమాత్ర మేని దాఁటనట్లును పార్వతి ఘోరతపోలబ్ధుఁడగు నీశ్వరుని పితృదత్తయద్యో చెందినట్లును వర్ణించి నట్లున్నది. (d) సన్న్యాసుల మైననే కాని ఘనతరా దనుభ్రాంతి పలువుర కప్పు డుండుటం జేసి కాఁబోలు కాళిదా

నాభ్రాంతిం బాపను గార్హస్థ్యమును సప్తమసర్గలోఁ బెద్దజేసెను. (౭) మృతు లగు పతులతో సహగమనముఁ జేసిన సతులు లోకాంతరమున నా పతులతో గలసికొందురను నమ్మక మప్పు డుండెడి దని రతీ సహగమనప్రయత్నప్రస్తానముచేఁ గవి నూచించినాఁడు. సహగమనము పతులతో సతులకే విహితము గాని సతులతోఁ బతులకుఁ గాదు. విహితము గాని సహగమనమునకు లోకాంతరమునఁ గలసికొనుఫలమును లే దని కాళిదాసే రఘువులోఁ జెప్పినాఁడు.

ప్రమదా మను సంస్థిత శ్శుచా

సృపతి స్మన్నితి వాచ్యదర్శనాత్

న చకార శరీర మగ్నిసాత్

సహ దేవ్యా, సతు జీవితాశయా. VIII-౭౬.

పదతా కుత ఏన సా పున

ర్భనతా నానుమృతాఽపి లభ్యతే

పరలోకజుషాం స్వకర్మభి

ర్గతయో భిష్మ పథా హిదేహినామ్ VIII-౮౩

(f) కన్యఋతుమతియై యామరణము తండ్రియింట నుండవలెన నుండనచ్చునే కాని యామె ననర్హుడగు వరున కీఁజెల్లదని మను ధర్మశాస్త్రము:—

కామ ఏకామరణాత్ప్రేష్త్వే

గృహే కన్యస్తు మత్యసి

న చైవైనాం ప్రయచ్ఛేత

గుణహీనాయ కర్ణిచిత్ IX-89.

పార్వతికి వయసు మీఱుచున్నను ఈశ్వరునికై వేచియుండిన గిరిరాజును సమర్థించు కాళిదాసు ఏ యుగధర్మము లాయుగమునకే యనునాటి పండిత విశ్వాసమును బ్రతిఫలించు జేసినట్లొంచు దగును.

శి వ లీ లా వి లా న ము.

ద్వితీయాశ్వాసము.

క. శ్రీరమణీరమణీయవి

హరినవాకార నీరజాతలసీలో

దార పరిలిప్తచందన

దోరస్తర యల్లవిభుని దొడ్డమహీశా !

వ. అక్క-భకుండు శౌనకాదిమహర్షుల కిట్లనియె.

ఆయుదవలీల.

గీ. వినుఁడు సముచితముగ వివరింతు నిటమీఁద

నభవుఁ డవధరించినట్టిలీల

చంద్రధారణాఖ్యుఁ జదుర్పొందు నది జగ

ద్ధితవిధావితానచతురసరణి.

వ. ఒక్క-నాఁడు దక్షప్రజాపతి చంద్రు రావించి నిజకన్యా
సముదయంబులోన నశ్విన్యాదులగు నిరువదియేడ్వరు వామలోచన
లతనికిఁ బెండ్లిచేసి సముచితంబుగా నిట్లనియె

క. సిరికి నిజస్థానంబవు

సరసుడవు సుధామయుడవు సతాంతి మనో

హఃమూర్తివి శివకీర్తివి

పరిపూర్ణుడ వెల్లకళల భవ్యుడ వగుటన్.

క. ఇరువదియేడ్వరఁ గూతుల

వరుసన నీ కిచ్చినాడ వారల నెపుడున్

సరిగా మన్నించుచు శుభ

చరితంబున సత్యనిష్ఠ జరుపందఁగుఁగా.

ఉ. నావుడు శీతభానుఁడు మనఁబున వేడు దలిర్ప దత్తు సం

భావనచేసి మీ రిటులు మన్నన నానతియిచ్చినట్ల నే

నీవనజాక్షులందుఁ జరియించెద నంచుఁ బ్రతిజ్ఞపల్కి యా

దేవులుఁ దాను నాత్మవసతిస్థలి కేఁగె సుఖానుషక్తుడై.

క. చని యాచందురుఁ డందుం

దనియక యాసతులతోడఁ దగవును సత్యం

బును మెఱయఁ గొంతకాలము

మనసిజతంత్రములఁ దేలె మానస మలరన్.

వ. అంత నంబుజముఖు లందఱయందును నమందచాతుర్య గుణరోహిణియగు రోహిణీకాంత యొక్కతెయ చంద్రునకుఁ బ్రాణ వల్లభ యయ్యె; సతండును గాముకతాపవశంబున సత్యధర్మంబులు విడిచి పాపకర్మంబున కొడిగట్టి యితరకామినులయెడ దుర్లభుండయ్యె; నిట్లు పతివిముక్తలగుచున్న తద్భార్య లిరువదియార్గురును నొక్క నాఁడు తండ్రిపాలికిం జని తమపరాభవంబు విన్నవించి పాలిండ్ల మీఁదఁ గాటుకకన్నీరు గారుకొన ననెఁదూఁఖంబుల నేడ్చి రట్టియెడ

క. తనయాపరాధియగుచుం

దనయాడిన నాటి సరవి దప్పినశశిపైఁ

గనలుచు దత్తుండు నిప్పులు

కనుగొనలను నిండి కురియఁగా ని ట్లనియెన్.

ఉత్సాహ. నలినసంభవాదిసురులు నాతపఃప్రభావసం

కలితతేజమునకు వెఱచి కన్నుసన్న మెలఁగఁగా

జలజరిపున కిట్లు మదము సంభవించె నక్కటా

తలఁపడయ్యె నన్ను జడుడు తారతమ్య మెఱుంగకన్.

క. ఇది యేటికి ననుభూతికి

మది నునుపఁగ నిపుడయేని మానమదంబు

స్విదళించెద మామకకో

పదహానశిఖిశిఖిలచేతఁ బాడఱి సోవన్.

వ. అని నిర్ణయించి చంద్రుఁ దలంచిన నతండును తత్తణుబ
భయకంపమానమానసుండును, నితాంతచింతాభరపీడ్యమానుండును,
నగుచు వచ్చిన నమస్కరించి వడ వడ వడంకుచున్నఁ జూచి, యేచిన
యాగ్రహంబునఁ గటంబు లదర దత్తుండు భృకుటిభయంకరాత్ము
డగుచు నతనితో ని ట్లనియె.

క. ఓరీ ! దోషాకర ! యిటు

దూరీకృతభయకఁ దగవు దొరఁగుచు నాకున్

వారక యవమతి దలఁచితి

వేరె కలరె దిక్కు నీకు వెస నే నలుగన్.

మ. అని దుర్వారసమగ్రరోషమునఁ దోయంబు ల్గరాబ్జంబునం

గొని, నానాటికి యెడి యెడి మిగుల స్తోరంపు దుఃఖాంబుధిం

దనియిం దాపులుగా మునుంగు మనుచు న్దత్తుండు శాపించె జం

ద్రుని నానాభవనానురంజన విధానూఢప్రభాసాంక్రమిన్.

వ. ఇ ట్లభిశస్తుం డగుచుఁ గువలయాస్తుం డక్కడం గదలి
యరిగి, తచ్చాపంబునకుం బ్రతివిధానంబు గానక దినదినంబునకుం
బరిక్షయించుటఁ గరంబు కృతనొంది కందిన యంగంబును నెడతెగని
విచారభయంబును గల్గి సిద్ధాశ్రమంబున నిలిచి యనన్యసామాన్య
నియమంబు నడుపుచు మహాపదలకు నుపసంహరణంబు శివస్నేహంబు
గావునఁ దద్భంగి యంగీకరించి యి ట్లవియె.

క. పరమేశ భర్త శాశ్వత

పరమోక్షవిధాన భవనవల్లభ వేదాం

తరహస్యవేద్య మాద్య

తరుణాపరతంత్ర నన్నుఁ గావు గిరీశా !

క. అవ్యయ యక్షర ద్వయ స

ద్భవ్య సదావ్యక్తరూప ఫాలాక్ష జగ

ద్భివ్యప్రభావశంకర

సేవ్య ననుం గావు మభవ శివ పాపహరా

క. భక్తజనలోల యీశ్వర

రక్త విరక్తాత్మ విశ్వరంజనలీలా

సక్త వివిక్త నిరంతర

శక్త ననుం గావు మభవ సర్వజ్ఞ మారా !

వ. అని మఱియు ననేక ప్రకారంబులగు

దివ్యనామంబు లుగ్గడించుచు నహార్యంబగు స్వశరీరకార్యంబునఁ గళా
మాత్రంబు చిక్కి చందురుండు జీవితనిరాశుండై యున్న సమయంబున
సమృతమయస్ఫురణంబున మెఱయు తదీయకీరణంబులచేత్తిప్రోది లేక
యోషధులు విఫలత్వ మొందుటంజేసి లోకంబులకుదుర్గతి గవిసి
ముఖంబులు గొడువపఱుప బలహీనులగు నిర్జరులం దగిలి రాక్షసు
లనేకవిధోపద్రవంబులు సేయఁదొడంగి రట్టియెడ, సమస్త రక్షణ
(దురం) ధరుండగు నీశ్వరుండు దమదివ్యచిత్తంబునఁ జంద్రుడై న్యంబున
నవధరించి తచ్చాంతికల్పనాచాతుర్యంబున,

మ. రజనీనాథునిపాలికిఁ బ్రమథవీరవ్రాతము ల్గొల్పఁగా
విజయంచేసెను జంగూఁ డత్తతి శుభావిరూపతసందర్శపూ
తజటాజూటకిరీటపాటల విధాధారాభిషేకాగ్నిర
మృజయల్లక్షణసూచితాశ్రితనరాగాత్మత్వసారంభుడై.

వ. ఇట్లు సన్నిధిచేసిన యీశ్వరునకు నున్న పాటన యుండి యయ్యడు
విభుండు జీవమాత్రశేషుండు గాన లేవలేక మ్రొక్కి, చేతు లల్లన
యెత్తి మొగించి నిలిచి.

చ. అభయము విశ్వనాథ యభయంబు నిరంజనతామసోహరా
యభయము దేవదేవ యభయంబు నిసర్గచిరుజ్జ్వలాత్మకా
యభయము ఫాలనేత్ర యభయంబు జగత్పరిరక్షణవ్రతా
యభయము భక్తలోల యభయంబు దయాపరిషిక్తమానసా !

ఉ. వాలిన యాపదవర్ణవము వచ్చినవేళ సుపర్వసంఘముల్
గా లిడ నెందుఁ గానక బలంబటి యూరక మున్నచుండఁ బో
జాలిఁ బడంగనీక కడుఁ జాలి దయారసయానపాత్రలోఁ
దాలించి దాని వెల్పుటచు దత్తుండ వీనకదయ్య శంకరా !

క. నినుఁ దక్క నితరశరణము
మనమునఁ బరికింప నెపుడు మామకభావం
బునుపమసాదరపీక్షణ
మునఁ జూడుమ యూర్తి నింకఁ బొడ వటకుండన్.

వ. అని మఱియుఁ బెక్కుదెలుగులఁ గరంబుఁ గాని యెలుగునఁ
బలుకుచందురునిం గనుంగొని యీశ్వరుండు వెఱవకు, నేఁ గలుగ
నీకు నాపద లెక్కడివి, నీవు మదీయరూపభేదంబు వని తలంపక
దత్తుచేసిన దురితంబు వానిక యుండుఁగాక యేను నీకళ యొకటి
మదీయశిరంబునఁ దాల్చుగలవాడఁ, దానఁజేసి భవదీయశరీరంబు

నకుం బడేనాళ్లు వృద్ధియు మీమామ యొసంగిన శాపఫలంబునం
జేసి భవదీయశరీరంబునకుం బడేనాళ్లు హానియు సంఘటిల్లునవి
యును నమరహితంబుగా నిచ్చితి నని యవధరించి యనంతర
సమయంబున.

చ. అమ యనుపేర నింపలగునారజసికరుసత్క-ళ ల్గుహః
ప్రమద మెలర్పఁగా నిజశిరస్థలిఁ దాల్చెను శంకరుండు భ
క్తమధురుఁ డుల్లసత్క-రవికాసజటాచయరన్న పద్మసం
గమనవహంసశాబకము కైవడి మై నది యుల్లసిల్లఁగన్.

క. ఆతూణచంద్రకళచే
జేతఃప్రియకరనిరూఢి శివుఁ డింపలరన్
నూతన విలాసలీలా
స్థితంబగు మొగలిరేకు చెరిగిన కఠిణిన్.

వ.-అసమయంబున హరి విరించి ప్రముఖబృందారకులు విస్మయప్రక
ర్షంబుగాఁ గల్పకపుష్పవర్షంబులు గురియుచు నరుదెంచి భక్తరక్షణ
కళాధురంధరుండగు కళాధరు నడుగులకుఁ బ్రణమిల్లి యంజలి
ఘటించి, దేవా భవదవృత్తచరితంబు గొనియాడం దరముగాదు
దక్షుండిచ్చిన దారుణశాపదహానంబునం జిక్కిన యీకపబనాటక
కల్పనసూత్రధారతం బ్రపంచంబు నడుపుచున్నాఁడవు. వేదాంత
శుద్ధాంతమహాగ్రహంబుల విహరించు దేవసింహంబవు నీవు
నిన్ను నస్మదాదులు దెలియంగ నెంతవారు. మాయందుఁ బ్రస
న్నుండవు గ మృదుచు బహుభంగులఁ బ్రస్తుతింప నప్పురమేశ్వ
రుండు వారలఁ గరుణావలోకనంబున నాదరించుచు నమృతాంశుని
తోడ నింక నెమ్మది నీచుధికారంబున కరిగి సుఖంబున నోషధుల
కుం బరివర్ధనంబు సేయుచుండు మని వీడ్కొలిపి నెయ్యంబున
జరించు మాటలాడి కమలాక్ష పూర్వసుపర్వసంతతుల ననిపి

యః కృ-డః గదలి ప్రమథగణంబులు గొలువఁ గైలాసంబునకు విజ
యంచేసి యెప్పటిచుట్ల భాస్వినుచుండె.

గీ. చంద్రధారణాహ్వయమునఁ జదురు మిగులు
సీశ్వరునిలీల నిష్ఠమై యెవ్వరైన
వినినఁ జదివిన వ్రాసినఁ దనరు వారి
కభిమతార్థసంపదలెల్ల సబ్బుచుండు.

అ అ వ లీ ల.

గీ. వినుఁడు సముచితముగ వివరింతు నిటమోడ
సభవుఁ డవధరించినట్టిలీల
వృషభవాహనాఖ్య విలసిల్లునది జగ
త్పూతసన్నహత్త్వపూర్ణ మగుచు.

వ. ఉత్తమమహాపుగుషుండగు ధర్మపురుషుం డభవుఁ గుఱించి పెద్ద
కాలంబతిఁగ్గొనిన నతిదుష్కరతపంబు సలుపుచున్న సమయంబున

సీ. నిర్వబహిఃప్రదేశంబుల నొకరుండ

వివిధసత్తామాత్ర వెలుగువాఁడు

వేదశిరోగృహానిధుల నొకరుండ

నిఖిలసంవిద్భాగి నిలుచువాఁడు

సనకాదిమునియోగిమనముల నొకరుండ

యానందమయలీల నలగువాఁడు

తత్తత్ప్రదేశభూతంబుల

యలఘు మా యాశక్తి వెలుగువాఁడు

గీ దేవదేవుండు శ్రీమహాదేవుఁ డతని

భక్తివిశ్వాసముల కాత్మఁ బరిధవించి

చుభయవరదానముఖ్యచిహ్నములతోడ

దయదలిర్పంగ వచ్చి ప్రత్యక్షమయ్యె

క. పెన్నిధి యగ్రమహీస్థలి

సన్నిధి చేసినదరిద్రుచాడ్పున సతఁడు

స్మిన్నుండు సంతసంబున

సన్నగముదిరుని నిర్మలాంఘ్రుల కెరఁగెన్.

వ. ఇట్లు ప్రణమిల్లి యంజలి ఫాలపట్టికం గదియించి.

ఉ. ఆరసిచూడఁ దావకపదాంబుజసేవ సమీపలబ్ధమం

దార ముదాపకాశనవిధాన ముదారము గొంగునందుఁ బ

గారము మోక్షసంపద కగారముఁ గామ్యధనంబులిడ్డ భం

దారము జన్మపాదపకుఠాము భక్తులకు న్మహేశ్వరా !

ఉ. దక్షిణవాహుగాత్రములఁ దామరసాసనుని జనార్దనుం

దక్షిణతావిజృంభణము తద్దయుఁ జేర సృజించి సృష్టిసం

రక్షణసత్ప్రభుత్వము గరంబు దిరంబుగ వారి కిచ్చి సా

రక్షణయుక్తలీల దనరం దనరారుదు నీవు శంకరా !

వ. అని మఱియువివిధభంగులంబ్రస్తుతివాక్యముఖరుండగు ధర్మపురుషు

ననుకంపదిలకింపఁబ్రసాదరససంపదనభిషేకించుచు నమ్మహేశ్వరుం

డతనితోడ వినుము నీవు నారూఢభేదంబున, సకలభువనసంచ

యంబులకు నాధారభూతంబుగా నిన్నిట్లు ప్రభావంబునఁ గల్పించి

నాడఁ, దరికింప నొక్కింతయు మనలోపల వేటులేదు. మఱి

యెద్దిగోరి యీదృశంపుఁదపంబు సలుపుచున్నాడవు. అడుగు మ

య్యభిమతంబు విత్తంబుగా నలవరింతు; ననవుడు గుతూహ

లంబున.

గీ ధర్మపురుషుండు గ్రమ్మఱఁ దత్పదాంబు
జాతముల భూతలంబునఁ జాగి మ్రొకి-
ఫాలమున రెండుచేతులు గీలుకొల్చి
వినయభర మొప్పు నిట్లని విన్నవించె.

క. నీవాహనంబు నగుచు
నేవతత్పరత గలిగి చిత్తం బలరం
దేవా చరింప నేమి
భావాంతరసరణి నొందు బాయును నాకున్.

క. ఏతద్వర మొక్కొకను
నాతతసదనుత్పత్తీల ! యలవడచిమ్మం
చాతఁడు మ్రొకి-నఁ బ్రీతిం
జేతఃప్రమదంబు మెఱయ శివుఁ డిట్లనియెన్.

గీ. విశ్వమయుండ నేను విశ్వంభగుండ వీవు
గలుగు నిక్కువంబుగాఁగ మనకు
కడఁక వాహివాహకత్వంబువిధమును
నిర్మలప్రభావ ధర్మదేవ !

వ. ఇట్లు గావున నీవు సురభి మొదలుగాఁ గలుగు దివ్యగోవులకు భర్త
వగుచు వృషభరూపంబు ధరియించి మాకు వాహనంబవు గమ్ము;
నీకు నణిమాదులగు నెనిమిది సింధులు మత్సరామిష్యంబును సాహ
స్యంబును నిచ్చితి; ననియె నప్పుడు—సముదీర్ఘప్రభావపరిపూర్ణ
సుధాకరణ ముదాకరణకల్యరవళి మదాభదస్యదరీదృశ్యమానుం
డును, సదవప్తంభగుంభనపట్టఘరట్టఖరఘరపుట ప్రకటన సరీసృశ్య
మానుండును, సాంద్రమహేంద్రనీలరుగ్జాలవిశాలకచవికచగుణాల
వాలవిజృంభమానుండును, కైలాసగండకైలాభచండకుకుర కల
కంఠసందర్భదరీదృశ్యమానుండును, నగణ్యలావణ్య రససింధుబు

ధుర తరంగాడంబరాలంబగణకంబశజరీహృష్యమాణుండును, నన
కల్పకల్పావసానపవమాన కక్ష్యైలక్ష్యవిలాసి విశ్వాననపరిహృష్య
మాణుండును, నై ధారాధరసముత్కరంబునుంబోలె పుష్కరావర్త
కీర్తనీయంబై, రాకాశశాంకమండలంబునుంబోలె సులభలక్షణీప్రేక్ష
ణీయంబై, తుహినమహీధరంబునుంబోలె శివాధిరోహణోచిత
విధారమణీయంబై, రసాతలంబునుంబోలె నక్షుద్రచక్షుశ్రవణకమ
నీయంబై, తారాకాలంబునుంబోలె సుగ్రీవానందనీయంబై,
యామ్నాయసముదయంబునుంబోలెనవక్రమవదక్రమనిరూపంబై,
సత్ప్రబంధనిబంధనంబునుంబోలె జనితమహాధ్వవిభావణీయంబై,
పారావారంబునుంబోలె ననంతసత్త్వసేవనీయంబై, విచిత్రాలం
కారంబునుంబోలె చిన్మయాకారంబునుం గలిగి యనేక సహస్ర
యోజనంబుల పొడవునం దనరెడు వృషభవల్లభుడయ్యె. వయ్యడ
ననూనప్రణయంబున.

❖ రాజితభూధరేంద్రశిఖరం బధిరోహణ మాచరించు వి
భ్రాజితశారదాభ్ర మనుభంగిఁ బటీరతుషారమల్లికా
రాజవిచిత్రవర్ణదుచిరంబగు నవ్వృషభంబు నెక్కి య
వ్యాజవిభూతిమై శివుఁ డుదంచితనిర్మలమూర్తిశాలియై.

క. జలజాక్ష జలజగర్భా
దులు తత్ప్రమయంబునం గుతూహలభావం
బుల వచ్చి యవ్వభుని యం
ఘ్రుల కెరఁగిరి నిజకీరీటరోచులు నిండన్.

వ. ఇట్లు ప్రణామంబు లాచరించి నిలిచి.

క శ్రీధామం బగుచుఁ దనరు
నిధర్మము వాహనముగ నిజసరణి సుజ

త్రేధుండగు నినుఁ గాంచుట

నోధూర్జటి మేము పుణ్యయుక్తుల మెందున్.

చ. రవి శశిమార్గరోధమునఁ బ్రాణుని హీనుని గూర్చి కుండలిం
బ్రవిమలభక్తి మేలొకనినభావము మధ్యమహాంధమార్గతం
దవులు వడంగ నేకతమ తద్దయు నిర్మలబుద్ధి మానివుం
గవు లనయంబు హంస మని కాంతుకు ని స్వేచ్ఛభేంద్రవాహనా!

వ. అనుచు బహుభంగులఁ బ్రస్తుతింప నమ్మహేశ్వరుండు వారలం
బ్రసాదమధురావలోకనంబున నాదరించుచు నపూర్వతావిరాజ
మానంబగు వృషరాజయానంబునం దనచిత్తంబు ప్రమోదాయ
త్తంబుగా నక్కడఁ గదలి నిజాధివాసంబగు కైలాసంబునకు విజ
యంచేసి యథోచితవర్తనంబుల విహరించుచుండె.

గీ. వృషభవాహనాహ్వయమున వెలయునట్టి
యీసదాశివులీల సమిద్ధసరణి
వినినఁ జదివిన వ్రాసిన జనుల కొదవు
నలఘుతరధర్మలాభంబు లహవహంబు.

ప డ వ లీ ల.

గీ. వినుఁడు సముచితముగ వివరింతు నిటమీఁద
నభవుఁ డవధరించి నట్టిలీల
యది దనర్చుచుండు నవనిభృంగి వ్రసా
దాహ్వయమునఁ గలిగి యంద మగుచు.

చ. వెలయు నధీతసాంగబహువిశ్రుతవేదుఁడు నిత్యసత్యసం
కలితమనోజ్ఞ భావణనికామవినోదుఁడు సాపసక్రమ
స్థితి. మహాతపశ్చరణసంకృతవేదుఁడు శంకరార్చనా
త్యలఘుగుణప్రమోదుఁడు శిలాదుఁడు నాముని యొక్క దుర్వరన్.

క. భృంగి యచ్చుపేర నిర్మల

భంగివ్రతుఁ డతని కొప్పుఁ బ్రభవించె సుతుం

డంగీకృత శివసేవా

మంగళసంగాంతరంగమహితుం డగుచున్.

క. నంది యనంగా మఱియు న

నిందితుఁ డాత్మజుఁడు సతతస్మిర్మలబోధా

స్పందిత శివభక్తిరస

స్పంది హృదయపంకజుండు సంభవ మొందెన్.

వ. ఆతనూజు లిద్వరయందు

సీ. హరుని కర్పణము సేయనిపదార్థావలిం

దలఁపుననైన నంటని ప్రతిజ్ఞ

హరుఁ దక్క నవుల నెవ్వరిని వేలుపులఁగా

మఱపుననైన నమ్మని ప్రతిజ్ఞ

హరిపదాంబుజయుగ్మ మనయంబు తలఁచుట

నగవులకైన మానని ప్రతిజ్ఞ

హరు నగరంబున కాదట నేఁగుట

కలహోన నైన దొక్కని ప్రతిజ్ఞ

సీ. మసలె నిట్లు నీరమాహేశ్వరాచార

సారమార్గసంప్రచారికలన

పూర్ణ పుణ్యగణ్యబోధక్రమాగాధ

సదమలప్రభావసంగి భృంగి.

ఉ. ఆడుఁ బినాకిసన్నిధి నవాభినయంబులు మీఱ నిచ్చులుం

బాడు మహేశులీలలుఁ బ్రబంధనిధానములం ఘటించుచుం

జూడఁడు శంభుతత్వగతి చొప్పుడఁ జెప్పని శాస్త్రపద్ధతుల్

గూడఁడు రుద్రసేవలకుఁ గొల్పనిపందల నాతఁ డెన్నఁడున్.

సీ. ఒకవేళ చతురవేదోక్తమార్గంబున
 శివసూక్తపఠనంబు చేయుచుండు
 నొకవేళ నలఘుశాస్త్రోక్తమార్గంబున
 శివపదస్మరణంబు సేయుచుండు
 నొకవేళ నుపపురాణోక్తమార్గంబున
 శివమంత్రజపములు సేయుచుండు
 నొకవేళ వితతకల్పోక్తమార్గంబున
 శివలింగపూజలు సేయుచుండు

గీ. కణక నొకవేళ నితిహాసకథితసరణి
 శివమహాకథాకథనంబులు సేయుచుండు
 గరిమ నొకవేళ వృథయును గాంగసీక
 విహితనిష్ఠాగరిష్ఠతామహితుఁ డతఁడు.

వ. ఇట్లు త్రిలోకసారంబగు శైవసదాచారంబు గలిగి దారుణతపంబు
 నలుపుచుండ ననేక దివ్యవర్తవ్రాతంబు లయ్యె; నంత నొక్క
 సమయంబున.

సీ. ఏవేల్పుకింకరులెల్ల వేలుపులును
 నేవేల్పునకుఁ బ్రతి యెన్నఁబోల
 దేవేల్పు భజియింతు రెల్లయోగీంద్రులు
 నేవేల్పునకు ధర్ము వెక్కిరింత
 యేవేల్పు సంస్తుతు లెల్లవేదంబులు
 నేవేల్పునకుఁ బర మెఱుంగఁ గూడ
 దేవేల్పు తర్కించు నెల్లవేదంబులు
 నేవేల్పునకు ముక్తి యాని క్రీడ

గీ. యరయ నేవేల్పుమూర్తు లీయఖిలజగము
నిపుడు దాఁగొచుచున్నది యిద్ధమహిమ
దనర నావేల్పులీల ప్రత్యక్షమయ్యె
నభవుఁ జాతనిభక్తికి నాత్మ మెచ్చి.

గీ. ఇట్లు ప్రత్యక్షమగుటయు సీశ్వరునకు
వినయసంశ్రితమతి భృంగి వినుతిచేసె
తత్పదాంబురుహంబులదండఁ దనదు
మస్తకము నూత్న భృంగాయమాసముగను.

వ ఇట్లు ప్రణమిల్లి యంజలి రచియించి.

క. సత్యజ్ఞానానందమ
యాత్యలఘుశరీర యక్షరాద్వయతీల
ప్రత్యయ నానాక్రమ శుభ
భూత్యమలవిహర దివ్యపుష్కప్రభావా !

తరల. జయ పినాకమహాధనుర్ధర జస్మనంవృతిఘోర్ధరా
జయ లలాటతటస్థలోచన సర్వధర్మపితేచనా
జయ శిఖాశ్రయశస్త్రభూషణ సత్కృపాగుణభూషణా !
జయ వృషాంక శివా యనశ్వర శర్వ శంకర యీశ్వరా !

క. అవ్యయ యతర్క్య యవిరళ
దివ్యయమేయప్రభావ దేవ నితాంతా
ప్రవృత్తాత్మవిధాయక
నవ్యామ్నాయాంతవిహరణప్రవర హరా !

వ అని మఱియు వివిధప్రకారంబులం బ్రస్తుతించిన భృంగిరిటిమనం
బునం గలుగు నిజాంఘ్రిభక్తివిభవంబునకుఁ బరిణమించి వరంబు
వేడుచుని యామహేశ్వరుం డవధరించినఁ బునఃప్రణతుండును,
ధృతాంజలినిటలస్థలండును నగుచు సతండు.

1. దేవదేవ ! యిల్లు దేవర నాకుఁ బ్ర
త్యక్షమగుటనే గృతార్థతముండ
నై నవాండ మున్ను నై నను నింక నీ
వవధింపు మొక్క చాఢినుతంబు.

2. చనునపుడు నిలుచునపుడును
గనునపుడును నినున మేనఁ గడిసెయపుడున్
మన గాఢ నెల్లమపుడును
నినుఁ దలఁపఁగనిమ్ము నాకు నిపుణత నీశా !

3. దిననియు ననకుఁజంచుట్టం
బును విద్యయు సఖుఁడు నర్థమును మఱి సర్వం
బును నీవు నాకు నెప్పుడు
నినుఁ దక్కిఁగఁ బరుని నెఱుంగ నేర మహేశా !

వ. అని విన్నవించుటయును శంకరుండు ప్రసన్నరసతరంగితం బగునీక్షి
తంబు లతనిమీఁద నిగుడించుచు నీకు నీయభిమతంబు నిసర్గసిద్ధంబు
గావునఁ బునరుక్తంబుగా వాక్రువ్వంబనిలేదు. మావలన నీ వసా
ధారణభక్తుండవు, ననురక్తుండవు నగుటఁ గామరూపకామగమనం
బులు గలిగి మత్సకాశంబున నిలిచి నిర్మలోపదేశంబులు నడుపుచు
నాకు నెన్నండు ప్రసాదపాత్రంబుఁ బరమపవిత్రంబును గమ్ము,
చనుదెమ్ము రజతాచలంబున కనుచు నతనిఁ దోడుకొని నిజస్థానం
బునకు విజయంచేసె; నది మొదలుగా నమ్మహానుభావుండు.

క. ఏకశివభక్తిసేవా

ప్రాకట తాత్పర్యధుర్యభావమున నిజ
శ్లోకము నితాంతచరితా
శాకంబుగ మెలఁగుచుండ సంచితభక్తిన్.

క. భృంగిప్రసాద సుమధు
భంగిచరణముగ వెళుచు భవలీల ననుల్
సంగతి నినినచు జదివిన
నూ గెలుగు నభివృద్ధి నూతనస్థిరత్.

ఎ ణ మి ద వ లీ ల.

గీ. వీనుడు సముచితముగ వివరింతు నిటమీడ
నభవుఁ డవధరించినట్టిలీల
నభవు మిగుల నదియు నందివాహనదాహ్వ
యంబు గలిఁ బుధులు నభి నుతింప.

వ. శీలాదిసుతుండగు నది మిన్నందిన తపోవ్రతశీలంబు భావంబునఁ
బడుకొత్త శ్రీ పర్వతిపార్వ్యభాగంబున కరిగి యక్కడ నొక్కడ
నిలిచి యకంపానుకింపానంపన్నోహరుండును, గోమలప్రభావహి
మవిరాజమానరాజకళాశేఖరుండును, దాక్షాయణీకటాక్ష మధుర
వీక్షణ మధుకరారవిందాచుమానముఖసుందరుండును నగువీశ్వరుం
డలంచుచుగరిష్ఠనిష్ఠాభరణంబుగా నియమాచరణంబునకుం దొడంగి
యంగీకృతజలకణాశనంబున దివ్యసహస్రవర్షంబు గడిపి, మఱియు
వాయుభోజనంబునను నిరాహారప్రసాదంబుననుంగా నంతియకా
లంబు జరిపి వెండియుం జరమఘోరప్రకారంబునఁ బంచాగ్ని
మధ్యంబునను, నివాసరహితప్రదేశంబునను నాకంఠప్రమాణ
జలాంతరంబునను నుండుచు నవ్వటియు నన్నియేండ్లుపుచ్చి, కుడి
యసి తాత్పర్యధుర్యత విలసిల్లు సమయంబున.

సీ. నిండి తొలంకసి నిజతేజ మావాల

సలిలంబుగాఁ జాల నెలమి మిగిలి

కడు నిడువులును సోగలు నగు బాహువుల్

శాఖలుగా వింతచదురు మిగిలి

అంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు - ప్రతిస్థాపకులు.

శ్రీ శ్రీ మహారాజా రావు వేంకటమారమహిపతి సూర్యారావుబహద్దరవారు
పితాపురం మహారాజావారు, కరిష ద్వారజీవాధ్యక్షులు.

శ్రీ శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

శ్రీ శ్రీ జాషిలి మహారాజావారు.

ఉద్ధాహరణలు.

శ్రీ రాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరవారు-ఉయ్యూరు జమిందారువారు.

అధ్యక్షులు.

కవిశ్రీవికారద, కాకితిట్ల నుబ్బయ్యకాశ్రీగారు.

కార్యసర్దులు.

కాంచి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

విజయూరి వేంకన్నపంతులుగారు, ఎం. ఏ., (సహాయకాధ్యక్షులు)

కార్యనిర్వాహక సభాసభ్యులు.

శ్రీ డివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తిసాయుడుగారు.

(కోకాధ్యక్షులు)

,, పిల్లారెడ్డి రంగబ్రహ్మరావుసాయుడుగారు.

,, కోకా శివకాథకాశ్రీగారు.

,, కొమ్మిరెడ్డి శేకవరామమూర్తిసాయుడుగారు, బి. ఏ.

,, వెంపటి రామబ్రహ్మణ్యులుగారు.

,, నెరుదవోలు వేంకటరావుగారు, ఎం. ఏ.

,, ఏలేశ్వరపు వేంకటరమణస్వామిరావుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

,, ప్రతివాది భయంకరం పార్వతారధిగారు, బి. ఏ., ఎల్. ఎల్. బి.

,, తుందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు, బి. ఏ.

,, శేకవరపు కామరాజుగారు.

,, వేదుల శ్రీరామచంద్రకీర్తిగారు ఎమ్. ఏ. (అనధ్య)

,, వేంకటాల సూర్యనారాయణకాశ్రీగారు.

శ్రీ నూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు.

చతుర్థసంపుటము.

శ్రీ పితాపురము మహారాజావారి ధనసహాయముచే రచియింపఁ బడుచున్న పెద్దనిఘంటువులోని రాయల్ పై జు 1000 పుటలుగల ప్రథమ సంపుటమును, 955 పుటలుగల రెండవసంపుటమును, 980 పుటలుగల మూడవసంపుటమును, 950 పుటలుగల చతుర్థసంపుటమును, ముద్రితములై విక్రయమునకు సిద్ధముగానున్నవి. ఇందు ప్రథమసంపుటమున లకారము మొదలు, ఔకారము వఱకునుగల యచ్చులాదియందుఁగల సంస్కృతాంధ్రశబ్దములన్నియుఁ గలవు. రెండవసంపుటమున 'క' మొదలు 'జ' వఱకుఁగల శబ్దములును, తృతీయసంపుటమున 'చ' మొదలు 'తృ' వఱకుఁగల శబ్దములును, చతుర్థసంపుటమున 'తె' మొదలు 'న' వఱకుఁగల శబ్దములును గలవు. ఇవివఱకున్న నిఘంటువు లన్నిటికంటె నిది సర్వవిధముల నుత్తమమయినది. ఈపుస్తకమును రచియించుటకు ముద్రించుటకు విశేషవ్రత్యముపట్టిన ధనవంతులకేగాక జనసామాన్యమునకుఁ గూడ లభ్యముగా నుండవలయు ననుతలంపుతో నీ క్రింది రెండు నిర్ణయింపబడినవి. ప్రథమసంపుటము సాదాప్రతి వెల రు 5 లు, మేలుప్రతి (Art Paper) రు 7 లు, ద్వితీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు, తృతీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు, చతుర్థసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లును.

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

కా కి నా డ.

తెలుగు సాహిత్య పరిషత్తు వారు.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౩౫. { వ్యయ
ఆశ్వయుజ - పాల్నములు } సంచిక ౪-౬

కా కి నా డ :

కరిషత్కార్యాలయమునం బ్రకటింపబడినది.

చందా, పోస్టవ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-0-0.

1946 — 1947

విషయ సూచిక.

1. శ్రీ ప్రథమ సుందర రామభావనప్రవేశమహాత్మ్యము.

భావనసర్వగణవిశేషిక.

౧౭—

ప్రశంసాపద్యములు.

౨౩—

2. తెలుగులోని అఖండయతలు — వాని గతులు.

౪౧—

చింతూరి పాపయ్యశాస్త్రి గారు.

3. వ్యాసుని కాశీవియోగము.

౫౭—

దువ్వూరి నారాయణశాస్త్రి గారు.

4. శివలీలావిలాసము — ద్వితీయాశ్వాసము.

67—

సిక్కింక కొమ్మనామాత్యుడు.

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కా కీ నా డ.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౩౨ { వ్యయ } సంపుటము. ౩౨
{ అర్జునుడు - పార్థసమీపము } { అర్జునుడు - పార్థసమీపము }

శ్రీ వ్రభల సుందరరామ భవనప్రవేశమహోత్సవము
నిర్వాణ నివేదిక.

ఆంధ్రుల నెల్లర శేకముఖముగఁ గూర్చునది యాంధ్రభాషనో. జాతీయసమస్య సంతకము వాఙ్మయమునఁ ద్రివిధముల మగును. ఆంధ్రజాతీయముననున్నమునకు, భాషాభివృద్ధియు వాఙ్మయసేవయు ముఖ్యమని గుర్తింపి, పంగీయసాహిత్యపరిషత్తు మున్నగు సంస్థల నాదర్శముగఁ గొని శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు 1911 వ సంవత్సరమున మద్రాసునగరమున, కందుకూరి వీరేశలింగంపంతులు గారు, వేదము వేంకట్రాయశాస్త్రిగారు, కొమప్టాజు లక్ష్మణరావు పంతులుగారు మున్నగు పండితులయొక్కయు, విద్యాభిమాను లగు శ్రీ పీఠికాపుర, బాబ్బలి, వేంకటగిరి సంస్థానాధీశ్వరులయొక్కయు సాహాయ్యముతో నాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తును స్థాపించిరి. శ్రీ శ్రీ శ్రీ పీఠికాపురాధీశ్వరులు మొదటిసంఘముఁ బరిషత్తునకుఁ బట్టుకొమ్మయై, స్థాపనసమయమున విరాళముల నొసంగుటయేగాక, ఆంధ్రవిఘ్నము

సిర్పాటమున గల ధనవ్యయ మంతయు భరించుచున్నాను. 1925 వ సంవత్సరమునఁజూలూరిలో తాదృశసము మద్రాసునగరమున నదై యిండ్లలో నుండినది.

మద్రాసునుండి యాంధ్రదేశమువ్యయమున నొక నగరమునకు మార్పుట యావశ్యక మని గుర్తింబడి 1925 లో ఏకార్యాలయము కాకినాడకు మార్పబడినది. ఆంధ్రభూమి లగు శ్రీ శ్రీ శ్రీ విశాఖరము మహారాజువా రుచితముగఁ బరిషత్తాదృశసమునకు భాండాగారము నకు నొసంగిన భవనమున నేలనుజకు నెలకొల్పబడియున్నది.

పరిషత్తు నానాటికి కష్టములను యుదుకేల తాళుకొన్న గ్రంథములను, వే నేలకు మించిన ముద్రిత గ్రంథములను సమీక్ష రించినది. దినదినాభివృద్ధి కందుచున్న భాండాగారమునుదలి ముద్రి తాముద్రిత గ్రంథములకుఁ దగిన స్థలము లేకపోవుటచేతను, పరిశోధ కులకు, పండితులకు, ప్రతిపరిశోధన మొనర్పుటకు, ప్రశాంతము, నిర్మలము, విశాలము నగు వనతి లేకపోవుటచేతను మిక్కిలి యబ్బంది కలుగుచుండెను గానియు నెలుతురును చుర్రభమై బీరువాలు క్రిక్కిరిసి యుంు.

అనుకూల మగు స్థిరావాసము కల్పింపవలె ననుకోర్కె నభిలము కాకుండఁగనే ముష్కణ్ధాపకు లగు శ్రీ జయంతి రామయ్య పంతులుగారు కాలధర్మ మందిరి. సమీక్షణియు, త్యాగినియు, మహా శయురాలు నగు శ్రీ ప్రభల వేంకటసుబ్బమ్మగారు పరిషత్తునకుఁ గల లోటుఁ దీర్చ సంకల్పించి నయాచితముగనే తన సోదరికుమారుఁ డగు శ్రీ చివుకుల నారాయణమూర్తిగారిచేతను, మా కార్యాలయ ప్రధా నోద్యోగి యగు శ్రీ బిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారిచేతను బరిష తాదృశనిర్వాహకవర్గమువారికి భవననిర్మాణ ముత్తమ మని శుభ సందేశ మందిరి. అంతటఁ బరిషదధ్యక్షులు, కార్యదర్శులును, గొండలు

కార్యనిర్వాహకసభ్యులును శ్రీ వెంకటసుబ్బమ్మగారిని సందర్శించి తమ కృతజ్ఞతాపూర్వకచరణము లర్పించిరి. వీరల నాదరముతో సత్కరించి, యమితానందముతో నాఱువేలరూప్యముల ప్రావిన్షియల్ బ్యాంక్ మార్గేజి బ్యాంక్ జిబెంచరుపత్రముల నిచ్చి యాపత్రముల విక్రయించి పరిమిషనమును నమధర్తగావైన శ్రీ. శే. ప్రభుల సుందర రామయ్య, పి. ఎల్. గానీ కేరట నిర్మింపవలసిన దని వారు కోరిరి. ఆ పత్రములు నిచ్చునట్టి,

“బ్రహ్మకనచ్చుగాక. బహుబంధిగములైన, వచ్చుగాక లేమివచ్చుగాక, శీర్షణములైన తెలగాక పం.గాక, మాటదిరుగలేరు మానధనులు.”

అని యామె చెరివిన హ్యరత్నము నిరంతరము మా చెవులం బ్రతిస్వనించుచునే యున్నది.

ఆ పత్రములు పరిమిత్తుజేర మార్చి విక్రయించుటకుఁ గొంత కాలము పట్టినది. తుదకు శ్రీ కృతకంఠి శ్రీనివాస సోనేజీరావుగారి సాహాయ్యమున రు 5460 లకు విక్రయింపఁగితిమి. స్థలాన్వేషణ మానఁ గొంతకాలము గడచిపోయినది. మా కార్యనిర్వాహకసభ్యులగు శ్రీ దివాకబహద్దరు కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తి గారుఁడుగారి సగ్గించి రు 2750 లకు సీతదేవమును గొంటిమి వారు దయతోఁ గ్రయధనమునండి రు 500 లు తగ్గించి మాకు విక్రయించి నందలకు మేము వారికిఁ గృతజ్ఞులము. ఇంజనీయరు శ్రీ చల్లా కామేశ్వరరావుగారు గృహనిర్మాణమునకు వలయు ప్లానులను నైపుణ్యముచ్ఛి కట్టినపుఁ బనిని స్వయముగఁ బరిశీలించుచు మాకు మిక్కిలి తోడ్పడిరి. పునాదులు పూర్తియై కట్టకములు గొంతయెత్తునకు లేచునదికి ధవిభేత్వ రమునండి విచ్చేసి శ్రీ వెంకటసుబ్బమ్మగారు పరిశీతుల నెల్ల స్వయముగ విమర్శించి మరల రు 3080 ల నిచ్చి యుద్ధకారణమున వివశీతముగ ధరలు పెరిగినందులకు జంకవల దనియు, భవననిర్మాణ మాఁగ

కుండఁ గొనసాగింపవలసిన దనియు మమ్ముఁ బ్రోత్సహించిరి. కట్ట
డపుసామగ్రి దొరకుట దుర్లభమైనను వారి నిరంతరప్రోత్సాహముచే
భవనము చుట్టువరంబాలును, వెనుకగదులును బూర్తియై వానిపై
దాదానాండఁ బెరికితముగ నిర్మింపఁబడినది. యావదాంధ్రదేశమునకును
గంబంధించిన సంస్థ యగుటచే నభలు జరుపుటకుఁగూడ ననుకూల
ముగ నుండుటకై విభాల మగు సభాంగణము నిర్మింప నుద్దేశింపఁబడి
నది. కాని, దొరతనమువారి నిరోధమువలన వలయు దూలములుగాని,
యుక్కు-కంబములుగాని లభింపలేదు. తుదకు గంగోలుసంస్థానాధీశు
లగు బ్రహ్మశ్రీ హోతా వీరభద్రయ్యగారి చింతపల్లిముఠాకుఁ జెందిన
దుర్గచూరణ్యముల వలయు కైవారము, పొడుగు గల మ్రాకులను గొని
నఱుకించితిమి. వానిని కాకినాడ చేర్చుటకు మిక్కిలి కష్టపడవలసివచ్చి
నది. దైవానుగ్రహమునఁ దుద కెట్లో వానిని కాకినాడ భవనము
గొద్దకుఁ జేర్చితిమి.

ఈ కార్యమున మా కనిర్వచనీయ మగు కార్యదీక్షతోడను,
బుద్ధికుశలతతోడను సహాయకడి యా మ్రాకుల దుర్గచూరణ్యములను,
పర్వతపంతులను దాటించి గోదావరీతీరమునకుఁ జేర్చి కృతకృత్య
లయిన గంగోలుయెట్టేటు ఉద్యోగులగు శ్రీ తణికెళ్ళ రామకృష్ణ
మూర్తిగారును, శ్రీ పుల్లంపంతుల వేంకటసుబ్బరాయగారును, పోల
వరమునఁ దమ దేశసేవచే "ఆశ మము డాక్టరు" అని ప్రసిద్ధినిబొందిన
శ్రీ మాచిరాజు సత్యనారాయణగారును, నిరంతరస్మరణీయులు. అధి
కారబలము కాని, ధనవ్యయముగాని సాధింపలేని యా మహాకార్య
మును వారికిఁ గల భాషాభిమానమే సాధించినది. వారిలో డాక్టరు
సత్యనారాయణగారి రాకస్మికముగ నిటీవల దివంగతులై యీశుభసమ
యమున లేకుండుట మిక్కిలి విషాదకరము.

గొప్పప్రయత్న మొనర్చి కాకినాడకు దూలములఁ జేర్చినంత
లో యుద్ధసన్నాహములకై సగము నిర్మాణ మైనభవనమును యుద్ధ

కార్యవర్గమువారు తీసికొన యత్నించిరి. విద్యావిషయక మగుసంస్థ యగుటచే వా రాఖయత్నమునుండి విరమింప, మిగిలిన భవననిర్మాణ కార్యముల కతివ్యతిరేకముగఁ బూర్తియొనర్చి నేటికి భవనమును బరిష్కృత కల్పింపఁగలిగితిమి. స్థలము క్రియధనము గల 2250 లు గాక భవననిర్మాణమునకుఁ బ్రత్యేకించి యంతవఱకు 15866-3-6 ల రూప్యము లయినవి. ఈ ద్రవ్య మంతయు శ్రీ వెంకటమల్లమ్మగారే వహించియున్నారు. వీరి నదాన్యత లోకుల కాదర్శనాచారము వీరు రాజమఁద్రావరమున కయిపీడితులకై యేర్పడిన శాసనాచారమునకై పదివేలు వెచ్చించి లోగులకు వసతులు నిచ్చించిరి. ఆంధ్రవిశ్వ విద్యాలయమునకును, తిరుపతిప్రాచ్యసంస్కృతకళాశాలకును గొప్ప విరాళముల నొసంగిరి. అన్నదానమునకై తిరుపతిలోను, ఇతరప్రదేశములందును పెక్కునిధుల నేర్పఱచిరి. ధవిలేశ్వరమునఁ గల దేవాలయములను, పూర్వజగన్నాథము మున్నగు క్షేత్రములందును దైవకార్యములకై విశేషద్రవ్య మొసంగిరి. చీడతాలూరసహాయార్థము ధవిలేశ్వరముపైసూక్తుల నొక నిధి యేర్పఱచియున్నారు. ఈ పరిషద్భవనమునకై వీ రొసంగిన ద్రవ్యమునుగూర్చి యిదివఱలోఁ దెల్పియుంటిమి. అన్నిటికంటె మహత్తర మగు విషయ మేమన, వీరు తమకుఁ గల యాస్తిసంతను దానధర్మములకుమాత్రమే వినియోగింప న్నధనిశ్చయములై యున్నారు. ఇట్టి యుదారస్వభావము గల నాకీతిలకమును దలంచి యాంధ్రప్రదేశమంతయు గర్వింపవలసియున్నది. అజిగిన దిచ్చెడు వారును, వేలు కోరిన పదివే లిచ్చెడువారును గలరు. కాని తమ సర్వస్వమును దానధర్మములకును, అందును, ముఖ్యముగ ఆంధ్రసారస్వతాభివృద్ధికి నర్పించి ధన్యతీర్తమును గాంచిన మహాదారు లుండుట యరుదు. దానికి నాంధ్రభాషాభిమాను లందఱిపక్షమున మేము ధన్యవాదము లర్పించుచున్నాము. వీరి యాదార్యముచే నాంధ్రసాహిత్య పరిషత్తునకు స్థిరావాసము నేటికిఁ గల్గినది. దీనికిఁ జుట్టును భాగికా

రము నిర్మింపవలసియున్నది. ఇంకను గొన్ని గదులు నిర్మించినఁగాని పుస్తకభాండాగార మంతయు నిమిత్తము దుష్కర మని తోచుచున్నది. పుస్తకభవనమున నొక్కదిలో నూత్రమే ముద్రితగ్రంథముల నుంచుటకై యేర్పాట్లొనఁపబడినది. తాళపత్రగ్రంథములను విడివిడిగ నమర్చుటకుఁ దగిన దిరువాలను జేయింపవలసియున్నది. అందులకుఁ బ్రోత్సేహించి ధనసహాయము కావలసియున్నది. ఈ స్థలమున నైన ద్రవ్యమునుగూడ సమకూర్చవలసియున్నది. మహోదారులగు మీవంటి భాషాభిమానుల సహాయమునఁ బరిషత్తున కవియు నచిరకాలముననే లభింపఁగల వనియు, ఇరిష త్రికమీఁద నితోఽధికముగఁ దన కార్యక మమును నిర్విఘ్నముగఁ గొనసాగించి జాత్యభివృద్ధికిని, భాషారోషణమునకును, వాఙ్మయసేవకును దోష్పడఁగలదనియు విన్నవించుకొనుచున్నాము.

ఈ శ్రవననిర్మాణమున నుండు సహాయ మొనర్చిన మిత్రులందఱకును, అందును మక్కుముగ మాకు దుర్లభమైన చలువరాయి నొసంగిన శ్రీ ముప్పన అంజయ్యగారికిని మా కృతజ్ఞతావందనములు

కాకినాడ, }
8-6-46.

ఇట్లు,
పరిషత్తునన నిర్మాణోపసంఘము.

ప్రశంసా పద్యములు.

శ్రీః

ఆ శీర్షో కాః

- శ్లో. శ్రీహస్తయపురాధీశం పాయా చ్ఛ్రివల్లభస్సదా
యదాశ్చ యాత్య-భాస్సర్వావధంతే హృదయంగమాః ॥
- శ్లో. నిపుణం కావ్యనిర్మాణే కవిశారవతత్పరం
ధీరం శాంతగుణోపేతం దూరీకృత రజోగుణమ్ ।
- శ్లో. గ్రాంథికాంస్త్రప్రియం గుణైః హృద్యాగ్రపదకోవిదం
చందోవ్యాకరణాభిజ్ఞం సద్విమర్శకశేఖరమ్ ।
- శ్లో. ప్రత్యాహ్వానం సవయహృదయః పాలయామాస యోనః
సర్వా సస్మాకం సువసునిచయై ర్మానయామాస తుష్టః
గీర్త్యే భీష్మే సుగుణవిలయో దూర మాయా త్ప్రసన్నః
తం శ్రీమన్తం ప్రభువర మముం సర్వదా భావయామః॥
- శ్లో. శ్రీవిక్రమప్రభువరం సాశీల్యగుణభూషణం
సంరక్షతు కృపాసింధు ర్భగవా న్నిర్ధనారథిః ॥

ఏవం విద్యద్విధేయః

కా శీ భ ట్ల సు బ్ధ య్య శా స్త్రీ.

పంచరత్నీ

- శ్లో. విక్రమదేవోవర్మా, వర్మైవాశేషవిబుధవర్గస్య ।
సంరక్ష్యతాం త్రివిక్రమ, దేవే నాపమ్యతో రమామహిషః ॥
- శ్లో. సత్రప్రవిద్యయా య, స్తతైవచ క్షత్రవిద్యయా ప్రధితః ।
విక్రమదేవో జీయా, దవిక్రమో మార్గయాయువురుషేషు ॥

- శ్లో. విబుధానాం సమనాయో, సమనాయోనైవ స సమవేత్స ।
సమ్మోదయన్ సదా తాన్, విక్రమదేవ శ్చిరం జయతు ॥
- శ్లో. న్యాయే పదే పరిమాణే, నైవ పరిస్థలతి యన్మతిః క్వాపి ।
తాదృశ ఏవ భవిష్యన్, విక్రమదేవ శ్చిరం యాత్ ॥
- శ్లో. క్షత్రియవంశే నృపతి, ర్వింశో విరళో బుధోఽద్య విప్రేషు ।
ఏవం సరసస్త్రా, ప్యేతత్రయయోగతో మనః పూర్ణమ్ ॥

కాకినాడ, }
9-6-46. }

దర్భా సర్వేశ్వరశాస్త్రి.

ప్రశంసావంచరత్నములు.

శ్రీ పరీయాగ వేంకటరామశాస్త్రిగారు.

- శ్లో. కళ్యాణ మాంధ్రసాహిత్యపరిషత్ ప్రథమాం చిరమ్
ప్రాచీనా ఉత్తమగ్రింథా ప్రకాశంతే యదాశ్రియాత్.
- స్తో. కంజాతహితవంశసంజాగ్రిదంభోధి
సంజాతమందార ! స్వాగతంబు
అయనయోదంచితజయపూర్వమహారాజ్య
ప్రాజ్యవైభవయుతా ! స్వాగతంబు
సదుపేయవిబుధసంసదుపేతసాహిత్య
సమాట్టదాంచితా ! స్వాగతంబు
మిలితవిక్రమభోజతులిత ! విక్రమదేవ
వర్మమహారాజ ! స్వాగతంబు
అంచ స్వాగత మిమ్ము పత్త్యగ్రిభవన

కథిగతాఖిలవిజ్ఞహస్తావలంబ !

పథితచరి తాంధ్రసాహిత్యపరిషదంబ !

సీ విశ్వవిఖ్యాతాంధ్రవిశ్వవిద్యాలయా

శ్యామతోలసిత ! దీప్తాయు రస్తు

దానాపతకక్ష ! దీనావనపరాయ

దానందితబుధ ! చిరాయు రస్తు

సకలకలాపక్ష ! సుకవితాతత్త్వ !

విభువిర ! ఎంశాభిప్రేక్షి రస్తు

పుండితసజ్జగద్రంజకచుగుణపుం

భావస్వరూప ! శుభాని సంతు

అనుచు దీవింపు సమహర్మ్యప్రవేశ

మహాసభాపతి నభ్యాస్మచుతి ససుతుని

సరససాహిత్యచయసముద్ధరణాతిని

వ్రీతని విక్రమదేవభూపతిని సతము.

సీ. మహిత జయంతి రామయమహాశయచతు

రాస్యండు సృజయించె నాది నేది

రహిమీతి శ్రీసూర్యరాయమహోదార

భూదారసంభృతిఁ బాలుచు నేది

నానాదిశాఖ్యాతదానీంద్రసముదయం

బాసంగుకేలుఁతల నెసంగు నేది

సద్వ్యవస్థాపకాచార్యసూర్యేందుమ

హోద్యమద్యతులఁ జెన్నొందు నేది

అట్టి శాస్త్రపురాణేతిహాసనదులఁ

బరంగి సతావ్యసస్యసంభరిత యగుచు

నమరు నీయాంధ్రసాహిత్యసమితి జగతి

తద్ద వర్ధిల్లు నాచంద్రతారకముగ.

సీ. అంధ్రవాఙ్మయరక్షకై యాంధ్రసాహిత్య
పరిషత్సమాఖ్యతోఁ బరమపూజ్యఁ

మైన మీయగ్రజుం డల రామయ్యాయ్యఁ డీ

వితతవిద్యాసంస్థ వెలయఁజేసె

ఆమహాసంస్థకై యతిరమ్యసువిశాల

భవనంబు నెర్పించి భర్తవేర

చెల్పించితివి నీవు త్యాగ మిట్టి దటంచు

సజ్జను లెల్లడ సన్నుతింప

పుట్టినంతికి మఱియు నీ మెట్టినింటి

కసమయశమురు గూర్చితివమ్మ సాధి !

రామయానుజ ! సుందరరామపత్ని !

సుగుణనికురుంబ ! వేంకటసుబ్బమాంబ !

సీ ధనవంతు లెందఁతొందఱు లేరు ధరలోన

నరయ ధర్మాసక్తి యరిది గాక

ధర్మాత్ము లెందఁతొందఱు లేరు ధరణి న

త్పాత్రదానంబు చొప్పడదు గాక

దానశీలురు లేరె ధరణీలోఁ బెక్కండ్రు

రిట్టి విద్యాసంస్థ కిడరు గాక

ధన్య వీ వెలతయుఁ దలఁప నీదృఙ్మహా

భవన మిచ్చితి వాంఛభాషకొఱకు

రమ్యవితతంబు సుందరరామ భవన

మలకఁగావుత మాచంద్రతార మవని

దాన పాత్రజ్ఞ ! మీ పుణ్యదంపతులకు

శాశ్వతసుఖంబు లొసఁగు సర్వేశ్వరుండు.

ప్రశంస

గీ. కనెను మును రామమూర్త్యుండు భున మనీషి

యాంధ్ర సాహిత్య పరిషదంటను లతాంగి ।

మేర గోడలి కొక చివ్యకౌశల రాగ

మలచరించ వేంకట సుబ్బహారబ నేను

గీ. ప్రభుత్వమైనదియ నయంతివా పుత్రి

ప్రభువారి యిల్ సేరుకొక్కమమె యిభుమ

నాంధ్ర నాహిత్యపరిషదరాగే ప్రభు

వారి యిలు సేరి సాలించె బ్రజలు మెచ్చ

చ. అధిపతి భోజుడాదిగ మహామహులైనదాన్యకేళుల

ప్రభువులు తెల్లుభారతి కసారపద్యలు సేయవారి స

ద్విభవము గల్గువారును మదిం నలపోయరః మైక కేళు మా

ప్రభులకొలంపు వృక్ష నలువారి మహాభ మొనంగె నాంధ్రకిం ।

కాకినాడ,

9—6—1946.

} విద్వాన్. పశుపాటి విశ్వేశ్వరశాస్త్రి.

మంగళాహ్వనము.

మధునాపంతుల సహస్రనారాయణశాస్త్రి.

౧

కొమరారన్ జయనాదభంకర బెలుంగుల్ ముప్పదేనేండ్ల నీ

కొమరులైతాయపుగాథ సాధుగతి వాకోగా, మహారాజు వి

క్రమదేవేంద్రుడు స్వాగతోక్తి నొడవంగా నుత్తమంబైనది

వ్యముహూర్తమునగ్రొత్తలోగిలికి పారభామా!రమా.

౨

మొదట జయంతి రామకుసు మోదమున న్నది నిల్పుచేసి య
 ప్పిదపఁ బితాపురప్రభునిఁ జేర్కొని సుందరరాము నెన్ని యా
 పదపడి యిందు నీకు కుశిపాదమువెట్టి గృహప్రవేశసం
 పద నొడఁగూర్పుమా ! తెలుఁగుభారతి ! హరితిండు వెల్లునన్.

౩

పొలపముదక్కి పుర్వులకు భుక్తులు నెట్టెడి తాటియాకుఁగ
 ట్టల నెల వేర్పఱించుకొని డాఁగిన నీదెసఁ బ్రీతి దోచి, ని
 స్తులదయఁ జూచె నీ ప్రభల సుబ్బము; కావున నీమె నిండుఁజూ
 పులఁ దిలకించి తద్భవనముఁ గలుగేయుము వాగ్విహూమణీ !

౪

వెనుకటివారు సూత్రమును వేసి, మోసిరి తెల్లరాజు లె
 ల్ల నడుసు మంటిముద్దలు, చెలంగి కవీశులు తీసి రిట్టికల్
 గనప పునాది దిట్టముగఁ గట్టిరి పంకితపాళి గూడి, నూ
 తనభవనప్రవేశము ముదఁబునఁ జేయుము వాఙ్మయేందిరా !

౫

మరువున శాస్త్రపండితులు, భోజనమానులు రాజులున్, గవి
 శ్వరులును వందిమాగధులపద్ధతి బారులుతీరి నీశుభో
 త్తరచరితంబుఁ బాడఁ, బలితం బగువేడుక నాంధ్రసాహితీ
 పరిషదమోఘహర్ష్యతలవాస మొనర్చుము శాశ్వతంబుగన్.

పరిపూర్ణతనానమః

ప్రశంసాపద్యోపాయనము.

మ. పరిపస్యారచనాచణుం డగుచు సంభావించు మాఙ్గీతికా
శ్రురరాజనృపంజేడు శ్రీ జయపురీభూనాయకావిష్కృతిన్
పరిదీపించు నవీనధామమున నంబా ! యాంధ్రసాహిత్యర
త్నచక్రస్పందా ! కాపురింపు మురువిద్వత్సాలిః బాలింపుచున్.

మ. పరిపద్యే ! కళాప్రపూర్ణరచిత హృదయ మన్నించి నుం
దరరామార్యరత్నసేవభననాంతస్సేమ వాసించుచున్
పరిపూర్ణంపుము గ్రామ్యనృపకవిరాజైశాచికాపాదమ
ర్భరసాటోపమహుర్మహా కహకహరావావిరామార్కటిన్.

ఆ. వె. ఆభినవాంధ్రభోజయట యాంధ్రసాహిత్య
పరిపదధికపోష్ట, భవనదాత్రి
విప్రసాధ్యియంట, వేళోత్సవవిధాత
యాకళాప్రపూర్ణుండంట, బలిర !

శా. లేకున్నారొకొ నేడు గాకపురి బాలి గేలినధాను మొం
డాకల్పించి మనోనచక్రియల నీ యాంధ్రీమవాదేవికిన్
సాకల్యార్పణముం బొనర్ప గలశ్రీనాథుల్ నదాన్యుల్ బుధుల్
నీ కొక్కర్తక మాట దక్కినదిగానీ నేడు సుబ్బాచికా.

చ. విభవకళాభిశోభితనసేవహాభజనాప్తి సాహితీ
సభికులె కాక కాకపురసర్వజనావలి నీవచాన్యతా
శుభకృతికిన్ ఋణంపడిరి సుందర రామసుధీవధూటికా !
ప్రభలజయంతివంశయుగపాలిక ! వేలకటసుబ్బమాంబికా !

ఉ. నీ నసమానదానకళనే సకలార్థము లంది యెందఱో
మానవు లాయురున్నతుల మానితనత్పదభోగభాగధే
యానపమానసంగతుల హాయిగ నుండిరి వీర లెల్ల నీ
సూనులు గారొకొ ప్రభల సుందరరామసుధీవధూమణీ.

తుల్యారామేశ్వరము, }
9-6-1946.

కవికంఠీరవ, కవిమూర్ధన్య,
కాకరపర్తి కృష్ణశాస్త్రి.

శ్రీ కారదాంతాదైనమః
అత్తకోడండ్రపాత్తు.

శ్రీకారము నే జుట్టుచు

ప్రకటభక్తిం జయంతి రామయజుఁడు సు

న్లోకుని భావించి నమో

వాకము లర్పింతు గాంధీపరిషత్తుకిన్.

౧

శైశవ మాదిగాఁ దెలుఁగుచానయశంబును శాశ్వత బుగా

దేశములందు నిల్పుఁ దనధీభవంబును వెచ్చఁబెట్టి యా

వేశము లేక తా నభినివేశముతో గృహింపన్ నిల్పె నీ

వేశలవాగ్విలాసపదవిం బరిషత్తుతి రామయజుఁడు.

౨

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషదభ్యర్చనంబు

చేయుపూజరి మదిఁ దలపోయుకట్టి

కోర్కెలకునెల్ల ముఖ్యమా కోర్కె నేడు

సఖలమయ్యె మహాత్మవోత్సవముకతన.

౩

కనె నొక కన్యకామణిని గౌరవదాత్రిని రామయజుఁ డీ

గొనముల ప్రోక పోషణము గోరి మహాత్మరథేదమోక్షంబు ల్

గని తుడ కెట్టులో తనసకాశముఁ బాయకయుండ నెల్పె మే

దినిఁ దనకన్యసేవల సుధీమణు లెల్లరు సేయునట్లుగాన్.

౪

ఆమెగుణంబు లెంతటి మహాత్ములకైనను వింత గూర్చు నే

మేమని ముందుగా నిలిచి యిచ్చిరి లొక్కము వేనవేల్ యశః

కాములు మేదిసీపతులు కాన్కలుగా మఱి యామెనిండు మా

మేమియు విప్పదయ్యె తగునింటను దా వనియింపకుండ టన్.

౫

ముదుసలియైన తండ్రి తన ముచ్చట దీర్చకయున్న నెట్టులో

కదిసి యుదారశీల మమకారము గల్గిన యత్త నేను మీ

పదముల నంటి నిలెన్ సపారయశం బొడగూర్చు మీకు నన్

సదయతజ్ఞాడువున్న విని సంతన మందెనున్ సుబ్బమాంబయు.

౬

ఎండకు వానకుం దడిసి యెండుచు రూపతీయున్న నీమె నొ
కొండును జూడకున్న మమకారముగల్గిన యత్తపున్నెముల్
కండునుగాడి యొమెకు నివాసముగా నొకసాధ మిచ్చినన్
మోడగు ప్రియయ్యనని మెచ్చెను గోడలి లచ్చసంబులన్. ౨

కృష్ణ కావ్యాంకికాంత పయః సింహము ముప్పదియైదు నేండ్లునా
కానిను నొక్కటయైన రితి నొకచో నక్కడలేదు వాని నా
ముదియొక్క ప్రియలయ నామెను నొకెను దీనిః కీర్తినన్
కొనలు గీతు — పనునను నొకెయ్యో పలపోసె నత్తయున్. ౩

అత్తయు గొత్తకోడలి గూడనలె నేను బిడ్డయంతనే
పాల్గవేడ్క నేమె ఒకహవ్యము క్రొత్తగ గూర్చు గోర్కె లే
కెత్తగ నానె పుత్రులకు నిచ్చెను రూపము లాటువేలు మే
నత్తవిరాళియు గొనె నుచు ప్రియీ ఘటింప గోడలున్. ౪

అంతట నామె పుత్రుల లతీయన్నములన్ బచరించి భారతీ
కాంత వసింప నర్హము నికామమనోహర మైననూత్నశు
ద్ధాంతము గూర్చిగా గడగి రత్తయుదారిత హెచ్చరింప నొ
క్కింతయు జంకులేక నతి కీర్తితసిద్ధి ఘటింప నెంతయున్. ౫

తనమన మెంత గౌరవము దాల్చినదో భవసంబుగూడ నా
యనువున నుండగావలె నటంచు దలంచెడి సుబ్బమాంబ దా
గనుగొనవచ్చి యిచ్చెమఱి కాన్కగ కొక్కము మూడువేలు మా
మనములు నబ్బరంబుగొనె మానినియివికి కార్యదీక్షకున్. ౬

ఇం కొకపల్కు పల్కె నిడ నీభవసంబును గట్ట మీర లే
వంకకుఁ బోకుఁ డెంతధనభారమునైనను నేనె దాల్తు ని
శ్చంకతఁ గార్యముల్ నెఱపి జాగొనరింపక నూత్నసాధప
ర్యంకతలంబునన్ విడియ యత్నము నేయుడు నాదుగోడలిన్. ౭

సకలసంభారముల్ గూర్చి సదనమట్లు
భారతీదేవిపూజకై పాదుకొలిపి
ఆంధ్రభాషావధూతి కీయవసరమున
జరుపుచుండిరి పటుమహోత్సవము సుతులు.

౧౩

కట్టించె భవనంబు కాంతయా సుబ్బాబ
భర్తకు శాశ్వతకీర్తి వెలయ
నిర్మించి రీసాధ మర్చిలి ధీరులై
వరిమదారాధకల్ భక్తితోడ
దీపించె నధ్యక్షుడివ్యవీరమునందు
సాహిత్య సమ్మాట్టు శ్రద్ధతోడ
వీక్షించుచున్నారు వియ్యంకు లిద్దఱు

నత్తకోడండ్రయిపొత్తు పెంపు
కవులు పండితులును నీమభవనవిభవ
మరసి యానందహోలావిహరములను
జేయుచున్నారు భారతీ సిగ్గు వీడి
అత్తకును జెప్పమమ్మ నీపెత్తనంబు.

౧౪

స్థాపించె నీసంస్థ సార్థకజన్ముడు
రామయ్యార్యుడు బుధరంజనముగ
పోషించె సూర్యరాడుభజాని దీనిని
పటుకోశసందర్భపాటవమున
జరిపించుచున్నారు సకలకార్యంబులు
పండితవర్యులు ప్రౌఢి మెఱయ
అందిచ్చిరాంధ్రదేశావనీనాథులు
కానుకల్ వేసవేల్ గారవమున
కాని యింకను నెన్నియో కానుకలను
గోరుచున్నది మాతల్లి కూర్చినుతుల

య హాలను నిరక మనమున నున్నకత్త
భరము గొనుచున్న విక్రమవృద్ధి.
ఎంతయు లేదు చాతలు మహిమలి వాగుల నెవ్వరేని
కందున నాంధ్రభాషకు నికారముగూర్చి వివక్షంబు చే
న్నాడగ నవ్వెడి నగుచున్నాము నచియింపజేర్చి
యెందును బూర్వపుణ్యముల మున్ను శాస్త్రత్వ సందేహ. ౧౬
నరిమన్నని కావ్యాధి
అదికెడినూముల బాత్రుల సంతోషములతో
గత మున్నెంగుల కేయల
పరితోషితబిభృషులూ సంతోషముఖ్యు.

౧౧

౧౭

ఇట్లుగారు,

విలుగూరి పాపయ్యశాస్త్రి.

ఉ ప ద.

విలుగూరి వీరభద్రశాస్త్రి.

౧

శ్రీసూర్యచాయేంద్ర కృపాప్రపూర్ణశుభధిసంపత్తితపూర్ణశాస్త్రి
విష్ణునగంధీరశుభాంధ్రభాషాని శ్శుభాగార ముంకరము !

౨

శ్రీమత్పరిషద్వచనప్రవేశ సమయ శ్శుభధి సంభరితః ।
ఆంధ్రాణా మయ మతితర మహానీయామేయగర్వకృషిహేతుః.

౩

శ్రీమద్విక్రమదేవభూషణి మహాసాజన్యపూర్ణాదృతిమ్
ప్రాప్తేయం పరిషత్ప్రపూర్ణభవనప్రావేశికేతుత్సవే ।
సేయం సర్వమహత్తరేదృశమహాసాభాగ్యపూర్ణాంచితా
ప్రాసాదే వసతీ త్రివిక్రమపదం సంపూర్ణ మధ్యాస్సతామ్.

౪

విజ్ఞానసంపూర్ణమహాధిరాజ శ్రీవిక్రమార్కశనుపూర్ణదృష్ట్యా
అగార మేత న్న చిరా త్రపుపూర్ణం ప్రాసాదరాజం భవితేతి మన్యే.

౫

సాహిత్యాంబుధిఫలనేన సరస స్సాహిత్యసమ్రా డయమ్
అచ్చస్వచ్ఛగభీరబుద్ధికలితో నిశ్యం కళానాం నిధిః ।
షట్చస్త్రేషు నిగాఢపూర్ణధిషణః శ్రీవిక్రమార్కవతిః
ప్రేక్షాధ్యక్షపదం బభార పరివత్సభాగ్యభాగ్యోదయైః ।

౬

ఆంధ్రాణాం నాస్తి విద్యోద్భృతినిపుణమహాస్థేమ, తత్రాపి కృత్యం
కర్తం తే నైవ శక్తాః, సుహృదయవిధురాః, సంఘశక్తా న్నచైవ ।
ఇత్యేవం లోకగర్వాం విమలతరమహోదారసంపూర్ణబుద్ధి
స్సుబ్బాంబేయం న్యమాన్తీత్ భవన మిద మపూర్వాంగరమ్యం
విధాయ.

౭

ఆంధ్రేష్వైకైకోఽపి ప్రకృప్త కృతిభారవహననిపుణతరః ।
ఇత్యేవం భవనే స్మి న్నబలా ఘోషయతి భవననిర్మిత్య.

౮

సీ. శ్రీసాంధ్రపీఠాపురీరమ్యరాజన్యః
 ఊకండ భాషోద్భృతి నుండ ధృతిని
ఆంధ్రుల విశ్వవిద్యాలయ వృద్ధికై
 దాతల విక్రముః డీతః ఊకండై
రామయవంతులు రమ్యాంధ్రసాహిత్య
 పరివత్తు నొక్కండ ప్రాధజేసె
ఈయమ యోర్తుక యీసాధనిర్మాణ
 కార్యధురీణమై కాంచె యశను

శీ. ఇటుల నీయాంధ్రమండలి నీయనేయ
నొక్కఁడొక్కఁడఁ ఘనకార్య మూర్జితముగఁ
జేయ నమకట్ట ప్రార్థనలు చింతసేయ
నన్నిటను సగ్ర్య మైయుండ కలమేమి ?

౧౦

మ. భవనంబున్ దరిటొక సించినఘటన్ ప్రాచీని యుడంగ సం
భవమే? యెవ్వరు దీని గట్టికి బలి! బాగాచ్చ! పరెవ్వరే!
దివి దాతఁగను నున్నది భవనమైపుష్పరే గనుల విష్ణుమనన్
దివిదాతఁ గని నేత్రముల తలకురా నిర్భాగ్ర కేమి నొక?

౧౧

శా. పారం బొందుదునే భవన బిడఁగ నభారమ్మటంచుఁ గృతిఁ
వీరావేశముతోడ దానమిడి యుద్విఁ లేద యీ డంచఁక
భీకత్వంబును సాహసంబు నెగడ నిర్భాగముం జేయఁగాఁ,
బ్రారంభించి ప్రవేశముంజలుపు సుబ్బంబ న్నుతింప వలెఁ.

౧౨

చ. ఇరువదియా! పదాట! యిదె యిచ్చెద వేలను, గ్రిందుమీఁదు మీ
రరయక కట్టుఁ డంచుఁ గడు నాదరణంబునఁ బల్కుసాధ్వీ నీ,
ధరఁగనుగొంటిరే? యిటులుదారత సుబ్బమ కజ్జె నీయిలక
గర మరు దిట్టి దాతృతకుఁ గారణ మేమయియుండి యుండునో?

౧౩

శీ. క్షీరిగడియింప నిట్టిట్టి క్షతులు తలఁచి
కడఁకఁ జేయఁగఁ బూనిన ఘనులు కలరు
కాని యాక్షీరి కాంక్షించి కాదు, కనఁగఁ
గలదు సుందరరాముని ఘనతాంక్ష.

౧౩

చ. తెలియఁగఁజేయు నిట్టిఘనధీనిబిడీకృతకాంక్షితంబు మీ
రలు మునుమున్ను కాంచనగు రమ్యము తాభవనాక్షరంబులే
యిల నిదే భర్తృవాంఛితము నేర్పడఁజేయుట యన్నదొక్కఁడే
కలదు పశ్చిమతామణికిఁ గాంక్షితమన్యము లేదులేదుగా.

౧౪

ఉ. కూరిమితోడ నీవిటులు కోడలికిం భవనంబు కట్టినన్
బేరిమికోడ నందలము పెంపుగఁ జేరిచి యూర నేఁగినన్
గోరుట మాన దీయువిడ కోరుచు నున్నది సుబ్బమాంబ! మా
కారయసాధనాన మిత హాయిని గొల్పు నటంచు నిత్రటిన్.

౧౫

ఉ. లోకములోన నత్తలకు లోకంబు కోడలు కాని మీయెడన్
బోకడి సంతయుం గనఁగఁ బూర్ణవిరుద్ధము; కోడ లిట్టినన్
గొకడెట్టె లొక్కపరిపూర్ణపు వత్సరమేఁగకుండ నీ
వేకరణిం బానర్తు! గడియింపుము కోడలియిచ్చితంబులగా

౧౬

గీ. రామమూర్త్యంకు నీ యట్టి రత్నఖనియె
కలదు నాపుత్రి కేమని గరువ మూని
యేమి చెప్పక నిశ్చింత నేఁగె దివికి
వంశజులచేవ యెఱుంగనివార లేవరు.

౧౭

ఉ. వా! యెవరయ్య! యిట్టికృతి బాగుగ సల్పిరి; యుత్సవంబులో
నాయెడ గారవం బిడుచు నన్ను ఘనాద్భుతిఁ బిల్వం బంపిరే!
యీయిల నెవ్వరిట్టి రని యీకడుశృద్ధంకు కష్ట మెందు నే?
పో! యనివచ్చె విక్రముండు; పూర్ణకృపామతి మెచ్చుఁగానని

౧౮

౧. చులుక కేరకునే ను సుబ్బమాంబ !
 ముచ్చయంగిని వైతిఫల మీయకురికి
 వారస గానము ! ములుకక కావ్య-భావద !
 వెలుకొ. ౪ పద్యముల వైతిఫల మును.

మొ.

శ్రీ ౩౧ - సుందరి ముయ్యగారి శక్తిపత్ని కేంకటసుబ్బమ్మగారు
 శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారి ప్రకటనాత్మక
 సమయ ప్రశంసా

పద్యరత్న పంచకము.

- చ. సిరి సిరివో జము ప్రతులనిధును, శాంతిమయ రామయార్యుడా,
 వరమునం బెంకగాం బెరిగి తత్తదహారన లేంద్రచంద్ర భా
 స్వర కరుణ స్థైలంగు పరిపన్నవకల్పలతామతల్లి ను
 స్థిరయము యంద్రులన్ దనియజ్ఞేయత మాశశి తారకమ్ముగా. ౧
- ఈ. ఆమూలమ్ముగ గ్రాంథికాంధ్రమును మాయంజేయంగా గ్రామ్యభా
 షామేఘమ్ములు సాంద్రమై యలము దుష్కాలమ్మున న్నిమహా
 ద్రామప్రాభవ మన్ ప్రభంజనము తత్కాలువ్యముం బాపి తే
 జోమాన్యంబొనరించె నీకివియె మాజోహారు లోసాహితీ. ౨
- ఉ. సోదరుడైన రామయ యహాసక్తపం గని పెంచె నంచు న
 త్యాదృతి మీఱి దివ్యమగు హర్షము వేంకటసుబ్బమాంబ నీ
 కై దయచేసె భరిదగు నాహ్వయ మయ్యది శాశ్వతంబుగా
 వీదియు లోటులేదుగద యింకిట నోపరిపదగ్రహమణి. ౩

గీ. మేనగోడలవంచు ననూనమైన

పేర్ని దైవార నిరపు గల్పించుమేన

యత్త కాచంద్రతారార్క మైనయశము

గూర్పు మోయాండ్రసాహితీ కోమలాంగి.

౪

మ. ఘననతు ల్బ్రతిసుంతు లెంతయును విద్యావంతు లీభాత్రియం

దున లేరెందఱు రామయ్యునకె యెందుం జెల్లె సాహిత్య సం

స్థను సృష్టింపగఁ జెలపఁ దత్సహజవై దైవారు నీకే తగె

ఘనహర్మ్యం బిటుగూర్చిదాన మొసఁగఁగా నెందు సుబ్బాంబరో.గి

ఇట్లు,

9-6-1946,

వింజరం

కాకినాడతలూకా.

}

విద్యల్క-విశేషర: వ్యాకరణాచార్య,

ఆంధ్రకళాసరిత్సాగరాదిగ్రంథకర్త,

ఓలేటి సూర్యవారాయణశాస్త్రి,

శ్రీ వేంకటేశ్వర వేదశాస్త్ర వర

శాలా ప్రధానోపాధ్యాయుడు.

ఓమ్.

శ్రీశ్రీశ్రీ జయపురాధీశ్వరులగు విక్రమజేవవర్మ

మహారాజులుగారికి సమర్పించిన ప్రశంసా

పద్యరత్న పంచకము.

శ్లో. శ్రీమాన్ జయపురరాజ్య

శ్రీదయతో దాతృతావిజితకర్ణః

సాహిత్యసార్వభౌమః

శ్రీచక్రమదేవ భూమిపోషసుతు.

౬. విక్రమదేవర్ష పృథివీపతులందున మేటి నేటి న
మృక్కృతి కాధిపత్య మది యందుట లారయ భావికాలకా
ర్యక్రమమెంతయేని యు శుభావహమై దనరారు నంచు ని
ర్యక్రముగా నెఱుంగవగు రాజులు మున్నతివిగాఁ సాహితీ. ౨

చ. సకల కలాప్రపూర్ణుఁడయి సాహితీయంగన సార్వభౌముడై
యకలుషచిత్తవృత్తియయి యన్యదురావయశోవిభాసియై
ప్రకటతరాతిసంపదభిరాముఁడు నౌజయప్రాప్తిభుండు పూ
నిక నిఁక నీకు నున్నతి యరీదృశముం గలిగించుఁ గావుతన్. ౩

మ అనువర్తంబును లక్ష వాన్వికముగా నావిశ్వవిద్యాలయ
మున కర్పించు వదాన్యుఁ డీనినుఁ గృపాపూరప్రపూర్ణక్షణ
మున నొక్కింతగఁ జూచినన్ సకల సమ్మోదప్రదాన్యుత్య మెం
దును జేకూరుట యబ్రమొక్కొ? పరివత్తు! పండె నీపుణ్యముల్.

గీ. ఆంధ్రపరివత్తు గావించు నత్యపూర్వ
పూర్వజన్మాన్వితోరుతపోవిశేష
మునను విక్రమదేవవిభుండు నవ్య
భోజఁ డధ్యక్షపీఠమ్మ పొందు నేడు.

౨౩

ఇట్లు,

ఆంధ్రకథాసరిత్సాగరాదిగ్రంథకర్త.

ఓలేటి సూర్యనారాయణశాస్త్రి
శ్రీవేంకటేశ్వర వేదశాస్త్రపాఠశాలా
ప్రధానోపాధ్యాయుఁడు.

9-6-46,

వింజరం.

కాకినాడతాలూకా.

}

ఆనందము.

విలుక - విశ్వేశ్వరశాస్త్రి.

శ్రీమదాంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు

సవభవనప్రవేశోత్సాహమునకు

కవులు పండితులును నమస్కరణలు

దీవనలు సంపాదక ! మా దేవుకరుణ.

౧

భాదను బ్రదుకం బాగుచులికి, భాదసవ్యకులైన యీ

శ్రీజయపూగధీశ్వరులిచే బలువలయుచుండు, వాక్యయ

భ్రాతృమైత్ర్యము భాదసవ్యములు తప్పవితవ్య మెట్టిదో

యోజనసేయుడి గుణములొకప్పుడైన పదవ్యభిజ్ఞుల !

౨

ఈముహూర్తము నందితె నెల్లయినచు

ప్రభల సుఖమునుదరచామునాని

దంపతులచేత శాశ్వతముగాయగుచు

నాంధ్రసాహితీ యందులకారుఁగాన ?

౩

రాణ్ణహేంద్రకసింద్రవ్యహర్షయబునఁ

జసిడిగిన్నెలలోనఁ బాలు ప్రాచి

పోమనూజులవారి హామకేదికలనై

నల్లన చల్లగా నాటబాడి

శ్రీ నాథకవివర్య సీతకోలికలతో

హాయిగాఁ దూగుటుయ్యల యొని

భక్తపోతనయింటి సంచపాలిలో

మెత్తనిశయ్యల నొత్తిగిల్లి

తాత యగుపెద్దనకవి తత్పరత మీఱ

గజము నెక్కింప మెలగుచుఁ గరముమెఱయు

నాంధ్రకవితాకుమారి జయోఽస్తు నీకు

ఆంధ్రసాహిత్యలక్ష్మీ జయోఽస్తు నీకు.

౪

తెలుగులోని అఖండయతులు - వానిగతులు.

చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రి.

కడచిన జూలై నెలలో వెలువడిన భారతి పత్రికలో అఖండయతిని గూర్చి కొంతవఱకుఁ బ్రసంగించియున్నాఁడను. ఇంకను దత్త్యసంగమున ముఖ్యముగఁ గొన్నియంశములు పాఠకుల కెఱిగింపఁ దలఁచి యీ వ్యాసము వ్రాయఁబూనినాఁడను.

సంధివశమున నుత్తరపదమునందలి యచ్చుతోఁ గూడిన తావులందెల్ల వఱి, సమానాక్షరములకు నచ్చునకు హల్లునకు చెల్లింపవచ్చుననియు, అదియే యఖండవడి యనియు, దానినే భీమన ముద్దరాజు రామచంద్రాచారి పెద్దన కూచిమంచి తిమ్మనయు సంగీకరించి నారనియు, అప్పకవి యొక్కఁడే సంగీకరింపనివాఁ డనియు అందుచేఁ బండితలోకమున నీయఖండయతికి వెలివచ్చినదనియు గిడుగు సీతాపతి పంతులు బి. ఏ. ఎల్. టి గారు 1920 మే జూన్ నెలలకు వెలువడిన 'తెలుగు' అనుమాసపత్రికలో 'అఖండవడి' యనుపేర దీర్ఘవ్యాసమునొకటి ప్రకటించియున్నారు 1934 లో వెలువడిన అప్పకవీయము పత్రికలో నీ వ్యాసమునుగూర్చి తిరుగ నుద్ఘాటన మొనర్చినారు. ఆవ్యాసమున వారు తెలిసిన యుపపత్తులు లక్ష్యములుగ నిచ్చిన కవి ప్రయోగములు వాని పాఠములు నెంతవఱకు సరిపడియున్నవో కొంత పరిశీలింతము.

అప్పకవి యఖండవడికి వెలివెట్టలేదని యీవఱకే వాసియుంటిని. భీమన, పంతులుగా రనుకొనిన యఖండవడి సంగీకరించినచో, ప్రాదియతియందుఁగూడ నుత్తరపదాద్యచ్చుతోఁ గూడిన తావున నచ్చునకు హల్లులకు యతి చెల్లింపవలయునుగాన అఖండయతిచేతనే గతార్థమగుచుండ మఱిప్రాదియతి సంగీకరింప నక్కఱలేదు. ఇట్లులే రామనగాని పెద్దనగాని తిమ్మనగాని, అప్పకవి యుభయయతులుగా లెక్కించిన వర్గములోనినిత్యసమాసాదియతుల లక్షణలక్ష్యములనుబెలుపఁగూడదు. అఖండయతి సంగీకరించు నితరయతులనుగూడ సంగీకరించిన

లాక్షణికు లందఱుకూడ పంతులుగారు తెల్పిన యఖండయతి సంగీకరింప లేరని చెప్పువచ్చును. వారనుకొనినదే లాక్షణి కాభిమతమైనచో వైలాక్షణికులందఱు నలాక్షణికులేని గానొప్పుదురు. ఒక్క అఖండయతి మాత్రము సంగీకరించిన శర్వలక్ష్మ్యములు సరిపడుచుండ భీమనగాని యితరులుగాని యతుల సంఖ్య నేల పోసిగింపవలయును.

లాక్షణికహృదయము సరయుట కష్టసాధ్యము. యథాతథము గ నెఱచిననేగాని లక్షణము సరిగా సమన్వయించదు. ఏదియో యొకరికిని సమన్వయించిన నది లక్ష్యమున సరిగాఁబోనగదు. ఒకప్పుడు విషయతథమును బట్టెనేని భ్రాంతిని గలిగించును. తన్ములకముగ పాపూణికలాక్షణికులను సైత మడవదించుట తటస్థించును. అఖండయతిశిష్యమున నిట్టియనన్ధయే తటస్థించినది. 'తెలుగు' లో పంతులు గారు ఈయతని పొర్చి యింకను నీకిందెక్కిని బ్రస్తావించియున్నారు.

"అఖండవదీ అగ్రహ్యమని చాలామందికి భ్రమ. బాలవ్యాకరణ సూత్రములు అప్రతిహతములని సరిశీలన లేకపోవుటచే భ్రమపడినట్లే ఛండశాస్త్రమునందు అప్పకవిలక్షణములు వేదవాక్యములుగా పండితులు శిరసావహించడముచేత అఖండవదీకి వెలినచ్చినది"

బాలవ్యాకరణమును రచించిన చిన్నయసూరి, అంధ్రభాషలో నేటి దనుక వెలువడిన వ్యాకరణగ్రంథము లన్నిటిలో నుత్కృష్టమని యనుపించుకొని, సంస్కృత వ్యాకరణసూత్రాన్నితి కించుకయు నీడఁబొనిపద్ధతిని సూత్రనిర్మాణమును గావించి తదనుగుణముగ వృత్తిని సంతరించియున్నాఁడు. కనుకనే సూరిసూత్రము అప్రతిహతములు బహువిచారసహములునై యున్నవి. అటులనే అప్పకవి తననాటికిఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన ఛందోగ్రంథములను బాలవఱకు నవలోడనముచేసి విపులముగ లక్షణగ్రంథమును నిర్మించియున్నాఁడు. కావుననే పండితుల కాతని ఛందోగ్రంథమాదరపాత్రమయ్యెను. ఇంతియగాక సూరి అప్పకవియుఁగూడ శాస్త్రములందు విశేషమగుప్రజ్ఞనాంజ్ఞించినవారు. శా

౧౦౭: ౪. ౬] జేయగులోని అభిరూపములు - వానిగతులు. ౪౩

స్త్రీయు నెఱుంగని వారిచేత నాదెట్లు లక్షణనిర్మితికి గడంగజాలెదను. పండితులు పండితులగ్రంథముల గానరించుటలో వింత యే మున్నది. పూర్వోత్తరవిరోధములుచేకుండ వ్యూహభేదిత్తిములగువాక్యములతోఁ బాము దేహవలెగానికలయముల నుపయోచింపలేక, యుత్తమపండితులలోనియు, అర్థవాదిత్వ విషయభయుల రచనలయందును గానవచ్చెడిది. వారి హృదయముల నవగతిముచేరినొక వారి నవగతిండుటకంటె దురంతు శక్తియే. ఇది వారి విషయములందులి పాఠశ్యమునకు భాగము నెఱుంగుట అపూర్వములుగా విమర్శింపఁగలగు గర్హము.

అభిరూపములలోని జేయగులు గలదియనియు, అందు బహు లాక్షణికసమ్మతమైన యభిరూపములయే పరిగ్రహ్య మగును. విషయభిరూప మగ్రహ్యమనియు వెనుకటి జూత్ర పండితుల కెదిరియోయున్నాను. లాక్షణికహృదయాభిప్రాయములగు పండితులు భాగిరితేజము యొక్క నిర్భీతియొక్కో నానాక నేటికిఁ గూడ విషయభిరూపయతిని స్వీకరించుటలేదు. ప్రాచీనాస్వాదన లాక్షణికులు గాన, అక్షణజేత్రమున కివులుగాని యట్టియతిని బరిగోహించలేదు. కవిత్వామృతమున కవధానముంతగలేక, తగినకడబాలము నుద్విస్తముగాక పోలియో పోయోయని గొప్పత్వము గూర్చు గడంగు నాదే యీవిషయభిరూపము నంగీకరించెదను. విషయభిరూపమునఁగా సంకలనమునఁ జేయచ్చుతోఁగూడిన సమానాక్షరముల కచ్చినచ్చినతావులందెల్ల నచ్చుతోను హల్లుతోను యని చెల్లించుట. ఇట్టియతిని శ్రావీనార్యాదనలాక్షణికులు వైత సంకరించిరనియు, ప్రాచీనకవుల ఘోషాగములుకూడ కుప్పటిప్పులుగాఁగలవనియు, పరిష్కర్తలయిన పండితులు ముదిరితప్రతులతో దిద్దివేసినారనియు, వానితప్రతులతోమాత్ర మిట్లే నిలిచి యున్నవనియు పంతులు గారు 'తెలుగు' లోఁ దెలిపినారు. ఈయభిప్రాయము వెంతవఱకు సరిపడునో కొంచెము పరికింపదము.

ప్రాచీనులు ప్రామాణికులు నగు తెలుఁగులాక్షణికుల లక్షణనిర్మాణ పద్ధతి నరసినచో వారు తమనాఁటికిఁ బ్రసిద్ధిలోనున్న యుత్తమకృతులందు దఱుచుగఁ గానవచ్చు ప్రయోగసరణి ననుసరించియు, అంతకుఁ ముందుండులాక్షణికులమతములఁ బరిశీలించియు లక్షణనిర్మితికిఁ గడఁగినారు. కావుననే ప్రాచీనలక్షణగ్రంథములకు సరిపడిన లక్ష్యములు ప్రాచీనకవులకృతులలోఁ గాననగును. వారి కృతులలో నాఁటి లక్షణములకు విరుద్ధమైన యంశములు నేఁడు మనకుఁ గన్పట్టినచో నవి ప్రమాదములేనిఁ గావచ్చును; లేక వ్రాయసగాండ్రయనవధానమేనిఁ గావచ్చును. అట్లయ్యను నేఁడు వ్రాతపత్తులను బరిశీలించినచో సరసములు లక్షణానుగతములు నగుపాఠములు గానవచ్చుచున్నవి. విమర్శకులు నిరూపించు విరోధాంశము లందు పొడసూపకున్నవి. రానురాను ప్రబంధయుగమునఁ గొండఱకృతులలో భావప్రధానత సంగీకరించి లక్షణశుద్ధత యంతగఁ జూపింపబడకుండుట యేర్పడినది. అట్టిప్రబంధములు ప్రచారములోనికి వచ్చినకొలఁది లక్షణవైపుల్యమున కక్కఱ యేర్పడినది. నాఁడైనను ప్రామాణికులైన లాక్షణికులు కొన్నిప్రబంధములనే గ్రహించిరిగాని వెలువడిన వాని నన్నిటిని గూడ గ్రహింపలేదు. వారికైనను తగినంత గ్రంథసామగ్రి లభింపకుండుటచే నెవరికి దోచినట్లు వారు కొన్నిలక్షణలక్ష్యములఁ గావించుపద్ధతి యేర్పడినది. లక్షణగ్రంథములకైనను దమకభిమతమైన యేకొన్నిటినిమాత్ర మొచూచి, లభించునంతవఱ కన్నిటిని దలస్పర్చిగఁ బరికింపకలాక్షణికులపైఁ గాని కవులపైఁగాని దోషముల నారోపించుట నేఁటివిమర్శకుల కొక యాచారమై సాఁగుచున్నది. భారతములోని అఖండవల్లని పంతులు గారు 'తెలుగు' లో తేటపఱచిన పద్ధతి పరికింపుడు.

○

ఉ. వీరలు దైవశక్తిఁ బ్రభువి న వారను ధేమి సందియం

వీరమణీయకాంతి నుపమింపఁగ వేయలగాక...

భార. ఆది ౫.౧౫౧.

సంఖ్య. ౪. ౩] తెలుగులోని అఖండయతులు - వానిగతులు. ౪౬

ఈవచ్చముతో ఇంచుగాగమముబంధమైన ఇకారము విరుగు సంఖ్య మొదటి పాదములోను, విరుగదంతం ద్వితీయపాదములోను అఖండయతి సిద్ధమనియు, అఖండయతి సంకీర్ణింపని అష్టకవిమతమునొప్పున నది మరుద్ధరవోష మనియు పంతులుగారి తెలిపియున్నారు. కాని ఇంచుగాగమముతోఁ గూడిన వోలు నన్ను నొప్పునకుఁగూడ యతి చెల్లింపవచ్చునని లాక్షణికులముఁ ద్రామాదిక నవులయు నభిప్రాయ మున్నట్లు క్రింది విషయములవలన స్పష్టమగుచున్నది.

అక్షరామూలమునాటిలో—

క. ఇంచయను నన్నుహల్లు ను
దంచితముగ సంధిఁ గూడునప్పుడు భిన్నం
తంచగఁ జూలుఁజు మారెఁ బలి
కీదెననన్ దెంచు దెల్లు దెలమిం గృతులన్.

అని కలదు. దీని ననుసరించి ఇంచుగాగమముతోఁ గూడునపు డచ్చుతోడను హల్లుతోడను యతిచెల్లవచ్చును. నన్నెచోనుని కుమారసంభవములోని యీ క్రింది ప్రయోగముల నీవిషయము స్పష్టమగుచున్నది.

క. పరువడిఁ గులపిరు కిది వా
దిరుహసనుఁ డొసరి గండరించెనొకోనా.

కు. సం. ౭.౮౪౩.

చ. ఎలిమిఁ బికానితోడ నెలిగించును....

కు. సం. ౮. ౩౦౮.

ఇట్టి ప్రయోగము లెంతయు నన్నియోగలవు. విస్తరభీతిచే విరమించినాడను.

మఱియు కరిషద్భాగవతాగారమునందలి 914 సంఖ్యగల తాళపత్రప్రతిలో “ఈ రమణీయకాండ ముదయించిన వేల్పులగాక” అను

పాఠము గలదు. ఈ పాఠమున నర్థమును మిక్కిలి బొచ్చితిని వహించినది. పంతులుగా రనుకొనిన దోస మిసుమంతయును లేదు.

అముద్రితమైన భారతము లక్ష్మీపతి సోమయాజులగారి భారతవ్యాఖ్యానములో నీవిషయమున వివరణ మిల్లున్నది.

“గీ. ౧౫౩. ఈ పద్యములో ప్రథమద్విజీయచరణములలో నిత్యసమాసవడి.

గీ. పదము విభజించి చెప్పు జొప్పడని యిదియు

నన్యశబ్దంబు గొని విగ్రహంబుచెప్పు

నదియు నిత్యసమాసమై యలరుచుండు

నట్టిసంధి నచ్చైన హస్తాన విరతి.”

ఈపద్యముని ఇంచుగాగమముతోఁ గూడిన పదములను నిత్యసమాసములుగ భావించిన నేకాంశమును గలుగఁ బోదు.

—

క. కొడుకుం ద్రిలోక విజయుం

బడయుదు నని ఘోర మగుతపం బొనరింపం

దొడఁగె సురరాజు నెడఁగో

నిడుకొని యేకాగ్రబుద్ధి నిష్ఠాత్మకంజై.

భా.గీ. ౧౧౩.

ఈపద్యము నాల్గవపాదమున ఇడుకొని అనుపదమునందలి ‘ఇ’ తో గూడిన ‘ని’ కిని నిష్ఠాత్మకంజై అనుపదమునందలి ‘ని’ కిని యతి చెల్లించుటచే నఖండయతియనుకొనినారు. మరియు, “నిష్ఠాత్మకంజై అనుటకు బదులుగా ‘నేకాంతమునన్’ అని అచ్చులో మార్చినారు. ‘నిష్ఠాత్మకంజై, అని కవి హృదయమైనట్లు దాని తర్వాతి వచనములో ఇట్లనిపింప నేకపాదస్థితుండయి అని ఉండడముచేత స్పష్టము” అని సమర్థించినారు. కాని ఏకాంతమునన్ అను పాఠమే వెళ్ళు తాతయాక ప్రతులలో నున్నది. అందున్న పాఠ

సంచిక. ౪. ౨.] తెలుగులోని అఖండయతులు - వానిగతులు. ౪౭.

మునే ముద్రించినారు. మార్పు మాత్రముచేయలేదు. ఇంతియగాక నిష్ఠాత్ముండై అనుపదమునకు స్థానమునుగూడిన మనస్సుగలవాడై యని యర్థము. ఈయర్థము ఏకాగ్రబుద్ధి అను దానిచే నిర్ణయగుచుండ నిష్ఠాత్ముండై అనునది పునరుక్తమగును. ఏకాంతమునన్ అనగా రహస్యముగా అనియర్థము. ఈ ప్రకరణమున నీయని యపేక్షితమునుగూడ. పునరుక్తార్థపదములను బ్రయోగించుట నన్నయభట్టాచకకవిహృదయ మెన్నటికిని గాదు. కావున నీ ప్రయోగమునందును వారి కభిమత మైన యఖండయతి లేదు.

3

క. నీవ కడు నేర్పుకాండపు

గావలనదు వీనిఁ గొన్నిఁ గజచితి మేమున్

నీవిద్యలెల్లఁ జూపుదు

మీ వీరులు నూచిమేలు మేలని పోగడన్.

భాగ. ఆది. ౯. ౩౨.

ఈపద్యమునాల్గవ చరణమున ఈవీరులులోని 'ఈ' తోఁ గూడిన 'మీ' కిని మేలని లోని 'మే' కిని యతిచెల్లించుటచే నఖండయతి యనినారు. "మేవీరలు" అని ద్వివిధములు. చూపుదుమే అంటే అర్థంసరిపడదు. చూపుదుము + ఈవీరులు అంటే అర్థమగుతుంది." అనియు వివరించినారు. వ్రాతప్రతులు పెక్కింటిలో 'మేవీరలు' అనియే పాఠము. ఎవరును ద్వివిధములముగాదు. నీవు చూపించెడి విద్యలు మేమును చూపుదుమే అను కర్ణవచనములో నర్థము నవివక్షింపకుండు పెట్టులో యెఱుంగ రాకున్నది. దీనికి మూలమైన సంస్కృతభారతియు నందిల్లున్నది. శ్లో. పార్థ యత్యే కృతిం కర్మ విశేషన దహం తతః

కరిష్యే పశ్యతాం నృణాం మాతృనా విస్మయం గమః

ఇందలి 'పశ్యతాం నృణాం' అనుదాని కనువాదము 'వీరలు నూచి' అనునది. ఈవీరులు అనుపాఠముమాత్రము పోనగదు. కావున

వా రనుకొనిన యఖండయతి కిటఁ బ్రసక్తి లేదు. పరిషత్తునందలి తాళ పత్రప్రతిలోఁ బాఠమిట్లున్నది.

క. నీ వొకఁడ నేర్పుకాడవు

గావలనదు నీనిఁ గొన్నిఁ గఱచితి మేమున్

నీవిద్యలెల్లఁ జూపుదు

మే వీరలు సూచి మేలుమేలని పొగడన్.

వాక్రప్రతులను బరిశీలించి పాఠముల నరసి మూలముతోఁ గూర్చి సమన్వయించినచో భారతమునందెక్కడను వారనుకొనిన య ఖండయతు లుండఁజూపు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే మిగిలిన భారతప్రయోగ ములకు సమాధానమియ వదలినాడను.

“తఱచుగా అఖండవడి వాడిన మహాకవి శ్రీనాథుని గ్రంథాలలోని ప్రయోగాలుచూడండి” అని పంతులు గారు చూపించిన ప్రయోగముల నరయుదము.

కాశీఖండములో:—

౧

క. అంభోధి వలయితావని

సంభరణప్రౌఢనిజభుజార్గళయుగళి ... కాశీ. ౧. ౬౩.

అను పద్యములో ద్విస్తీయచరణమున సంభరణలోని ‘స కును భుజార్గళ అను సమాసమున సంకీర్ణమున అచ్చుతోఁగూడిన (భుజ+ అర్గళ) లోని “జా” కును యతిచ్చెల్లించుటచే నఖండయతి యని పంతులుగారి యభిప్రాయము. కాని యీ పద్యమునకు పరిషత్తునందలి తాళ పత్రప్రతులలో పాఠమిట్లున్నది.

క. అంభోధివలయితావని

సంభరణప్రౌఢనిజభుజాయుగళీసం

రంభావితకికచ్చప

కుంభీనససార్వభౌముకులకుధరునకున్.

సంఖ్య. ౪. ౬] తెలుగులోని ఉపసంహరణలు - వానిగతులు. ౪౫

ఈపాఠమే వ్రాతప్రతులం దున్నది గావునను, మాకంతయు గూడ పంతులుగారికి వ్రాతప్రతులయెడల బాహ్యమాణికత్వాన్నివేరే మెక్కుడు గావునను ఇది వారనుకొనిన యుగంబయ్య గానేరదు.

౨

క. ఈకుభర మిచ్చ శిఖరా

లోకసమాత్రమున ముక్తు లుల్లసిల్లంగి.

కాశీ 3. ౨౦

ఇటు ఆలోకనలోని 'లో' కును ఉల్లసిల్లంగి' అను పదము నందలి 'ఉ' తో సంధివశమునఁ గూడిన 'లు' కును యతి చెల్లించుటచే వారనుకొనిన యుపసంహరణ ప్రయోగము ప్రయోగించె ననుకొని నారేగాని అది యట్లుగానేరదు. వ్రాతప్రతిలో బాధమట్లున్నది.

క. ... శిఖరా, లోకసమాత్రమున ముక్తులు కురుగా.

ఇంతియగాక ఉత్ అను నుపసర్గతోఁగూడిన 'లు' కుఁ బాఠి యతిగా నుభయమును జెల్లవచ్చును. కావున నెట్టును బాధకము గా నేరదు.

3

ఉ. తంత్రము లాచరించి వసుధామరముఖులు ...

కాశీ. ౩. 3౦౦

ఇటు తంత్రములోని 'త' కును వసుధామర శబ్దములో సంధి వశమున (వసుధా+అమర) అమరశబ్దములోని 'అ' కారముతోఁ గూడిన 'ధా' కును యతిఁగూర్చుటచే సంధివశమున వారియూహ. కాని వసుధామరశబ్దము సంస్కృత నిత్యసమాసము. బాహ్యమండను నర్థమున రూఢము. కావున నిట నచ్చుతోడను హల్లుతోడను గూడ యతి చెల్లవచ్చును.

౪

ఉ. ... కై, లాటమునకొ ఘటిల్లె సకలార్థము దేవరయాజ్ఞ సింపునకై.

ఇటు కైలాటములోని 'లా'కును, సకలార్థము అనుపదమున సంధివశమున (సకల + అర్థము) అర్థములోని 'అ' తోఁగూడిన 'లా' కును యతిచ్చెల్లించుటచే నఖండయతి యనుకొనినారు. కాని కైలాటము అనునది దేశ్యనిత్యసమాసము గావున నచ్చుతోను హల్లుతోను యతిచ్చెల్లవచ్చును. కావున నిదియు లాక్షణికసమ్మతమే.

ఇదే భీమేశ్వర పురాణమునందు పంతులు గారి యఖండయతుల తోఁ గూడిన వసుకొనినప్రయోగములను వాని సమర్థనములను బరిశీలించెను. ఇంతకును మాభండాగారమున భీమఖండమునకు వాఁత ప్రతులు లేకుండుటచేఁ గొన్ని యంశములకు మాత్రమే యిటు సమాధానము వాయించుచున్నాను. మిగిలినవికూడ వాఁతప్రతులను బరిశీలించినచో సరిపడునని గట్టిగాఁ జెప్పవచ్చును.

౧. తక్క-క రావుసింగవసుధాధిపుఁ డథుల కర్థ మిచ్చుచో.

౨. తమ్ముని పీఠభద్రవసుధాధిపు విక్రమపీఠభద్రునిఁ.

౩. ...మరల, న్మాతృపయోధరపయః కణాస్వాదనమున్.

౪. ద్వాదశక్షేత్రీర్థయాత్రాభివృద్ధి.

౫. కాశ్యపగోత్రవనిత్రీయ, వశ్యాయధరాధరోద్భవాధిపభర్త.

ఈ ప్రయోగములలో శ్రీనాథుఁడు తమ కళిమతమైన యఖండయతి వాడెనని యభిప్రాయపడుచున్నారు. కాని వసుధాధిప (వసుధా + అధిప) పయః కణాస్వాదనము (పయఃకణ + ఆస్వాదనము) యాత్రాభివృద్ధి (యాత్రా + అభివృద్ధి) ధరాధరోద్భవాధిప (ధరాధరోద్భవ + అధిప) అనుపదములలో సవర్ణదీర్ఘసంధివశమున అధి, ఆజ్, అభి అను ఏవసర్గలతోఁ గూడియుండుటచే నిట్టివి ప్రాచీనపుస్తకములలో సంతర్భవించుటచే లాక్షణికసమ్మతములే యగును. ప్రాచీనులైన యువసర్గలు తరువాతి పదములతోఁగూడినపుడే ప్రాచీనియతి యనుకొన నక్కఱలేదు.

ధాత్యైః ప్రాచీనయోగ మాత్రంబు గలిగిన

మధ్యమును రచింప నొనర్చు గృహి.

సంచిక ౪. ౩.] తెలుగులోని అఖండయతులు - వానిగతులు. ౧౧

సాటిరిస్తభక్తి కళాసేవిత కమ
లాలయానివాస లక్ష్మ్య మిదియ.

అను కనిచింతామణి లక్షణము ననుసరించి, యుపసర్గతోఁ గూడినమాత్రమున నుభయమునకు యతి చెల్లినప్పుడు. ఇట్టిగఁ బైయుదాహరణములందెల్ల వారనుకొనిన యఖండయతి మాత్రములేదు.

౬. నీహారమణీయమూర్తి నిందుకరణమా.
ఈపద్యమున నీ హారములోని “నీ” కిని ఇందుకరణముతో సంధించిన “ని” కిని యతి చెల్లించినాఁడు శ్రీనాథుని పంతులుగారు భ్రాంతిపడినారు. పద్యమును బూర్తిగ ననుష్టుప్ చింత వారనుకొనిన యతి యిక్కడ లేదు. కేవల మొక్కసానము గుహాహారములే బాకకులకు నైతము భ్రాంతి యొనర్చుచున్నది.

౭. నీహార భూధరేశ్వరు

నీహారమణీయమూర్తి నిందుకరహిమా

నీహారహీరకుముదను

ధాహారసమానకాంతి నభివృద్ధితుమ్.

నీహారమణీయమూర్తియని యనుకొనునపుడు వారధము నెట్లు సరిపెట్టుకొనిరో యెఱుంగరాదు. నీహారమణి యననేమో? నీహారమణీయమనగానేమో? ఇట్టిపాదమును విడిచినచో వెనుకటి పాదమున కన్వయమెట్లో? కాని యిటు వట్టిసమానమున వచ్చిన నుదాగమముతోఁ గూడిన మాపమిది. కావున ఈహారమణీయమూర్తి యనియే నిలుగును. నీహార భూధరేశ్వరునిహీమవత్పర్వతము మొక్క-యిద్దారు గుణగుగుసుందరాకారుఁడు పరమేశ్వరుఁ డనిభావము. ఈ యర్థమున వారనుకొనిన యఖండయతి యిచ్చటలేదు.

హరవిలాసమున—

౮. ...ఎప్పుడు, న్నించునొకొ హరుండు తనణిమణి నందును వింటు
నారి సారించుచు ...

“ఇందులో ఇంచునొకో ప్రయోగము సార్థకముగాని నించునొకో గాదు ” అనిపంతులుగారు వివరించినారు. ఇక్కడ “ఇంచునొకో” యనునపు డేయర్థము పొసగునో తెలుపకయే, సార్థకమగుట యెట్లా తెలియరాకున్నది. ఇంచుభాతువున కకర్మకార్థమునందే ప్రయోగములు ప్రచురముగఁ గలవు. ఆయర్థము లిటఁ గుదురవు. సకర్మకార్థముల నిట కుచితమైన యర్థమేమియుఁ గానరాదు. ఇంతియగాక శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారిచేఁ బరిష్కరింపఁబడి ఆనందముద్రణాలయము వారిచే ముద్రింపఁబడిన హరవిలాసములో “ఎప్పు మన్నించునొకో” అను పాఠము గలదు. ఆపక్షమున నేవిధమైన యతిదోషమును లేదు. నైషధమున—

వేదము వెంకటరాయశాస్త్రిగారు “పాఠములు దిద్దివేసినా తక్కిన పెక్కుప్రతులలోఁగల పాఠములఁ బట్టి నైషధంలోఁగూడా అఖండవడికి ప్రయోగము లున్నట్లు స్పష్టం చూడండి” అని చూపించిన ప్రయోగముల నరయుదము.

౧

గీ. కాంత యశుబిందుచ్యుతికై తవమునఁ

దివిరి చిందు చ్యుతకేళిఁ దవితె దీపు

సారెసారెకు నాదు సంసారమును స

సారముగఁ జేయవే సారసాధనయన.

నాల్గవచరణమున సారముగ లోని ‘సా’ కును, సారసాధనపదములో సంధివశమున ఆభలోని ‘ఆ’ తోఁ గూడిన ‘సా’ కును యతిచ్చెల్లించుటచే అఖండయతి యని వారి తలఁపు. కాని “సారసాధనయన” అనుపాఠమెట్లువతరించెనో వా రెఱింగింపరైరి. ఒకవేళ ఏ వ్యాతప్రతియందైన లభించినను నాపాఠ మిటఁ గూడనిది. “మసారసారనయన

శంఖ. ౪ ౨] తెలుగులోని అఖండయతులు - వానిగతులు, ౫౩

నకు యథాతథానువాదరూపమే శ్రీనాథుని నైషధము మూలము నందలి శ్లోకమిట్లున్నది.

శ్లో. చకాస్తి బిందుచ్యుతకాతిచాతురీ
ఘనాసుబిందుస్త్రికైతవా త్తవ
మసారసారాక్షీ ససార మాత్మనా
తనోషి సంసార మసంశయం యతః

సం. నైష. ౯. ౧౦౪

మసారసారా=ఇంద్రనీలశ్రేష్ఠా తావివ అక్షిణీ యస్యాస్స మసారసారాక్షీ. తస్యాఃసంబుద్ధిః హే మసారసారాక్షీ అని మల్లినాథవ్యాఖ్య శ్రేష్ఠమైన ఇంద్రనీలమణులనంటి కన్నులుగలదానా అనియర్థము.

ఈమూలవ్యాఖ్యానముల ననుసరించి “మసారసారనయన” అనియే యుండవలయును. ఇతకును పరివత్తునందలి వ్రాతప్రతులలో నీపాఠమే గలదు. ఈపాఠమున వారనుకొనిన యఖండయతలేదు.

“సారముగఁ జేయవె మసారసారనయన” అని వ్రాతప్రతులపాఠము.

౨

శా. వైదగ్భి బహుజన్మ నిర్మిత తపోవర్జిష్టతల్లోచనా
స్వాదప్రాశవిలాస మీవసుమతీచక్రేశపుష్పాయుధుం

డాదిత్యాన్వయ సార్వభౌమ సుకృతాహంకార దుష్ప్రాభవం

బీ దాంపత్యమునం జిరాయువయి నెమ్మింబొందుగా కెంతయున్.

నాల్గవచరణమున సంధివశమున ‘ఈ తోగూడిన బింకుపూర్వక బకారమునకును, నెమ్మిక్లోని ‘మి’ యను దానికిని యతిగూర్చుటచే నఖండయతియని వా రభిప్రాయపడినారు. ‘వైమీదాంపత్యమునన్’ అనియే వ్రాతప్రతులందును గల పాఠము. ఈపాఠమే యుక్తము మూలానుగతమును. సంస్కృతము నందిట్లున్నది.

శా. వైదగ్భిబహుజన్మ నిర్మితతపఃశితేన దేహశ్రియా

నేత్రాభ్యాం స్వదతే యువాయ మవసేవానః ప్రసూనాయుధః

గీర్వాణాలయ సార్వభౌమ సుకృత పాగ్భార దుష్పాపయా
యోగం భీమజయానుభూయ భజతా మద్వైత మద్య త్విషాం.

సం. నైష. ౧౧. ౮౭

ఈ శ్లోకమునందలి 'యోగం భీమజయా' అనుదాని కనుగుణమైన
యనువాదము 'భైమిదాంపత్యము' అనునది. శ్రీనాథుని నైషధము
చాలవఱకు మూలానుయాయే. పెక్కు పదములు సమాసములు అను
శాదమునందు యోగతకముగ నున్నవి. ఇతరులు పరిషత్తునందలి తాళ
పత్రప్రతులు పెక్కింటిలో నీపద్య మీ క్రిందికితి నున్నది.

శా. వైదగ్భిబహుజన్మన్మలతపోవృష్ణతన్మోచన

స్వాదుపాగ్భవిలాసు దీవసుమతీన కేశపుష్పాయుధం

డాదిత్యాలయ సార్వభౌమ సుకృతాహంకార దుష్పాపభై

మీదాంపత్యమునం జిరాయవయి నెమ్మిం బొందుంగా కెంతయున్.

పంతులుగారు చూపించిన 'దుష్పాపనంబు' అను పాఠ మనన్వి
తము. మూలాననుగుణమును, కావున నిక్కడ వా రనుకొనిన యఖండ
యతిలేదు.

3

ఉ. కై పెక్కి ప్రసూనముల్ గురియు వేనలి వీడిచి కొప్పుఁబెట్టుచో.

కై పెక్కు అనునపుడు కైపు + ఎక్కు అనుకొని సంధివశమున
“ఎ” తోఁ గూడిన “పె” అనుదానికిని వేనలిలో వేకును యతి చెల్లించు
టచే వారనుకొనిన యఖండయతి యని పంతులుగారి యభిప్రాయము
కాని శ్రీనాథుడు దీని నేకపదముగ నే గ్రహించినట్లు లీక్రింది హర
విలాసప్రయోగమును బట్టి యుం దెలియుచున్నది. ఇది యుక్కఱవంటి
దగునుగాన నుభయముతోడను యతి చెల్లవచ్చును.

గీ. శ్రవణకన్గరముకుళంబు జూఱకుండ

విరులఁ గీల్గొప్పు వడన్ కై పెక్కుకుండ.

సంచిక. ౪. ౬] తెలుగులోని అఖండయతులు - వానిగతులు. ౧౧౧

కావున నిదియు లాక్షణికసమ్మతమే. దీని బాధకులు శ్రీనాథుండు పంతులుగారనుకొనిన యఖండయతి వాడలేదని యెఱిగెడరు గాక.

మంచన—కేయికారబాహుచరిత్రములో—

ఉ. శ్రీనసియించుంకాక సూక్ష్మసిద్ధి వహించి యశేషబంధుహం

సావళియుం బ్రహ్మప్రతిశాంతిసముత్కరషట్పదంబు నై.

'అవళి' లోని 'అ' లోఁ గూడిన 'సా' కును, శాంతిలోని 'శా' కును అఖండయతి యతి వారి యభిప్రాయము. అవళి అను పదము ఆజ్ఞా అను ఉపసర్గలోఁగూడిన వల ధాతువుకంటె ఇక ప్రత్యయము చేర్చుగా సిద్ధమైనదావము. పా దియతిలో నంతర్భవించును. ఇట్టిది ప్రాచీనియతి యెల్లగునో వెనుకఁ దెలిపియే యున్నాడను. కావున నిదియు లాక్షణిక సమ్మతమే.

మఱియు సీతాపుర వ్యాతప్రతియందలి పాఠమిట్లున్నది. హం, సావళియుం బ్రహ్మప్రతిశాంతిసముత్కరషట్పదంబు నై.

ఈపాఠమున అర్థసంశుద్ధి గలదు. అఖండ యతిలేదు.

కేతన—విజ్ఞానేశ్వరీయములో

క. ఎవ్వరు లేనెడ నొక్కఁడు

నొవ్వంగా నడిచెనేని నొప్పికొలఁదియున్

జివ్వకతము నరయందగు

నొవ్వి న్వాఁడెగులాడు నుత్తమునైనన్.

విజ్ఞా. పోయ. ౧౦.

(నొవ్వి=వేదన.)

ఈపద్యము నాల్గవచరణమున నొవ్విన్లోని 'నొ' కిని, ఉత్తమున్ అను పదమునందలి "ఉ" లోఁగూడిన 'ను' కును యతిచెల్లించుటచే నఖండయతి యనుకొనినారు. కాని పరిశీలింపఁగా 'నొవ్విన్' అను పాఠమున నర్థము పొసఁగకన్నది. ఎవ్వరు లేనిచోట ఒకఁడు వేదనని

హింసించెనేని, అతని నొప్పి పరిమితిని జగడమునకుఁ గారణమును శిక్షించువాని కరయఁదగు. వాఁడు అనఁగా హింసించఁబడినవాఁడు అని యనుకొనినచో ఉత్తమునైన నెగ్గులాడుప్రసక్తి యేముండును. హింసించినవాఁడ తానియెడ నుత్తముఁడు కాఁడుగదా. శిక్షించురాజు నెగ్గులాడుట యశక్యముగదా ? ఇత నే యుత్తము నాతఁ డెగ్గు లాడువాఁడు

మఱియు నిట తాళవత్ప్రతిభతో బాతమిట్లున్నది. “ఒవ్వని వాడెగ్గులాడు నుత్తమునైనన్.” ఒవ్వనివాఁడు. గిట్టనివాఁడు. అనఁగా ససిగాఁ బరిశీలించనిచోఁ గిట్టని వాడెంతటి యుత్తమునైన నెగ్గులాడు నుగాన బాగుగాఁ బరికింపవలయుననుట యుక్తము. ఈ పాఠమున యతి వారనుకొనినది కానేరదు. ఇదియే మూలానుగతము. సఃస్కృతవిజ్ఞానేశ్వరీయ మీప్రసంగమునఁ బరికింపుఁడు.

శ్లో. అసాక్షికహతే చిహ్నై ర్యుక్తిభి శ్చాగమేన చ

దప్రవో వ్యవహరస్తు కూటచిహ్నకృతో భయాత్.

యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి. ౨. ౨౧౨

విజ్ఞానేశ్వరీయము:- యదాకళ్ళి ద్రోహస్య మనేన హత ఇతిరాజ్ఞే నివేదితే, తదా చిహ్నై ర్యధిణాదిస్వయాపగతై ర్లింగై, ర్యుక్త్యా కారణ ప్రయోజనపర్యాలోచనాత్మికయా, ఆగమేన జనప్రవాదేన, చశబ్దాద్వివేచనవా, కూటచిహ్న కృతసంభావనాభయా త్పరీక్షా కర్తవ్యా.

ఈ రీతిగ వ్రాయ మొదలిడిన పంతులుగారు ‘తెలుగు’ లో తేటపఱచిన యఖండయతు లేవియు నిలువఁజాలవు. గొంధవిస్తరభీతిచే విరమించినాడను. ఆంధ్ర భాషాభిమానులు సవిమర్శబుద్ధితోఁ బరికించి, లాక్షణిక పదముల నుజ్జగింపకుండెదరుగాక యని వేడికోలు.

వ్యాసుని కాశీ వియోగము.

దుష్కారి సూర్యనారాయణశాస్త్రి.

వివిధగాధాపాఠోద్ధియు, వివిధధర్మరత్నానియు నగు సంపదపురాణమును బ్రసాదించి లోకోద్ధరణ మొనర్చిన మహాకవి వేదవ్యాసభగవానుడు. భీముఖండము, కాశీఖండము అను భాగము లంశలి గాధలే. “కాశీఖండ మయ పితృమ్” అనియు నుపాఖ్యాన ప్రసంగించినది. ఈ రెండుభాగములందును వ్యాసుని ప్రకృతసుహృదులు శిష్యులచియు న్నాడు.

ఈ రెండు సంస్కృతభాగములును వివిధపదములకు గాంధీక రించినవాడు శ్రీరాధకవిరాజు. అందు గాంధీకమునకు పేరు లామా శ్వాసమున వ్యాసుడు కాశీమీనాథుని పేరును, అను క్షేపక మొనరించుమించుగా నెనుబడి పద్యములలో వ్యాసుని పేరయును జరిగిన యొక ముఖ్యఘట్టము రసవత్తరముగ న్న్దింపఁబడినది. అదే గాధ భీమేశ్వరపురాణద్వితీయాశ్వాసమున “అగస్త్యుడు వ్యాసుని గారిని బాసి వచ్చుటకుఁ గారణం బడుగుట” అను క్షేపక మొనరింపఁగా లామా శ్వాసము చివరవఱకు సతిలోకముగా న్న్దింపఁబడినది. కాని వ్యాసునికి సంబంధించిన ఈరెండుతావులందును బెక్కు-కొనఁబడుముఖ్య ఘట్టముగాఁ గనఁబడుచున్నవి. ఈవిషయశ్లేష మాంధ్యముననే గాక మూలభూతసంస్కృతకాశీఖండభీముఖండములలోఁగూడ గానంబడుచున్నవి. ఈభేదములు చూపుటయే ప్రకృతవ్యాసమునకు ముఖ్యోద్దేశము.

ఈ వ్యాసఘట్టమందలి కథాభాగ మిది. వ్యాసుడు కాశికను జేరి శిష్యులకుఁ బాఠప్రసవనముఁ జేయుచు మాధుకరవృత్తితో ముక్తిమంటపమునఁ బురాణములు నెప్పుడుండఁ గాశికావిశ్వేషుఁ డీతనిభక్తిఁ బరీక్షింప నెంచి భిక్ష కలుగకుండఁజేయుట. వ్యాసుఁ డందులకుఁ గోపించి కాశికాపురిని శపింపఁబూనుట. విశాలాక్షి ప్రాకృతకాంతయై వచ్చి యాతనికి భిక్షనొసంగి కాశిని శపింపఁబూనిన యాతని మందలించుట. విశ్వేషుడు వ్యాసునికిఁ గాశిని వీడిపోవుని శాపమిచ్చుటయును.

గీ. బాదరాయణ భక్తి యేపటియదియె

యరయదముగాని యతడు భిక్షాటనమున

కేంగుదెంచినయప్పు డింటింట భిక్ష

కలుగకండంగడయంగ వలయు నీవు.

(కాశీ. 7—129)

అని విశాలాక్షి మహాజేవుల పరీక్షతో నీకథ మొదలుపెట్టబడి నది. ఈపాఠ్యము మూలమునఁగూడ నిట్లేకలదు. “ఏకదా తస్య జిజ్ఞాసాం కర్తుం దేవీంహరోఽనదత్” అని. ఈవిషయము భీమఖండమున వ్యాసుఁడు నిషింపఁబూననచసరమున శాప ముపసంహరించి యిటు రమ్మని పిలిచిన విశాలాక్షిచే ననిపించినాఁడు.

“భిక్ష లేదని యంత కోపింతుఁడయ్య

కాశీకావట్టణముమీఁదఁ గానినేయ ?

నీమనఃపృథ్విఁ దెలియంగ నీలకంఠుఁ

డింత చేసెనుగాక కూడేమి బ్రాతి ?”

(1) వ్యాసునికి భిక్ష దొరుకని దొక దినమా ? ఏడుదినములా?

“ఎన్నఁడుఁ జూడము న్నినము

నిట్టిమహాదృఢత మేమి చెప్పుదున్ గిన్నరకంఠి ...

నిన్నటినుండి యేము నిలు

నీగియు నుంటిమి నిట్లుపాసముల్”

అనియు,

“...ఒక్క దినంబుమాత్రాలో, బొట్టకు లేక తిట్టెదవు పుణ్యగుణంబుల రాశిఁ గాశికన్,”

మొదలగు సందర్భములందు వ్యాసుని వచనమైన పైపద్యము చేసు, గృహిణీవచనమైన రెండవ పద్యముచేతను వ్యాసుని కొక దినముమాత్రమే భిక్షలేదని కాశీఖండమునుబట్టి స్పష్టమగుచున్నది. దీని మూలఁ గంఠమునఁగూడ—

“తనహి నాలభ భృతాం సతివ్యః స హరిః క్వచిత్
ఉపావణపరో భూత్వా తతైవాసీ దహర్మిశం,
అథాన్యేద్యుర్మని ర్వాసో కృత్వా మాభ్యాహ్నికం విధిం
ద్వితీయేహ్మ్యుర్య యద్భిత్వా సత్యే శాంతిరకర్తతే ”

అని యుండుటచే నేకదినోపవాసమే స్పష్టమగుచున్నది.

ఇంక భీమఖండమున—

“మే మేమనాశ్చదనుకను

న్వామి యుపవాసముండే జడిసితిమి మర్శితమ్”

“కాశీలో నేడనాళ్లు నిష్కారణంబు

ఛాత్రులును నేను నిక్రమింపఁ బడితిమి”

“ఇద్విధంబున సప్తవాసరోపవాసా మాససంఘాతసంఘాతరోపా
వేశంబున” అనియు : —

దీనిసంస్కృతమూలమునః గూడ

“సప్తఘనోపవాసార్తా భృశం వ్యాకులితా నయం”

“కిం వత్సేఽగస్త్యమానీంద్ర కాశ్యాం సప్తనినా న్యమీ
నిష్కారణోపవాసార్తాః”

“సప్తస్వేన దినేషు త్వ మోదనాభావమూత్రతః”

“దినాని స ప త్సురయా బాధితా యూయముత్తమాః”

అనియు వ్యాసుని కేఁ దివమాలు భిక్షచోకపోయెనని యున్నది. ఏడు
దివసము లీఁ గలియుఁ బామునకు బలియుఁ బుట్టక వెక్కురుశిష్యులతో
బాధపడినవాఁడుగనుకనే యతనికిఁ బుణ్యరాశికాశికనుగూడ శపిం
చుటకు సమర్థమైన కోప ముదఁబడినది. ఇట్టిసందర్భమున వ్యాసుఁడు
శపింపఁ బూనుటయుఁ జాలవలయు యుక్తముగానే యున్నది.

“సప్తఘనోపవాసార్తా తీవ్రయేథం కృతోద్ధతిః” అనివ్యాసులే
వచించియున్నారు.

మఱియు నిటఁ దెనుఁగుకాశీఖండమునందలి వ్యాసులక్షుధా వృధకుఁ దాండవాలక 'వాడవాడల నీవెద్దవలకాట' అని కాశికను దూ పించుచు' భావాన్నంబు పుట్టించిన ముచుం గలదె ?

“రేపాడి మేలుకని చే

నేపాపాత్ముని మొగంబు నీక్షించితిన్”

“భాజనంబులొన నిప్పుచ్చరంబు”

“ఉపవసంతముగాక నేఁ డుడిగి మడిగి”

అనునవి మొదలగుదైన్యములు కలికినాఁడు. దీనికి మూలమునందలిమార్గము వేటుగ నున్నది.

వ్యాసుల రెండవదినమునఁగూడ భిక్ష దొరుకకునికిఁ గారణ మేమనుచు “కాశికయు దనిష్ట మేమైనఁ గలిగినదా? అన్న యము గలిగినదా? పురవాసులకెల్ల రాజదండన మొక్కపరి సంభవించెనా? మాయం దీప్త్యచే నెవ్వరైన భిక్ష వారించిరా? ఏదేని యుత్పాతము చేఁ దాడులు దురవస్థ కలవారైరా?” అని యనేకవిషయములుగా వికల్పించినాఁ డామరూక్షుఁడు. అంతేకాని యాంధ్రమందువలె దైన్యంబులు పలుకలేదు. మూలమందలి వ్యాసవితర్క-రూపాచిత్యము తెలు గున విలు పముచేయఁబడినది.

“ద్వితీయేహ్మ్యసి యద్భిక్షా నలభ్యేతా తియత్నః”

అనిష్టం కించిద్రతాసీ న్నహఁగురునిపాతజమ్

అన్నక్షయోవా సర్వస్యాం సగర్యా మభవత్ క్షణాత్

రాజదంష్ఠోఽథ యుగపత్ జాత స్సర్వపురౌకసాం

అథవా వారితా భిక్షా కేనాప్యస్మాసు చేర్ష్యయా

పురౌకసోఽభవన్ దుస్థా స్తూ పసర్గేణ కేనచిత్”

అని పై వితర్కమునకు మూలము.

2. వ్యాసుని శిష్యులెందఱు ?

కాశీఖండమున:—

“అయుతసంఖ్యశిష్య లామూయగీఘల

వేణువేణ భిక్ష వేడి వేణ”

అనుపద్యమునుబట్టి వ్యాసుని శిష్యుల యుతముగా నున్నట్లు చెప్పబడినది. అయుత మనగా పదివేలు. దీనికి మూలమున ‘అయుతం మను శిష్యా యే తై సప్తపంక్తి సుహం వృణే’ అని యున్నది. ఈవిషయము భీమఖండమున “మున్నూరు శిష్యులును నేను” అని తెలుగునను, “ఉ పావిశామ శిష్యాణాం త్రిశతీచాహ మగత” అని మూలమునను గూడఁ గలదు. వ్యాసశిష్యులు మూడువందలా? అయుతమా? లేక అయుతమునకుఁ బెక్కురు అని యనుకొనుటయూ? లేక

3. పదార్థావిష్కారము.

దీనినిగూర్చి కాశీఖండమున వ్యాసుఁడును శిష్యులును బంక్తి సాగించి కూరుచున్నవెంటనే విచిత్రముగా నులివేడికట్టావిత్తోఁ బదార్థము లావిర్భవించినవి, భవనభర్త యన్నము దారవోసినాఁడు అని మాత్రము గలదు. దీనికి మూలమున—

“భోక్తు మేవోపపేశితాః

తద్వివృతాకసంభారాన్ దృష్ట్వా తద్దృషయః క్షణాత్

పరాం తృప్తి ముపగచ్ఛన్...

అతితృప్తిం సమాపన్నాః తే తదన్ననిషేవణాత్”

అని మునులు వచ్చుసరికే సమస్తభోజనపదార్థములును సిద్ధముగా నున్నట్లున్నది. ఇక భీమఖండమున మున్నూర్గురు శిష్యులతో వేంచేయుచున్న వ్యాసుని, గృహిణి సబహుమానముగా భోజనశాలకుఁ గొంభోయి వృద్ధానుపూర్వకంబుగ గూర్చుండఁబెట్టినది. ఆమెయనుమతిని దివ్యపురంధ్రులు చక్కని యనటాకు లిడినారు. గృహిణి పంక్తులన

డును నుండి పచారులొనర్చుచు గంధపుష్పాశ్చ తలచే మునులను బూజించినయముతో—

“ఇంద్రుఁ గూడి శాంతి పరి
యింపుఁడు మజ్జనమాచరింపుఁ డ
ధేందుకభాకిరీటునకు
నీయమృతాన్నము లీపదార్థముల్
మందగతిన్ భుంజింపుఁడు స
మస్తజగత్పతి కాశికాపురీ
మందిరవిశ్వనాయకుఁ డు
మాపతి పీఠి వహించుఁగావుతన్.”

అని మునులకందఱు నాపోశనములు వోయుచుండ మునులవుడు “వండినచొప్పునం బొగవు

వాసనయున్ బొగపాఱుచందమున్

భాండసమృద్ధి ... సర్వమంగళము”

అని వితర్కించుచు నిదేమిదేమయ్యు ? పదార్థములు లేక యీ యాపోశనము లేమి ? అనియు

“అరఁద్రాకు జూచినన్, రుల్లనె గుండె యోగిరము శాకములున్
బాడఁగానరామికిన్

‘పాత్రసంశుద్ధి కాజ్యంబు ప్రస్తరించి, యురకుండిరి యిదియేమి
యొక్కొ ? ...”

“కాని మ్మిదివసంబును నిన్నటియట్లగాక” అనిచిక్క-మొగము
యి పెట్టిరి. తరువాత నాసాధ్యి యొకమాట యన్నది.

“ఆరగింపుఁడు తెండు మీ కమృతమస్తు
ప్రౌద్ధవోయెను జుండు ...”

అని యంజలి యెత్తె. తోడన సకలపదార్థము లామెయమోఘు
వాగ్విలసనంబున నావిర్భవించెను. అప్పు డాహృభావముఁ గాంచియు

ను లీమె నన్న పూర్ణమనుగా గ్రహింపఁగలిగిరి. సంస్కృతమునఁ గూడ
నీకథాప్రోవణ మిట్లే యున్నది

“అస్మాన్మనర్పయామాస గంధపుష్పాక్షతైస్సతీ”

పంక్తిం పంక్తిం సమాసాద్య బ్రాహ్మణానాం వరాంగనా

సంతర్పణేన విప్రాణా మనేన భగవానయం

శ్రీకాశీపురవిశ్వేశః శ్రీత్రోభవతు శంకరః

తస్మిన్నవసదేహంచ సుమంతుః పైలజైమిని

సవైశంపాయనశ్చాన్యే తర్క-వ్యాకులతాం గతాః

న దృశ్యతే సాకచిహ్నం న చ భక్త్యాదివాసనా

దృష్టే కదలికాపణ్ణే జాయతే హృదయవ్యభా

...

...

...

...

అస్మాన్మిలోక్య భోక్తవ్యం విప్రా అమృతమసు వః

ఆపోశనే గృహితేభూత్తక్షణేన్నం చతుర్విధం

నానావిధాని భక్త్యాణి...తత్రభావో మహాద్భుతః”

ఈకథాప్రోవణము కాశీఖండమున లేదు. భోజనానంతరము మును లా
మెను విశాలాక్షిగా నెఱిగినట్లు చెప్పినాఁడు. అంతేకాక కనివిని యె
ఱుంగనిపిండివంట లన్నియు నావించున మును లారగించినట్లు శ్రీనా
థుఁడు మూలమున మృగ్యమగువిషయమును జెంచి కథాభాగమును
బోపించువిషయమును దుర్మంశ నాఁడు.

4. భిక్షాప్రార్థనము.

తెనుఁగు కాశీఖండమున నయ్యాదిమశక్తి, కమండలువు పగులనేసి శాప
మీనున్న వ్యాసు నిటురమ్మని పిలిచినది. వెంటనే అందికొన్నది.

“ఆకంఠంబుగ నీవు మాధుకరభిక్షాన్నంబు భక్షింపఁగా

లేకునికొం గడునంగలార్చెదవు మేలే లెస్స శాంతుండవే

నీకంటె న్మతిహీనులే కటకటా నీవారముప్పింపచుల్”

నీవు గొంతుమోవ తిండిలేక యంగలార్చెదవు గొప్పశాంతుండవే.

నేడు భక్తులేని కారణమున శివునియందాంగియైన కాళికను శపింపఁ జూతువా? బ్రాహ్మణుడవుగదా. నీ వేమన్నఁ జెల్లు ననియా? అని జూడించివై చినది. తఱువాత.

“వైశ్వదేవాదివిధులు సర్వమును దీర్చి
యరయుచున్నాఁడు నాభర్త యతిధిరాక
నతిధి పంక్తి రాకున్న నారగింపఁ
డొంటి నొకనాఁడు...”

“అఱొన్నని న్నిప్పుడు హెచ్చుకుం దాడుట మముఁబోటిగృహిణులకు మెచ్చుగాదు” అనియుఁ బలికినది. దీనికి మూలమున,

“అభగచ్చన్ మహాదేవ్యా గృహద్వారి నిష్ణయా
ప్రాకృతప్రీత్యహసిన్యా భిక్షాన్ ప్రాథితోతిధిః
భగవన్ భిక్షుకాస్తావ దద్యద్వస్తా న కుతఃచిత్
అసత్పుత్యాతిధిం నాథో న మే భోక్త్యతి కన్హిచిత్
వైశ్వదేవాదికం కర్మ కృత్వా గృహపతిర్మమ
ప్రత్యేతాతిధిపశం తస్మాత్సమతిధిర్భవ
వినాతిధిం గృహార్థాయస్తస్మమేకో నిషేవతే
నిషేవతేఘం స పరం సహితః స్వపితామహైః
తస్మాత్స్వరితమాయాహి కురు మే పత్య రీహితం
పతిగ్నే బహుకాలీనః కాలం స సహతే చిరం
ఆశు గత్వా సమాగచ్చ...”

ఇందుఁ దెనుఁగులోనిరీతిగా ముందు విశాలాక్షి పలికినచండభాషితము లుగాని హెచ్చుకుందాడుటలుగాని లేవు. ఎంతనేర్పుగా నుడివినదో పరికింపుఁడు. మఱియు,

“ఎంతయును కాల మీవ్రతం బిట్లు సెల్లె”

“వ్రతము తప్పి భుజింపంగ వలను గాదు”

అని తనయయతసంఖ్యగలశిష్యులు దానును గలిసియే భుజింప నాచార

మనియు, అదొకవ్రత మనియు నారినెల్లఁ బిలిచినఁ గాని నే నొంటిగ నీయింట భుజింపరా దనియుఁ దెనుఁగువ్యాసుఁ డనినాఁడు. దీనికి మూలమున

“అస్తి మే నియమః కశ్చిత్ స సిద్ధిః చేద్వ్రజే చ్ఛుభే,
ఏకభిక్షం తకాహంతు కరిష్యే నాన్యథా పునః
అనుతం మమ శిష్యా యే తై స్సపంక్తి మహం వృణే
అస్తం యావత్సయా త్యగం తావద్భోక్ష్యే న్యథా సహి”
అనియు గలదు ఇది భీమఖండమున విస్తృతమా! శాప ముప సంహరించి యిటు రమ్మన్నది యాచితేక్తి. తఱువాత.

‘భిక్షలే దని యింత కోపింతురయ్య
కాశికాపట్టణముమీఁదఁ గానినేయ ?’

“ఏడు దినంబు లన్నమున కెడ్డము పుట్టినయంతమాత్రా
నేమచుచున్నవాడవు మునీశ్వర నాడును నీకు ధీరత్వ
పాడతిపోయేనే శివునిభార్యకుఁ గాశికా బుద్ధ్యారాశికిన్
గాదు నొనర్పజూచెదవు గంతపుంగిధిము పెచ్చు లెచ్చుగన్”

నీవు విప్రుఁడవు గాన నేర మెంచరాదు. భిక్షకు రమ్ము, అన్నది. తఱుచాత వ్యాసుఁడు

“తల్లి యిన్ను దినాలకేనియు సుధాధారారసస్యందిమై
యులంబున్ సుఖయింపఁజేయుపలు కెట్లొ వింటి నిప్పిటిలోఁ
బెల్లాఁగొన్నకతాన నే నొకఁడనే భిక్షానకు న్వత్తుకో
యెలాశిష్యులఁ గొంచువత్తునొ ?” అనియు

అమ్మా! నీ విమభిక్ష సందటము మంచి కుడిచి బ్రదికకము పొగింబు లందఱివి సమానమేగదా, అని యన్నాఁడు. వెంటనే యామె నీవు నీశిష్యులతోఁ గూడియే భిక్షకు రమ్మన్నది. దీనికి మూలమునః—

“శోచే న్నాలం స భిక్షేతి కాశికాయాం హరేణ తే

మనో దిష్ట్యం కృతాన్వేత దన్నానాగమనకోయా
 సప్తస్వీవ దినేషు త్వ మోదనాభావమాత్రోః
 రోదనం కురుషే క్లాంతః కథం తాపసపుంగవః
 తవధైర్యం నివేకశ్చ నృపే. కిం పరియా రుషా
 బత వశానికలోత్తంస బాలచంద్రశిఖామణేః
 ప్రియభోగపురంధ్ర్యాం తే కోపోఽస్మి స్మగరోత్తమే
 అని యున్నది, తఱువాత వ్యాసుడును:—

“మాత ర్మయా కథమసి శుత మస్మిన్ పురే చిరాత్
 వాక్యం సుధారసస్యంది హృదయోలాసకారణం
 భిక్షార్థ మక ఏవాహ మాగమిష్యామి వో గృహం
 శిష్యైః కిం నాఖిలై స్సౌక మేకం సత్త్వంచ మే వద”

అనియుండెడితినే యున్నదిగాని శిష్యసహితభోజన మొక
 వ్రతముగాఁ జూచించినట్లు కదు. పైఁగా నాతోపాటు నాశిష్యునకుఁ
 గూడ భ. నయగ్రహించు మన్నట్లు చూచిత మైనది. గృహిణీసంభా
 వము మూలమున నాఖిలమున కర్క-శముగానున్న దనక తప్పదు.

తే వ్యాసుని మందలించుట.

“భోదనాకంఠినిం ధర్మపత్నిశ్చయం దానును నాప్థానంబున
 సుఖోకవిష్టం దై భావరాయణు రావి చి” అని ప్రారంభించి కాశీనగ
 రంబున కివర్థాం బొనర్చిన వ్యాసునికిఁ దగినశిక్ష చేయఁదలంచి
 యీశాని:—

“ఎట్లు పురాణముల్ పదియు నెన్నిదిఁ జెప్పితి వెట్లు వేదముల్
 గట్టిలి వేర్పఱచి నుడిక రపుసాం పెనలార భారతం
 బెట్లు రచించి తీవు యుషి వెట్లుయి తొక్కదినంబుమాత్రలోఁ
 బొట్టకు లేకి తీయెను పుణ్యగుణంబులరాశి. గాశికన్”

“క్రోధంబు ఫలమె న్నిల, బోధనునకుఁ దీర్థవాసమున కుచితంబే
 క్రోధము వారాణసివై, గోపించిన విశ్వధర్మ గోపింపఁదొక్క”

“వారణాసి ముక్తిస్థానం బీర్భీష్ముమీంద నెవ్వం డన్యాయము
దలచు వాడు కద పితాచం బగు నని చులికితేసి యి కము బాలింపక
యీశుమోక్షిని విడిచి నది వెంటకే మాగె

“కాశీ వియోగ నర్హుండు గాంధు వేడు
వెడలిగా న్నుచు మాటలు వేయు నేల ?”

అని యాచార్యరము సద్ధిజ్ఞేసి చినాచార్యరమోవులు. పాపము
వ్యాసుని క్రముధుడై శంకరలం బ్రాప్తింబినాడు. అతడు వినక
పుష్కరాంబులందును భూతలిశిని మాత్రము నచ్చుచుం గ శిబాసి
మైదుర్బలములయనలకుఁ బోయి. కాశీ వియోగములు కానరా
నంతదప్పు సోపా మ్మని శంకరుడు మోక్షునాడు చూచితిరా
దైవపరీక్ష యెంతదుఃఖాంతముగ ముగిసినదో. ఇది శంకృత మూల
మున రీతి వేటుగ నున్నది.

మునులు భాజనానంతరము సో నుద్యుక్తులై యింకి శంకరునిచే
శార్వతి కనుసన్న చేయఁబడి వ్యాసుని ధర్మమునుగూర్చి ప్రశ్నించినది.
అతడు సాధారణధర్మములు నెప్పుడు ‘కోపము లేనిచో’ పరోత్స-
హాసహనము విచార్యకారిత్యము, మున్నగునవి ముఖ్యధర్మము లనును.
వెంటనే మహాదేవుఁ డాచెప్పినధర్మములలో నీ మొదల నేమి గలవయ్యా?
అని యడుగఁగా వ్యాసుఁడు మఱి మూటాడలేదు. అప్పు డీశుఁడు వ్యా-
సుని దెప్పుచు స్వాశ్శసిద్ధి నందక కోపముచే నెవఁడు శాప మిచ్చునో
యాశాఙ్గల మెవ్వదని యడుగ, వ్యాసుఁ డట్టివాఁ డాశాఙ్గలమును
దానే యనుభవించు ననెను. అప్పు డీశుఁడు వ్యాసుని యపరాధ
మొనెత్తి తెలిపి శపించును. గానికీ వ్యాసుఁడు గడగడ వణకుచు నంది
కను శరణువేడి యష్టమీచతుర్దశీలిధులందుమాత్రము , కాశీప్రవేశ-
మున క్షణమే గలిగింప నీశ్వరునితో నెప్పు మని పాదములపైఁ బడును.
పతి నడిగి యామె దానిని ముదలవెట్టును. ఇటుండ నీకథను దెనుఁ
గులలో వేటుగా గ్రహించి కొంత విడుచుట యేలొకో ? చూడుడు.

(వ్యాసశాసన)

స్వచ్ఛాంకితరణే మాత ర్మహా మిమాన్షమానదే
సమపదర్మోనాన్వోస్తి య త్వయా కరిష్యతే
త్వమేవ ధర్మం జానాసి పతిశుక్రావణే రతా

(గృహీణ్యువాచ)

అయంధ ర్మో భవే న్నూనం క్రియతే చ స్వశక్తిః
సాధారణాని ధర్మాణి సంపృచ్ఛే తాని మే వద

(వ్యాసః)

“అనుద్వేగకరం వాక్యం పరోత్పన్నసహిష్ణుతా
విచార్యకారితా నిత్యం స్వనిష్ఠ్యోదయచింతనం

(గృహస్థువాచ)

ఏషం ధర్మేషు భో విద్వంస్త్వయి కోస్తీహ తద్వద
తా స్మరితవ ద్వాక్యః తథా కించిన్న చోక్తవాన్.

(గృహస్థః)

త్వయ్యేనహిదయఃసమ్యక్ ధైర్యం త్వయ్యేవ చోక్తమం
త్వయి సంభావనాస్త్యేవ కామకోపనిగ్రహే
త్వమేవ సమ్యక్ జానీషే వక్తుం చోద్వేగపజ్జితం
త్వయ్యేవ సమ్యక్ ప్రశ్యేత పరోత్పన్నసహిష్ణుతా
విచార్యకారితాయాశ్చ త్వమేవ నిలయో మహాన్
మనైకం బ్రూహి భోవిద్వాన్ శాపం దద్యాచ్చ యఃకృథా
అలభ న్నాన్విగ్ధసంసిద్ధి మభాగ్యాత్ స్యకస్య? సః

(వ్యాసః)

యథాన్విగ్ధసిద్ధిమలభ న్నభాగ్యాచ్చపతి కృథా
సశాపఃప్రత్యుతభవేత్ శపు రేవా వివేకినః.

... ..
... ..

తచ్చున్ ద్వావేదమాన స్సః పరిసుఖే-ష్వతాల్మకః
జ-మ శరణం గౌరీం చిత్రం నైచ్చ-ణాగితః
ఉవాచ చ వచో మాతః త్రాహిత్రాహి భృశం రుదన్
పరీత్యష్టమి సదా డేత్రీ ప్రతిభూతంచ పార్వతి
దిశ పశేతనాదేశం నేశ స్తద్వాక్యలంఘకః
ఇత్యుక్త్వా తేన మునినా భవానీ కరుణాజనిః
ముఖం మహేశిత క్షిప్య తథేత్యాహ తదాజ్ఞయా”

ఇక భీమభండమున నీవిషయము పార్వతీ పరమశివు లిరువురను
బాషలెఱ భజని శరణనించునున్న ప్రదేశమునకే వచ్చిరి. తోడన
ముషిగు శోషన త్రాసములలో బ్రత్యుత్థాన మొనర్చినాఁడు. నమస్క-
రించునాఁడు. కలడ్చినాఁడు. వెనువెంటనే శంభుఁడు కోపసంరంభుడై
“ఓరిమరాన్ని నీ రముష్టిం వచాభాస యోజనగంధి ప్రళమపుత్ర
దేశాన్యాకుడుర్భావనాపరతంత్ర బహుసంహితావృథాపాతవతన
భారంగంధగుంభన పండితం మన్య”

అని మొనరిడి నీవా, కాశికను శపింతునట “పోమ్మ నిర్భాగ్య
మాయూరిపోలమువెడలి, యెచటికేన్ శిష్యులును నీవు నీక్షణంబ”

*పోక నడగొట్టితేనియు, రాకింతుఁ జూచి మొగంబు రాచట్టుపమున్,
(శ్రీ) కాశిక నిందించిన నీకింతట నేలపోవు నీచచరితా)

అని చెవులు బెట్టరాని కఱకులు నుడివెను. అహ! భక్తుని భక్తి
పరీక్షింపఁబూని యాతని నెన్నే చిక్కులువెట్టిన భగవంతుని పరీక్షాపాక
మెంత సున్నితమో పరీకింపుఁడు? అప్పుడు వారియగులం బడినాఁడు
వ్యాసుఁడు. అంబ కనుగ్రహము గలిగినది. దీనికిఁ గారణము

“కాశి శివునకు శుద్ధాంతకాంత గాన

దానిపై నల్లి కోపపాత్రంబునైతి

కాశి గౌరికి సవతియే గాన, నేను

దానిపై నల్లి ప్రేమపాత్రంబునైతి”

అని వ్యాసుడు మున్నే చెప్పికొనియున్నాడు. అప్పుడు
 “వెలుగు మోగుచు ర వది కేలవిధంబులైన నెను నే
 మఱవ మఱేడకుం జనులు మాని సుఖంబున దక్ష నాటికిం
 దుఱగలిగొన్న సమ్మదముతో గమనింపుము భీమనాయకుం
 దఱగొఱలేని వేల్పు నిఖిలాభ్యుదయంబులు నీకు నయ్యెడున్”

అని యోదార్చి పంపినది భానాని. సత్త్వముగా నీవిశ్వేశ్వరప్ర
 వృత్తికై వ్యాసునికప్పు డెట్టి యభిప్రాయమున్నదో గ్రంథముననే
 స్థానాంతరమున నాభావము వెల్లడించియున్నాడు. చూడుడు.

బాదరాయణుడు కాశికీ శిష్యగణముతోఁ గైవల్యసిద్ధికేగి
 యున్నాడు. మనమును బోవుదములెండని మైతావరుణ బహస్పత్యత్రి
 భరద్వాజముఖ్యులగు మునులును బ్రయాణమై కాశికేగిరి. అచ్చటి
 పురజనులవలన విషయము తెలిసికొన్నారు. అప్పుడువారు

“కిమర్థం బతే విశ్వేశః స్వయం కోభాకులోఽభవత్

దినాని న చ్ఛాదత్వాన్నం పరిపీడితనా నయం

శిష్యసంహాసహితం మునీంద్రం బాదరాయణం

ద్వైపాయనం ధిక్కృతహన్ సోఽపి కాశీపతి స్వయం

ప్రాజ్ఞై రస్మా నతీకథం కృపయా ధారయిష్యతి. ౧౮ అ.౧౮-౨౦

“కూడుపెట్టక యేన్నాళ్ళు కుతిలపఱచి, గాసిసేయుట యిది తప్పుగా
 దె తనకు ఎదురు కెదురేల కోపించె నిందుకరుడు, అకట గుడ్డెట్టి
 బాదరాయణునిమీద”

“ద్వైపాయనముని వెడలం, దోపించిన కోపగాడు ధూర్జటి యీకా
 శీపతి మగులను ననుకం, పాపకుడై యిచట నేల బందుకగనిచ్చున్”

అని యనుకొని గిరుక్కున దక్షపురికి బయలు వెడలివారు.

ఇంక దీనికి మూలముగూడ సరిగానేయున్నది. అంధ్ర) కాశీఖండ
 ఘట్టమునకును దానిమూలమునకును గణాసంవిధానమందు మార్పును
 ఆరెంటికంటె భీమఖండమందు భేదమును జూపట్టుచున్నది. కాశీఖండ

మున భవాని వ్యాసుని నిందించినది. ఈశుడుఁ శాపమిచ్చినాఁడు. భీమఖండమున నీశుఁడే వ్యాసుని సతిపరుషముగా నిందించుటయు శాపమిచ్చుటయు జరిగినది. భవాని యాదార్పి ధైర్యముచెప్పి వ్యాసునికి ముందుదారి చూపి యాశ్వీరదించినట్టు లున్నది. సంస్కృత కాశీఖండము నఁగూడ వ్యాసునిచే కరణుపొందిన దేవి కొంత కరుణించి పుణ్యతిథులందుఁ గాశీప్రవేశమునకు నెల నీయఁగాఁ జెనుఁగున శివుఁడే దానిని ముదలవెట్టివాఁడు. మఱి పార్వతిమాటయేలేదు. మఱియు భీమఖండమున “ఆకంఠపూర్ణం నిశ్చ కం భుక్తవంతో వయం తథా” అను ఋషులమాట కాశీఖండమున “ఆకంఠంబుగ నీవు మాధుకరభీతాన్నంబు” అని పార్వతిచే ననిపించినాఁడు, వ్యాసుఁడు భీమకు రమ్మనిన గృహిణిని “కమలలోచన, నీలకేణి, బింబాధరోష్ఠి” అని సంబోధించినాఁడు. మూలమున “భద్రే! కాత్మం కుతః ప్రాప్తా పూర్వం దృష్టా న కుత్రోత్ మన్యే క్షమయీ మూర్తిః కాచత్వం శుచిమానసా, త్వద్దర్శనాత్ పరాంపీ తిం సంపాప్తా నీందియాణి మే” అని మొదలొనఁగాఁడు. దీనికి “నిత్యం నీత్యే చరంతం త్వాం భిక్షా శిష్యః తై ర్వృతం, స్వమేవమాం నోజానీమే జానే త్వా మహామేవహి” అనియు నామె చెప్పి డి. తెనుఁగున నిది మృగ్యము. మూలమున సుధిగే, శుభలోచనే, సుందరి! అనునట్టి సంబోధనములే యున్నవి. ‘వేనలి పాటపాట నరవెండ్రుకతోఁ డిలతండలాన్వయ, శ్రీ నటియింపఁ గై సడలి వేరొస చన్నులు పాలవంకలై, క నసియార్ప వాలుఁడెలికన్నులఁ గలిగి తనంబు వీడ్కొనన్’ ఒక శ్రీ పిలిచినట్టు వర్ణించిన శ్రీనాథుఁడు మున్నున్న వ్యాసునిచే బలికించినాఁడు. మఱియుఁ బై పద్యమునకు మూలమున,

అథ గచ్ఛన్ మహాదేవ్యా గృహద్వారి నివర్ణయా

ప్రాకృతశ్రీస్వరూపిణ్యా భిక్షాయై ప్రార్థితోఽతిథిః”

అనియే యండ నామె కచకుచాదులు జెనుఁగున వర్ణించినాఁడు.

ఇది ప్రాకృతశ్రీ వివరణమై యుండనగును. మఱియు వ్యాసుఁడు భీమకేఠినపుడు

‘వండుచున్నార మను నొక్క-వనజనేల

తిరిగి రమ్మను నొక్క లేదీవఁబోడి

దేవకార్యము నే డనుఁ దెలివ యోగ్యు
ద్వ్యాః కవాఃఁబుఁ దెలివదు వనిత యొకతె'

అనునవి మొదలగు నిషేధవాక్యములు, చర్యలు నమూనాకములు. ఇవను నివి యాంధ్రమున సుందరములు.

పురాణములు గీర్వాణభాషలో రచించిన మహాత్ముల డొక్కడే. అతడును శ్రీ మహర్షి. ఇతి వృత్తము వ్యాసునికి సంబంధించిన పరాభవరూపమైన గాథ. అట్టితఱి న్మానభగవానుడు సంస్కృతభీమ కాశీఖండముల రెంటును దనగాథ భేదభూయిష్ఠముగా వ్రాయుటకు గారణమేమో ? కాశీఖండమున దనకు బ్రహ్మక్షముగాఁ గియూరూపమున ననుభూతమైనసంగతి భీమఖండమునాటి కొకరితోఁ జెప్పుట రూపమాన ననుకరింపవలసివచ్చినాఁడు. చిన్న చిన్న మూర్ఖులున్నను సంగతముగానే యుండను. కాని తనకుఁ గల శిష్యుల ఖ్యులు, తనకు శాప మిచ్చినవారి విషయమును, తన్నునుగ్రహించినవారివిషయమును, తనకుఁ గాలిలో భుక్తి నొరకని దినములసంగతియు, దన కిచ్చిన శాపసంగతి విషయమును భిన్నభిన్నముగాఁ జిల్లపవలసినంతవఱకు గాని మఱియొండుగాని సంభవించునా ?

శ్రీనాథకవిరాజు సంస్కృతమున వ్యాసుఁ డెట్టివాఁడో తెనుఁ
గన నీతఁ డెట్టినిద్దహస్తుఁడు. తాను పఠింపఁ దలచుచున్న మూలములందలి
విరోధఘట్టములఁగూర్చి యేమనుకొనెనో? పురాణములపైఁ బూర్వప
క్షము నునకేలయని యున్నదున్నటులే రచించె ననుకొందమా? మూల
ముననున్న మంచిమంచిసంవిధానముల మార్చినాఁడే. కొంతస్వతం
త్రించినాఁడే. ఈగాథ నిట్లు పరస్పరవిరుద్ధముగా రచింప నేలొకో?
ముఖ్యముగా శ్రీనాథుని భాషాంతరీకరణపద్ధతి, నైషధము, కాశీఖండ
ము, భీమఖండములనుబట్టిచూడ మూలములందున్న మహా తంవిషయ
ములెన్నో యీతనియాంధ్రీకరణమున లోపించియు, లేనివి కొన్ని పెరి
గియు రుచిభేదము ననుసరించియుఁ గొన్ని మార్పులతోఁ జేరియుండ
ననక తప్పదు.

ద్వితీయాశ్వాసము.

సవశోణుచుల నందము లగునెటిజడల్
దలిరులుగా నొక్కదళువు మెఱసి
లలితపిలాసంబుగా నాలచంద్రుడు
విరిచుచ్చుగాలెస్స మురువు వడసి

గి. కరుణ మకరందధారగాఁ గరిముచ్చెలువు
గన్నశివుఁ డనునూతనకల్పచరువు
చూడఁ దరముగ ఫలలాభనూచకముగః
దీపర సమ్మనియెదురఁ బ్రత్యక్షమయ్యె.

క. ఆనంది యపుడు హరునకు
నానందితసరణి ఫాల మణిని జోకం
గా నగుచుఁ గరము నగుచును
దా నతులితభక్తి నిటలతటమున్ జేర్చెన్.

గ. జయ వివిధోపనిషత్సం
చయశయన చరాచరాత్మజగదయన క్షణం
జయ శిశిరవినయనకృత
స్వయముదితజ్ఞానముఖ్య సౌఖ్యానయనా !

క. భువనసిస్పృహారతా
త్వవనజిఘృతాత్వనస్థ వాగ్ధవనిటల
త్వవతార తప్తతదభీ
ప్రవిశేషవ్రాత జయ యసంయజ్జేతా !

క. పంచవిధర్షమదగజా
పంచేత్వత్ప్రాణవప్రభావై కవిభా
పంచాననభావలస
త్పంచాక్షరమంత్ర జయ కృపాపరతంత్రా !

క. అనిబంధములఁ బ్రస్తుతు

లోనరింపఁగ నెలమిఁ బొంది యొగి నంగికి ని

ట్లని యానతిచ్చె శంకరుఁ

డనయము ననుకంప చూపులందు నటంపన్.

చ. తలఁపఁగ నేనిరానిక్రియఁ దాపసపుంగవ నిష్ఠ యొప్పు నీ

నలవడఁజేసినట్టిపరమాద్భుతఘోరతపంబుచేత నే

నెలమి వహించి యిప్పుడ యభీష్టఫలంబుల నిత్తు నంచు ని

ర్మలమతి వచ్చినాడను వరంబు వరింపుము సంతసంబునన్.

క. నావును శిలాదనందనుఁ

డావిశ్వజగద్విధాతయానతి విని త

త్పావనపదాబ్జములకుం

గేవలమగు భక్తి మ్రోక్కి కృతనిశ్చయఁడై.

గీ. సరవి నింకను (నిట్లు) వత్సరసహస్ర

మేను మిమ్ముభావించుచు నింపుతోడఁ

పపము సలుపంగఁ జాల నచ్చవు మహాత్మా

మిమ్ము మఱి యెల్ల నెవ్వయు నిందుమాభి.

వ. అని విన్నవించిన విని సదాశివుండు వెరగుపడుచు నయ్యభిమతంబు

ప్రసాదించి యతని నవలోకించి నీవు దపంబున నిలిపిన యీమహీష్ఠ

లంబును నీచేర నందిమండలం బనుమహాతీర్థంబుగా నిచ్చితి మనిఁ

యానతియిచ్చి యంతర్ధానంబు నొంది యభినందితానందంబున

గైలాసంబునకు విజయంచేసె; నట నందియును సలభవరుండగు

చుండి యొక్కవాసరంబున,

ఉ. కస్తురతప్రమోద మెసంగంగఁ దదాశ్రమభూమి డించి యా

తామ్రుచిప్రపూర్ణనవతామరసాకరరమ్యమున్ ఫలా

నస్త్రుమనోజ్ఞశాఖితరుమధ్యమునై తనరారుచున్న యే

కాస్త్రుకనామతీర్థమున కాదటమై జని నిశ్చలాత్ముఁడై.

మ. హరునింగూర్చి మహేశు నెంచి గిరిశుం బ్రాణించి దాక్షాయణీ
శ్వరుఁ గాంక్షించి త్రినేత్రుఁ గోరి రజనీశస్ఫారఖండంశభా
స్వరు నుల్లంబునఁ జేర్చి నల్పైఁ దప మాత్రైలాది యామోదియై
వరుస ద్వివ్యసహస్ర వర్షములు దూర్వారంభఘోరంబుగాన్.

వ. అంత నతని దుశ్చరతపశ్చక్తికి దుర్భరనిజభక్తికిం బ్రీయం బందుచు
నిందుధరుండు నిరంతరాష్ట్రచరణప్రవణంబు లగుప్రధానప్రమథ
గణంబులు బిలిచి యేకామ్రకస్థలంబున మత్పరమధిక్తుండును
నిష్ఠారతపోయుక్తుండును నగుశిలాదపుత్రుం డున్నవాఁడు; మీ
రిక్కడి కరిగి సశరీరంబుగా నమ్మునినాథుని గనకవిమానంబుమీ.ద
నిడుకొని రమ్మలి యానతిచ్చి వీడుకొలుప నవధరించినం జని.

క. తనసంతరంబ వారలు

ముదమున నేకామ్రతీరమున కరిగి నీర

స్పదనాస్తరణ బ్రహ్మని

ననసంశ్రవణప్రమాభిసంఘన్ నందిన్.

క. నని యద్భుతమయ్యులైయ

మ్మునిపుంగవుమీఁన రుచిఁముగఁ గూర్చి వా

రసఘామరవృక్షవిరూ

తనపుష్పప్రకరసాంద్రతరవర్షంబుల్.

చ. ప్రమథవరేణ్యు లప్పుడు ప్రభావటలీవిధ నాభికోభితాం
గములు దలిర్ప నాతనికిఁ గన్నులపండువుగాఁగ నగ్రభా
గమునకు వచ్చినిల్చి మణికాంచన నిర్మలదీప్తిమద్విమా
నము నొకఁ డగ్గిఁ జూపి జతనంబున నిట్లని శేకవాక్యులై.

గీ. సకలదేవగురుండు చంద్రకళాధరుం

క్షీశ్వరుండు నిను సమిధకరుణ

గొనలుకఁగ నిపుడు దనసన్నిధికిఁ దేరఁ

బనిచినాఁడు మమ్ముఁ బావనాత్మ !

వ. అని పలికి యతని మంగళస్నానపవిత్రగాత్రం గావించి దివ్యమా
 ల్యాభరణంబులు శృంగారించి విమానంబునడిమిభద్రప్రీతంబునఁ
 గూర్చుండ నునిచి యస్సరఃకాంతాయతసువర్ణచామరవ్యజనం
 బులను గంధర్వబృందమధురగానంబులను బద్మాసంబునఁ గింపు
 రుషులు రచించు మందారాగంబునకుఁ దోడ్కొనిపోయి సము
 చితప్రకారంబున శాంభవసభాభవనంబు గదియించి రట్టియెడ.

సీ. తుంబురుండును నారదుండును సగ్రభా

గమున గీతప్రబంధములతోడఁ

బరిహాససత్కథాభంగి భృంగీశ్వరుఁ

డెడనెడఁ దగుమాట లలరఁజేయఁ

గాలరుద్రుండు శుండాలవక్త్రుండు ను

పరిపీతమునఁ గ్రమయుక్తిఁ గొలువ

వామాంకతలమున నటలు దాక్షాయణి

సరసచేష్టలఁ త్రేమభరముఁ జెనుప

సీ. నాల్గుదిక్కుల నిజసేవనాప్రసక్తి

నరుగుదెంచిన హరివిరించాదు లెల్ల

నెలమి మడిసందులను జేతు లిడి భజంప

గరిమఁ గొలుపున్న శశిమాళిఁ గనియె నంది.

మ. కని భక్తిం బ్రణమిల్లి లేచి కరయుగ్మంబు న్నలాటస్థలం
 బునఁ గీలించి నమశ్శివాయ కరుణాంభోరాశయే భక్త పా
 లనదీక్షాగురవే యటంచు మఱియు న్బాగొంద నందంద మిం
 చినతన్నామము లుచ్చరించుచుఁ బ్రశంసించె న్నరు న్భంకరన్.

గ. అపుడు మహేశ్వరుండు ప్రణయంబున నమ్మునినాథుతోడ నీ
 విపులతపఃప్రశస్తికిని విస్తృతభక్తికి నేను మెచ్చితిం
 బ్రపురుషవర్ణనీయగుణభాసురసక్తికి నీడుగా విశే
 షపుపద మిప్పు డారసితి జక్కఁగ నందుల నిన్ను నుంచెదన్.

ఎ. అని యాసతిచ్చి యతనికిం దససామిష్యసాహస్యంబులు గృహచేసి
నిజసర్వకార్యభారకత్వంబును గణాధిపత్యంబును తదధీనంబులు
గావించి యసన్యసామాన్యంబుగా మన్నించె; నది మొదలుగా నందికే
శ్వరుండును నిచ్చలు మొగసాలఁ గూర్చుండి జగంబుల విన్నపంబు
లాలకించుచుఁ దగినపగిది నుపలాలించుచు నయ్యష్టమూర్తియాస
న్నవర్తియగుచు నుల్లసిలుచుండె.

క. నంది ప్రసాదమన న
స్పందిత మహిమమున వెలయు భవలీల ప్రియం
బంధంగఁ జదిపిన వినినన్
సందత్పథ సిన్ధు లోదవు నరులకు నెపుడున్.

తొమ్మిదవతీతి.

గీ. వినుఁడు సముభితముగ వివరింతు నిటమీఁద
నభవుఁడవధరించినట్టిలీల
నది ఓనర్పు సింధురాసురమర్దనం
బనువిశేషనామ మతిశయిల్ల.

తరల. మహితదానవసంభవుం డసమానవిక్రమదుస్సహం
డహితభంజననిష్ఠురాత్ముఁ డనర్గళాగ్రహ వర్తన
ప్రహితమానసుఁ డాతతోగ్రతపఃప్రభావసముజ్జ్వల
స్మహిమ నొప్పుగజాన్యుఁ డొక్కయమర్త్యశాత్రవుఁడమ్మహిన్.

గీ. అలఘులీల దశసహస్రయోజనమితి
నటలు నున్నతియును వలము గలుగ
విగ్రహమునఁ జాల విలసిల్లు జంగమాం
జనధరాధరంబు పాలుపు గెలిచి.

ప. ఈదృశప్రభావంబున వెలయు నతఁడు దనమనంబున నిసర్గజంబగు
నిర్జరులవలని యలుకం జలక రెట్టించి సముదయంబున దర్పించి
యొక్కసమయంబున "

సీ. ఖరఖరట్టాకారచరణఘట్టనముల

కుతలనుంతమును గ్రెగ్గోడు గాఁగ

శాతదంతాగ్రసంజాతఘాతముల గో

త్రమహీధరములు దుత్తుమురు గాఁగ

గర్ణతాడనసముగ్ధతపవనంబుల

వాద్యలు పిండలివండు గాఁగ

మత్తి ప్తమండ్రాగ్రహకోగ్రఘర్షణముల

జదలుపారు చదురుగాఁగ

గీ. నడచె జైత్రయాత్ర(కుల) సన్నాదపటిమఁ

గుటిలగంభీరఘోష కారఘోరఘోష

పటపటార్భటిపాటితపద్మజాండ

భాసురుండగు నగ్గజాసురుండు.

గీ. ఇట్లు నమచునపుడు హేలాసముతాల

సరణిఁ బ్రళయసమయతరణిమండ

లోపమాన తన్మహాగ్రవీక్షణముల

నొక్కపెట్టఁ పానకోల్కఁ తెసఁగె.

శ. అవి భయదప్రసరణముల

నవిఃఖసంతాపభరసమాహతిఘనతన్

గవిసి యెడతెగనిపెక్కువ

వివిధగతిం జగములేచి పెంపఱవెట్టెన్.

శ్లో. అదయత నమ్మహాసురుండు నాజలలోఁ దనతోడఁబోరఁగా

నెదిరినయట్టివారి సముదీర్ణ కృతాంతకదండచండతా

స్పద మగుచున్న తుండమునఁ జక్కఁగ నొక్కఁటఁ జుట్టిపట్టి నె

మ్మదిగని నింగఁ జొచ్చెఁ బలుమాఱును దారుణకర్మధీరుండై

చ. హరిశిఖిదండిరాక్షసజలాధిపమారుత యక్షశోగ్ర లా

కరిదనుజేంద్రనిష్ఠురపుఁ గైవడి సైపక యొక్కపెట్ల యు

స్థరబహుసంఘపై స్యమలతో నయడెంచి యెదిర్చి భీమసం
గరమునకుం గణంగి రవగాభభజావిభవంబు సూపుచున్.

న. ఇట్లు పోరికిజేరిన నాకపతుల నాకులతపఃబంధం దలంచి రభసంబునం
గసిమనంగి దంతివల్లభసంకు

ఉ. కొండఱ మట్టు వడములఁ గొండఱ నొక్కట గ్రుచ్చుఁ గొమ్ములం
గొండఱఁ జుట్టుఁ దుండమునఁ గొండఱ నీటాగఁ జూచుఁ జూపులం
గొండఱఁ గొట్టుఁ గర్ణములఁ గొండఱఁ బాఱఁగదోని ఘోరక్రియన్
గొండఱఁ గట్టు వాలమునఁ గూరవిహంగవిభాసురీశుడై.

సీ. పదహాతీ నెగసిన యెదడుతండంబులు

రంపిల్ల మట్టర తొంపి యగుచు

రవః భూతంబులఁ జేదరినప్రేవులు

తోడ్తోన తునిసిన తొండు లగుచు

తుండంబువ్రేటునఁ దునిసిన శిఃములు

కనుకనిఁడెగిన పంకజములగుచుఁ

జూపుమంటల వేడి-స్రక్కి భుజములు

గరము మూర్ఛిలి నవాగ్రమ్ములగుచు

మశ్శయ దంతప్రహరసమ్మర్దనముల

నవిసిపడిన యంగంబులు నాచులగుచు

సమరతల మనుపద్మాకరమును మోయు

నాగజాసురసమఃవిహార మొప్పె.

వ. ఇట్లు దుర్వారఘోర ప్రకారంబునఁ బ్రతిహరులఁ బాటి సమరిననతని
ధాకకుం గాక పలముతసురాధిపు లొక్కయెడఁ గూడి పడి యా
దనుజభయంబువలనఁ గావ సమర్థండు భగ్గుండుగాక యెవ్వరు గల
రతనికి విన్నవించు మనుచుఁ దలంచి యందఱుం దత్త ణంబరజతాచ
లం బధిగమించి యాజగత్ప్రభువు పెద్దమొగసాల ముందర నిలిచి
కరంబులై త్తి తారస్వరంబున నిట్లని విన్నవించిరి.

సీ. అభయమ్మునిమ్ము భక్తానందసంధాత

శరణంబుగమ్ము విశ్వప్రణేత

కరుణాజూషము చారుకల్యాణమయరూప

యాత్రిమానువుము దివ్యప్రతాప

యరయుము కుముదమిత్రాధిమాడామణి

కావము దారుణాఘప్రణాశ

చేకొమ్ము శాంభవీచి తరూతనచోర

రక్షయొసర్పు నిర్మలవిహార

గీ. యభవ సాలాక్ష శంకర యాదరింపు

ముగ్ధభూతనాయక మమ్ము నుద్ధరింపు

మజర యక్షుర ద్వియమమ్ము సవరింపు

ప్రకటజయసంగ గతి సవపాండురాంగ

ఉ. మామొఱ యాలకింపుము సమస్తజగత్పరిరక్షణవ్రతా

మామొఱ యాలకింపుము సమగ్రదయారససంగమానసా

మామొఱ యాలకింపుము సమస్తజగత్పరిరక్షణవ్రతా

మామొఱ యాలకింపుము శమప్రకటాత్మక యోసదాశివా !

క. దిక్కగుము శర్వ శాశ్వత

దిక్కగుము పినాకహస్త దిక్కగుము హరా

దిక్కగుము వృషభవాహన

దిక్కగుము వినాశదూర దిక్కగుము భవా.

త. అని యిట్లు శతమఖాదులు మిగుల నార్తులగుచు నానారూపంబుల
బలుకు దీనావాపంబుల నొదవు ఘోషంబు రజతాచలంబు గుహన
ముచ్చలత్ప్రతిధ్వనులవలనం బరితాపంబు బొందుచు భూనభోంఁ
రంబంతయు బోరుకలుగఁ గలంగునటుగాఁ జెలంగుచుండు నవసరం
బున సంతరాస్థానమంటపంబునఁ బ్రమథగణంబులు గొలువ నొడ్డో
లగంబున్న విశ్వనాయకుం డాకలకలం బాలకించి పిలువఁ బుత్రే
చినం జని వారు నుం దత్ప్రదేశంబున.

సీ. ఉపరిశతమాన నిలుచున్న సంక్షిప్తరు
 సంజల్గిసలికెయ్యెక్క యడుగుజరకి
 మావలిచరణ మొయ్యారంబుతోఁ గూడఁ
 దొడమీఁద నెరగు చెన్నడన నిలిపి
 సకలయంతేదికిం జనఁజూచి ముణిఁచిన
 శృంగ చేతిలోన మ సక్రము మోపి
 నా నయనదాయ బాసిన నెఱవేళ్ళు

... .. చిరాకమాన్దమునఁ బూని

సీ. కృతకరయుగ్మకమునఁ జతురంగి
 సభయవరిదాసచిహ్నుంబు లక్కి చూల్చి
 క్రకటగంధర్వగీతప్రబంధకుచులు
 వినుచునున్న యీశ్వరు లోకవిభునిఁ గనిరి.

క. కని భక్తితోడఁ బ్రణమము
 నొనరించి లలాటతటల నొక్కటఁ గరమున్
 దనరఁగ ఘటించి సాధన
 మున వణకుచునుండి రింద్రముఖు లట్టిమెడన్.

క. శివుఁ డాదరించుచూపులు
 నివ్రరగ మీ రకట యేల నేఁ డిట్లాడిం
 దవిలితిరి చెప్పుఁ డిప్పుడ
 యవలీల నణంచువాడ నాభయ పెల్లన్.

సీ. అనుచు నాపురందరాదులతోడ ని
 ట్లానతిచ్చుటయును మానసమున
 వార లందఱు ... చక్రతరానంద
 ఘనత గ్రమ్మఱంగ వినతు లగుచు.

వ. లేచి నిలిచి దేవా మహిషాసురనందనుం డగుగజాసురుండు మదిం
 చి ముదఱం గానక విశ్వంబునకు బాధసేయం దొడంగిన మే మంద

ఆము చతురంగబలసన్నద్ధుల మగుచు నతనిం దలపడి యెంతయుం
గోల్తలసేయనోపక పాటిపోయివచ్చితిమి. వాఁడును వారిజగర్భ
మీఁదికి దాడిసనియె; నంత కక్కడ నేపాటికోలాహల మగునో
యెఱుంగరాదు; ఈవిజ్ఞాపనంబు చి తంబున నవధరించి యిప్పుడు
విజయంచేసి వానిం బరిమార్చవలయు, ననన్యగతికుల మమ్ముఁ గావ
వలయు ననిన నోడకుండుఁ డనుచు వారి కభయం బిచ్చె; ననంతరం
బ యక్కడఁ గదలి.

చ. తన యిరువంకలందుఁ బ్రమథప్రకరంబులు నిర్జరేంద్రులన్
ఘనతరలీలఁ గొల్పి వృషభాధిపు నెక్కి యుదంచితోద్ధతిన్
జని యటముందటం గనియె శంకరుఁ డాగజదానవు న్నితా
వనినిజహస్తబంధబలవనద్భరభీతు సరోజసంభవున్.

గీ. ఇట్లు సూచి యాత్మ నేచిన రోషపా
నకముశిఖలు వెలికి వలియ నిగిడి
కానవచ్చె ననంగఁ గన్నుల రెంటును
సరుణుచులు నిగుడ నపుడుగవిసి.

క. అతిభయదాశనిపాతము
ప్రతియగు కరఘాతమొకట రాక్షసవిభునిం
ధృతి గుదియ నడచి యావా
క్పతిఁ దత్కరముక్తఁగాఁగఁ గ్రక్కునఁజేసెన్.

వ. ఇట్లు దన యాగ్రహంబునకు ననవుపడి విరించి విడిపించి సమరవ్య
గ్రుండగు నుగ్రు నిరీక్షించి యతండును మాఱుమలయుచు నవప్తం
భించి గదిసి.

మ త్తకోకిల.

ఫాలలోచనుఁ డుం దదుద్భటభంగి యంతయుఁ జూచి త
త్కిలజాలక రాశ తాసముదీర్ణ తాభఁ దలంచుడున్

శూల ముద్ధతిః ద్విష్టుచు న్వడిఁ జొచ్చి వానియురంబున
నీల గ్రుచ్చి నిరూఢి నైతైచు నింగికిం జనునట్లుగన్.

క. గిరిశకరశూల శిఖిరో

పరితలమున నట్లుగుప్పుఁబడియున్నగజా
సుహృదొప్పె సురభయానలి
హరణాన్ధము కాచిసట్టి యంబుదముక్తియన్.

క. ఆలోకనోత్సవంబుగ

నాలోకప్రభునిమీఁద నడలెం నజలై
యాలోఁ బ్రసూరవర్ణము
లోలి న్మధురౌ(రు)ర్పుణయు నారవములతోన్.

వ. అప్పుడ కని లభిశాంభనభక్తిభానురుం డగుచు గజానురుండు
శీమహాదేవునకు విన్నవింపం దొడంగె.

క. కరుణింపు నన్ను సీతైర

పరమానందాత్మ శిర్వ భవ నకలఁగ
దృరిత యనంత యనామయ
గిరిశ సుభాకరకిరీట గీర్వాణనుతా !

ఉ విగ్రహవృత్తిపూని కడు వీరిణులై చరియుండు ధూర్జటం
దుగ్గుడ వాడుగాన భవదుజ్జ్వలపాదనోజభక్తి
వ్యగ్రతరాత్ములై పరగువారలయందు శివుండ వాడు నా
నుగ్రహకీర్తి గావున నినుం బ్రీణితింపఁగ నొప్పు ధూర్జటీ.

క. శిష్టాపకారుఁ డెంతయుఁ

గప్తక్రమవర్తనండు కల్లరి నీయ
త్రొప్పొఱుఁ డనక యిపు డొక
యిష్టము నాకవధరింపు మీశాన! కృపన్.

వ. అని మఱియు సీదృశంబులగు విజ్ఞాపనల నానదాశివునిచిత్తంబు
ప్రమోదాయతంబుచేసి దేవా? దేవర మదీయచర్మం బాలించి యది

పరమపవిత్రంబుగా నలనజీచి వస్త్రభావంబున ధరియింపజే యున
విని శంకరుండు ననంతరసమయంబున.

ఉ. ఆకరిదానవప్రభుని నల్లనయుర్వికి నొప్పుడించి చి
త్రాకరకౌశలంబు మెఱయంగఁ దదీయశరీరచర్మ మం
గీకృతహేల నొల్వంగఁ జొణంగెఁ గరాస్త్రనితాంతశాతధా
రాకృతహతనవ్రణసరస్రధరం బలిభీకరంబుగన్.

క. బలిచినచర్మము మణుంచుచు
నొలఁజొచ్చె తనర్చిపాఱియున్న యొడల న
స్థలు దోచె దనుజుమేనం
దలతల నెఱసంజదోచు తారలువోలెన్.

క. సెరకట్టెఁగాలువలుగా
ధరఁ జాఁగుచు వానిశోణితమ్మలు మెఱసెన్
సురహృదయరాగరసములు
పరువడి సీకరణి వెలికి బ్రసరించు ననన్.

క. కరివిభుని రక్తబిందువు
లరుహగ హరుమేనఁ గదిరి యలరె భవిష్య
ద్వరభూషణగమూడా
స్ఫురన్మణిప్రభలు మున్నపొడసూపె ననన్.

ప. అని యివ్విధంబున నన్విభుం డాగజాసురుచర్మంబు దారుణకర్మంబు
న నొలిచి యదిగరంబునం గొని కరంబు వీరరసావేశంబు ప్రకా
శంబు నొంద నమందలహరీచారుగతి నిరతిశయభరన్యసపద
న్యాసదుస్సహభూతలవహపన్నగ ప్రముఖముఖని స్రసద్గరళజ్వలనజ్వ
లాపకీతరసాతలుండును, సవిభ్రమభ్రమపరిభ్రమణ సంచారచల
దవిచల విచిత్రాయమాణ పరిధానపరివీతజఘనమండలుండును,
మంగళాంగహరఫలిత స్వచ్ఛపటాకారవిభ్రాజితాదభ్రాజననవనిష్ప
తద్రక్త ద్రుమబంధూకరుచిరబంధురశరత్సమయండును, నభంగ

మృదంగవాంశతాళాద్యసవద్యవాద్యవాదనాదరసంక్రమ సంధిపు
 మ్-రతక-మలసంభవపురస్సరుండును, అభినవాభినయసమద్దండ
 భుజాదండ జాగ్రదుదగ్రసాధన ప్రసాధన ప్రకామథామ ధగ
 ధమనిచనిసజగదంతరాళకుహరుండును శర్వక్రిసరనిశ్చేషరూపా
 పాతఘర్ణ మానార్ణవసమున్నీలితతద్భూతలహాకిభీషణా ఘోష
 ప్రతిధ్వనిత గోత్రిగోత్రాధరగుహగృహంతరుండును విదుమిదుమి
 మలతా ప్రతానపరిభాత ప్రభావవిభాసమాన జంగమజటా
 చ్చటాసంతాన నితాంతప్రవృత్తి హరి వ్యృత్తిశంకరుండును, నిజ
 విజయాపదానప్రథమాన నానారాగ నిబద్ధనాదచంక్వణ తుంబురు
 నారదప్రభృతిదివ్యగాయకపరివృతపార్వస్థలుండును సమేధితక్రీడిత
 సందర్శన సందర్శనిర్భరానందోన్నీల త్తాలరుద్రగజానన ప్రధా
 న ప్రమక్షనాధ జయజయవచనముఖరుండును మధురమధురస
 పానచంచరీక కాకలీస్వరస్వనిష్యందదమరుతరుప్రసూనవర్షసురభిత
 విశాలశేఖరుండును నగుచుఁ జూపఱి కొంతొక తడవు కన్నుల
 పండుపుగాఁ దాండవవ శానందనంబున వినోదించిన చిత్తంబున
 నుండు సమయంబున

హరివిరించాదు లందఱు సమ్మహాత్ము

పాదయుగ్మమునకు నతిభక్తి మొక్కి

కేలుదోయి శిరంబులఁ గీలుకొలిపి

యభినుతింపంగఁ దొణఁగి రింపలరుమతుల.

ఎల్లసురావలిం బఱపి యీజగ మంతయునుం బ్రతాపసం

పుల్లకృతానుకీలములఁ బోవులఁజేయు...గజానురుం

జెల్లఁగ నిట్లు సంగరమహీస్థలిఁ జంపను జర్మ మొల్వఁగాఁ

జెల్లునె యెందు నెవ్వరికి సిద్ధమనోరథ విశ్వనాయకా !

పదహతి నేల యంతయును బాదములం గలచేవనట్లు బి

ట్టదర జటాప్రఘాతముల నాశలు బీటలువాఱ విస్మయ

ప్రదమగు నిట్టిమాడిఁ దనరం భువనావలిఁ గాచుసంభ్రమం
బాదవఁగ నీవు తాండవమహాన్నతించాల్చుట యొప్పు నీశ్వరా!

వ. అని మఱియు ననేకభంగుల నిజవిజయవినోదం బంపునఁ బ్రశసించు
చున్న పద్మాక్షపద్మగర్భపృథుతుల నిభృతాదరలక్ష్మితంబులగు నిరీ
క్షణంబులను సమయానురూపంబులగు సల్లాపంబులను బహ్వను
మతులం గావించి యెల్లవారును సేవించి రా నిజనివాసంబగు కైలా
సంబునకు విజయంచేసి యథోచితవిహారంబులం బౌద్ధపుచ్చుచుండె

క. హరుఁ డిట్లు సింధురాసురు

హరియించిన యట్టిలీల యంచితభక్తి

స్ఫురణం జదివిన వినినను

ధరణి జనావలి కభిష్టస్థితిము లొనఁగూడు

పదవలీల.

గీ. వినుఁడు సముచితముగ వివరింతు నిటమీఁద

సభవుఁ డాధరించి నట్టిలీల

దనరు నది భుజంగధారణాహ్వయమున

నల్లలవిబుధసేవనీయ మగుచు.

క. అసంఖ్యభగతులు కశ్యప

మునినాయకసతులు గలరు ముగ్ధులు వినయా

దినిరూఢగుణసమర్థులు

ఘనకుచభారవహసతులు కద్రూవిసతల్.

వ. ఇట్లు వర్ణనీయగుణకాంత లొక్కనాఁడు విశ్రామంబునకు గృహ
సీమంబులు వెడలి యక్కడ నక్కడ హృదయానందపరిపోషంబ
గాఁ దత్తత్పదార్థ విశేషంబులు సూచుచుం జని చని ముందట.

సీ. అంతస్థి తోచ్చుల దభినవానిలముల

వీచికావితతులు విట్టివీర

ఓకాంతి నననదోలలమూడు

సహిరాజ కన్య లుచ్యూలూగ

సహిరాజకన్యక లగ్నిదాకక యుండ

భానాగతాబ్దముల్ బలసియాడ

భానాగతాబ్ద పుంభద్గర్జనములతో

నాత్మఘోషములు సయ్యాటలాడ

గీ. అమర సురశిరోజ

... .. రాజదళని తక్షరక్ష

శాన్తకలనాభిమానాభియాతపిత

పరిభవాచలాకరము సాగరము గనిరి.

ఉ. శ్రీవిభుసంజ మేదినికే జెల్వగుపుట్టము దివ్యసవ్యర

త్నాలికి మన్నిపట్టు దివిజారులదుర్గము వాహిసీసతుల్

భానముగట్టుతాపు బడబోజ్జ్వలనంబున వంటయిల్లు నాఁ

గా విలసిల్లు నావనధి గాఢమహత్త్వము చెప్ప నొప్పగున్.

ఉ. చండమరుత్పరి భ్రమణ చంచల చంచదుదీర్ఘపీచికా

షండ మజాండపూర్ణవిలసద్గతి నుండుపయోధి యొప్పుచుం

దాండవసంభ్రమార్థభుజదండనవాభినయాభిశోభితాం

గుండగుచుం గరం బలరు కుండలికుండలితోడి జోటియై.

సీ. ఒకచోట లహరీ సముద్ధతి నెగసి వాః

కణములు చుక్కలఁ గందుకొలుప

నొకచోట బడబాసలాగ తార్పులునాఁగ

భరరత్న రోచులు ప్రబలుచుండ

నొకచోటఁ దమలోన మకరాదికముల సో

మకమునేకాంగికి మాటుమలయ

నొకచోటఁ దిరిబడి యురుపయోధరములు

గీ. మఱియు నొకచోటబయలికి మలకువెడలి

యెలమిఁ జలమానవాంగన లెండఁగాయ

యిట్లు నానాకృమంబుల నెనఁగుచిత్ర

సరణి నలకొందు నమ్మహాశరధివిభుఁడు.

చ అతుల నిజప్రభాతతుల సంబరము న్విశదీకరించి యు

ద్ధత (తను) గ్రాలు కొన్నురువుతండముచేత నపూర్వవిభ్రమా

యతమగుచుండు నెప్పుడును నాజలరాశి శుభప్రకాశియై

యితరగభీరతామహిమ నెల్లను దక్కక నవ్వుచాడునన్.

వ. ఇట్లు వివిధగుణ వినిద్రంబగు సముద్రంబుగని యాతరుణు లిరువురు
గదియంజని శీతకరోదయవేళలఁ గడల్లు పింపిళ్ళుగూయుచుండయక్ష్క
డనతదీయవిక్షేపంబులు జెరసి యాసమీపంబున జలాధిదేవతాధివా
సంబునకు విలాసంబు గదురఁ బ్రాళిగావ్రాసిన రంగవల్లికల నుపమిల్లి
నముక్తాఫలవారంబుల రుచిపూరంబులు మీఁదఁగవిసి పాటలవర్ణపాట
లంబులగు ప్రవాళంబులవలన వెన్నెల నవ్వున నెలనవ్వునకుం గోపు
లగు కెమ్మొవులు చెన్నుమిగులు నన్నువకరణి నభినవరీతిఁ దనరు లవ
లీలతలును, లవలీలతలుప్రాచుతేఱువఁ దిరంబులగుచు ఛందనవిహరణ
మందిరంబుననెనయు చందనబృందంబులనానందంబున ననంగి పె
నంగిననాగవధూగణంబు లాభరణంబుగాఁ బూనిన మానితనీలమ
ణులతోడం గలసి యాడందివురు దంతావళితాళదళశ్యామలకోమ
లచ్ఛాయలును బలుచాయలం దనకునపూర్వ ప్రకారంబున శృంగా
రంబు నొసంగ నద్భుత విలాసప్రకాశంబునొందు వేలాప్రదేశంబు
నందు వినోదించుచు నొక్కయెడఁ గరంబు దూరంబున.

సీ కదలంగఁ జాలక కడుఁ గష్టమని వచ్చి

రజతాద్రి యీభంగి వ్రాలెనొక్కొ-

జడత పాల్పడఁగ మెచ్చును జగంబని వచ్చి

హిమనంత యీభంగి నెనఁగెనొక్కొ-

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటుః

చతుర్థసంపుటము.

శ్రీ పితాపురముమహారాజావారి ధనసహాయముచే రచియింపఁ బడుచున్న పెద్దనిఘంటువులోని రాయల్ సైజు 1000 పుటలుగల ప్రథమ సంపుటమును, 965 పుటలుగల రెండవసంపుటమును, 980 పుటలుగల మూడవసంపుటమును, 950 పుటలుగల చతుర్థసంపుటమును, ముద్రితములై విక్రయమునకు సిద్ధముగానున్నవి. ఇందు ప్రథమసంపుటమున అకారము మొదలు, ఔకారమువఱకునుగల యచ్చు లాదియందుఁగల సంస్కృతాంధ్రశబ్దము లన్నియుఁ గలవు. రెండవసంపుటమున 'క' మొదలు 'జ' వఱకుఁ గల శబ్దములును, తృతీయసంపుటమున 'చ' మొదలు 'తృ' వఱకుఁగల శబ్దములును, చతుర్థసంపుటమున "తె" మొదలు 'త్ర' వఱకుఁ గలశబ్దములును గలవు. ఇదివఱ కున్న నిఘంటువులన్నిటికంటె నిది సర్వవిధముల నుత్తమ మైనది. శుభుస్థకమును రచించుటకు, ముద్రించుటకు విశేషద్రవ్యము పట్టినను ధనవంతులకేక జనసామాన్యమునకుఁ గూడ లభ్యముగా నుండవలయు నను తలంపుతో నీ క్రిందివెలలు నిర్ణయింపబడినవి. ప్రథమసంపుటము సాదా ప్రతి వెల రు 5 లు, మేలుప్రతి (Art Paper) రు 7 లు. ద్వితీయ సంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు. తృతీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు, చతుర్థసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లును.

శ్రీ
ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౩౬.

{ సర్వజిత్తు.
చైత్ర - ఆషాఢములు }

సంచిక ౧. ౨.

కాకినాడ :

పరిషత్ కార్యాలయమునఁ బ్రకటింపబడినది.

చందా, పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు ౩-౦-౦.

1946-47.

విషయసూచిక

—:0:—

1. విస్తృత ప్రబంధ పద్యావళి ౧-౪.
కాకమాని గంగాధరకవి, బాలభారతము.
2. ప్రశంసా పద్యములు ౫-౧౨.
3. సారస్వతదర్శనము - కావ్యావేక్షణము ౧౩-౨౨.
విద్వాన్. పాలెపు వెంకటరత్నముగారు
4. కళాపాసన ౨౨-౨౮.
మహాకవి కాశీభట్ట కృష్ణరాయశాస్త్రిగారు
5. భావవీచీవిహారము ౨౯-౪౨.
చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు.
6. తివలీలావిలాసము ౪౩-౪౮
నిశ్చలక కొమ్మనామాత్యుడు

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ

రెండు నెలల కొరతకు ప్రచురించబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౩౬. { సర్వజిత్ర
చైత్ర - ఆషాఢములు } సంచిక ౧౦౨.

నిన్యత ప్రబంధ పద్యావళి.

కాకమాని గంగాధరరావు — బాలభారతము.

శా|| కీర్తనలోలత దంతకోరికనిశ్చలం గీలించి భూచక్రముం
గోడగ్రామణి మించియెత్తి ఘన లక్ష్మద్రాసుమోదంబునన్
జూడాభోగము లెత్తి చూడఁగ దిశాశుండాలరాణ్యండలినన్
వీడం బొందఁగఁజేయు దంతిముఖ నిర్విఘ్నార్థమై కొల్పెదన్॥

౨

శా|| శ్రీరామాయణకావ్యకల్పనవిధించి స్వేదఘంటాపహో
ద్ధారిప్రోథమసేషి సర్గముని మార్తాండున్ దపఃకీర్తి ల
క్షీరమృన్మృవక్తవంద్యుడగు వాల్మీకిం గవిగ్రామణిన్
ధారాశస్థిరభక్తియుక్తిఁ దలఁతున్ దత్వజ్ఞమాదామణిన్ ।

పరిషత్తు సకభాద్రపదాది నెం. 2226 ను గలతాళకప్రకృతిమండే
నేరించి నిష్పతప్రబంధ పద్యావళి నటు ముద్రించుచున్నారము.

ఆం. ప. ప. సంపాదకుడు.

౩

శా|| సంసారార్ణవపారగుం బరమహంసవాః తనూడాపదో
త్తంసంబున్ శుక్తిసంకరోద్దళన పాథఃక్షీరభేదక్రియా
హంసంబున్ జగదేకవంద్యు జలదశ్యాము నృహపాతక
ధ్వంసాభారతు భారతామృతనిధిన్ వ్యాసుం బ్రశంసించెదన్॥

౪

సీ|| కై వారమొనరింతు గంభీరసాహిత్య
ఘంటాపథోద్భాసుఁ గాళిదాసు
వర్ణింతు నుజ్జ్వలవాణీసుధాపూర
పాథోధిపరిబాణు భట్టబాణుఁ
బ్రీణుతింతు నుద్దండభాషాసమాక్షిప్త
వారబాహుకేయూరుఁ డగుమయూరు
సన్నతి గావింతుఁ జాటుధారాప్రోక్షిఁ
గోమలతాయత్తు సోమదత్తు
గీ|| భక్తి నంజలి రచియింతుఁ బ్రవరసేన
భాస శివభద్ర భవభూతి భట్టహర్ష
భారవి మురారి హేరంబచోరులకును
మఱియుఁ దక్కిన సుకవుల మదిఁ దలంతు.

౫

క|| శబ్దార్థ రసవిశారదు
శాబ్దికమూర్ధన్యు శబ్దశాసనబిరుదున్,
శబ్దాయమానవిస్ఫుర
శబ్దఘటారభటి నన్నపార్యుఁ దలంతున్॥

౬

ఉ|| ఆంధ్రకవిత్వతత్త్వ సముదంచితకీర్తినిఁ దిక్కయజ్ఞ సీ
రంధ్రతరప్రభావనిధిఁ బ్రస్తుతిసేయుదు... నుల్లస
తంధ్రగంభీరమంజుతర గర్జిత విభ్రమభవ్యభంగి పై
రంధ్రకమైన చాటుమధురస్ఫుట (మంజుల) వాగ్విజృంభికన్॥

2

క॥ ఇంద్రప్రస్థం బహుపురి
సాంద్రమహేంద్రాశ్రమకాంతిసంతతులను ని
స్తంద్రంబై విలసిల్లెను
జంద్రాతప ధవళచంద్రశాలా యుతమై.

౪

శా॥ ధారాపాతవిభాతి శీతకరకాంతస్ఫారగేహంబు లీ
యూరం జంద్రీకమీదఁ బర్వనుశుచున్ పూర్ణాంబుధారాశతం
జేరుం జాతకపంక్తి చిత్రములు రంజల్లన్ మయూరంబులున్
సారస్వంబుల లాస్యముల్ మెఱయు నుత్సాహంబు భూపాలకా॥

౫

గీ॥ ఇంద్రమణిజాలములయందుఁ జంద్రముఖుల
వాలుఁగన్నులు యమునయావర్తనముల
మెలఁగియాడెడి వాలికమీలనంగ
న (లుపు) గనుపట్టు నీపట్టణంబునందు॥

౧౦

శా॥ చంచల్కేలి సరస్వతీమరకతచ్ఛాయా కదంబంబు గొ
మ్మించులోకినఁ దమ్మలిమ్ములను గిమ్మిరంబులై యుంట సం
ధించు న్వాసనఁ జంచరీకములు మందీభూతసం దేహతన్
సంచారించుచు నల్లగల్గవిరులన్ ఝంకారశంకారులై॥

౧౧

సీ॥ పురుహూత విస్ఫూర్తి భూమండలంబెల్ల
భుజవిటకంబునఁ బూనినాడు
గీర్వాణదుర్వారుఁ గేశదానవుఁగొట్టి
విజయలక్ష్మీయుక్తి వెలసినాడు
లచ్చినెచ్చెలికానిలలితోరుపీఠికఁ
బాడమిన పూజోదీఁ బొందినాడు
నవయుగద్వీప భూనాథచూడారత్న
మిత్రశాసనలీల మెఱసినాడు

గీ॥ విమలకీర్తి మందాకినీ వీచినకర
పూరపాతాళ మర్త్యవిబుధనివాసుఁ
డై కరంబొప్పు సోమాన్వయప్రభుఁడు
చారుకీర్తి పురూరవశృంగనర్తి॥

౧౨

శా॥ మత్తారాతి మహాంధకారపటలీ మార్తాండుఁ డుద్ధాటికా
దత్తోద్యత్తురగావళీఖురపుటోత్పన్నక్షుచాధూళికా
మత్తాంభోధి యయాతిఁ జెప్పఁదగు నుద్యద్వజ్రధారాప్రభా
జితేజాన్ శితకీర్తి కైతకదశశ్రీనూతనాంభోదమున్॥

౧౩

గీ॥ అట యుధిష్ఠిరుఁ డప్పంకజాక్షి ధౌమ్య
దత్త (నవ) వహ్నిధూమకందళిత శిఖలు
మగువఁ గూడిన రాయంచ మధుపశబల
నలినములఁ బోలెను బ్రదక్షిణంబుసేసె॥

౧౪

శా॥ ఆలజ్జావతి ధౌమ్యపంపున శిఖివ్యాలోలకీలాలిపై
నోలి న్వేల్చిన లాజరాజి సననప్రోద్భూతవారాసి వీ
చీలోలాద్ధతివిద్రుమాటవి నధిక్షేపించు కట్టాణిము
త్యాలోనాఁ గనుపట్టె నట్టియెడ నందద్రాజహంసంబునాన్॥

౧౫

గీ॥ వరుఁడుకెంగేల నకటన్యచరణపుటము
సన్నెకంటిపై నిడ నొప్పె శత్రుమువతి
చూడ మాణిక్యములమీదఁ గూడఁజేయు
లీలఁ బ్రకటింపఁ బూనిన కేళి మెఱయ.

ప్ర శం సా ప ద్య ము లు.

(గతనందీతిరసవాయి)

ఆమోదప్రవేశిక.

శ్రీరమణీకటాక్షములు : గ్రంథరారిత వివృతమునా
ధారల నాచిన్జట్టి కుక్మతలను వివిధ గానాంధ్రసంజీతా
ధారము వాల్చుమేదిర నద్రుతవాల్చునటే మహాశిష్యులొ
వారత మీటి క్షేత్రభలనంకతు ప్రిథకక సర్వవిశే.

1

ఎందఱు లేరు ధారణే నసేనసాధనలై నవారణ లే
కొందఱు గాని నత్కృతులకున్ శరణున్ వ్యయము చూనర్పః రా
కొందఱులోనఁ గొందఱును కోవిదులే నిరసద్యధారిత
సుందః పాదప్రాజలను శోభఁ దనర్చుట నత్మ మస్మిరా !

3

భాషాసరస్వతీప్రాణప్రదములైన

తానపత్రి గ్రంథతపికి పద

విజ్ఞానసుగుణవివేకదాయకమైన

గ్రంథాలయమున కభివృద్ధి

సరససుజ్ఞానవిషయకమహాసభా

సంధానమునకు విశాలవేది

సత్కావ్యభాషావిచార సమర్థమైన

నట్టిపత్రికకుఁ గ ర్యాలయంబు

నైనభవనంబునకు వ్యయమైన ద్రవ్య

మొసఁగి యఖిలాంధ్ర పండిత ప్రసరమునకు

సరమ ముదమొడఁగూర్చిన ప్రభల సుంద

రాఖ్యసతి నిత్యసంస్తుత్య యగునుగాఁడె.

౪

ప్రభలవేంకటసుబ్బమాంబా ! మహాజ్య
లంబయిన యాంధ్రసాహిత్యలక్ష్మీ కొక్క
విమలసాధంబు నొసగితి, విస్మయప
లేము నీయుపకారము మామనముల.

౫

పరమంబైన ప్రశాంతిసౌఖ్యములు సంప్రాప్తించు; నీభర్త నుం
దరరామాఖ్యునకుం గలంబు పరిష్కృత్యాప్తమందైన సో
దరుఁ డైనట్టి జయంతిరామయక; నీదాతృత్వగాధావల్తుల్
తిరమై నిల్చిన వంశధారుణి నతంద్రీభూతసత్త్విర్దితోన్.

కాకినాడ, }
9-5-46. }

ఇట్లు,
పాలెపు వేంకటరత్నము.

ప్రశంసాపద్యములు.

దుష్కారి సూర్యనారాయణశాస్త్రి.

చ. వనితలకెల్ల ఏన్నెయును వాసియుఁ గూర్చితివమ్మ ధర్మపుం
బనుల నొనర్చి, నీధ. ము భారతికిం గృహ మాచు నిల్చె, నీ
వనితరసాధ్యసత్ఫలము నంది లరించితి, దీనఁ గీర్తియున్
వినఁబడు నెల్ల కాలమును, వెంకటసుబ్బమ ! ధన్యరాలవే ? ౧

క. నీవలె సద్ధర్మంబులు

గావించెడి వనిత నేటికాలమునందున్

భావింకఁ గోటికొక్కమ

యీవసుధ గలుగఁ గళల కెం తగు నొక్కో ?

3

ఉ. సుందరరామయ్యని విశుద్ధచరిత్రుని ధర్మక్షత్తివై

నందులకున్, సమస్తమగు శక్తివని బచించితన్లు, నిన్
బాండక భర్తృహాసలపుణ్యగుణంబులు పొల్లువోవుకే ?

౪

గీ. అంధ్రసాహిత్యకరిషన్లు నన్నగాదు

అన్యెంటును నిల్పినా రహమ నెంచి

యన్న చేసినవనిని వన్నెన్బెట్టి

సంతభవనము గూర్చితే సుబ్బచూంబ !

౪

ఉ. వాసిగఁ బూర్వపూర్వవిభవవ్యయబద్ధశంబు నన్నెయున్

వాసియుఁ గల్గ సద్వ్యయ మొనర్చితి, తాపకభూతపూర్వసం

వాసితవాసనాబలము పావనమైనది, కాక దక్కెనే

యీనది సుక్రతిష్ఠ యిల నెవ్వరికేనియు నెంతగల్గియున్.

౫

ఉ. దాతలచేతఁ బండితవిధాతలచేత, లసత్కిరీటమాం

ధాతలచేత నిల్పఁబడి నాటికి నేటికి నిల్వ నీడ లే

కే తపియించుసాహితికి నీవు ఘటించిన దివ్యసాధ మ

త్యాతతకీర్తిగూర్చి మన మాంధ్రపురంధ్రులక్షి చాలెడిన్.

౬

ఉ. వేలకువే లొసంగితిని వేంకటగాధుని కాంధ్రవిశ్వని

ద్యాలయసంస్థకన్నఁ, బరమార్థము దాన వచింపరాని, దీ

యాలయదాన మీఠరిషదర్శము నీకొనరించు టిట్లు నేఁ

జాలను నాదువాక్కులును జాలవు చెప్ప నదెంతకృత్యమో ?

౭

గీ. తమ్ములపుటరుణిమ దోషఁ, దనదు మీన

ముఁ దెమల్చుచు రామయ్య ముద్దులొలుక

నవ్వుచున్నాఁడులే; నీవొనర్చినట్టి

ధర్మకార్యము దలఁచి చిత్తమ్ములొన.

౮

సీ. నన్నసార్వవి పల్కునాడెంపు నిగ్గుతో

జన మందిన యట్టి తెనుఁగుతల్లి

తిక్కనామ్యుని పల్కుతీరుతో గడికట్టి

మరుగ డందిన యట్టి తెనుఁగుతల్లి

ఎఱ్ఱగారుని వాక్తృత్వ తోఁ జెఱకువ
తనము నందినయట్టి తెనుఁగుతల్లి
కవిరాజవాక్యమత్కా రంపుఁ బనలతోఁ
గుడిసి యాడిన యట్టి తెనుఁగుతల్లి

గీ. పోతనమహాకవిని భక్తి బోధనములఁ
దేనెడలుకులు నేర్చిన తెనుఁగుతల్లి
ఆంధ్రపరిషదాకారము నంది నేడు
గేస్తురాలయ్యె ననుచు నగ్గింతు మడిని.

ప్రశంసా పద్యములు.

శ్రీమత్తిరుమల పెద్దింటి రాఘవాచార్యులు.

సీ. ప్రాజ్ఞుడగు జయంతి రామయ్యపరమేష్ఠి
సంకల్పసిద్ధిగా జననమంది
శ్రీసూర్యరావేంద్రచిత్తజ్ఞోలికయందుఁ
బొత్తుల పాపవై హత్తియుండి
వీరేశలింగాదివిద్వద్వరేణ్య వా
క్కుల నుగ్గుగాఁ గ్రోలి చెలువమంది
పోషకస్థింక ప్రోద్ధారకార్థపు
స్తవ్యమున్ గ్రోలుచు ధన్యతగని

గీ. కిలకిలమనుచు నవ్వుచుఁ గేకరింత
వెట్టు చాట పాటల నేర్చి వివిధమండ
లముల వాక్షికవిహరణన్ రక్తిన్ నొందు
నాంధ్రసాహిత్య జనని ! దాసోఽహ మమ్మ !

గీ. సారసారస్వతవిమర్శసారమణులుఁ
బూర్వకవిసూక్తిముక్తంపుఁబుంజములును

నాఘోకసుచర్మరచరావ్యాఘ్రసఖలుఁ
బడయు నీమెడఁ బాలిగోటి పతకమహిమ.

2

గీ. రామయకు మానసికపుష్పైరామనాద
రీలనన్యమాపుష్పైరైకంతులు వృత్తై
సూర్యరాశిక్రమిని జూచి చోక్కచుండె
దేహసంబంధ మెవరికి నిశ్చితాదు ?

3

గీ. చెన్నపురి మనయాంధ్రుల కన్నపెక్కి
కేంద్రమీఠలి మాన్యుక క్షేదసేయఁ
బలుకలేమి యాంధ్రులు మఱిపాము లగుచు
భాష రాష్ట్రవిభజనకు హేష గావె ?

4

గీ. అమ్మ ! నీ నిబంధనములు వ్యాఖ్యిచేసి
చాలవఱకును సంపూర్ణ సల్పి. తండు
సూర్యరాయనిఁబుట్టువు శోభ దాల్పు
నీరుమఁగళనగ్రతన నిజమునిజము.

5

శా. నాహిత్యాంబుధి నోలూప బలి యీసద్విక్రమాదిత్యుఁడే
రాహిత్యాంబుకు లేకయుండి రసమల్ రాజల్లు నాంధ్రంబునన్
దా హాయిం గననోపుకావ్యతను సంస్థాపించి లోకంబుకున్
సాహాయ్యాంబును కన్గి త్తీర్తిసరసీసారంబునన్ వెల్లెడిన్.

6

గీ. తరుణసాహిత్య వృక్షశంతనుకుమార
వరకురామలఁ బోలెడి పండితులకు
బుద్ధులను జూప భాషేష్ట యుద్ధరంగ
ముసఁ బడుచుదన మొందుదు ముద్దుగాను.

7

సీ. విషమించిమెఱయుత విక్రమదేవవా
గసిఫార మనశత్రుహంత్రి యగుచు
తనరుచుండుత భువి దాగుమమూతగా
సూర్యభూపాలు నౌదార్యకాంతి

తనపట్టుఁ గుండేటికిని గాళ్లు మూడను

మూర్ఖులమనములు మూఁగుఁగూత

కాశిభట్టాదివిభాతపండితసేవఁ

గనుఁ గూత నన్నెలఁ దెనుఁగుతల్లి

గీ. ప్రభుల సుందరరామ ధర్మసతి సార్థ

కవు విరాళంపు సద్రూప గ్రంథగృహ మి

ది కడు వెలయుతఁ గీర్తిచంద్రికల దిగది

నప్రవృద్ధశుద్ధశశియై, నయముమీఱ.

అ శ్లో.

జంభ్యల పాశయ్యశాస్త్రీ.

శ్రీకరా స్సంతు సర్వేషాం సుధాకర సుధాకరాః

మహానట జటాజూట రంగ ద్దంగాంబుశీకరాః ॥

౨

మందిరం సుందరం భూయా దాంధ్రసాహిత్యసంసదః

గుంజితైః కంజిభూ సుభ్రూమంజు మంజీర శింజితైః ॥

౩

జయం త్యహో అహోరాత్రం 'జయంతి' భగినీ శ్రియః

వేణీషు కవిదారాణాం వాణీషుచ విపశ్చితామ్ ॥

ప్రభల వేంకట సుబ్బమ్మగారి ప్రతివచనము.

చ. అలఘుచరిత్రులార, సముదంచితకీర్తిధుక్కులార, వి
ద్యైలఁ బరియించి మించినసుధీమణులార, హాసింపఁబోక, నే
నెలమి వచించుపద్యములనెల్లవిసన్ మిమువేడికొందు, న
ర్మిలి పఱియింపఁగా, సుతులు లే రితరుల్ మఱిలేకపోవుటన్.

ఉ. శ్రీలకుఁ దానకంబయిన చేడియతో మునులెల్ల గొల్వఁగా
నోలి జయావహంబగుచు నొప్పమహానగరాధివాసుఁడై
క్రాలు ముకుందుఁడెల్లపును క్రమగణాంచితశ్రీయుతాత్మనిన్
పాలితపండితౌఘుని నృపాలకవిక్రమదేవు బ్రోచుతన్.

చ. విమలగుణోదయంబునను విద్యల నామమునన్ నృపాలతన్
అమలమతిన్ బుధాళిఁ గనునట్టి మహావిభవంబునందు వి
క్రముఁడగు భోజభూపతివిలాసము చోపఁగఁజేయు నీయశం
బమర దిగంతమాచుఁడెలుచారెటు విక్రమదేవభూపతి !

చ. కవిజనమాననీయమగు గౌరవ మొప్పుఁగ భూపకోటిలో
నవిరళదానపాండితి నహర్నిశముం డెలువొంది విక్రమా
ఖ్యవెలయు నిన్ సదాజయపురాఖ్యసతీతిలకంబు భర్తగాఁ
దనిలి వరించి కీర్తిగనె తథ్యమ విక్రమదేవభూపతి !

గీ. దానధారాయతంబయ్యు ధరణిలోన
కవికులాశ్రయహర మగుఁ గరికరంబు
దానధారాయతంబయ్యు ధరణిలోన
కవికులాశ్రయ కరము నీకరము కరము.

సీ. కవితాప్రశస్తి నన్నయ తిక్కనాదులఁ
దలపించి వెలయు సుత్రముఁడ వీవ
విద్యానిధానత విక్రమభోజుల
దేవరాయల కీర్తి దేలు దీవ

దాసప్రశస్తి మాంధాత్రాది నృపతుల
 గౌరవప్రఖ్యాతి గాంచి తీవ
 ఆశ్రితత్రాణపరాయణాత్మత నెల్ల
 వేళల హరితీర్తి వెలయు దీన

గీ. అట్టి నీరుయశశ్చంద్రి కాఘవె పును
 దిక్కలలముచు నెంతయుఁ దేజరిల్లఁ
 బుడమి వర్ధిల్లి నాశీస్సు నిజెవఁ గొనుము
 రాజదేవేంద్ర విక్రమరాజచంద్ర !

కృతజ్ఞత.

ఉ. అండగ నెందఁగో కువలయాధిపు లాశ్రితకల్పభూజ, లా
 ఖండలత్యుధాము లధికంబగు రొక్కము లిచ్చి యాధ్ర భూ
 మంక్షలి నీదుపూజలు సమంచితకీర్తి నొసర్ప, పుణ్యముల్
 పండుటగాదె నాకుఁ దగువాసము నీకిటు గూర్ప భారతీ !

ఉ. ఎందఱులేరు కీవడుగ నిచ్చెడిదాతను, గాఁసుదాన నా
 కెందును శక్తిలేదు భవదీప్తితసిద్ధి నొసర్ప వైన నీ
 సుందరరామసాధమున శాంతముగా వసియింప మెచ్చికోల్
 చెందితి నమ్మ నాయలుచు సేవకు వందన మమ్మ భారతీ!

ఉ. చేసినసేవ చూడఁ గడఁ జన్నది; వందనముల్ బుధాభికిన్
 దోసము లెన్నియేని వదిల దోచుచునుండను వాని నన్నిటన్
 వీసము లెక్కసేయకుండు; వేడుక వాణిపదాబ్జసీమ నేఁ
 జేసినపూజల స్వీయలచిత్తముతోడ ననుగ్రహింపుఁడీ.

ఇట్లు.

ప్రభల వేంకటసుబ్బయ్య.

సాంస్కృతిక చలనము .

(కావ్య వేషణము)

విద్యా, పాత్ర, కేంద్రకము.

విశాలమనోభావములు, విశాలమనోభావములు నచ్చి నా
విశ్రాంతివ్రతించినాను. నాకు నాకు చెప్పినా యిది. ప్రక
ర్మకాల అందరి. నాకు నాకు చెప్పినా చెప్పినా చెప్పినా ?
భవచము నల వైపును నున్నది. అందరినీ చెప్పినా. పోయి చూచు
ము, నీజన్మ తెలియను. నాకు నాకు చెప్పినా చెప్పినా చెప్పినా ?
ఓ, ఎంతమందికనులు. ఎన్నెచోతరు !! నీది. నాకు చెప్పినా చెప్పినా చెప్పినా !!
త్వరగం బోవయ్యా ! నేనెప్పుడో చూచి నాకు చెప్పినా చెప్పినా చెప్పినా,
పాత్రలు అనినతోడనే నా కింత, రక మెన్నెచోతరు చెప్పినా చెప్పినా చెప్పినా.
బయికినీ. ప్రదర్శనకాలల ప్రారంభములోనే తల్లిగారు నా కగ
వడినది. వెంటనే చెతులు . పోయి,

ఉ. అంబ ! నాంబులకొల్పినరాంబుజ ! భారదచంద్ర చంద్రికా
జంబర చారుమూర్తి ! ప్రకటనకు భువనరక్షిణి రా
చుందితగ్గిభాగ ! శ్రుతిసూక్త విజ్ఞానవిజ్ఞాన ! భా
వాంబులకొల్పినరాంబుజ ! నను గృహ సూను భారత !

అని పోయి బయలుదేరితిని. “తెలుగుపాల” మను శీర్షిక
న న్నాకర్పించినది. అది యొక విశాల మగుకుటీరప్రాంగణము. బహి
ర్వేదికపై నొక మహాపురుషుడు సోమమునకై తయారుచేసిన గోమ
యశిండుల నెండవైచి సుక్రవములు తయారుచేయుచు, దర్భల
నవరించుకొనుచు నా కిగవడినాడు. నే నేగి నమస్కరించి ప్రవేశాను
మతి నర్థించితిని. నీకు సాత్త్వికము వచ్చునా ? నీవు జగహోమతత్పరు
డవేనా ! ఆంధ్రకపిత్వాదర భావుడవైన నే నీకిందుఁ బ్రవేశము కలు

గును. ప్రదర్శనదర్శనకుశూహాల్నినై స్వామి! తమ చివరప్రశ్నకు మాత్రమే నేనర్హుడను. అని యనుమతి నంది లోని కేగితిని. మొదటి గదిలో నొకమహర్షి సాంధ్యకృత్యములఁ దీర్చుకొనుచుండఁగా నొక బ్రాహ్మణబాలిక యావనసౌందర్యోద్భాసిత దీనవదనముతో “వాఁడి మయూఖముల్ కలుగువాఁ డపరాంబుధిఁ గ్రుంకె, భేనువుల్, నేఁడిలు సేరె నేకతను, నిష్ఠమెరుక భవదగ్నిహోత్రముల్ పోడిమి ప్రవేల్వఁగాఁ బడియె, బ్రాహ్మను బోయెఁ గచుండునేనియున్, రాఁడు వనంబులోన మృగరాక్షస పన్నగబాధ నందెనో?” యని యడుగుచున్నది.

రెండవగదిలోని కేఁగఁగనే రాజసూయాధ్వరము జరుగు చున్నది. ఆంధ్ర విశేషధర్మవిధిజ్ఞుఁడు ధర్మజుఁడు యజ్ఞదీప్తితుండై “బ్రహ్మతేజమును రాజతేజమును, సద్బహుభూషణాత్మరాజతేజ మును విస్తరించుచు....” మూర్తమైన ధర్మమును బోలె సహోదరపరివృతుండై శ్రోత్రీయపుసోమిదమ్మ యాజ్ఞసేని తనచెంత నుండఁ గూర్చున్నాఁడు. కాంచి, పులకాంచిత దేహుఁ డనైతిని. ప్రక్కనున్న నారెవరో కామంతయు నిచటనేనా, యింకొకసాలకుఁ బోవలదా? యనుచుండిరి. లెత్తినామే కుటీరము వెలువడి రెండవసాల దరిసితిని.

అది యొక విశాలగృహాంగణము. అచట వైదికతాకికములు రెండను సమృథనమొందిన ట్లున్నవి. గుమ్మముకడ నొక తేజోమూర్తి యొకకులాలలేఖకునకుఁ బద్యములు చెప్పుచు నావైపు చుట చూచుచూచి ‘సమిట్లు వచ్చితి’వనిప్రశ్నించినాఁడు. మహోజ్వలుండైన యజ్ఞ, సుతీక్ష్ణప్రతిభావంతములైన నేత్రములు. ప్రదర్శనము చూడ ననుమతి వేడితిని. నీకు శివకేశవుల భేదము లేదు కదా? హరిహర నాథ భక్తుడవేనా నీవు? తెలుఁగుపలుకుబడుల నలవరించుకొన్నావా? నీకు రాజకీయపరిజ్ఞానము కలదా? ఏదీ? “తుదిరాజ్యము సగము గొ మ్మడవియందుం బేరు వంచింది....” అన్వయింపుము, అని నాఁడు. ఎట్లో కించిత్రప్రతిభచే నాతని నొప్పించి భవనప్రవేశ మొనర్చి

తిని. అంబోకచో నొకాకొక యోధుని రథముపై నొక బాలసారథి తో “బలరిపుఁ డిచ్చెనకుండలములు. నుష్టమును గలిగి, తీగఁ దిగించి నగతి తనతేరు మెజయ వ్రలయభైరిన సమాద్రగభినోద గ్రతర్థముఁడై నవాభ్యుదయంబు నంది. రాత్రి వచ్చి తో వెంట మాత్తాండుపోల్కి తన కగవాఁడైన చక్రవర్తియెగుట కల్పి “క్షుద్ధియుఁ దోడునే తగదు కౌరవరాజ! యొకండనే బృథా. ఘాతుకలోనఁ గన్న...” ననుచున్నాఁడు.

రెండవగదిలోఁ బరమాత్ముఁ డగునందనందనుని కట్టెమటఁ బాంచాలనందన శ్రోధారుణితాక్షియై విశిష్టకేశపాశము డాకేలఁ బూని “ఇవి దుస్ససేను వ్రేల్లం దవిలి, సగము సగము వ్రెవ్వి తక్కినయవి కౌరవులయెడ సంధిమాటలయవసరమునఁ దలఁపవలయు నచ్యుత! వీనినో.” ఇంకను రెండఁ మూఁడు గదులుండఁగనే శాలాంతరము దరిసి తిని. సన్నని శరీరమునకక్క నొక చేపాటికట్టి, చేతులో నాకులపొత్తము, గంటము పూని సద్భక్తిపూరితుఁడైన కవి యొకఁడు కూరుచు న్నాఁడు. నుడిటిమఁడుతలలో నున్నభావనకు నమస్కరించితిని. “ప్రదర్శనము చూచుటకు వచ్చితివా నాయనా?” భక్తిభరితస్వాంతుఁడ వైనచో లోనికిఁ బొమ్ము. కాని, యిటురా! నీవు గ్రంథములు వ్రాసితివా? వ్రాసినచో నవి సాధ్యమైనంతవఱకు భగవదంకితములే గావింపుము. సరే లోనికిఁ బొమ్మనినాఁడు.

వరుసగా సమర్పఁబడిన యాసనములపై మహాభక్తులు ధ్రువుఁ డు- కుచేలుఁడు- అంబరీషుఁడు- గజేంద్రుఁడు- ప్రహ్లాదుఁడు మొదలగు వారు నిష్ఠాగరిష్ఠులై కనుపించినారు. నమస్కరించి కత్యాంతరములు దాఁటితిని. నేపథ్యమున మురళీధ్వని వినిపించినది. సుమారు పదిమంది వ్రజయువతు లుత్కంఠతో నెవ్వరినో యన్వేషించుచున్నారు. వారిలో నొకవనిత “నల్లనివాఁడు ఖడ్గనయనంబులవాఁడు, కృపారసఁబువైఁ జల్లెడివాఁడు, మాళిపరిసర్పిత పింఛమువాఁడు, నవ్వూరా

జిల్లాడు నోమువాడు మన్నియలార ! మీపొడలమాటున
 లేడుగదమ్మ ? తెల్పురే ?” అని ప్రశ్నించుచున్నది కనుమూసి తెఱ
 చితిని. అది యమునాతీరము. శరద్రాకానిశ. స్వచ్ఛకాముదిలో పెం
 క్కండాభీరయువతులమధ్య నందకిశోర వందటి కన్నిరూపులై
 వంశీగానముతో రాసక్రీడలు సలుపుచున్నాడు. జన్మ తరించినది. వీధి
 తిరిగి మౌనకమందిరమున కేగితిని. షరతువిలాసవేషముతో స్వచ్ఛ
 మాల్వాంబరధారితై చందనచర్పాకితదేహుడు, రత్నాభరణ
 భూషితుడు, దర్భ వెన్నెడు వ్రేల లీల మాణిక్యాంగుళీయకము ధరిం
 చి కర్పూరతాంబూలచర్మణము చేయుచు గూర్చున్నాడు. నే కేగి
 నమస్కరించితిని. వచ్చితివా, రా, ప్రదర్శనమునకేమిలే, కూర్చో,
 తాంబూలము వేసికొనుము. తృప్తిగా భోజనము చేసి తాంబూల
 చర్మణమైన తర్వాతనే యేపనివైనను, భోజన మైనదా యన్నాడు.
 నమస్తే కవిసారథభౌమా ! నీప్రసాదమువలననే సారస్వతభోక్తలు ప్రతి
 క్షణమును “గోక్షీరంబులతోడ మండెగలకొండ గ్రొన్నేతితో పప్పు
 తో, నక్షయ్యంబగు నేరుఁ బ్రాళలమాహారంబుతో... కుక్షులనిండఁ
 గ నారగించుచునే యున్నారు. అని ప్రక్క గూర్చుండి తాంబూలపుం
 బుటికకై కైసాచి ప్రశ్నించితిని. స్వామీ ! తమలపాకులు ఓరుగల్లు
 సంతలోఁ గొన్నవేనా ? అవి. ఔను, యా తమలపాకుమిటానిసోయ
 గము తిలకించితివో లేదోగాని, నే వలచుటకేమి “శంకరనియంత
 మహాత్ముడు లింగరూపియై గొనకొని” అవును. కవిరాజా !
 తమ విలాససంభాషణ నన్ను తుష్టుని గావించినది. తమ పలుకు
 లలో హరమాడాహరిణాంకవక్రతయు, కాలాంతస్ఫురచ్ఛంశికాపరుషో
 ద్ధాభవయోధరస్ఫుటతటీపర్యంతకాఠిన్యము ఉన్నదని నాకుఁ దెలి
 యును. తమ ‘విశ్వలోక కుటుంబి భీమేశ్వరుని’ దర్శింపనిచ్చెదరా ?
 యనెను. సరే పొమ్మ. అని కవిరాజు నాకాజ్ఞ, యిచ్చినాడు. లోనికిఁ
 బోగానే, ‘అంతఃపురాంగనలకా గన్న మొఱంగి...గన్నేరు కాదారి

ప్రొక్కన నానివాడ కడగు జిళ్ళలోక కటుంచి తిక్కనమ్మతొంటి కట్టి
ప్రొక్కనమ్మనకడ ఉత్తమ ప్రొక్కనాంకన కంటి కట్టి కట్టనమ్మనమ్మ
చేకటులుగా, భిక్షాంక తమం నా లొక్కన వానల కట్టి వారణాసిచే
యాళ్ళా యోగ్యమే బిచ్చాంక లొక్కనాంక నా జిళ్ళకు నమ్మ
వృక్షవాటికల పంపులొకటి ఉంటుంది కట్టనమ్మనమ్మ X నోట్సు
కొనడి కోయల బ్రహ్మచారి కడగు జిళ్ళ నమ్మనమ్మ కట్టనమ్మ, పం
చుం గొండయనుంగు నమ్మకొకడుగా మహాహ్మకాలంబున నర్పిం
చు మహాతనమ్మ పంకరమమ్మమును బొకొకటి యువాత్తమ్మభావ
ములతో నాకను విందు చేసివారు. త్మనమ్మ ప్రక్కభవనము నా తో
తిని—

ఆ యరఁగువై నిరువురు పురుషులు నా కగుపించినారు. వారు పరస్పర సంభాషణానిమగ్నులై యుండుటచే త్రవణకుహమాల్నినై నిలుచుంటిని. వాఁలో నొకరు ఎచిప్రవిధ వారిని, నే నుద్దేశభాగమును మాత్రమే యాంక్షింపించెతిని. నన్నదియే మిక్కిలి యాకంక్షించినది. తమవలె నేను పూర్వోద్ధరభాగములు కెందురు దెనిగించితినా ? ఎట్లయినను తమరు ప్రబంధపరిమేష్టరులు ! ఆనుచుండిరి. ఎంతమాట సెలవిచ్చిరి. దానికేమిలెండు. తమరు ద్వేషులు. పాత్రపోషణాచాతురి తమ సొమ్మని ప్రవర్తనము చూచినచా రంఁటు ననుకొనుచున్నారు. తమ భావన “తొలుకాదు మెఱుంగులతోటలో విహరించు రాయఁచ కొదమతో రాయఁజాలి” యన్నదని విశ్వాజనాభీప్రాయము. అని ప్రత్యుత్తరము నిచ్చుచున్నాఁడు. దగ్గరకేగి నమస్కరించితిని. ఇరువురు నైక్యకంఠముతో లోనికి బోవచ్చునన్నారు. లోనికిఁగింతనే యింద్రుని జయించి నాక మాత్రమింది సుధర్మాననముపైఁ గూరుచుండిన నరకుండు, చిత్తరువో కరువో యెంగ చేసవ కంబముచెంత డాసి గండాఠపు బొమ్మవోలెనున్న యూర్వసి నాకగుపించినారు. నరకుండు దివ్యకాంతాకరతాలవృంతసముదాయసమీరముసోక రాజ్య

ముం యైకొని దిగ్విజయశారవధన్యుడనై నప్పటికిని నాసభలో నీకను దోయి వెన్నెలలు నిండక కోహులు నాకు నిండునే? యనుచున్నాడు. తన్నాయికానిష్ట యగునూర్వశి పువ్వులు వేడుకైన గడివోయినవే ముడువంగవచ్చునే? సంతనెన్నడో జవ్వన మమ్ముకొన్న గడసానిని, అని నేర్పుగా తప్పించుకోఁ జూచుచున్నది. సంభాషణ సహసము కలిగించుటచే యాగభాగములు గొన నూర్వశి యాజ్ఞాపించువఱకు నుంటిని.

రెండవగదిలో మహాయోధుడైన యానర కాసురున కెదుట రథస్థయైన యొక యూచినకట్టి వంపనిపయోరుహలోచన హ.చేతి శార్దూలోదండ మందుకొని శౌర్య ముట్టిపడుచుండఁగా “అరిఁజూచున్ హరిఁజూచుఁ జూచుకములం దందంద మందార కేసరి మాలామకరంద బిందుసలిలస్యందంబు లందంబులై తొరుగక శరారమున్ దర హాసామృతపూరము గుణయుచున్” గనిపించినది. ఓహోహో! ఆవీర నారి శరీరమున నర కాసురుం డేయువేగిరంపు బాణములఁ బ్రాణములు క్రేగంటి చూపున సిరిగొన్న సన్నగేదంగిరేకుల కన్నదమ్ములగుచు, జడగొప్పలోను నచ్చపునజ్జకములైన విరళ దులకు వింతవిదులగుచు, బిగువుఁ జన్నులమీఁద వెనుకటం బైన చెంగులో క్రోవిరుల సంగడములగుచు, కేలికి హరివైవఁ గేలఁదాలించిన సంకగి బంతికొనల జోపాప లగుచు, కుసుమశృంగారములకెల్ల గ్రొత్తనేయుచు నెనిమిది తెఱంగులై యినుమడించిన సాబగుతో నొప్పినవి. ఆహాహా! యని తనివంది మలుపు తిరిగితిని. ఛంకానగారాలు మ్రోగుచున్నవి. గజబృంహితములు వినవచ్చుచున్నవి. తు పై కెత్తి చూచితినిగదా? విజయనగర నివేశ మని యున్నది. వాతావరణమంతయు మహాభాగ్యవంతముగ నున్నది. క్రింద రత్నకంబళములు, పసిడిఘాగుటాయెలలు, చందిరకావివస్త్రములు, మృగమదవీటీస్థగితపరిమళములు, సౌందర్యపూరితులైన దాసి కలు, మహోజ్వలముగ నున్నది. దరిదాపు ఎనిమిది పది సాల లున్నవి.

తొలుత నేనొక రాజభవనముచేత కేగితిని. ప్రదర్శనాధికారి మహా రాజనను గర్వమైనను లేక యెల్లరకును దగ్గరగా నున్నాడే? యని సంతసించితిని. మహారాజా! నీవేమి వ్రాసితివి. ఆంధ్రభాషలో నీయాముక్తికు సరివచ్చుశయ్య ముఖేలేదు. నీదే యారచన. అనుచు భటుఁడు తెర తొలగింపఁగా లోనికి బోయితిని. గుమ్మము దాటినంతనే పాంజ్యగర్భోద్వితన్నీనుంతమైన విలుబుత్తూరు రాజవీధులలో దేవతామిథునసూపములతో నున్నపసిడి తేనులు, ఆరెకులుపన్నాత ప్రయాతద్విజానని సింహీకృతశాటువులను భ్రమలతోఁగదిలింపఁగా కేదారంపుకుల్యాంతరములో దిగిపోవు బాతువులు- ఆరెకుల తెల్వితక్కువకు నవ్వు శాలిగోక్షికలు- మొదలైన వెన్నెన్నో దివ్యదృశ్యములు కనిపించినవి. ఇంకను పరిక్రమింపఁగా విష్ణుచిత్తుని యింటిలో నడికి రేయియొనను 'నాస్తిశాకబహుతా నాస్త్విష్ణతా నాస్యపూపో నాస్యోదనసౌమ్యవం చ కృపయా భోక్తవ్యమ్' అను వాక్యములును యామునాచార్యునితో వాచింపఁబోవ రంగనిచే నాజ్ఞాపిపఁబడిన విష్ణుచిత్తుని "గృహసమార్చనమో, జలాహరణమో, శృంగారపల్యంకికా వహనంబో... ..నృహరీ! వాదములేల లేరె యితరుల్ సీలీలకుం బ్రాతముల్," అను ప్రార్థనము విని సంతసముతో వెలువడి శాలాంతరము డాసితిని. డాకాలనున్న కవిగండపెండేరము గిలుకుగిలుకు మనుచుండఁగా నొక స్థూలకాయుడగు కవి డ్రోమవసనధారియై గుమ్మములోఁ బచారుచేయుచున్నాడు. ఆకాలియందెయులివు "పూతమెఱుంగులున్ బసరుపూపబెడంగులు నింపునింపువా, కైతల జగ్గునిగ్గువలె" గమ్మగమ్మునుచు, రాతిరియుం బవల్ మఱపురాని హోయలు తోడి చెలి యారజంపునిద్దాతటి తీపులవలె దారసిలుచు... .. భారతీవధూటీకమనీయ గర్భనికటభవదానన పర్వసాహితీ... ..ధ్వనుల వెలార్పుచున్నది. నమస్కారము తాతగారూ! ప్రదర్శనము చూడ నిచ్చెదరా? యంటిని. పో, లోనికి పో. దిక్కులు చూడకు. అచట తొండముల్

సాచి యందును చిగుళ్లకు నిక్కుకరుల దంతచ్ఛాయ గడలుకొనఁగ
 పుడమి తిలకండుల న్యాయముగ నుండును. కాలుజాటి పడిన
 నీగతి యభోగతియే. మనసు నిగ్రహించుకో. పోతనునుబోదియ
 చెంత నెవరైన మాట్లాడు కొనినట్లుండిన చాటుగా వినుము. జాగ్రత.
 కాలుజాటిచో హి మవత్సర్వమునుండి సాతాశములోఁ బడెదవు.
 సరే చూచి రా యని దారి నిచ్చిపాఁడు. లోని కేగినంతనే మొంత
 చిత్రమోగాని, భవనమంతయు సంకర్షితమై 'శరీరేత గణపుచు' సుర
 రాజు జలకేళి నవదించుచంద మెఱిగిన చదలేఱు, కలిగి ఒహారత్తు
 ద్యుతిమేచురోదర దశభాగంబులం బొల్పుమిహికాహార్యము గనిపించి
 నది. సుఖోవాహనీలహరికేతలగఁ భవాహము నాశరీమునకు హాయి కలి
 గించినది. సమీపమున తిరగ్కారపరీక్షాత్పర్య రవ మొందు
 న్నైనను నాకు వినిపించింది కవి కితామహానుజ చెప్పిన మేరనుండియే
 చూచితిని. అటు నొకానొక మహాన్నాదీరోరత్నము 'మీఱిన విచ్చు
 గుబ్బచనుమిట్టల నక్షత్రలు కింశవందఁగా' వాటున కింతులోర్తుకె
 కృపారహితాత్మక ! నీవు శ్రోవ నిచ్చోట భవన్నఖాంకురము సాక
 కనుఁగొనుమచున్నది. ఎచ్చోట ? హా శ్రీహరీ ! యని కన్నులు
 ముకుళించితిని. ఏ హవ్యవాహనుని కృపయో చెప్పలేనుగాని, కనులు
 తెఱచుసరి కొకానొక మహాకవి కట్టెమట నిల్చితిని. ఆనవి భార్యా
 భర్తలమధ్య తగవులు కీర్పుటలో మిక్కిలి నేర్పరియని తెలిసికొంటిని.
 విలువగల వస్తువు ధరించి, జీవీపూవుల లక్కరంగుళాలువ వల్లె
 వాటుతో ఆరఁగుపై తీవిగాఁ గూర్చున్నాఁడు. ఇదినఱకు నేను చూ
 చినవారందఱ కన్నను కొంచెము పొట్టి. కాని, కొనసేటి కోటరువెట్టి
 నట్లున్నను ముక్కు నన్ను మిక్కిలి యాకర్షించినది. పోయి నమస్కరించితిని.
 నన్ను జూచి, యింతనంది వచ్చుచున్నారు, పోవుచున్నారు.
 ఒక్కరైనను తగవువెట్టి తమాషా చూపగలవారని నాకు తోచదు.
 ఆ తగినమనసులు విఱుచును- విఱిగిన మనసులు కలుపుట- ఈవిధము

లో నీకుఁ బ్రవీణత యున్నదా? యన్నాఁడు. నేనును హేలాసంభాషణ కుపక్రమించి కవిపారిజాతమునకు నమస్కారము! ఆవిద్యలన్నియు నాకేమి చేతనగును? నేనేమి, అమ్మగారి కరణముకవిరా? అయ్యగారి కాలివంకవాడనా? ఏదో తమబోంట్ల పాడిసేవచేసి హృదయా బ్జమరందాస్వాదన చేయువారి రసవిచారిని. దయచేసి, లోనికిఁ బోనిండుంటిని. పరవా లేదులే. మాటయూతము బాగుగనే యున్నది. పో, పో, లోనికి పో, అని బుజము తట్టినాడు. వెంటనే సంతోషముతో మూఁడుబుజములై లోనికిఁ బోయితిని. అబ్బా! ఏమి యింద్రజాలమో నేను జెప్పలేనుగాని, వెనుకటిశాలలోని నగరాజదృశ్యము నాకనుల వ్రేలుచునే యున్నది. అట్లే యిదియొక శృంగారవనదృశ్యము. 'అలి కులరావముల్ కిసలయాకుల కోకిల కేకి కాకలీ కలమృదునాదముల్' మాటుమోయుచున్నవి, ప్రక్కనే యొక కొలనిపొంత పూదేనియ దేటికాలువయొడ్డున నొకరాణి చెలికత్తెతో నుద్విగ్నయై మాటాడు చున్నది. తాను పదునాఱణాల క్షుత్త్రియవంశసంజాత ననుగర్వ మామె కున్నట్లు మాటలలో నేనూహింపఁగా స్పష్టముగా నామెయూ మాట పలికినది. ఎటుంగునే పసుల కాపరి భావజమర్మకర్మముల్! ఎంత స్వాభిమానపూరిత వమ్మా! నీసవతులయొద్ద నీపేరైన నెత్తుటకు వీలులేదేమి? కావలె నమ్మా నీవంటివీరాంగనలు భారతదేశమునకు అనుకొనుచు ప్రక్కగదిలోనికిఁ బోయితిని.

అది స్వర్గసీమ. నందనవనపరిసరప్రదేశము. ఇచట నాసాత్రా జతియే భర్తృసహితయై ధీరయై నిలువఁబడి ఎదుట నున్ననందన వనపాలకులతో జడచుట్ట సవరించుకొనుచు సమాధాన మిచ్చుచున్నది. వినుఁడు సురేశ్వరవనపాలకులు! వార్ధిఁ బొడమిన యట్టివృక్షమునకు ఇంద్రాణి యెవ్వతె? యింద్రుఁ డెవ్వఁడు!.... ఈనగంబు సత్య భామావిధేయుచేత నొడియించుకొని యేగుచున్నదాన. చేప గలదేని మీశచీదేవిని, ఆమె భర్తచేత నాభర్తను గెలిపించి తీసికొనిపోమ్మని

Legitimate altimatam పంపుచున్నది. కబు రందివది. అటు నాకొకసులు, ఇటు యాదవసెన్యము పోరున కామితమగుచున్నది. కల్పవృక్షానవపానమత్తులగు అమృతాంధోయోధులు యదువీరులు కలిసి రణభేరి మ్రోగించుచున్నారు. ఛాం, ఛ ఛాం.

ముందునకు దృష్టి సారించితిని. ఇంకను ఎన్నియో శాలలు, దాక్షిణాత్యనివేశనము, గోదావరీనివేశనము, అర్వాచీనివేశనము, అని యెన్నియో శీర్షిక లగపడుచున్నవి. కనులు దెఱచితిని. క్రింద పరుచుకొన్న పరుపుచుట్టలు ప్రక్కమండముపై దభాలున వైచి నా యధ్ధాంగి నన్ను జూచి నవ్వినది. ఓహో మొత్తముపై రాత్రినుండి యిప్పటివఱకును మూగురు సత్యభామలను దర్శించితినే యని ప్రత్యక్ష సత్యభామకు బదులు నవ్వి లోనికి బోయితిని.

క లో పా న న.

మహాకవి కాశీభట్ట కృష్ణరాయశాస్త్రిగారు.

౧

సీ. మానవజన్మ సమూహననీయ జ్ఞాన

సుస్థాయి స్వస్థమై సాంపునింప

మానవసౌందర్య ధీనిదానంబుగా

ననురాగ మచ్ఛమై గొనబుదనియ

మానవపురుషార్థ మహిమాన్వితంబుగా

సుకృతులఁ గావించు సొబగు లుబుక

మానవదేవతాస్థానైక్యయోగమై

దానమానాదిగా రంజితం బొనర్చి
దివ్యతంత్రుల మీటుచుఁ దేటలాలుక
వీణవాయింపుచున్న యా వాణి మమ్ము
మానవోద్యమములఁ గాచి మనుచుఁగాత.

౨

సీ. భారతీదేవికి హారతినిఁజూపొల్కి

వింధ్యాద్రిపై జెండ నెలయుచుండ
గంగాజలంబులఁ గావేసీటను
జలకేళి పాలుపులు సాగుచుండ
ఇరుదెస సామంతవరులునాఁగ సముద్ర
భూభృద్వయంబుచేఁ బొదలుచుండ
లలితకళామహోల్లాసహాసములొప్ప
సల యజంతవిహార మలరుచుండ

భారతీరూప మొకపరఁ బ్రబలుచుండ
దివ్యవాక్కులఁ దనప్రభ తెలుపుచుండ
సింహపురి సింహపీఠిగాఁ జెలఁగుచుండ
నింతలో నాంధ్రి యేమయ్యె నెచటికేగ ?

౩

నానారత్ననిధానభూషణమయాంధ్రక్షేత్రసంచారణా
న్యూనశ్రీవిభవంబుడంబు వెలుంగన్ దోన్యాహినిసీరసు
స్నానోద్ధాతసమస్తపాపవిచయస్నాయత్సభాశోభిని
నీనైపుణ్యమదేల సూపజన వాంధ్రీమాత మా కిత్తజిన్.

౪

పలుకు ల్నిర్మలతావకీనగురుసంభావ్యంబులుంగా వంటం
చలుగం జెల్లదు వేషభాష లవి యన్యంబు ల్విధరాత్మంచితం
బు లంటంచు న్మది గుండరాదు, విను, మామూర్ణత్వమున్ బాపి నీ.
చెలువారూపము చూడనిమ్ము కరుణాసింధూ లసద్భారతీ.

౫

సొమ్ము లెల్లుగఁగూర్చి చిత్రరచనా సూక్ష్మజ్ఞతాభూమిగా
సమ్మాదంబునఁ బూర్వలార్యమతులై సాక్షాజ్ఞగన్మాతగా
సమ్మాదించి నుతించి రంచు వినెదన్ సత్యంబకా యైనచో
నమ్మా భారతమాత రమ్ము విమలస్వాంతంబునన్ గొల్చెదన్.

౬

కలుగునె యాంధ్రకున్న యల కమ్రతరోరుమధుస్రవంతికో
జ్వలసురశాఖనిర్గళితసారమయ ప్రథమప్రశస్త స
త్ఫలగతమాధురీరుచిరభవ్యరుచుల్ దలపోయ నన్యభా
షల కవి యేల కల్గును నిసర్గగుణంబును మాన్వజెల్లునే.

౭

పల్కుపల్కును దిద్ది ప్రాణశక్తుల నించ
మాటలం దమృతంబు మట్టుపఱచి
చిటిపాటినడలలో జగివసందుల నేర్చి
భారతసంహితల్ పట్టజెప్పి
ఆటపాటలనైన నాచారశీలంబు
లెడనేయనీని కట్టడులదొట్టి

వ్యవహారసౌకర్య మరయఁగాఁ గఱఁచుల
 నెఱజాణతనమెల్ల నీటుపఱచి
 సీమవారును గల్గఁటసీమవారు
 రసికు లందఱుఁ దలఱుఁప నెసకమెఱఁగ
 నాంధ్రి నాభాష నాదేశ మమృతభూమి
 యాంధ్రు లమరవరులనఁ గాడనఁ దరంబె.

౮

ఉభయభాషాలసదిభయుగోద్ధారవేఁ
 గీస్యందసవిహార కేళిఁదేలి
 అచ్చప్రభావాచకాంచితశివకథా
 కృతినమాశ్రయపుణ్యకీర్తిగాంచి
 స్వశ్చితామోదశాశ్వతసాధనాతంత్ర
 విక్రమదీక్ష సద్విసుతిఁగాంచి
 మధుమధురోదారమహితవాగ్భంధుర
 సత్ప్రబంధవిధానచరితమెఱిఁగి
 యున్నయాంధ్రివి నిను మించ నుర్విలేరు
 లేరులేరని చాటి పల్కెద నిజంబు
 అలిఁగి యేరేని గొణిఁగిన నలుఁగనిమ్ము
 తెలుఁగుతియ్యదేనియరుచి తెలియఁ దరమె.

౯

నన్నయ్యా యని పేరునెప్పుకొని విన్నాణంబులం దిన్నిటన్
 గన్నాకన్నటులెన్ననేర్చి మకరందస్వాదువాఙ్మాలమె
 న్న న్నాదేయనఁ జాలుజాణ వని యుల్లంబందు ధీరప్రభా
 వొన్నత్యంబున నిల్పికొందు నిను నే నశ్రాంత మాంధ్రీశ్వరీ.

౧౦

తిక్కన్నను దిమ్మన్నను
 దిక్కోటుల నాంధ్రమధువిత్తిర్ణప్రాధిన్
 దక్కంగ నేలిన జాణవు
 తెక్కలి మాటేల యాంధ్ర - తెలుగుమగలకున్.

౧౧

తిక్కన్న వేడకయ దివ్యభారతసార
 సారభం శాంధ్రీ సంతరించె
 ఎఱ్ఱన్న విండగుఁ దొఱ్ఱులెల్లను దీర్చి
 మూర్తిత్రయఖ్యాతి మురియనిచ్చె
 రేచన్న వలనానె కృతినిరూపకశాస్త్ర
 చర్చల గడిదేర్చి సాగనిచ్చె
 పోతన్న హెచ్చానె పురుషోత్తమకథార్థ
 భావసర్వస్వంబు భక్తి నించె
 కావరమ్మదె యెవ్వ రేకరణి నన్న
 నెన్న కేతేరు రాజసంపన్నవమ్మ
 తేటగీతులఁ గోరిన దివ్యగతులఁ
 కొదువలేదమ్మ తిరుగు మేకొదుకులేక.

పుష్ప రాగోత్సవము

౧

అహిమవన్నగాంబుధి నిరంతర సర్వజగజ్జనస్తుత
శ్రీహిత కీర్తిగాన రస సింధు తరంగసమూహ డోలికా
మోహవిహారగంధవహ ముగ్ధకిశోర సమాజ పూజ ల
న్యాహతభక్తిజేయునవె యాంధ్రసమీపమునందుఁ గోకిలల్॥

౨

ఆంధ్రీమహాదేవి యానందపరబుద్ధి
ఆలపించిన శ్రుతిమేలవించు
ఆంధ్రీపదన్యాస మందగించుచునుండ
రాగానురాగ సంక్రాంతి జూపు
ఆంధ్రీవచోమధురాంచస్మధువు లొప్ప
కోకో ధ్వనిస్ఫూర్తిఁ గూయఁదొడఁగె
ఆంధ్రీ రసప్రశంసాతి సుందరవాద
మమర రసాలాగ్ర మధివసించు
ఆంధ్రీ ద్రావిడియనఁ బల్లవాదియగును
ఆంధ్రీకి వసంత మన సంతతాత్మయగును
ఆంధ్రీకి “ఉగాది”యన నిష్ఠమైన దగును
ఆంధ్రీపెంచిన కోకిల యట్టిదగుట॥

- 3

సరిగమాపసగమగమసరిపవమని
మూర్ఖనా మోహనాదుల మొనయ కదిగొ
పంచమారవమో స్వభావస్వరంబా
పాడుచున్నది కోకిల పాట వినుడు॥

౪

సహకార పల్లవోత్సాహ తాత్పర్యంబు
గలదాటను వసంత ఫలము లిడదె
పుణ్యభూజనవాస బుద్ధివిశ్రుతిమూర్తి
గల దాంధ్రీకి వసంతబలము లిడదె

మధురస్వరాలాప మాన్యాభిమానముల్
 గలదాంధ్రకి వసంతకళల నిడదె
 శ్యామసుందర తనూ ఔమన్వరూపంబు
 గలదాంధ్రకి వసంత గరిమ నిడదె
 ఆవసంతకోకిల యాంధ్రకను గుఱెలియొ
 ఆంధ్ర కోకిలకన్న మృయగునొయ్యెయొ
 కోకిలాంధ్రులేకోదరలోకులేమొ
 పలుకువరుసను బిలువఁగా వచ్చుగాదె॥

గృ

కాకేమి తెలుఁగువారికి, బైకము కోకిలగుంపె ప్రకృతి తలంపన్
 వాకొన దేశీయుల కదె, వైకము సర్వస్వ మట్టి బంధువు గలదే॥

ఁ

హాహాకారమునన్ ద్రివిష్టపమునం దాగాయకు ల్వాడ స
 మోహప్రక్రియ 'కో' యటంచు మధుసంపూర్ణధ్వనిం గాయకుం
 డై హెచ్చుంగద యాంధ్రచెంతఁ బికరా జత్యంతమర్యాదన
 ట్లూహాహా విచక్షణుండగుటకే నోర్తు నిరంతరి॥

౨

తొలికలుక లకుఁగులుక చెలువొల్కునాంధ్రకి
 వందిమాగధ పికవ్రాత మదిగొ
 నునుమాటలను దేటలను జాటునాంధ్రకి
 సండఁ గోకిల తండ మలరుచుండ
 గలపోంకముల బింకములఁ గొంకకాంధ్రకి
 బికగణంబు బలంబు వెలసియుండఁ
 దనకన్న నొకమిన్న గనమన్న యనుమన్న
 ననుగొన్నయాంధ్ర కామని పికంబు
 నట్టిదాట నేతేట నాంధ్రాళి శుభము
 గోరి పంచమస్థాయిని గొల్చి ఫలము
 కొమ్ము కైకొమ్ము మేకొమ్ము కొమ్ముటంచు
 "కో" యను వసంతవేళలఁ గోకిలమ్ము.

భావనీచీవిహారము.

చిలుకూరి పాశయ్యశాస్త్రి.

మృదుమధురభావసామగ్రి సహృదయులహృదయముల నానందపరవశముచేయును. అట్టియానందము సనుభవించుటకు వారెంతేని కృషిచేయవలసివచ్చును. రసభరితములగు పెక్కుకావ్యములను బలుమాటు చదివి వానియందలి మేలిభావముల నెత్తుకొని మనమున హత్తుకొనఁజేయుఁ జాలినశక్తి యేర్పడినఁగాని యాసహృదతయే యేర్పడదు. నాఁడుగాని సరసకవిహృదయము నెఱింగి యాతనిభావనాతిలేకమునెడఁగృతజ్ఞత వెల్లడింప ననువుపడదు ఒకరితిగ వీని నలవఱుచుకొనుట లోనంతశ్రమ లేదనవచ్చును తఱుచుగసద్బ్రంధపర్యవేక్షణము, తత్సారము నాకలింపఁజాలిన సౌమనస్యము నవేక్షితములు. కావ్యనిర్మాతయగు కవి కన్ననో యింతకంటె శ్రమ మత్యధికము. తొలుతఁ గావ్యనిర్మితి కనువగుసామగ్రిని సమకూర్చుకొనవలయును. ప్రకృతి దృశ్యములఁ బ్రత్యేకదృష్టితోఁ బరికింపవలయును. భావనావిశేషముతోఁ దనమానసమున స్ఫురించిన వాని నేకాగ్రతతో నహర్నిశముఁ బరిశీలించి, వానికొక నూతనాకృతి నమర్పవలయును. కావ్యకళావిస్ఫూర్తి దొలుకాడ నాదృశ్యములఁ బ్రదర్శింపవలయును.

ఏదియో నవ్యత కలదనుకొని కవి తన యూహకొలఁదిని గృతిని నిర్మించినను సమకాలికులగు పరిశీలకుల హృదయములకెక్కఁ జాలని దగునేని వాని పరిశ్రమ మంతయుఁ గాలగర్భమున నణఁగియుండవలసి నదియే. కవివతంసుఁ డగు భవభూతి

“ఉత్పత్స్యతే మమతు కోఽపి సమానధర్మా

కాలోహ్యాయం నిరవధి ర్విపులాచ పృథ్వీ”

యని వాకొనిన రీతిని చతుస్సముద్రముద్రితమైన యీభూభాగములో అనంతమగు కాలచక్రమున కవి కడగండ్ల నెఱింగెడు సహృద

యుఁ డేనాఁటికైన నవతరింపకపోడు. కాని యంతవఱకు నెంతటి యత్నము కావ్యమైనను ఒకప్పుడు చివికి చిందఱవందఱయై మ్రగ్గుచు నణగి యుండవలసినదియే. కృత్యియందుచూత్రము కవితాసారము కరుడుగట్టి యుండవలయును. అదియున్నచో నేనాఁటికైనను బయటికి వచ్చును.

సారాసారవివేచనము వ్యాఖ్యాతల (విమర్శకుల) శిరముపై నిలిచియుండును మల్లినాథునివంటి నిశితవిమర్శకుఁడు వివేచనభారము తన శిరమున నిడుకొని విమర్శహించినాఁడు గనుకనే కాళిదాసాదులు కవిమూర్ధన్యులై వన్నె కెక్కినారు. మల్లినాథసూరి తన వ్యాఖ్యానారంభములో

శ్లో. వాణీం కాణభుజీమజీగణ దవాసాసీచ్ఛ వైయాసకీ
మస్తస్తంత్ర మరంస్త పన్నగగవీరుంభేషు చాజాగరీత్
వాచా మాచకల ద్రహస్య మఖిలం యచ్చాక్షపాదస్ఫురాం
లోకేభూ ద్యదుపజ్ఞమేవ విదుషాం సౌజన్యం యశః.

అని తనకుఁగల శాస్త్రపాండిత్యము సుగ్గడించినాఁడన్నది తన యాధ్యత్యమును వెల్లడించుటకుఁగాదు. ఉత్తమకావ్య నిర్మాతలగు కవుల హృదయసారము నెఱుంగవలయునన్న సంతటిపాండిత్యముండిననే గాని వలను పడదని యెఱిగించుటకే. శ్రీహర్షుని నైషధకావ్యసారము నాకలింపవలయునన్న నాతఁడు రచించిన ఖండనఖండఖాద్యము బాగుగ నాస్వాదించినవారికేగాని తక్కినవారి కది కొఱుకఁ బడనిదియే.

ఇకఁ డెఱుఁగు కృతులలోఁ గవి హృదయము బాగుగ నెఱుఁగవలయునని సంస్కృతవాఙ్మయమును దలస్పర్శిగఁ బరిశీలించినఁగాని వలను పడదు. శ్రీనాథునిపఱకుఁగల ప్రాచీన కవులలో మేటి వారని పించుకొను కవులందఱు తమ కృతులయం దాసంస్కృతకవులు పయోగించిన సర్వసామగ్రిని విశేషముగా వినియోగించుకొనినవారే. కావున సంస్కృతకావ్యరసాస్వాదన పరతంత్రుల కాంధ్రకవుల హృదయము

సులభముగను సుస్పష్టముగను నెఱుంగవచ్చును. ఇట్లనుట సీతకులకా కావ్యములఁ బరికింప నర్హతలేదనుట మాత్రముగాదు. నూత్నదర్శులగు ధీమంతుల కొకరికిగ మధురభావసామగ్రి పెంపనే పొడకట్టుచునే యుండును. కాని సంస్కృతభాషాపాండిత్య మలవఱుచుకొననివారికి శ్రీనాథకవిసార్వభౌముని కవితగూడ నైరస్యాపాదకమేకదా ! అందును మధురభావవీచికలకలకలముతో నొప్పారుప్రాచీనాంధ్రభాషాకావ్యరసవారిధి సంస్కృతకావ్యమాధుర్యభరితమే గావున నందలి కృషి యెంత యధికమో యీ కృతులం దాదర మంత మెండగుచుండును. అట్లుగాకున్నచో నన్నెచోడునివంటి యుత్తమకావ్య స్రష్ట యిరువది యవ శతాబ్దివఱకు నెవ్వరికి సాక్షాత్కరింపకుండునా ? ఇంతటి యుత్తమ కవి నేప్రబంధకర్తయు వాకొననైన లేదుకదా ? ఇప్పటికి సీతని భావభరితకవిత నాస్వాదించెడివా రరుదుగదా? అయిననేమి? కావ్యము సారవంతమైనచో నేనాటికైన సహృదయుల హృదయములలో నాటుకొని తీరును. రత్నాకరమున రత్నములునోలే కావ్యమంతటిలో మధురతర భావము లటనట విరళముగనే యుండవచ్చును. వార్షిధిలో తిమినక్రమపాదులుండుతావులవలె దురవగాహములగు పట్టు లుండక పోవు. కాని యరికరబంధము న నవలోడనముచేసినచో మేలిరత్నములు దొరకకనుబోవు. లోనికిఁజొచ్చి వలలువైచి వెదుకవలయును. కవిరాజ శిఖామణి యగునన్నెచోడుని తెలుగుసేత మగుకుమారసంభవమునందలి భావవీచికలలో కొలఁదికాలము వినోదించెదముగాక.

వైలరాజపుత్రి యీశ్వరనిభక్తితోఁ బూజించి, వరదుండగునా యహికుండలువలన వరములఁ బడయుటకై పసిడి తామర పూవులఁ దెచ్చినది. ఆపుష్పసంచయమున నీకవి ప్రదర్శించిన భక్త్యుతిరేకము భావనైభవము ప్రశంసనీయము.

సీ. మొనలావులించి వాసన నల్లఁ బసిగొని

లేఁదేటిగము తెంగిలింపకుండ

నెద సూఱగొన వేచి నుడియుతెమ్మెరలచేఁ

బాడముపుప్పొడి పాలివోవకుండఁ

దరణికూటమున జేయులి పద్మినిమేన

మొలతెంచు మధుమద మొలకకుండ

మేల్కొని గోమిని మెలఁగిమై మురిసినఁ

బాదిగొన్నయకరువు సెదరకుండఁ

గీ. దెలిసి జక్కవ లొండొంటిఁ గలయఁదారు

కలకలంబున రేకులు కదలకుండ

మున్నకొనివచ్చి గణికాసమూహితోడ

గిరిజ పూజించెఁ బసిఁడితామరల వరదు,

కు. సం. 3. 3710

మొగ్గలకొనలు వికసించి వాసన నలుదెసల వ్యాపించి నంతనే పసిఁబట్టిమూఁగివచ్చు పిల్ల తేంట్లుమాతులతోముట్టియెంగిలిచేయకుండ, హృదయముకొల్లగొట్టుటకై సమయమువేచుకొని చుట్టుముట్టు మంద మారుతములచే పుప్పొడి యిచ్చుకై నను చిందఱవందఱ కాకుండ, సూర్యుడను పురుషునికలయికచే రాపిశీనొంది పద్మిని (పద్మలతయను పద్మినిజాతిస్త్రీ) శరీరమున మకరందమను మద్రప్రవాహమొలికిపోకుండ లక్ష్మీదేవి మేలుకొని యటునిటు తిరుగుటచే శరీరము ఖండితమై గుబురుకొన్న కింజల్కములు చెదరిపోకుండ, చక్రవాకపక్షులు తెలివి గొని ఒకదానితో నొకటి కలిసికొనుటకై సమీపించునపుడు సేయు కలకలముచే రేకులు కందిపోకుండ, ముందుగనే లేచి, స్త్రీ సమూహ ముతోఁగూడి కొలనిలోని పైడిఁతామరలఁదెచ్చి వరదుని బూజించెను.

‘గోమిని’ శబ్దమునకు లక్ష్మీ యను సర్థము కట్టెలు దొరగారి కన్నడ నిఘంటువునఁ గానవచ్చుచున్నది. మరియు సంస్కృతనిఘంటు

వు నందుచు నొకచోఁగాననయ్యెను. తెలుఁగు కవులుమాత్రమీశబ్దము నంతగవాడుకొనియుండలేదు. గణికాశబ్దమును సామాన్య స్త్రీపరముగ నుపయోగించినాఁడు. 'సమూహి' యనునది సమూహమును నర్థమున నీతనికృతిలోను ఇతరశైవకపు కృతులలోను గానవచ్చెడి వింత రూపము.

గౌరీచే సంపాదించఁజేసిన పద్యములుఁ బరికించినచో నీకవికిఁ బరమేశ్వరుని యెడలఁగలఁ భక్తిభర మత్యధికమని తోచెడిని. పొర పొచ్చు మేపాటియులేని తామరపూవుల నాజ్ఞించుటలో గౌరీ యంతగ శ్రమపడినదో లేదోగాని యీ ప్రభువరుఁడు మాత్రము భావముల నేర్చి కూర్చుటలో మిక్కిలి కష్టించినాఁడనవచ్చును.

ఇంద్రుఁడు స్మరించినంతనే మన్మథుఁడు పయనమై యమరా వతికిఁబోవునప్పటి యాతనిరాజసపుత్రీవి చోద్యముగఁజూడఁదగియున్నది.

ఉ. పూవులదేరు జక్కవలు పూ వసంతుఁడుఁ దాను నెక్కి, కి

రావళి కోకిలాళి మలయానిలముం దనుఁ గొల్చి పొల్చి రాఁ

గా, వరమీనకేతనము గ్రాల, నలివ్రజశంఖకాహళా

రావములుంజెలంగ, నమరావతికిం జనుదెంచె నన్నతిన్.

కు. సం. ౪. 3౯౦

మన్మథుఁడు దేవేంద్రుని పంపున నీశ్వరునిపై శర ప్రయోగము సేయుటకై మీఁదుమిక్కిలి లేక పలికిన విని రతీదేవి తన మనమున నీశ్వరుని మహత్త్వమెఱిగి, అతనికి నీకును నేనుఁగునకును దోమకును గల తారతమ్యమున్నదని తెలిపి వారింపజూచును.

చ. అతని శరాసంబు కనకాచల, మిక్కుశరాసంబు నీ,

కతనికి నమ్ము పాశుపత, మంటినఁ గందెడు పువ్వులమ్ము నీ,

కతఁడు పురాపహరి, విరహాతుర పాంథజనాపహరి వీ,

వతనికి నీకుహస్తి మశకాంతర మెమ్మెయి నెన్నిచూచినన్.

కు. సం. ౪. ౪౨౨

అంతటితోఁజూక తనభర్తాదౌర్బల్యము నిట్టుగ్గడించినది. ఆడుదానను బలహీనురాలను నగు నేనొక్కొంచుక యలిగి చూచినంతనే భయముతోవడఁకెడు నీకు భయంకరాకారుడగు నీశ్వరుని యుగ్రలోచనములనుండి పుట్టెడిమంటల నెదురుకొని నిలుచుట యేమాత్రమేని వలను కడునా ?

గీ. ఆటదాన నబల్లనైన నే యించుక

యలిగి చూచినను భయమునఁ దలరు

దుగ్రునుగ్రలోచనోద్భూతవహ్నికి

నెదిరి నిలువ నీకు నెంతకొలది.

ఇంతియగాక యాతని పరికరమంతయు నిస్సారమని తెలిపి హెచ్చరించినది. బాలురు సైతము చేతఁగాని తినివైచి పిప్పిచేసి యుమిసివైచెడు చెఱకుగడ వింటిబద్ధగాఁజేతఁ దాల్చితివి. అబలాజనుల తలవెండ్రుకలలోఁ బడిననుగూడ కందిపోయెడు విరిపూలుబాణములుగాఁ దలపోసితివి. చిగురుకూకునైనను గదల్పఁజాలని మందమారుతము నీకొకవెద్ద సహాయము. అబలలు బెదరించిననుగూడ నాకసముఁబట్టి కరుగెత్తెడి తుమ్మెదలు చిలుకలు నీకు మూల బలము. ఏపాటి వేసఁగితాడినను ఎండకుఁ గందిపోయెడు వసంతుడు నీకుఁదగుసహాయకారి. కాకి పిల్లలతోడి జగడమేర్పడినను ఓడిపోయెడి కోకిలలు నీకుఁ బోటరిబంట్లు. ఇట్టి పరికరముతో నుగ్రునిపై దుడువెడలుట నీకు తగునా ?

సీ. కొని బాలురైనను దిని పిప్పి యుమిసెడు

చెఱకు విల్లని నమ్మి చేతఁబట్టి

మెరుతల తలవెండ్రుకలఁ బొంది కందెడు

నలరు పుష్పము లమ్ము లని తలంచి

తలిరాకునైనఁ గదల్పనోపని మంద

పవనుండు నొకపెను ప్రాపు గాఁగ

నబలలు సోపిర నాకాశమునఁ బాటు

నలిశుకములు మూలబలముగాఁగ

గీ. నెంతవేసవి ముట్టిన నెండఁ గమరు

ననువసంతుండు దగు సహాయంబుగాఁగ

గాకి పిల్లల కోడుపికములుఁ బోటు

మగలుగా నుగ్రుపైఁ బోవఁ దగునె మదన.

కు. సం. ౪. ౪౩౧

మన్మథ పరికరము నతినిస్సారముగఁ జిత్రించుటలోఁ గవికిఁగల భావనాపరిపాక మబ్బురపాటు నొదవించుచున్నది. కాని మన్మథుండు మాత్రమట్టి పరివారమునే గైకొని త్రినయనుని సమాధిపైకల్యంబానరింప నమకట్టి, తనమూలబలమునకుఁ గనుసన్నచేసినంతనే తుమ్మెదల ఝుంకారము బొంగువెదురుల మంజులధ్వానము, చిలుకల ముద్దు పల్కులు, మదించిన కోకిలల యాలాపములు, శారికల కలరవములు, నెమ్మిళ్ల కేకారవములునుగూడి యొక్కుమ్మడిని మంజులగానములై చెలంగ, వానితోఁగూడ గంధర్వగీతములును గలిసి యీశ్వరుని లతా గారము మాటుమ్రోయునట్టు చేసినవి. ఆ ధ్వనుల నన్నిటిని భావనచే వినినచో మనచెవులు గింగురనిపించును.

చ. అలిఝుంకారముఁ గీచకస్వనముఁ గీరాలాపము ల్మత్తకో

కిల నాదంబులు శారికాస్వరములుం గేకీనినాదంబులుం

గలయన్ భోరన మంజుగానములతో గంధర్వగీతంబు ల

గ్గఁమై భోరన మ్రోసె సీశ్వరులతాగారంబు ఘూర్ణిల్లఁగన్.

కు. సం. ౫. ౪౪౪

పార్వతీ వీరహానినోదమునకై యొకచిత్తరువు గీలించినాడికవి. తన్నిర్మితిపాటవమున నాచిత్తరువు మూర్తివంతమై పాఠకుల కెదుటఁ గానవచ్చునట్లున్నది విచిత్రసాధనంబులుగని పలకఁజుట్టించి మెఱుంగిడి త్రివటించి తిట్టంబుకొఁగిడికెదెచ్చి ఋజ్వాగతంబున రేఖనూల్కొలిపి

ప్రత్రకబిందుకనిమోనైన తాపాంగ మానోన్మాదంబు లలవఱచి సలక్షణంబుగాఁ జిత్రించి వన్నునగొలిపి కందెఱదెఱచిన—

చ. కలకల నవ్వునట్లు దమకంబునఁ గన్గవవిచ్చి భూలతల్
వొలయుఁగఁజూచునట్లు దనివోవఁదెమల్పియుఁ గాఁగలింపఁ జే
తులు పఱచించునట్లు దుటితో రతికేళికి నప్పలించు న
ఘైలమి నటించుచుండె సతి కీశ్వరురూ పెనురం బ్రసన్నమై.

కు. సం, గి. ౫౬౨,

చిత్తరువునందలి యీశ్వరుని రూపము కలకలమని నవ్వునట్లును ప్రేమాతిశయమునఁ గన్నులు విప్పి భూభంగ మొప్పుఁగఁజూచునట్లును తనిదిదీఱఁ గాఁగిలించుటకయి పట్టుకొనిలాగఁ జేతులు సారించునట్లును, సంతోషముతో నెదుటఁ బ్రసన్నమై నాట్యముచేయుచునుండెను.

అట్లారూపస్థావరమును గనుగొనినంత సంతయు యథార్థము గాఁదలంచి క్రీగంటిచూపు లందమైవెలయఁ దదేకాయ త్తయగుచు గాఁ మనకుఁగూడ నాచిత్తరువునం దాసక్తి గూర్చుచున్నది. ఇట్టి చిత్తరువు నొక్కటి పింగళి సూరనార్యుఁడు తన ప్రభావతీత్రద్యమ్ముమునఁ జిత్రించెనున్నాఁడు. దానినిగూడఁ గాంచెదము.

వ. అనువుడు నక్కంత యిక్కడ నొక్కచిగురుంబాదరుటీరమి నిడిన
దాన నని యాక్షణంబతెచ్చి నెచ్చలియుందాను నప్పలక కప్పుబా
వడ యెడలించి

చ. కలకల నవ్వునట్లు తెలికన్నుల నిక్కమ చూచినట్లు తోఁ
బలుకఁ గడంగినట్లు కడుభావగభీరత లబ్బునట్లు పెం
పొలయఁ దనర్చి జీవకళయట్టివడన్ శివ వ్రాసినట్టి యా
చెలువున కాభిమాఖ్యము భజింపఁ దలంకును దాను బొటియున్.

ప్రభా. ౧.౧౩౨

సప్తర్షు లీశ్వరుని యానతివై హిమవంతునొద్దకుఁ బోయి పెండ్లి
మాటలు పూర్తి చేసికొని తిరిగి శివునొద్దకే తెంచి యాజగన్మంగళ సౌం

దర్శవిశేషము సంతయుఁగొనియాడి యాతనికాకరాతిసయము నొడఁ
గూర్చినారు. అప్రకరణమున ఉమాదేవి ప్రత్యంగిసౌఖ్యము నుగ్గడించు
చు కన్నుల నిట్లుత్పేక్షించినాఁ కీకవి. అందమైన పార్వతి కన్నులు
యామె కీసంగతి నెఱింగింపఁజెవులయొద్దకుఁ బోయివట. 'నీ నడు మతి
దర్శలము. ఉరోజము లత్యున్నతములు. వాని యుచ్చేక్షవ. న నెదుటి
భాగము మాకుఁ గానవచ్చుటలేదు. అడుగునీసి యడుగు పెట్టెడిచోట
కాలు వెలికిలఁబడినచో నడుమునకు దెబ్బతగులును. కావున వానములఁ
దడఁబడఁజేసెద మన్న నది మావలన నగు దోషము గాదు, అ॥

చ. నడు మన, దింతిచన్నులతనర్పున మండరు గానరాద, మా,
కడు గిడుచోటఁ గాల్గెమలినంతన కానుకు బింద పయ్యెడుం
దొడిబడఁజేయుమావలన దోసములేదని చెప్ప బాసె నాఁ
గడుబెడఁగాందు గారి తెలికన్నులు వీనులు డాసి దేసియై.

కు సం. ౧. ౧౬

తెల్లని కన్నుల విస్తృతిని ఉరోజములయున్నతిని వర్ణించుటకై
యద్భుతమైన యుత్పేక్ష నంగీకరించుటలో నీ కవి కవితాశిల్పము
కాంచఁదగియున్నది.

మఱియు గారి వివాహవేదిక నలంకరించి ప్రేమర సౌతిరేకమున
ప్రియునిజూచిన చూపు లెంతటి సొంపునింపినవో కాననగు. అందమైన
ముఖముపై వేల్పుకుంతలములు, ముఖమను పద్మమునందలి పరిమళ
మునకై చెదరక నిలిచిన తుమ్మెదలవోలె నొప్పారఁగా, వానిని పోఁ
ద్రోలుటకై తత్ప్రణమే చేకొనిన నల్ల కలువ రేకుల మాలికలోయనున
ట్లాప్పు క్రీగంటి చూపుల కాంతులు సొంపారఁగాఁ బార్వతి తన విభుని
జూచెను.

చ॥ లలితముఖాబ్జసారథ విలంపటపట్పదలీలఁ గ్రాలఁ గుం
తలములు వానిఁజోపనని దందడి నేలిన నీలభాసురో

త్పలదళదామకం బనఁగ భాస్వదపాంగవిహార దుగ్గుచుల్
పొలయఁగఁజూచె బావ్యతి విభుం బ్రణయాతిరసావహంబునన్.

కు. సం. ౯. ౨౨౯.

పార్వతీ పరమేశ్వరుల వినాహ మతివైభవముగా జరిపి యా
దంపతులచే జలవన కేళులఁ గావింపఁజేసినాఁడు. ఆసన్ని వేశముల నత్య
వధానముతో విపులముగఁ జిత్రించినాఁడు. మధురభావ సామాగ్రితో
నింపి రసావేశములఁ దొలఁకింపఁజేసినాఁడు. ప్రసంగాంతరమున నందలి
విశిష్టతను చవిచూడఁగలము. ప్రకృతమున ఈశ్వరుఁడు జలకీర్తికై
సరోవరమున కేతేర ముందుగ నెదురుగవచ్చి స్వాగతమొసంగి పూజ
లొనర్చిన మందమారుతవిలాసము నరయుదము

సరోవరముపైనుండి వీతెంచు మందమారుతము, కదల్చుటచే
జెదరి వెంటవచ్చు తమ్మిరేకులు జతగూడమోష్టిన హస్తములు కాఁగా
చిన్నచిన్న తరఁగలచుండి బయలుదేటు తుంపురులు స్వచ్ఛమైనమాక్తి
కాక్షతలుకాఁగా, రొదసేయు పలుతెరఁగుల నీటిపిట్ట కలకలము అతిశ
యించు స్తోత్రపాఠధ్వనులుకాఁగా, యెఱ్ఱని నల్లని తెల్లని పద్మముల
యు కలువలయు పరిశములు మేలైన సుగంధద్రవ్యములుకాఁగా, తన
కాదిమూర్తియైన పరమేశ్వరునకుఁ బ్రీతితోఁ బూజలిడుటకు వచ్చున
ట్లెదురుగ వచ్చి గౌరవముతో మౌనగాయాసమునెల్లఁ దీర్చెను.

సీ. చెదరితోఁ బర తెంచు చెందమ్మిరేకులు

గెడఁగొని మొగుపు కెంగేలుగాఁగ

నెలమిలేదరఁగల నెలయుతుంతుర్వని

సదమల మాక్తికాక్షతలుగాఁగ

నులియు నానాపిఠజలపక్షికులకల

రవ మించునంస్తుతి రవముగాఁగ

జలజాతకైరవోత్పల కలహారాది

గీ. నర్థిఁ దనయాదిమూర్తికి ననిలుఁ డర్చ
లీ ముదంబున నచ్చున స్త్రీశ్వరునకు
నెదురువచ్చి పశశ్రమమెల్లఁ బాచె
గారనమున సరోవర మారుతంబు.

కు. సం. ౯. ౨౭౧.

ఇట “తుంతుర్వని” అను శబ్దమునకు తుంపర అను నర్థము కిట్టిలు దొరగారి కన్నడ నిఘంటువునఁ గలదు. (తుంతుర్వని=Small drops of water spray).

జలకీర్ణ గావించునపుడు అందు పాల్గొనిన వనితల కంటఁగట్టిన చూడ్ప మతివిస్మయావహము. గడసరియగు నొక గరిత, తన ముఖము పద్మమనుకొని మూగిన తుమ్మెదలతోఁ బెనఁగు లాడఁగ లేక పక్క నున్న యొక ముద్దరాలినిజూచి ‘ఓల’ యని పిల్చిన నామె తన్నుఁబట్టి కొనుటకై దగ్గరకుఁ జేరఁగా, తుమ్మెదలను, యీ వచ్చిన యామెను మూఁగికొనుఁడనుచుఁ దాను మునిగిపోయి నేర్పరియై మఱియొకచో నవ్వుచు నిలిచెను.

వేటొకముగ్ధ తుమ్మెదలుగూషిన పద్మముచు తనప్రియుని ముఖ మను తలంపుతో కరయంత్రాధారల నొక్కుమ్రుడిఁ జిమ్మఁగా, నామెను గని ప్రియుఁ డనురాగముతో నవ్విన, వానిమెఱుఁ గారుదంతకాంతులు వచ్చుటచూచి, యామె తనభర్త తనమీఁదికి స్వచ్ఛమైన జలధారలఁ ద్రోయుచుండె ననుకొని ముఖమును మరల్చుకొనెను.

చ॥ తనముఖ ముంబుజాత మని, దందడిమూపు నలివ్రజంబుతోఁ
బెనఁగువిదగ్ధ, మ్రోల నొక బేలుపతిం గని, యోలఁబెట్టి పి
ల్చిన, నది తన్నుఁబట్ట నని చేరినఁ దేటుల దాని మూవికొం
డనుచును గ్రూకిపోయి, చదురాలయి నవ్వుచు నిల్చె నొక్కడన్.

కు. సం. ౯. ౨౭౨.

చ॥ అలికలితాంబుజంబు క్రియనానన మన్వగ హస్తయంత్రధా
రలు మొగిబేర్చుముగ్ధగని, రాగమునం బతి నవ్వుడుం దను
జ్వలతరదంతదీధుతులు వచ్చుట గాంచి, నిజేసుపేర్చు ని
ర్రుల జలధార లొక్కొయని, మానిని దీర్చే ముఖాబ్జ మక్కడన్.
కు. సం. ౯. ౨౮౮.

ఇత వనవిహారము నతివిచిత్రముగ నడిపించినాఁ డీ ప్రభువరుడు.
స్వయముగ ననుభవించిన నన్ని పాదములగుటచే వాతంత విశిష్టత గాన
వచ్చుచున్నది. ప్రభువర్ణుడగుటనుగాబోలు తమ్మెదల నూతగఁగొని
ఆయోమయ ప్రాకారము నిర్మించినాఁడు.

వనమునందలి తరుగూలతాసీకంబు లొండొంటికి మీటిసట్ల
నూనప్రసూన ప్రసవాభిరామంబులైన వానినుండి బయలుదేరిన పూవు
లనుగంధప్రవాహభరము దట్టవై చుట్టుముట్టి యొక్కమాటఁ నలుదేస
లకు వ్యాపింపఁగా గువిగూడి తుమ్మెదలా పూవుల దగ్గరకుఁ బోలేక
విడిచిపో వనులేకయుండ మనఁకుండు తన యాయధశ లకు ఇనుముతోఁ
బ్రాకారము నిర్మించినాఁడో యనున ప్లాప్తియందెను.

ఉ॥ ఆయవసీరుహోద్గతలతాంతవినిర్గత సారభాగ్రవా
హాయతి సాంద్రమై వలితమై మొగి బద్విన డాయబోవనుం
బాయనురాక చుట్టి మధుపవ్రజమాళిక లుండె నొప్పి పు
ష్పాయుధశాలఁ జుట్టు మరుఁ డాయసప్రము పెట్టిపట్టిదె.
కు. సం. ౯. ౨౯౮.

కట్టులనే ముక్కుటిమ్రున తన పారిజాతాపహరణమున నొక
భృంగమును పహరావానినిగాఁ దిరిగించినాఁడు. హృద్యభావభరితము
గుట నాపద్యమును గూడ నిక్కడ స్మరింతము.

మ॥ ఒకభృంగంబు పరాలిసీమదనతంత్రోన్మాదిఁ బ్రాణేశ్వరి
స్మకరదాసవమత్త నబ్జగృహసీమం బెట్టి తాబోయి సం
జకడ స్వచ్చి తదావసనైకుళ మేజుడ నొరనాగి యా
మికుఁడొనాఁ దిరిగెం గొలంకరమకు న్నేతలెంత హీనంబుకో.

మఱికొంతపోయి యాయలులచే జపము చేయించినాడు. ఒక
తుమ్మెద మిక్కిలి శుద్ధమైన మనరబుతో మదనోత్సవము (1 వసంతో
త్సవము 2. రతికేళి.) అసీరమనియు, బంధుజీవసంఘము (1. మంకెన
పూవులు 2. బంధుగులపోగు) చిరకాలముండునది కాదనియు విచా
రించి అన్నిటినిగూడ వదిల్చి శ్రేష్ఠుడగు మహాస్థవలె జపాసక్తి
(1. దాసనపుఁ బూవునం దాసక్తి 2. జపమునం దాసక్తి)తో నిలిచెను.

క. మదనోత్సవ మధువు మని

సదసమలమతి బంధుజీవసంఘం బచిరా

స్పదమని యన్నిటి నొకయలి

వదిలిజపా సక్తి నిలిచె వరముని వోలెన్.

కు. సం. ౯. 3౦౨.

శ్లేషను దఱచుగఁగూర్చు నలవాటికవిరాజనకుఁ గలదు కాని ప్రకృ
తమున నీపద్యమునందలి శ్లేషమాత్ర మెంతయు హృద్యమగు నున్నది.

వనములో విహరింపవచ్చిన వనితల సౌందర్యమును మౌనము
మును కడు ముద్దుగఁ జిత్రించినాడు. ఆ విహారమునఁ బాల్గొన్న పడఁ
తులు వసంతకాలమునఁ బూచిన మామిడికొమ్మలను దమ హస్తము
లను శాఖలచే నూడికొని నిలువ, వారి వర్షోజములు చ్ఛేదనకు నింపి
యున్న పండ్లవలె నొప్పుర సౌబగు నింపునారైరి

క॥ కరశాఖలఁ దరుశాఖలు

పరుపడి నూడికొని నిలిచి పడఁతులు శోభా

కరలైరి తత్కుచంబులు

భరితంబై యున్నచూనఁ బండులువోలెన్.

కు. సం. ౯. 3౦౪.

క॥ ఎనసి నిజాసితదృశుచిఁ

గనుగొనఁ గన్నైన మల్లికాప్రసవంబుల్

దనరారు నల్లమల్లియ

లని కోసిరి కొందఱుత్పలాక్షులు పీఠిన్.

కు. సం. ౯. ౩౧౧.

కొందఱు తలాక్షులు తమ నల్లని కన్నుల కాంతితోఁ జూచి నంతనే నల్లనైన మల్లెపూవులను గని నల్లమల్లియ లనుకొని యత్యాదర ముతోఁ గోసిరి. మఱికొందఱు చెలువలు మఱ్ఱిచెట్టుపై మూఁగి కీర్తించు చిలుకల యెఱ్ఱుని ముక్కులుచూచి మఱ్ఱిపండ్లనుకొని కొయ బోఁగా, చిలుక లాచెలువల చేతులు లేజగుల్లనుకొని తత్త్వణమే కొఱకెన, “నమ్మయ్యో యదియొక కాటూల మఱ్ఱిచె”ట్టని కలకలము చేయుచు భయముతో బరుగెత్తినారట. ఎంతటి మాధ్వమో?

చ॥ చెలువలు మఱ్ఱిమ్రానుపయఁ జిల్కలుమువి రమింప వాని ముక్కులుగని మఱ్ఱిపండులని కోయఁగఁబోయిన వానిహస్తముల్ దలిరుల సావికీరములు దందడిమట్టిన ముగ్ధలందఱుం గలగొనఁబాటిరోయిదియ గాటూలకూ ననుచు న్భయంబునన్.

కు. సం. ౯. ౩౧౨.

చ॥ అలరులతోడ నవ్వుచు నయంబున మొగ్గలతోడ నాడుచున్ దలిరులతోడ సోలుచు మదభ్రమరంబులతోడఁ పాడుచు న్నైలమిఁ బికాళితోడ నెలిగించుచుఁ జిల్కలతోడఁ బల్కుచు న్నలి వనకేళి ల్పి రెలనాఁగలు తీగలతోఁ బెనంగుచున్.

కు. సం. ౯. ౩౧౩.

పువ్వులతో నవ్వుచు, మొగ్గలతో నాటలాడుచు, చిగుళ్లతో పోలిపోవుచు, కోకిలలతో నెలిగించి పాడుచు; చిల్కలతోఁ బల్కుచు; తీగలతోఁ బెనఁగలాడుచు నెలనాఁగలచే నాటలాడించి భావవీచికల విహరించినాఁ డీకవి. ప్రకృతికాంతసౌందర్యముగాఁచి; మైమఱచి పాడిన యిట్టి మృదుమాధుర భావగీతములు సరసహృదయముల నానంద డోలి కల నూగులాడింపకుం నా?

భంగపాటున నెంచు బ్రతు కేలమని వచ్చి
 దుష్టాభి యీభంగి దోచెనొక్కొక్క
 యకలంకగతి నుంట యది తేజ మని వచ్చి
 విఘటించి మిథంగి వెలసెనొక్కొక్క.

గీ. కాక నిర్జరభర్తకుం గలుగుయశము
 గూడుకొని వచ్చి యీభంగి గొటలె నొక్కొక్క
 యనంగ నసమానఘననిర్మలాంకమున
 నమరు నుచ్చైశ్రవం బనుహయముం గనిరి.

ఉ. అత్తటి నాగమాత హృదయా బురుహంబు ప్రగాఢవిస్మయా
 యత్తముగాంగ నాకవిభునశ్వేసులోత్తముం జూపె గంకడో
 దాత్తర్పుశంకర్పుశంకరణహరివిధావి సన్నివాదగం
 చత్తరహస్తపల్లవము సాచి ఖగధిపుసూరితల్లికిన్.

క. తదనంతరంబ రిక్మల
 రదనరుచుల్ గండయుగళిం బ్రకటింపంగ నా
 సుదతీపణి యుపలాపా
 స్పదభాషలం దనదుతోడిపడతిం బలికెన్.

ఉ. ఓసఖి కంటె దూరమున నున్నతురంగమరాజు చారురా
 కాసితధామ మందముగం గమ్రకశంకము దాల్చునట్లు ము
 క్తాసమకాంతి నొప్పియుం బదంపడి వాలముక్తేవ నీవదో
 ద్భాసిత మైననీలమణిభావనమునం దలరారె నెంతయున్.

క. నా విని కలకల నవ్వుచు
 నావినతయుం గద్రువకు యథార్థత్వకథా
 ప్రావీణ్యగణ్యభాషల
 వావిరి నిట్లనియె వదనవనజం బులతన్.

ఉ. ఉన్నతక్షీర్తి ధర్మసుగుణోజ్జ్వలసజ్జనక్షీరాశిరే
 ఖిన్నుతసిర్మలాంగమునఁ గన్నులపండువు సేయుచుండఁగా
 నన్నున నివ్వరాశ్వమున కంగకళంక మటందు వప్పు యే
 కన్నులఁ జూచి పల్కి విక్రమృతి నివ్వడు సక్కఁ జూడుమా.

క. అనుటయుఁ గద్రువ నాచూ
 పునకు న్మఱి తప్పు గలదె పొసగం గననే
 రనిపలుకులు పలికెద నివి
 పని లే దటుగాని చఁము వన్నెద మబలా.

క. విను మాహయపతివాలము
 నను గాళిమ యున్న నీవు నాకును లేకుం
 డిన నేను నీకు బానిస
 తన మందుద మబ్బదశశతం బగుదాఁకె.

వ. అనవుడుఁ దన మనం బలర నిది దగుఁ; గదియం జని చూతము
 పోద మనినఁ గదలక కపటవిచారసంజనిత యగు నురగజనని
 యిప్పటికిఁ బ్రొద్దు సాలద; రేకకడనే వచ్చి కళ లేనిక్రమం
 బంతయు సిగ్గయింతముగాని రమ్మని మాయవన్ని నాటి కాము
 ద్దియం గ్రమృతించుకొని గృహంబున కరిగి యారాత్రి గూఢ
 మార్గంబున నిజక మార్గంబున నిజకుమారవర్గంబు నెల్లం గూడఁ
 బెట్టి తనసవతియుం దానును బురహూతవారువంబు గన్న విధం
 బును దదీయవాలంబునందు లేనికందు ఘటించి సవతికిం జెప్పిన
 తెఱంగును బరస్పరదాసీత్వంబు గాఁ బన్నిదంబు సఱచిన ప్రకారం
 బునుం దెలియఁబలిక వెండియు.

క. ఆయశ్వవిభుని నిర్మల,
 కాయంబున లేనిసలుపు కల దంచు యదృ
 చ్ఛాయుక్తఁ దలఁప కాడితి
 నీయుత్కమ మింక మీర లీఁగఁగవలయున్.

క. వాలాయముగా నాహయ

వాలంబునఁ గఱి ఘటింపవలయున్ రమణు

త్రేలుగఁ బుత్రులఁ బడయుట

చాలుద మని తమకు హితము నలుపుటకుఁగదా.

ఆ. వె. కానినాఁడు వినతబానిసగా నాకు

వలయు నంతవట్టు తలఁపులందుఁ

గలిగి యింతప్రొద్దు కావింపుఁ డిది నన్ను

గనినతండులార తనయులార.

వ. అట్లని సవతి మూనిసిబానిసగా మీతల్లి సతీమతల్లి యగుచు సుఖం
బుండు ననిన విని శేషవాసుకితక్షకప్రభృతులు రోషమతులగుచుఁ
గటకటంబడి కద్రువ కిట్లనిరి.

క. ఆవినత యనఁగ సేననఁ

గా విను మామానసములఁ గలుగఁచు ఖేదం

బావంతయు నిటు గల్గకుఁ

దావల మగుపలుకు వలుకఁ దగవే తల్లీ.

చ. జనకుఁడు వేడ్క నిర్దఱి బ్రశస్తముగా వరియించె నిర్దఱున్
జననులకాక వారల కసమ్మతకృత్యము సేయ భావ్యమే
కనుఁగొన మీర లిద్దఱును గశ్యపుభార్యలు నింక మేము నం
దనులము దక్కునీండునకుఁ దక్కునె యివ్విన మెన్నిభంగులన్.

ఆ. వె. జననియాజ్ఞ సేయఁజనుఁ బుత్రులకు నంచు

వినత కెగుసేయ వెఱుతు మేము

ధర్మ మైనదూష్యకర్మయంతంబైన

నదియ కడు నధర్మ మనిరి గాన.

వ. ఇట్లందఱు నొక్కమాటయకాఁ బలుకుటయు నలుక వొడమి
యాకాత యిర్ష్యదరుణాయమానలోచన యగుచు నిట్లనియె.

ఉ. మన్నన దక్కి యావిషపుమాటల మామకకర్ణరంధ్రముల్
మిన్నక చూఁడి తల్లి యనుమేరఁ జలంపక దుర్విసేతిసం
పన్నుల వక్రసంచరణపండితుల నిమ్రము నెట్లు నేడుమా
కన్నకుమారులంచు నొడికమ్ముగ నమ్ముదు నాత్మ నక్కటా.

క. నాపని సేయనికూరులఁ
బాపాత్ముల సవతివలని పక్షమువారిం
గాపథవర్తుల నగుమిము
శాపమున దహించుదానఁ జటులస్ఫురణన్.

చ. వరయశుఁ డింకఁ గల్గుఁ గురునంశమునం జనమేజయుండు నాఁ
బరఁగి పరీక్షితాత్మజుండు పాయక యాతఁడు సర్పయాగ ము
ద్ధరమతిఁ జేయు నప్పు డతిదుస్సహతద్దహనార్చులంద సో
దరహితపుత్రపౌత్రసహితంబుగ మ్రగ్గుఁడు మిఠర లండలున్.

వ. అని జనని తనయు లని మొగమోడక రోషవశతం బలికిన శాప
భాషణంబులు విని జనితఁపాదులగుచు కేపాదులు హృదయంబుల
నిండామభయంబు గలకతంబుఁ దదభిమతంబు సలుప వచ్చినగతిఁ
గానిమ్మని చనిరి కరోట టకుం డనునొక్క పన్నగుండు దురితంబు
నకు రోయక నిజప్రాణహితంబుగా మాతృహితంబుఁ జరించె;
నంత ననంతపురస్సురు లగునురగవర లొక్కడఁ గూడి తమభావి
మరణంబునకుఁ బరిహరణంబు దడవి కానక జనకుమీపంబున
కరిగి తదీయపాదంబులకుఁ బ్రణామంబు సలిపి యాత్మవృత్తాంతం
బంతయు వివరించి, విన్నవించిన నతండు వారల నోడకుండుఁ
డని యిట్లనియె.

క. హర యను రెండక్షరములు
నెరపు పడక నిలుచు నెపుడు నెవ్వరియంతః
కరణములకు నిహపరసుఖ
పరికరములు హస్తబదరభావోజ్జ్వలముల్.

శీ. గంధనాగముల దీకరనన్నింటులచేతఁ

కొండల మృతే ద్రుండు గూల్చునట్లు

కీర్తనంబుముల నుగ్రహ్యములచేతఁ

గిరికి కృతానుండు గూల్చునట్లు

ధాన్యాదుముల నుత్తరదీక్షచేతఁ

దొంగిరి సమీనుండు మాల్చునట్లు

తిమిరసంతరులను కీర్తనంబులచేత

మలలి సప్తశ్వుండు మాల్చునట్లు

గీ. భక్తభయముల నాగమకరకేళిక

నప్రవేదిక దిశ్యరత్నాయమాన

విమల నిజనామ సరకీర్తనములచేత

నెలను ఘోరమేలుండు పొల్చుచుచుండు.

క. అపన్నాశాస్త్రభాతం

బాహత్మ్యవర్ణ మాహవగతభారం

బాహత్మ్యముడబాడల

మాహరమేష్వరనిశేవ యనవరతంబున్.

వ. అన్నిగావున సమస్తభువనశరణ్యంబులుం బరమశుభాస్పదంబులు

నగుచంద్రధరవదంబులు గొలిచి మరుండు సనుండు నావుడు నురగ

వల్లభులందఱుఁ గృతార్తణాము లగుచు జనకు వీడ్కొని పరమ

పవిత్రంబగుసముద్రపుష్కరాంతరక్షేత్రంబున కరిగి తత్ప్రదేశంబువ.

సీ. వదలక కొంద ట్లేశ్వరచిన్మయాకార

భావరానాంతరప్రవణు లగుచు

మానక కొంద ట్లేశానచావనమృత

జపవిధానాజసనివుణు లగుచు

మరలక కొందఱు గిరిశపదార్పనా

కలనానిరంతరకలితు లగుచుఁ

ఉ

బాయక కొండలు భవమహిమస్తోత్ర
విరచనానవరతనిపుణు లగుచు

క

గీ. నిట్లు నానాప్రకారంబు నెఱపుడచ
నందలును భక్తియుక్తితో నర్హముగను
శివుని నొకనిన తలంచుచు జిత్రలీల
జలుపఁ జొచ్చిరి తపము దుశ్చరముగాఁగ.

చ

గీ. తలఁపులుచు మాటలును జేఁ
తలు శివభజనంబునంద దగులఁగఁ బెఱుత్తో
వల నెందుఁ దారు దగులక
వలనొప్పుచు భూరినియతి వ్రాలుచు భోగుల్.

ఉ. ఎండకు వాసకుం జలికి నెంతయుఁ గొంకక నాలు గగ్గులున్
మండఁ దదీయచుధ్యమున మందిరగుంభములేనియచ్చటన్.
నిండినసీటిలోలను నిల్చి భజించిరి నిశ్చక్రమా
ఖండితనిష్ఠతో ఘణింకాయ ముదర్కచుతాభవున్ శివున్.

వ. ఇట్లుత్రికాలదుస్సహంబుగా ననేకసంవత్సరంబులు తపంబుసేయుచు
వాయుభోజను లీశానపదధ్యాతత్పరిమానసంబుల నుండు సమ
యంబున.

సీ. ఎవ్వనిరూపంబు లెల్లలోకములందుఁ
దమమయంబులుగాఁగఁ దనరుచుండు
నెవ్వనితత్త్వంబు లెల్లతేజంబులు
దమమయంబులుగాఁగఁ దనరుచుండు
నెవ్వనినామంబు లెల్లభూతంబులు
దమమయంబులుగాఁగఁ దనరుచుండు
నెవ్వనిమంత్రంబు లెల్లవేదంబులు
దమమయంబులుగాఁగఁ దనరుచుండు

సతఁడు ప్రత్యక్షమయ్యె నానాగులకును
నలఘుతరభక్తియుక్తి నాత్మ నలరి
సకలనిర్జరప్రముఖసన్మకుటముకుర
దర్శనీయపదాబ్జరుందరుఁడు హరుఁడు
అత్తటి నురగులమీఁదన్

మొత్తముగం బుష్పవర్షములు గుఱిసె సము
స్వత్తమకరందనంద
స్వత్తమధుపకలకలాయమానస్సుకణ్.

ఇట్లు మహేశ్వరుం డాత్మలోచనగోచరుం డగుటయు భుజంగ
పుంపులు, ప్రియవిస్మయంబులు హృదయంబులం బొదవఁ దనీయ
దివ్యచరణంబులకు నమస్కృతు లాచరించి యిట్లుని స్తుతించిరి.

జయ విగతామయ జయ య
క్షయ జయ జయ పరమభావసంశ్రయ జయ చి
న్నయజయ... ..
జయ సన్న సన్నసీంద్ర సదమలహృదయా.

రెండురూపంబులు మెండుగా జలదనీ
హారపద వినిహితాస్తములుగ
రెండు రూపంబులు మెండుగా గంధసం
ప్రజన సంపాన విశ్రాంతములుగ
రెండురూపంబులు మెండుగా హవ్యప్ర
దాన పరిగ్రహారములుగ
రెండురూపంబులు మెండుగాఁ గమనీయ
చాలనోన్మీలనా వాలములుగ

నండి విశ్వప్రపంచంబు నిండి చారు
కీర్తిరచి నొప్పునయ్యట్టమూర్తి నిన్నుఁ

గంటి మానందసంపదం గంటి మిపుడు
పరమకరుణామయాపంగ పాంశ రాంగ.

క. కరుణింపు మమ్ము జననీ

ఖరశాపజ్వలచికిలః గ్రాంగకయుండన్

శిరణాగతజనసాధ్యస

హరణాదరభావ భవ మహాదేవ శివా.

వ. అని యిట్లు పెక్కుభంగులః బ్రస్తుతించుచున్న యురగులకు బ్రసాద
లక్షణంబులు కలమువీక్షణంబులం దనఁపుచు నా లతోడ మీ
తపంబునకు మెచ్చి యనుగ్రహంబుల వచ్చితి; నింక మాతృదత్త
శాపంబువలనం బరితాపంబు వలనదు. తత్పరిహరణ బులుగా నా
కాభరణంబులు గండం గుఱం బులుండని మచ్చిక నానతిచ్చి
యుండెనమయంబున

మ. వలనార గబంబులున్ జనునమున్ వక్షస్థలంబుం గరం

బులు గంటింబును గర్లయుగ్రము శిరంబు న్మున్నగాఁ దత్తదు
జ్వలగాత్రావయవంబులం మచితిభూతి గాను దత్తత్ప్రధా
ముల నాగేంద్రులం దాల్చె శంకరుఁడు సంమోదంబు సంధిల్లంగన్

క. ఉరగభరణరత్నదీధితు

లురువడిఁ దనమేన... నొరసిఁ పుడుశం

కరుఁడునవ భానుదీప్తులు

వెరసినరజతాద్రితోడిపాలుపు వహించెన్.

క. తలచుట్టుబాగు గాశివుఁ

డలవఱచినయహిపుఘణిసహస్రము గడుఁగ

న్నులపండు(వయ్యె)ముకుటో

జ్వలవిభునకు నిడినయాతపత్రముపోలెన్.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు - ప్రతిష్ఠాపకములు.

శ్రీ శ్రీ మహారాజా రావు వేంకటమహారమహీపతి నూర్యారావు బహద్దరువారు
పితాపురము మహారాజావారు, పరిషత్తుకార్యక్షేత్రాధ్యక్షులు.

శ్రీ శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

శ్రీ శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీ రాజా వేంకటాద్రి ఆస్పారావు బహద్దరువారు, ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

అధ్యక్షులు.

* పీఠ్యవికారద, కాశీభట్ట సుబ్బయ్యకాశ్రిగారు

కార్యదర్శులు.

కిలాంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఎ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు, ఎం. ఎ., (సహాయకాధ్యక్షులు.)

కార్యనిర్వాహక సభాసభ్యులు.

శ్రీ దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి నూర్యనారాయణమూర్తి నాయుడుగారు,
(కోశాధ్యక్షులు.)

- , పిల్లారిశెట్టి రంగబ్రహ్మరావునాయుడుగారు.
- , కోశాధిపనాథకాశ్రిగారు
- , కొమ్మిరెడ్డి కేశవరామమూర్తి నాయుడుగారు, బి. ఎ.
- , వెంటి రామబ్రహ్మణ్యుగారు.
- , నికడవోలు వేంకటరావుగారు, ఎం. ఎ.
- , ఏలేశ్వరపు వేంకటరమణకుబ్జారావుగారు, బి. ఏ , బి. ఎల్.
- , ప్రతివాదిభయంకరం పారసారథిగారు, బి. ఏ , ఎల్. ఎల్. బి.
- , మందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు, బి. ఏ.
- , కేశవరపు కామరాజుగారు.
- , వేమల శ్రీరామచంద్రకీర్తిగారు, ఎమ్. ఏ. (ఆదర్శు)
- , వెంకటాల నూర్యనారాయణకాశ్రిగారు.

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు.

చతుర్థ సంపుటము.

శ్రీ పితాపురము మహారాజావారి ధనసహాయముచే రచియింపఁబడుచున్న పెద్దనిఘంటువులోని రాయల్ నైజా 1000 పుటలుగల ప్రథమ సంపుటమును, 955 పుటలుగల రెండవసంపుటమును, 980 పుటలుగల మూడవసంపుటమును, 950 పుటలుగల చతుర్థసంపుటమును, ముద్రతములై విక్రయమునకు సిద్ధముగానున్నవి. ఇందు ప్రథమసంపుటమున అకారము మొదలు, ఔకారము వఱకునుగల యచ్చులాదియందుఁగల సంస్కృతాంధ్రశబ్దములన్నియుఁగలవు. రెండవసంపుటమున 'క' మొదలు 'జ' వఱకుఁగల శబ్దములును, తృతీయసంపుటమున 'చ' మొదలు 'తృ' వఱకుఁగల శబ్దములును, చతుర్థసంపుటమున 'తె' మొదలు 'న' వఱకుఁగల శబ్దములును గలవు. ఇదివఱకున్న నిఘంటువు లన్నిటికంటె సది సర్వవిధముల నుత్తమమయినది. ఈపుస్తకమును రచించుటకు ముద్రించుటకు విశేషద్రవ్యము పట్టినను ధనవంతులకేగాక జనసామాన్యమునకుఁ గూడ లభ్యముగా నుండవలయు ననుతలంపుతో నీ క్రింది వెలలు నిర్ణయింపఁబడినవి. ప్రథమసంపుటము సాదాప్రతి వెల రు 5 లు, మేలుప్రతి (Art Paper) రు 7 లు, ద్వితీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు, తృతీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు, చతుర్థసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లును.

